

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет економіки та управління
Кафедра фінансів

Микола Карлін

Фінанси країн ЄС

Конспект лекцій

Луцьк - 2022

УДК 336(075.8)

К21

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки

протокол № ____ від ____ ____ 2022 р.

Рецензенти:

д. е. н., проф., професорка кафедри міжнародних економічних відносин Луцького національного технічного університету

О. М. Лютак

д. е. н., професорка кафедри підприємництва та маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки

І. О. Цимбалюк

К21

Карлін М. І. Фінанси країн ЄС: конспект лекцій. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 192 с.

Видання містить конспект лекцій, контрольні питання для перевірки знань студентів, список літератури. Рекомендовано бакалаврам третього року навчання в галузі знань 07 управління та адміністрування, спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

УДК 336(075.8)

© Карлін М.І., 2022

Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2022

Зміст

Вступ	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ФІНАНСИ «СТАРИХ» ЧЛЕНІВ ЄС	6
Тема 1. Фінанси Федеративної Республіки Німеччини	6
Тема 2. Фінанси Франції	17
Тема 3. Фінанси Італії	24
Тема 4. Фінанси Бельгії, Нідерландів та Люксембургу	30
Тема 5. Фінанси Данії та Фінляндії	47
Тема 6. Фінанси Швеції	59
Тема 7. Фінанси Іспанії	65
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ФІНАНСИ «СТАРИХ» ТА НОВИХ ЧЛЕНІВ ЄС	72
Тема 8. Фінанси Греції та Португалії	72
Тема 9. Фінанси Австрії, Ірландії, Кіпру та Мальти	84
Тема 10. Фінанси Латвії, Литви та Естонії	102
Тема 11. Фінанси Польщі та Угорщини	129
Тема 12. Фінанси Чехії та Словаччини	145
Тема 13. Фінанси Румунії та Болгарії	160
Тема 14. Фінанси Словенії та Хорватії	174
Список використаної та рекомендованої літератури	187

Вступ

Конспект лекцій з вибіркової дисципліни «Фінанси країн ЄС» є складовою частиною нормативно-методичного забезпечення навчального процесу для підготовки бакалаврів з спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Дисципліна «Фінанси країн ЄС» спрямована на формування у студентів системи компетентностей щодо розуміння особливостей фінансово-економічних відносин, що виникають у країнах Європейського Союзу з приводу формування і використання фінансових ресурсів на всіх рівнях, що важливо взяти до уваги в Україні на її шляху до ЄС.

Ці та інші питання розкриваються в даному конспекті лекцій, який стане в нагоді бакалаврам-фінансистам, а також бакалаврам інших економічних спеціальностей. Конспект лекцій побудовано таким чином, щоб надати бакалаврам максимальну інформацію за окремими розділами, які характеризують особливості функціонування фінансових систем провідних країн ЄС, а також тих країн-нових членів ЄС, які вступили до цієї організації в 2004 р. і пізніше. У конспекті детально аналізуються такі складові фінансових систем країн ЄС, як публічні фінанси, фінанси домогосподарств, фінанси підприємств та фінансовий ринок. Серед структурних елементів публічних фінансів значна увага приділяється аналізу державних та місцевих бюджетів країн ЄС, а також податкових систем цих країн. Не обійдено увагою й проблеми фінансових відносин між окремими регіонами і центром в таких країнах ЄС, як: Італія, Іспанія, Бельгія та ряду інших країн.

Метою і завданнями курсу є: на основі з'ясування теоретичних та практичних засад функціонування фінансових систем у провідних країнах світу виявити конкретні форми і методи удосконалення використання цих коштів в Україні. Основними завданнями вивчення дисципліни «Фінанси країн ЄС» є: з'ясувати теоретичні основи формування та використання фінансів у країнах Європейського Союзу; зробити порівняльний аналіз використання фінансових

ресурсів країн ЄС та України; виявити конкретні форми і методи удосконалення використання фінансів в Україні на державному та місцевому рівнях з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.

Знання та вміння, яких студент набуде в результаті вивчення дисципліни: здатність застосовувати знання з аналізу функціонування фінансових систем країн ЄС у професійній діяльності; знання вимог до написання наукових робіт з аналізу фінансових систем окремих країн ЄС; вміння чітко виражати свої думки, мати свій погляд на проблеми і вміти відстоювати свою точку зору з питань, що стосуються особливостей функціонування фінансових систем окремих країн ЄС та можливостей застосування їх досвіду в Україні; здатність ініціювати свої ідеї стосовно проведення проблемних занять з фінансових систем країн ЄС (організація ділової гри).

Змістовий модуль 1. Фінанси «старих» членів ЄС.

Тема 1. Фінанси Федеративної Республіки Німеччини

Лекція 1.

- 1.1. Загальні основи побудови фінансової системи країни та федерального бюджету
- 1.2. Спеціальні урядові фундації
- 1.3. Фінанси земель і общин Німеччини
- 1.4. Податкова система ФРН

Лекція 2.

- 1.5. Фінанси домогосподарств в ФРН
 - 1.6. Пенсійна система ФРН
 - 1.7. Фінанси підприємств
 - 1.8. Фінансовий ринок
- Контрольні запитання.

1.1. Загальні основи побудови фінансової системи країни та федерального бюджету

Система публічних фінансів ФРН включає федеральний бюджет, бюджети 16 земель, общин, спеціальні урядові і позабюджетні фундації, фінанси Федеральної залізниці та Федеральної пошти, державних підприємств, органів соціального страхування, федерального відомства по праці. Вся країна розбита на фінансові округи. Ланкою, що пов'язує між собою бюджет федерації і бюджети земель є вищі фінансові дирекції. Вони об'єднують декілька фінансових округів. Бюджетний рік у ФРН збігається з календарним.

Федеральний бюджет Німеччини.

Федеральний бюджет затверджується бундестагом (парламентом). Складання, твердження і виконання федерального бюджету передбачає визначення очікуваних доходів і витрат у бюджетному плані і ведення бюджетного обліку, фактичне відображення виконання бюджету. На стадії складання центрального бюджету міністерства і відомства направляють у міністерство фінансів передбачувані кошториси витрат на наступний рік, приблизно за 9 місяців. У ті ж терміни і у такій же послідовності складаються проекти бюджетів земель і громад.

Доходи федерального бюджету

Податкові надходження складають 4/5 всіх доходів бюджету, причому на 2/3 податкові надходження формуються за рахунок прямих податків. Окрім податкових надходжень доходи центрального бюджету складаються з прибутку від економічної діяльності державних підприємств і рентних платежів. В цю статтю доходів регулярно включається багатомільярдний прибуток центрального банку ФРН. Деяко менше значення мають надходження процентних виплат за надані міждержавні кредити, доходи від участі в капіталі, а також засоби від реалізації цієї участі. Загалом, досягненню мети вирівнювання доходів у ФРН відіграють надходження від «загальних»

(сумісних) податків (прибуткового, корпоративного, ПДВ), які розподіляються у відповідній пропорції між бюджетами трьох рівнів влади (вертикальне вирівнювання). Потім земельна частка в ПДВ перерозподіляється від благополучних у фінансовому плані земель до бідних (**горизонтальне вирівнювання**). Крім того, з бюджету федерації фінансово слабкі землі одержують «додаткові федеральні дотації» (**вертикальне вирівнювання**).

Витрати федерального бюджету

На центральний уряд лягають всі військові витрати і витрати на зовнішні відносини, основна частина соціальних витрат, а також витрати на фінансове сприяння (субсидування, пільгове кредитування або пряме фінансування) окремих галузей виробництва і регіонів, на науку і освіту, на утримання адміністративного апарату. Важливе місце в системі витрат федерального бюджету належить бюджетним витратам на економіку (витрати на житлове будівництво, комунальне господарство, енергетику, видобувну промисловість, обробну промисловість, зв'язок, транспорт і сільське господарство). Витрати на управління складають біля 3% витрат федерального бюджету, і включають витрати на утримання верховних органів влади і федерального державного апарату. Частка витрат на науку і освіту невелика (2-5 %) у порівнянні з соціальними виплатами, субсидіями на економіку і витратами на управління. Фінансування НДДКР – 2,29 % від ВВП. Основним джерелом державного фінансування освіти є бюджети земель, тоді як частка федерального бюджету не перевищує 7 % (без урахування федеральних асигнувань на загальнонаціональні дослідницькі та інші цільові програми). Водночас, у порівнянні з іншими країнами німецькі вузи мають обмежені можливості для залучення позабюджетних коштів, оскільки платня за навчання не стягується навіть з іноземних студентів. Фінансування охорони здоров'я Німеччини складається з: обов'язкових страхових внесків – 75 %, податків – 10 %, премій з добровільного страхування – 10 %, платних послуг – 5 % .

Досвід Німеччини в період після її об'єднання характеризується масштабною допомогою центрального уряду колишній Східній Німеччині, що призвело до зростання дефіциту бюджету та зростання державного боргу. Потік трансфертів протягом кількох років після об'єднання сягав більш як 4 відсотки західнонімецького ВВП. У 1999 р. чисті державні трансферти з боку старих земель сягнули рівня третини їхнього ВВП. Високі рівні видатків центрального уряду, спрямовані на підтримку економічного розвитку східних земель, зокрема й видатки на формування інфраструктури, доповнювалися «інвестиційними» субсидіями підприємствам, які без них збанкрутували б, за умови збереження зайнятості нинішніх працівників.

Державний борг ФРН, як і інших промислово розвинутих держав, став одним з чинників функціонування фінансової системи країни, а його частка по відношенню до ВВП країни зараз сягає 80 %. Водночас, протягом декількох останніх років, починаючи з 2014 р., Німеччині вдалося вийти на профіцит бюджету, що позитивно відобразилося на рівні державного боргу. Пандемія коронавірусу у першій половині 2020 р. змусила владу ФРН піти на зростання державного боргу на 10 % від ВВП, що складе 356 млрд євро. Це робиться для

того, щоб загальмувати падіння ВВП країни, яке в 2020 р. може скласти 5 %.

В кінці березня 2020 р. федеральний уряд схвалив пакет допомоги німецькій економіці в розмірі 750 млрд євро, щоб подолати негативні наслідки пандемії коронавірусу. Зокрема, цей пакет включає в себе додатковий бюджет уряду в розмірі 156 млрд євро, який буде фінансуватися за рахунок нових позичок. **Фонд економічної стабільності ФРН** отримає до 100 млрд євро, які можуть бути спрямовані на пайові частки в компаніях, щоб перешкодити іноземним поглинанням. Цей пакет також включає 100 млрд євро кредиту **Банку розвитку державного сектора** для кредитування постраждалих підприємств. Крім того, Фонд економічної стабільності запропонує 400 млрд євро гарантій для забезпечення корпоративного боргу у разі загрози дефолту. Прогнозується, що в результаті пандемії коронавірусу ВВП Німеччини у 2020 р. знизиться на 2,3 %.

1.2. Спеціальні урядові фундації

Спеціальні урядові фундації – важлива ланка фінансової системи ФРН. За об'ємом ці фундації стоять на другому місці після державного бюджету країни. Головне місце серед них займає Фундація соціального страхування, яка складається з великого числа автономних фундацій, що охоплюють окремі види страхування, – це фундації страхування по тимчасовій непрацездатності, на випадок безробіття, від нещасних випадків. Кошти фундацій утворюються за рахунок трьох джерел: обов'язкових відрахувань, внесків підприємців і державних субсидій з федерального бюджету. Найбільшу частку складають відрахування підприємців.

Обов'язковому медичному страхуванню підлягають всі працюючі особи, селяни, студенти, безробітні, діти до 18 років (до 23 років у випадку недієздатності, до 25 років – якщо вони продовжують шкільну чи професійну освіту чи проходять рік добровільної соціальної служби). Пенсіонери і члени сім'ї страхуються при певних розмірах місячного доходу. Кожна лікарняна каса повинна себе фінансувати. Сплаті внесків підлягають і застраховані, і роботодавці. Внески здійснюються пропорційно доходам (6,78 % від заробітної плати для тих і інших). Разом з тим, особи, що мають дохід більше 75 % граничної величини трудового доходу, звільняються від внесків з обов'язкового страхування з суми перевищення.

У фінансову систему країни також входять **позабюджетні фундації**, що знаходяться у розпорядженні центрального уряду: Фундація вирівнювання тягаря війни, Фундація розвитку європейської економіки та інші цільові фундації. Кошти інших спеціальних фундацій ФРН можуть бути використані урядом для надання допомоги приватному господарству в періоди економічних труднощів.

1.3. Фінанси земель і общин Німеччини

Частка бюджетів земель і общин в національному доході ФРН складає більше 20 %. Землі і общини несуть майже 100 % загальнодержавних витрат на комунальне господарство, установи освіти і охорону здоров'я, більше 89 % всіх витрат на транспорт, дорожнє або житлове господарство, майже 3/4 витрат на

утримання державного апарату і понад 40 % витрат з управління державним боргом. Характерно, що при складанні проектів бюджету земель і общин з доходів орієнтиром виступають доходи конкретних територій (землі і общини) на душу населення. У земель з високим рівнем цих доходів частково кошти вилучаються і перерозподіляються серед земель з рівнем доходів нижче середнього. Звідси необхідність постійних пошуків оптимальних взаємовідносин в межах вертикального і горизонтального податково-фінансового вирівнювання.

Землі одержують податки на майно, спадок, податок, який стягується при придбанні земельної ділянки, податок на автомобілі, на пиво, на проведення лотерей, скачок і від ігрових закладів, податок на пожежну охорону. Ці податки дають понад 85 % всіх податкових надходжень земель. Велику питому вагу займають платежі по соціальному страхуванню, що включають внески на медичне та пенсійне страхування і страхування по безробіттю.

Общини одержують промисловий, поземельний податок і місцеві податки (на собак, на охорону і риболовлю, на друге житло тощо). Поземельним податком обкладаються сільськогосподарські і лісові підприємства, а також земельні ділянки. Податок зачіпає широкі верстви населення і стягується з отриманого доходу в розмірі 1-2 %. В дохід бюджетів общин поступають різні адміністративні збори і доходи від місцевих ліцензій. До доходів від місцевого господарства відносяться доходи від муніципальних будинків, водопостачання, газових заводів, електростанцій, мостів.

Проте витрати земель і общин жодною мірою не забезпечуються надходженнями податків. Для фінансування витрат місцевих бюджетів земель і общин вони одержують від федерального уряду **дотації** – цільові і загальні. Місцеві бюджети, як вже наголошувалося, хронічно дефіцитні. Вони обтяжені боргами. Особливо висока частка боргів у общин. Постійне використання позик на покриття бюджетних дефіцитів і фінансування капіталовкладень посилює зростання місцевої заборгованості і є однією з причин погіршення фінансового стану місцевих бюджетів.

1.4. Податкова система ФРН

У березні 1991 року була введена **надбавка на солідарність**, надходження від якої направляються на фінансування великомасштабних проектів в колишній НДР. Ставка «надбавки на солідарність» корегується щорічно.

Податкова система ФРН спирається перш за все на **прибутковий податок з громадян**. Даним податком обкладаються всі громадяни, які мають дохід. Прибутковий податок включає два види податку: **податок на заробітну плату і податок з капіталу**. Мінімальна ставка прибуткового податку – 14 %, максимальна – 45 % (до 1990 р. вона складала 56 %). Ставка податку на доходи з капіталу – 25 %. Податок на солідарність складає 5,5 % від нарахованої суми податку на заробітну плату.

Соціальні внески: 1) внесок на медичне страхування (14,6 % від зарплати), який сплачується як працівником, так і роботодавцем; 2) страхові внески по безробіттю (3 %); пенсійні платежі (18,7 %), більшість з яких сплачує роботодавець; 3) страховка на випадок необхідності догляду (2,25 %), що

представляє собою солідарний внесок, насамперед на утримання інвалідів.

Податок на доход з капіталу є однією з форм податку на доход і стягується з фізичних осіб безпосередньо при виплаті доходів з капіталу – дивідендів і процентів. Оподаткуванню підлягає сума дивідендів, розрахованих після сплати корпоративного податку.

Обкладення юридичних осіб проводиться за допомогою **корпоративного податку**. Базова ставка цього податку – 15 %, плюс податок на солідарність в розмірі 5,5 % від розрахованої суми корпоративного податку, плюс різні відрахування в місцеві бюджети та фонди. Загалом, в 2019 р. ця ставка податку складала близько 30 % (29,89 %).

Промисловим податком обкладаються не результати діяльності фізичних і юридичних осіб, а капітал і доходи підприємства як господарюючого суб'єкта. Промисловий податок стягується при розподілі прибутку до сплати корпоративного податку. Стягування податку здійснюється по двох ставках: 5% суми промислового податку і 0,2 % балансової вартості основного капіталу.

Майновим податком або податком на власність оподатковується майно фізичних і юридичних осіб. Податок стягується з сумарної оцінки всіх елементів рухомого і нерухомого майна, що приносить прибуток. Ставка для фізичних осіб – 0,5%, для юридичних осіб – 0,6 %. Для платників податків встановлено неоподатковуваний мінімум майна для однієї особи, для подружжя, а також передбачені відрахування на кожну дитину.

Земельним податком обкладаються земельні ділянки підприємств, лісове господарство, сільськогосподарські угіддя. Діапазон ставок цього податку коливається від 0,6 % до 3,1 %. Він є податком на нерухоме майно. Об'єкти оподаткування – підприємства сільського і лісового господарства, земельні ділянки, які належать компаніям і приватним особам, а також споруди, що знаходяться на цих ділянках. Сума належного до сплати податку визначається один раз в 3 роки, при змінах в нерухомому майні здійснюється перерахунок.

Податок на транспортні засоби сплачують власники мотоциклів, легкових і вантажних автомобілів. Принцип стягування податку такий: об'єм двигуна для мотоциклів і легкових автомобілів, загальна вага автомобілів – для вантажних.

Податком на додану вартість (ПДВ) обкладається кінцевий споживач в приватній і державній сфері споживання товарів і послуг. До 2008 р. застосовувалися наступні ставки ПДВ: загальна (14 %), пільгова (7 %) і 0 % на експорт. З 2009 р. загальна ставка зросла до 19 %. Пільгова ставка використовується в основному для громадського харчування.

Крім ПДВ ряд товарів обкладається **індивідуальними акцизами** (на нафтопродукти, тютюн, каву). Ці акцизи називаються у ФРН податками на споживання і є другою групою непрямих податків в країні. Питома вага податків на споживання в загальній сумі непрямих податків перевищує 40 %. Акцизи накладаються на обсяг спожитої енергії, на бензин, дизпаливо, спирт.

До числа важливих непрямих податків відносяться і **митні збори**. Ними обкладаються як імпорتنі, так і експортні товари. Питома вага митних зборів в загальній сумі податкових надходжень складає біля 3 %. Крім того, у ФРН існує

так званий **імпортний податок**. Ним обкладаються товари, які мають експортні пільги в країнах їх виробництва, що ввозяться до Німеччини.

Обов'язковим загальнодержавним податком є **церковний податок** (8-9 % від прибуткового податку прихожан католицької та протестантських церков). Встановлюючи церковний податок як обов'язковий, центральний уряд заручився підтримкою католицької церкви.

Турбота про збереження природного незаселеного середовища спричинила введення **«екологічного податку»**, який, по-суті, є добавкою до поземельного податку.

У Німеччині введено **податок на Гугл**, який повинен захистити інтереси авторів, які розміщують свій контент в мережі. Також в країні введено такий збір, **як збір на радіо**, кошти від якого використовуються для підтримки німецьких радіо та телеканалів. Його беруть з одиниці кожного виду відповідного пристрою (радіоприймача чи телевізора).

Особливості функціонування фіскальних органів ФРН

Функції податкової служби в Німеччині виконують федеральне відомство з фінансів і земельні фінансові відомства, що підпорядковані відповідно федеральному Міністерству фінансів країни і земельним Міністерствам фінансів. Водночас, у ФРН немає єдиного закону про податкову поліцію. Її діяльність підлягає адміністративним приписам, тому в більшості земель дана структура організована по-різному. Діяльність податкової поліції в цілому регулюється податковим законодавством. В Німеччині чітко виділяються дві області діяльності податкової поліції: кримінальне переслідування і податковий розшук. У сфері кримінального переслідування до її компетенції відносяться **податкові злочини**, які підлягають кримінальному покаранню згідно податкового законодавства, а також «менш важкі злочини» – порушення порядку нарахування і сплати податків. До податкових злочинів відносяться ухилення від сплати податків, контрабанда, підробка гербових і акцизних марок. В якості самостійного злочину закон виділяє покривання особи, що здійснила податковий злочин.

1.5. Фінанси домогосподарств в ФРН

Основні доходи і витрати домогосподарств

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, доходи від капіталу, пенсійні та соціальні виплати. Соціальну допомогу отримують всі безробітні, які мають громадянство або вид на проживання, незалежно від їх етнічного походження та від того, звідки вони прибули. Значну соціальну допомогу отримують також біженці, зокрема із Сирії, що викликає незадоволення багатьох громадян ФРН. Всі працюючі у Німеччині отримують відповідні до їх статусу соціальні пільги. Так, щомісячна допомога на дитину складає 200 євро. Крім того, весною 2020 р. під час пандемії коронавірусу була здійснена вирлата 5000 євро на кожного працюючого дрібного підприємця.

В 2017 р. ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності склав 52574 дол США. Якщо в середині 2005 р. середня заробітна плата у ФРН складала 3000 євро, то в 2019 р. вона підвищилася до 3,5 тис. євро. Найбільше

заробляють працівники автомобільних заводів – до 5 тис. євро. Водночас, у 2020 р. у зв'язку з пандемією коронавірусу та закриттям частини підприємств на карантин очікується скорочення реальних доходів населення.

До основних витрат домогосподарств відносяться сплата прямих та непрямих податків, також соціальних внесків, комунальні видатки. В середньому німецькі громадяни віддають державі в формі прямих податків (податок на прибуток, солідарний, церковний) і соціальних внесків біля 42-43 % від свого заробітку. Об'єднання країни призвело до великих фінансових трансфертів у Східну Німеччину, що позитивно вплинуло на зростання доходів у цій частині країни. Після об'єднання Німеччини в нових землях була прийнята західнонімецька податкова система, введені відповідні стандарти життя.

Деякі особливості оподаткування домашніх господарств ФРН.

При визначенні податку на зарплату застосовуються такі спеціальні інструменти як «податкові класи», «податкові карти» і «податкові таблиці».

Податкові класи. Шість податкових класів групують робітників і службовців в залежності від їх сімейного стану, кількості працюючих, сумісного чи окремого ведення обліку отримуваних доходів, наявності дітей.

Податкові таблиці враховують не лише податкові класи, а також і кількість дітей в сім'ї, на чиєму утриманні вони знаходяться, сумісний чи відокремлений облік доходів. Крім того, в податкових таблицях враховано ряд доходів, що звільнені від оподаткування.

Податок утримується з заробітної плати на основі **податкової карти**. В карті, яка заповнюється в общині по місцю проживання, посвідчується податковий клас, кількість дітей, віро сповідування працюючого. Далі в неї заноситься сума звільнення від податку по досягненні працюючим 64-річного віку (фіксована сума звільнення для осіб з фізичними вадами (інвалідів) з тим, щоб ці суми були враховані в роботодавця і фінансового відомства (общин, землі).

Платник податків має право скористатися судовою допомогою у випадку незгоди з рішенням державних податкових органів. Ці питання входять до компетенції спеціальних **фінансових судів**, які є повністю незалежними. Звернення до них можливе лише у тому випадку, коли суперечка не була вирішена не судовим шляхом на основі Положення про збори.

У Федеративній Республіці Німеччини, окрім фінансування пенсійного страхування і політики ринку праці, держава виділяє кошти й на такі цілі: на виховання, охорону материнства та сімейну політику; на дітей; на житло; на преміювання житлового будівництва; забезпечення жертв війни; соціальні допомоги; сільськогосподарську соціальну політику; інші заходи соціального захисту. Вища освіта безплатна для німецьких громадян та іноземців. Плату беруть лише приватні університети.

Форми соціальних виплат членам домогосподарствам в ФРН

Значні доходи домашні господарства отримують від пенсійних фондів. Система пенсійного забезпечення Німеччини містить поєднання двох систем фінансування забезпечення громадян в старості: перерозподільну і

накопичувальну. Ця система називається «**системою трьох рівнів**». Перший – (біля 80 % всіх пенсійних виплат в основному фінансується перерозподільним способом) – охоплює перш за все обов'язкове пенсійне страхування всіх працівників за наймом. Перерозподільна система характеризується тим, що на виплати пенсій немолодим використовуються надходження до фонду пенсійного страхування (відомства пенсійного страхування). У Німеччині цими надходженнями є внески страховок застрахованих осіб і працедавців, а також дотації держави. Цієї пенсії достатньо для забезпечення нормального рівня життя літньої людини. Другий і третій рівні пенсійного забезпечення – з фондаций підприємств і приватні накопичення – фінансуються накопичувальним способом. В 2019 р. середнє співвідношення пенсії до заробітної плати склало 48 %, а рівень бідності серед пенсіонерів складав 20 %.

Страхування і виплати по **безробіттю** здійснюються федеральним відомством зайнятості. Відрахування страховок обов'язкові для робітників і службовців незалежно від їх доходів. Безробітні одержують допомогу, яка залежить від загального трудового стажу, від розмірів останньої заробітної плати, від віку, від наявності зобов'язань з утримання дітей. Розмір такої виплати складає для безробітних, що мають дітей, – 58 %, для безробітних без дітей – 56 %. Фінансування виплат по безробіттю здійснюється за рахунок коштів федерального бюджету.

З 1.01. 2007 р. допомога на дитину в ФРН складає 25,5 тис. євро на рік, тоді як раніше вона складала біля 7 тис. євро на рік. Це зроблено з метою стимулювання народжуваності, оскільки на одну німкеню припадає 1,37 дитини, а для нормального відтворення населення потрібно більше 2-х дітей.

Сільські господарі та їх сім'ї страхуються в самостійній **аграрно-соціальної системі** забезпечення, яка з ряду причин потребує підтримки федеральними коштами. Через неоднакову аграрну структуру ця система була переведена лише частково на нові федеральні землі. Так, вже переведено сільськогосподарське страхування на випадок хвороби і страхування від нещасних випадків. Найбільша частина видатків з цієї системи забезпечення припадає на допомогу по старості для сільських господарів.

1.6. Пенсійна система ФРН

«Закон про сприяння обов'язковому пенсійному страхуванню і про заохочення солідарних капітал формуючих пенсійних нагромаджень», що був схвалений 11 травня 2001 року Бундесратом і набрав чинності 1 січня 2002 року, ознаменував принципово новий підхід до німецької системи пенсійного забезпечення. У рамках системи трьох складових пенсійного забезпечення в Німеччині – а це обов'язкове пенсійне страхування, що служило дотепер головною опорою, пенсійні виплати підприємств і добровільне пенсійне страхування – тепер зміцнюються друга і третя ланки пенсійної системи. Щоб одержати право на доплату від держави – чи-то прями надбавки або податкові пільги – працівник повинен, починаючи з 2008 року – чотири відсотки від свого бруто-доходу з метою забезпечення індивідуального пенсійного страхування. Форми страхування можуть бути різними: внески в пенсійні каси, фонди або відкриття пенсійних рахунків у банку. Державна доплата складається з базової

суми, що однакова для всіх, і спеціальних надбавок, що залежать від сімейного стану і кількості дітей.

На вибір громадян кошти на пенсійне забезпечення можуть вкладатися й у нерухоме майно. З цією метою працівник може використовувати до 50 тисяч євро з накопичених грошей. Однак до досягнення 65-літнього віку цю суму необхідно повернути в систему накопичувального фінансування пенсії. Це правило діє також і при продажу нерухомості, тому що в іншому випадку необхідно буде повернути державі гроші, отримані у вигляді доплати до добровільного пенсійного нагромадження.

Відповідно до нового закону подружні пари одержують не тільки доплати до добровільних пенсійних нагромаджень у розрахунку на кожную дитину. Тим з них, хто виховує дітей – як правило, це матері – відшкодовуються також фінансові витрати в період виховання.

1.7. Фінанси підприємств.

Не дивлячись на вражаючі масштаби приватизації в 90-і роки ХХ ст., німецька держава продовжує залишатися провідним гравцем на ринку країни. Тільки федерація має частку в 516 фірмах, а на земельному і комунальному рівні держава представлена в акціонерному капіталі понад 5 тис. підприємств. Особливо велика її роль в банківському секторі. Державі належить 12 земельних банків, 589 ощадних кас, 19300 філіалів, що контролюють 50 % ринку приватних внесків, 13 земельних будівельних ощадкас і 40 страхових компаній. Узагальненої офіційної статистики про роль державного сектора в економіці ФРН не існує, але, за експертними оцінками, його внесок в сукупний ВВП країни складає близько 12 %. Основу державних промислових підприємств складають великі концерни, у руках яких зосереджено близько 2/3 всього акціонерного капіталу державних підприємств. Держава зосереджує у своїх руках галузі, недостатньо рентабельні для монополістичного капіталу, у тому числі дорожнє господарство, будівництво автострад, аеродромів, житлове господарство. Зокрема, на дотації Німецькій залізниці в 2019 р. було направлено 16 млрд. євро, оскільки пасажирські перевезення є збитковими.

Фінансовий капітал країни представлений групами, пов'язаних між собою промислових, фінансових та інших монополій, що охоплюють усе національне господарство. Особливістю німецьких фінансових груп є те, що вони, у порівнянні з фінансовими групами інших країн, мають менш чіткі кордони. Можна назвати лише сукупність концернів, що складають ядро тієї чи іншої групи. Між окремими групами також існують різноманітні зв'язки, які продовжують зміцнюватися.

Ускладнює проблему функціонування соціального ринкового господарства Німеччини фінансова консолідація Східних і Західних земель. Зокрема, метою земельною реформи в об'єднаній Німеччині було створення конкурентоспроможних підприємств ринкового типу за умови дотримання соціальної справедливості та фінансової ефективності. В Східних землях Німеччини (колишньої НДР) для цього було проведено паювання землі та майна, завдяки яким тільки з 2003 р. почалися позитивні зміни. Зокрема, якщо за період 1992-2002 рр. показник ВВП на душу населення в Німеччині

перебував на рівні 25-27 тис дол США, то в 2003-2017 рр. він зріс в 1,8 разу (до 48 тис дол США).

Високий рівень соціальних гарантій привів до того, що 40 % чистого прибутку німецьких компаній йде на оплату праці, на відрахування до спеціальних фондів, які складають чималу частку фонду оплати праці. Крім того, держава, щоб не викликати масових соціальних протестів населення, продовжує субсидувати відверто збиткові сектори німецької економіки. Водночас в останні десятиліття ФРН взяла курс на побудову «зеленої економіки», відповідно до якого у найближчий час планується закрити поки діючі вугільні шахти та вугільні розрізи, а також атомні станції. 10.06.2020 р. уряд Німеччини затвердив національну водневу стратегію, яка передбачає суттєве збільшення виробничих потужностей з виробництва водню до 2040 р. Для цього передбачені 7 млрд євро зі 130 млрд євро, що направляються для стимулювання економіки.

1.8. Фінансовий ринок ФРН

Німеччина характеризується розвинутим фінансовим ринком. Фінансовим центром Німеччини та всього світу є місто Франкфурт-на-Майні, в якому розміщено Європейський центральний банк (ЄЦБ), який емітує євро, а також розташовані провідні німецькі, європейські та світові компанії та банки. За допомогою регулювання курсу євро по відношенню до долара США ЄЦБ старається розвивати економіку Єврозони, зокрема й Німеччини. Важливе місце на фінансовому ринку країни займає Франкфуртська фондова біржа. Її капіталізація на 01.04.2019 р. складала 1,867 трлн дол США.

Загалом, до фінансових посередників у Німеччині відносяться: Німецький федеральний банк (Бундесбанк), комерційні банки, а також спеціалізовані кредитно-фінансові інститути. Основою банківської системи ФРН є Німецький федеральний банк, 100 % акцій якого належить державі. В свою чергу, у підпорядкуванні центральних банків земель перебуває майже 200 головних відділень та філій у великих містах. Головним завданням Німецького федерального банку є регулювання грошового обігу та кредиту для забезпечення стабільності євро відповідно до вимог Європейського центрального банку.

Серед комерційних банків виділяють наступні: гроссбанки, регіональні комерційні банки, приватні комерційні банки, відділення іноземних банків. Гроссбанки – це акціонерні товариства, кожне з яких має від 200 до 300 тис акціонерів та розгалужену мережу філій. Гроссбанк очолює фінансово-промислову групу, до якої, поряд з кредитними установами, входять провідні виробничі концерни. Регіональні комерційні банки – це середні за масштабами комерційні банки, які контролюються гроссбанками. Приватні комерційні банки (або – приватні банкіри) не є акціонерними товариствами і представляють собою структури, які здійснюють операції з цінними паперами, нерухомістю тощо.

До кредитної системи ФРН належать також наступні фінансові посередники, які мають чітку спеціалізацію: кооперативні банки, іпотечні банки, ощадні каси та жироцентралі, будівельні ощадні каси, кредитні

товариства та ряд інших. У ФРН також функціонують компанії зі страхування життя, майна, а також компанії з перестраховання. Закон про банківську діяльність в країні регулює всі фінансові послуги як банків, так і небанківських установ. Водночас, до компаній, які надають послуги фінансового лізингу, існують найменші вимоги.

Важливим елементом фінансового ринку ФРН є **ринок державних цінних паперів**. Попит на державні облігації суттєво зріс в кінці серпня 2020 р., що дало можливість уряду розмістити 30-ти річні облігації на суму 1,5 млрд євро (при попиті 3,6 млрд євро) під мінус 0,05 % річних. Загалом, для ринку державних облігацій Німеччини їх прибутковість нижче нуля зараз є нормою.

У Німеччині для малих і середніх підприємств діє низка **державних гарантій** за кредитами, що надаються комерційними банками. Ці гарантії видаються через спеціалізовані гарантійні банки, що функціонують у всіх землях Німеччини на 80 % від суми кредиту. Кредити, на які надаються гарантії, є довгостроковими (до 15 років).

Німецька система кредитного обслуговування аграрного сектора історично сформувалась в такому складі: кооперативні банки, ощадні каси, спеціалізовані банки, у тому числі Сільськогосподарський рентний банк, іпотечні банки, приватні комерційні банки та кошти Європейського фонду відтворення. Крім кооперативних банків, важливу роль у кредитуванні сільського господарства ФРН відіграють ощадні каси, що забезпечують приблизно третину позичок аграрному сектору. Ощадні каси, за винятком 13 приватних, є державними кредитними закладами. Переважаючими видами активних операцій ощадних кас є середньо- та довгострокові кредити.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи і видатки федерального бюджету ФРН?
2. Які основні доходи і видатки земель ФРН?
3. Які основні доходи і видатки общин ФРН?
4. Які податки та збори сплачують юридичні особи у ФРН?
5. Які основні податки та збори сплачують фізичні особи у ФРН?
6. Які особливості фінансового ринку ФРН?

Тема 2. Фінанси Франції

Лекція 1.

- 2.1. Публічні фінанси в фінансовій системі країни
- 2.2. Податкова система Франції
- 2.3. Податкова служба та її функції
- 2.4. Місцеві фінанси та міжбюджетні відносини у Франції

Лекція 2.

- 2.5. Фінанси домогосподарств
- 2.6. Фінанси державних підприємств і організацій
- 2.7. Фінансовий ринок Франції

Контрольні запитання

2.1. Публічні фінанси Франції в фінансовій системі країни

Сучасна фінансова система Франції включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. До державних фінансів відносяться загальний бюджет, спеціальні рахунки казначейства, приєднані бюджети, соціальні фонди, фінанси державних підприємств та установ. Місцеві фінанси включають фінанси 96 департаментів і близько 36 тисяч комун. Державний бюджет Франції є основою фінансової системи. На його частку припадає половина всіх фінансових ресурсів держави. Доходи і витрати державного бюджету діляться на дві частини: операції кінцевого характеру (безповоротне фінансування), тобто звичайні поточні витрати; операції тимчасового характеру (кредитні операції).

Доходи державного бюджету Франції формуються за рахунок податків, коштів державних підприємств, позик і інших надходжень. Непрямі податки відіграють головну роль. Витрати бюджету класифікуються з одного боку, за міністерствами і відомствами, а, з другого, – за функціональним принципом: на поточні і капітальні затрати. За рахунок державних ресурсів створюються капіталоемні і малорентабельні нові галузі виробництва: атомна, електронна промисловість, а також підприємства соціальної інфраструктури.

Дуже складною є для Франції проблема фінансування пенсійного забезпечення. Якщо в 1999 р. співвідношення частки населення пенсійного віку до 20-60-річних складало 1:3, а на виплату пенсій витрачалось 12 % ВВП, а в 2040 р. це співвідношення досягне 2:3, а частка ВВП на виплату пенсій сягне 20 %. Тому уряд змушений йти на підвищення пенсійного віку.

У березні 2020 р. у зв'язку з пандемією коронавірусу держава виділила 345 млрд євро для підтримки бізнесу. З них 300 млрд євро направлено для державного гарантування кредитів підприємств, особливо – для малого та середнього бізнесу. Ще 45 млрд євро виділено для прямої підтримки підприємств, а 2 млрд євро – для підтримки мікробізнесу.

Приєднані бюджети

Специфічною рисою державних фінансів Франції є приєднані бюджети. Вони введені для організацій, які не є юридичними особами, здійснюють торгово-промислові операції і користуються фінансовою автономією.

Нараховується сім приєднаних бюджетів – один військовий і шість цивільних (громадянських). Серед них бюджети пошти, телеграфу, телефону; соціальних сільськогосподарських допомог; національної друкарні, монетного двору; ордена Почесного легіону; ордена Звільнення. Провідне місце у приєднаних бюджетах (більше 2/3 їх витрат) належить бюджету пошти. Джерелом його ресурсів є випуск позичок. Друге місце займає бюджет соціальних сільськогосподарських допомог. Його доходи формуються за рахунок податків, соціальних внесків, субсидій. Об'єм інших бюджетів незначний.

2.2. Податкова система Франції

Податок на доходи фізичних осіб (IRPP) у Франції.

Його сплачують як резиденти, так і нерезиденти, за ставками від 14 до 45 % від доходу (існує 5 ставок). Попередній президент Франції Ф. Міттеран підняв максимальну ставку для заможних громадян до 75 %, але новий Президент Франції Е. Макрон у 2018 р. знизив її до 45 %. Депозити та дивіденди оподатковуються за ставкою 25 %.

Корпоративний податок у Франції

Донедавна ставка цього податку складала 33,3 %, потім вона була знижена до 31 %, а президент Е. Макрон планує її зниження до 25 %. Цей податок сплачують різні види підприємств (товариств). Для малих та середніх підприємств ставка корпоративного податку у Франції складає 15 %.

Податок на додану вартість у Франції

У Франції встановлені такі ставки ПДВ: нормальна (базова) ставка – 20 %; знижена ставка – 5,5 % (ліки, медичні засоби тощо). Податок на додану вартість сплачується щомісячно з 15 по 24 число місяця залежно від юридичної форми діяльності.

Податкова система Франції включає й інші податки, які сплачують юридичні та фізичні особи. Так, 11.07.2019 р. у Франції запроваджено податок у розмірі 3 % для великих ІТ-компаній (Гугл, Фейсбук).

Податок зі спадщини та дарувань сплачується за ставками, що залежать від родинних зв'язків та величини спадщини. Згідно з чинним законодавством Французької Республіки, майно може бути об'єктом оподаткування під час його передачі за винагороду (продаж) або безкоштовно (дарування, успадкування).

Податок при продажі нерухомості сплачується під час передачі права власності на майно. Крім сплати публічного земельного податку, продаж майна супроводжується додатковими місцевими податками. Публічний земельний податок сплачується на користь держави та дорівнює 3,6 %. У разі здійснення операції, пов'язаної з продажем або обміном майна, земельний податок повертається до бюджету відповідного департаменту. Кожний департамент має право змінити відсоток публічного земельного податку в межах від 1 % до 3,6 %.

Реєстраційний податок при безкоштовній передачі майна

Безкоштовна передача майна може бути пов'язана з випадком настання смерті (тобто наслідування) або не пов'язана із цим (тобто дарування). Ставка податку складає від 5 до 40 %.

Французькі та іноземні юридичні особи, що прямо або опосередковано володіють однією або багатьма спорудами у Франції або такі, що прямо або опосередковано володіють правами на це майно, сплачують **річний податок на майно** у розмірі 3 % від продажної вартості зазначеного майна або майнових прав.

Земельний податок на будоване майно сплачується щорічно на все будоване майно, що знаходиться у Франції за виключенням майна, що звільнено від оподаткування на постійній основі (державне майно, будівлі та споруди у сільській місцевості, сільськогосподарського призначення) або тимчасово (спрямоване на заохочення розвитку нерухомості). Базою оподаткування є доходи (орендна плата) від вище зазначеного майна, згідно з кадастром, зменшені на 50 %.

Земельний податок на не будоване майно сплачується щорічно на все не будоване майно, що знаходиться у Франції, за виключенням майна, що звільнено від оподаткування на постійній основі (державне майно) або тимчасово (різноманітні заходи, що спрямовані на заохочення сільського господарства або відновлення лісу). Базою оподаткування є доходи (орендна плата) за кадастром, зафіксовані на рівні 80 % від цих доходів.

Особливості місцевого оподаткування у Франції

Основним непрямим податком виступає надбавка до податку на додану вартість, яка забезпечує більше 40 % всіх податкових надходжень. Серед місцевих податків діють: два поземельні податки, податок на житлові будови, податок на професію, що стягується з будь-якої особи, що здійснює торговельно-промислову діяльність, і ряд інших.

2.3. Податкова служба та її функції

Податкова служба знаходиться в складі міністерства економіки, фінансів і бюджету. Очолює її головне податкове управління, яке підпорядковане міністру-делегату. Головне податкове управління керує діяльністю більше 80 тисяч службовців податкової системи. В основному ці службовці сконцентровані в податкових центрах, яких у Франції нараховується 830, і в 16 інформаційних центрах. Стягнення податків базується на декларації про доходи і контролю за правильністю її складання. При цьому контроль здійснюється двох видів: за даними документів, що надаються; детальний контроль. У випадку ухилення від оподаткування діє жорстка система відповідальності. При випадковому неправильному перерахуванні доходів (помилки при заповненні декларації) податок стягується в повній сумі, одночасно стягується штраф у розмірі 0,75 % в місяць чи 9 % в рік. Якщо ж дохід зменшено навмисно, то податок стягується у двократному розмірі. При серйозних порушеннях податкового законодавства (підробка рахунків) передбачається кримінальна відповідальність.

2.4. Міжбюджетні відносини у Франції

Франція має трирівневу територіальну організацію: комуни (36559), департаменти (96), регіони (22). Один із регіонів – Корсика – має власний статут. Французькі комуни, як правило, незначних розмірів і з невеликою кількістю населення. При цьому більш як 30 % видатків місцевих

самоврядувань (як і дефіцит) покриваються централізованими коштами. Надходження від місцевих податків покривають десь 50 % видатків регіональних бюджетів, а доходи від муніципальної власності і місцевого господарства – тільки 10 % витратної частини бюджетів комун.

У Франції відносини між центром і місцевими органами суворо визначені: суверенна влада належить центру, до якого місцеві органи займають підлегле становище. Місцеві власті при цьому можуть встановлювати суму доходів від прямих місцевих податків і їх ставки. Але права самостійного збору податків вони позбавлені: це робиться централізовано. Для вирівнювання прибуткової частини, а отже, і витрат місцевих бюджетів, держава надає їм вельми широку **фінансову допомогу**. Державна допомога надається у порядку спеціальних, вельми різноманітних дотацій.

Що стосується контролю держави над місцевими бюджетами, то він здійснюється як на стадії їх ухвалення, так і після виконання. Контролюється дотримання термінів затвердження бюджетів і їх зміст, а виконані бюджети проходять перевірку державними скарбниками. Бюджет може затверджуватися, тільки якщо він урівноважений. В даний час бюджети 75 % територіальних адміністративних одиниць бездефіцитні. Поліпшення стану місцевих фінансів стало важливим чинником скорочення дефіциту консолідованого бюджету. Відзначаючи безперечне позитивне значення даної обставини, французькі фахівці одночасно указують на його значною мірою кон'юнктурний характер і на необхідність структурних заходів для його підтримки, зокрема, на неминучість скорочення функціональних витрат.

2.5. Фінанси домогосподарств у Франції

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата та різні види соціальної допомоги та соціального забезпечення. Зокрема, державні стипендії одержує тільки незначна частина студентів (з сімей з обмеженими матеріальними можливостями). ВВП на душу населення в країні в 2019 р. склав близько 43,3 тис. дол США. Основними видатками домогосподарств в країні є видатки на сплату податків, зборів та платежів, а також видатки на житло та комунальні послуги. Податок з фізичних осіб стягується тільки з доходів одержаних у Франції. Податок розраховується, виходячи з сукупних доходів сім'ї, одиницею оподаткування є саме сім'я. Декларацію зобов'язані подавати всі фізичні особи, незалежно від величини їх доходів. Громадяни повинні указувати в декларації всі свої доходи, зокрема в натуральній формі. Це в їх інтересах, оскільки при нарахуванні пенсій враховуються тільки задекларовані доходи. Середньо статичний француз сплачує до пенсійного фонду близько 11,2 % своєї зарплати, а разом з внесками роботодавця ця сума складає 28 % від зарплати.

У зв'язку з пандемією коронавірусу уряд Франції у березні 2020 р. надав деякі пільги домогосподарствам. Зокрема, було надано оплачуваний лікарняний з першого дня для всіх батьків, діти яких знаходяться на карантині.

2.6. Фінанси державних підприємств і організацій

Фінанси державних підприємств

Франція займає одне з перших місць серед розвинених країн за розмірами державного сектора, який почав розвиватися у післявоєнні роки в результаті націоналізації. Ресурси державного сектора формуються із різних джерел: власних коштів – 25 %, безповоротних дотацій і субсидій з держбюджету – 18 %, довгострокових кредитів, внутрішніх і зовнішніх позик, отриманих на грошовому ринку (57 %). Державні підприємства поділяються на прибуткові і збиткові. Дефіцит державних підприємств покривається безповоротними субсидіями і дотаціями, а також кредитами з бюджету і спеціальних фондів.

Фінанси державних вищих навчальних закладів

Фінансування вищої освіти у Франції здійснюється майже на 90 % за кошти центрального бюджету, їх розподілом займається Головне управління фінансів і адміністрації міністерства національної освіти. Всі штатні співробітники вищої школи Франції є державними службовцями і в цій якості наймаються на роботу не окремими вузами, а міністерством, їх заробітна платня складає близько 70 % всіх державних витрат на вищу освіту; приблизно 10 % витрачається на соціальну допомогу студентам (стипендії, медичне страхування, різні пільги); 2-3 % щорічно виділяється на будівництво й інші капітальні роботи. У безпосереднє розпорядження вузів поступає тільки залишок (17-20 % державних коштів), які проводяться за статтею «субсидії університетам». Що стосується **позабюджетних джерел фінансування**, то вони складають близько 12 % загального фінансування французьких вузів. У цьому об'ємі частки основних джерел, в середньому, складають: близько 25 % - внески за різні платні курси і інші форми підготовки; 20 % - надходження за контракти по НДС; 15 % - доходи від різних сервісних служб; 14 % - вступні внески студентів і аспірантів. Приблизно 2 % об'єму позабюджетних коштів поступають від місцевих властей і як прибуток від фінансової діяльності.

Фінанси недержавних підприємств у Франції

Доходи недержавних підприємств формуються за рахунок прибутку, амортизаційних відрахувань, випуску акцій та облігацій тощо. Вони також можуть залучати кредитні ресурси. Витрати недержавних підприємств направляються на сплату різноманітних податків та зборів, на виплату заробітної плати працівникам, на сплату дивідендів співвласникам акціонерних та інших товариств тощо. Основними видами товариств у Франції є: акціонерні товариства, прості акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні командитні товариства. В їх складі розрізняють товариства-резиденти та товариства-нерезиденти. Оподатковуваний прибуток визначається на основі результатів податкового обліку після здійснення численних відрахувань.

В сільському господарстві Франції значне місце займають фермерські господарства, оскільки влада країни вважає, що розвиток великих сільськогосподарських підприємств може призвести до руйнування підвалин французького села та французької ідентичності взагалі. Тому суттєво

обмежується придбання землі в одні руки та придбання її іноземцями, а фермерським господарствам надаються значні субсидії та пільгові кредити. Кредитування сільського господарства Франції забезпечують переважно кооперативні банки. Банки, які бажають отримати державні дотації для кредитування сільського господарства, повинні пройти конкурсний відбір, організований міністерством економіки і фінансів.

Після проголошення так званого Брекзиту у Великій Британії у 2016 р., частина провідних світових корпорацій перенесла свої штаб-квартири з Лондону до Парижу, що підвищило його статус як світового економічного центру.

У зв'язку з пандемією коронавірусу в світі влада Франції у березні 2020 р. передбачила для компаній, які постраждали від цієї пандемії, відміну штрафів за затримки при виконанні державних контрактів. Вони також отримали відстрочку з виплати податків та за виплатами у соціальні фонди. Компаніям також було дозволено переводити співробітників на віддалену роботу без їх згоди.

2.7. Фінансовий ринок Франції

Банк Франції, не дивлячись на введення євро, залишається основним регулятором фінансового ринку країни. До кредитної системи країни крім цього банку відносяться комерційні банки і спеціалізовані фінансові установи. Комерційні банки займаються депозитно-позиковими операціями, а також беруть участь у капіталі інших підприємств, проводять довготермінове кредитування, емісію та розміщення цінних паперів, довірче управління майном клієнтів. Загалом, сьогодні у Франції склався фактично універсальний тип банку з найрізноманітнішими операціями. Таких банків у країні нараховується близько 400, з яких понад 160 є іноземними банками.

Ощадну справу в Франції здійснюють приватні ощадні каси і державна національна каса, які конкурують з банками; ощадні каси, що зобов'язані передавати залучені кошти депозитно-ощадній касі – напівдержавній кредитній установі зі своїм статутом. З вкладів ощадних кас формується до 80 % капіталу депозитно-ощадної каси, яка спрямовує їх на розвиток економіки та реалізацію соціальних програм. На кредитному ринку Франції також функціонують спеціалізовані фінансові установи, до яких відносяться: страхові компанії; компанії споживчого кредиту; фінансові компанії, які управляють портфелями цінних паперів промислово-торгових груп; лізингові товариства.

Загалом, діяльність фінансових посередників на фінансовому ринку Франції регулюють: міністерство економіки та фінансів, Банк Франції, національна кредитна рада, комітет банківської регламентації, банківська комісія. Фінансовий ринок Франції характеризується значним впливом держави на його структурні елементи. За допомогою випуску державних цінних паперів уряд Франції балансує дефіцит бюджету та фінансує державний сектор, який є одним із найбільших серед розвинутих країн (передусім підприємства військово-промислового комплексу).

Світова економічна криза 2020 р. змусила владу Франції виділити значні державні кошти на підтримку комерційних банків та провідних підприємств країни, щоб не допустити масового безробіття. Це дало певний позитивний результат, але призвело до зростання дефіциту бюджету та державного боргу. У свою чергу, це негативно позначилося на вартості французьких державних та комерційних цінних паперів.

Контрольні запитання

1. Які основні доходи і видатки державного бюджету Франції?
2. Які основні доходи і видатки комун у Франції?
3. Які основні податки і збори сплачують фізичні особи у Франції?
4. Які основні податки і збори сплачують юридичні особи у Франції?
5. Яка структура і функції податкової служби у Франції?
6. Які особливості функціонування фінансового ринку у Франції?

ТЕМА 3. Фінансова система Італії

- 3.1. Публічні фінанси Італії в фінансовій системі країни
- 3.2. Місцеві фінанси та шляхи вирішення міжбюджетних проблем в Італії
- 3.3. Податкова система країни
- 3.4. Фінанси домогосподарств в Італії
- 3.5. Фінанси підприємств в Італії
- 3.5. Фінансовий ринок Італії

3.1. Публічні фінанси Італії у фінансовій системі країни

До складу публічних фінансів Італії входять державні та місцеві фінанси. У свою чергу державні фінанси країни поділяються на державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та організацій.

Доходи державного бюджету на 80 % забезпечують податкові надходження (в основному непрямі податки). Решта припадає на неподаткові надходження (операції із власністю й надходження від туризму); незначна частина доходів припадає на доходи від капіталу (проценти), від державних підприємств і майна. Основні витрати державного бюджету складають: соціальні виплати; економічні витрати (наприклад, витрати на автошляхи, виробничу інфраструктуру, аеродроми й залізницю); витрати на внутрішню безпеку й оборону; видатки на фінансове сприяння (субсидії, пільгові кредити, пряме фінансування); утримання адміністративного апарату; внески до бюджетів ЄС. Хронічний дефіцит державного бюджету змушує уряд вдаватися до позик. У 2020 році державний борг становив 158,9% ВВП.

Серед спеціальних фондів важливу роль відіграють фонди (за італійською термінологією - інститути) соціального забезпечення. Вони не включаються до бюджету центрального уряду. За статистикою національних рахунків в загальних витратах державної адміністрації сукупна частка витрат інститутів соціального забезпечення зросла у 1,5. Найбільше значення серед них мають Національний інститут соціального страхування, який виплачує пенсії та допомоги по старості, інвалідності, безробіття та з нагоди втрати годувальника особам, які працюють за наймом, або їх сім'ям, за винятком державних службовців та осіб, які працюють на державних автономних підприємствах, Національний інститут страхування на випадок хвороби, Національне установа соціального страхування державних службовців і Національний інститут страхування від нещасних випадків на виробництві. Надходження інститутів соціального забезпечення формуються головним чином за рахунок внесків підприємців, трудящих і держави. Внески підприємців фактично також сплачуються працівниками, на яких перекладаються ці внески через механізм цін.

3.2. Місцеві фінанси та шляхи вирішення міжбюджетних проблем в Італії

Місцеві фінанси Італії включають фінанси 5 автономних областей, 96 провінцій і 8000 комун. Італія до недавнього часу характеризувалася високим ступенем адміністративного контролю і централізованого розподілу ресурсів. Співвідношення витрат центрального і місцевих бюджетів складало близько 2:1. У 1990-і рр. була поведена реформа, яка була направлена на зміну відносин між центром і периферією на користь місцевих бюджетів. Новим Законом про оподаткування було передбачено розширення самостійності місцевих органів влади в формуванні своїх бюджетів. З 1989 р. біля 50 % коштів, необхідних для розвитку територій, надходять від податків, які стягуються безпосередньо місцевими органами. Ці та інші заходи істотно збільшили об'єм ресурсів, що самостійно витрачаються місцевими органами, хоча це не зменшило напруги у стосунках Півночі і Півдня Італії. Навіть італійське економічне диво (1950-1960 рр.) не пододало разючих диспропорцій між Північчю та Півднем країни.

В Італії продовжуються процеси внутрішньої міграції і урбанізації, для величезного числа муніципалітетів характерні крихітні розміри і, відповідно, мізерність ресурсів, що створює проблеми у формуванні фінансової бази органів місцевого самоврядування. Для вирішення подібних проблем в Італії стали організовувати проміжні структури: з одного боку - асоціативного типу (союзи муніципалітетів); з іншого боку - провінції і міста-метрополії, території, що мають в своєму розпорядженні суттєвіші ресурси для планування і сприяння місцевому розвитку.

Складність вирішення фінансування місцевих бюджетів та реформування міжбюджетних проблем в Італії загострюється економічним спадом, який розпочався в країні з кінця 2004 р. Владі вдалося частково його подолати, але пандемія коронавірусу в 2020 р. знову призвела до падіння ВВП країни. У результаті карантину, пов'язаного з пандемією коронавірусу та спадом виробництва, державний борг Італії в 2020 р. зростає, за прогнозами експертів Європейської Комісії, до 160 % від ВВП, тоді як в 2019 р. він складав 135 %. В 2021 р., як вважають експерти, його вдасться тільки частково зменшити.

3.3. Податкова система країни

Ставки **прибуткового податку з громадян** становлять (в залежності від доходів): 23 %, 33 %, 39 %, 43 %. Сума податку зменшується на суму індивідуальних пільг, розмір яких залежить від складу сім'ї: чим більше сім'я, тим значніші пільги.

Прибутковий податок з юридичних осіб з 1983 р. стягувався за єдиною ставкою в розмірі 30 %, пізніше його ставка була знижена до 24 %. Для фінансових і холдингових компаній, що оперують лише з цінними паперами, ставка прибуткового податку скоротилась до 7,5 %. Компанії та організації, де частка держави перевищує 50 %, сплачували податок за ставкою 6,25 %.

Податок на додану вартість стягується за диференційованими ставками. Зараз їх чотири: знижені – 0 %, 4 % і 10 %, основна – 22 %. Нульова ставка застосовується до експорту товарів і послуг. Пільгова ставка 10 % застосовується до предметів першої життєвої необхідності (хліб, молоко), а за ставкою 4% оподатковуються газети і журнали. ПДВ при купівлі об'єктів нерухомості в Італії наступні: 20% продажної ціни первинного ринку «люкс» категорії; 10% ціни нових будинків і квартир; 4% вносять ті, хто купує перший (основний) будинок або квартиру.

Спеціальні акцизи мають друге за величиною фіскальне значення серед непрямих податків. Вони збереглися в Італії стосовно декількох видів товарів та послуг (електроенергія, цукор, алкогольні напої та інше). Найбільш значні надходження забезпечує акциз на нафту та нафтопродукти. Іншим доходним об'єктом є тютюнові вироби.

Податок на нерухомість в Італії надходить до місцевого бюджету, його сплачують раз на рік за ставкою 0,4 – 0,7% від кадастрової вартості. За реєстрацію в кадастрі прав власності платник вносить 168 євро + 7% за первинні об'єкти нерухомості. Податки на нерухомість в Італії, куплену на вторинному ринку, складають 4% для резидентів та 7% для нерезидентів.

Міський або **туристичний податок** в Італії платять всі, хто зупиняється на нічліг в міських готелях. Звичайна сума платежу дорівнює 7 євро з людини, а в Римі – 10 євро.

Особлива категорія непрямих податків – **податки з ділових операцій** представлених такими інструментами як гербовий, реєстраційний та концесійний податки. **Гербовий податок** стягується у формі продажу державою спеціального гербового паперу або гербових марок, необхідних за законом для належного оформлення різних комерційних документів. Розмір гербового податку диференційований за видами документів, а також залежить від суми угоди. **Реєстраційний податок** виплачується в тих випадках, коли здійснюються угоди чи акти, які повинні бути зареєстровані державою у відповідних книгах. Ставка податку становить 3 % від суми угоди для організацій-платників ПДВ і 7 % - для інших покупців.

Особливості реформування податкової системи Італії

Економіка країни до сьогодні характеризується наявністю значною часткою тіньової економіки, рівень якої сягає майже 30 %. Для боротьби з нею та з ухиленням від оподаткування на початку XXI ст. Прем'єр-міністром Італії С. Берлусконі була проведена **податкова амністія**, яка дала додатково в бюджет країни більше 30 млрд. євро. Ставка податку на амністовані капітали склала 10 %.

Під час світової економічної кризи 2008-2009 рр. уряд країни був змушений підняти ставки податків, насамперед непрямих. Крім того, влада Італії стала оподатковувати доходи релігійних організацій від комерційної діяльності, чого до цього ніколи не робилося. Під час пандемії коронавірусу в 2020 р. уряд ввів деякі податкові пільги для підприємств та фізичних осіб, щоб зменшити їх втрати.

3.4. Фінанси домогосподарств в Італії

В 2017 р., за даними Світового банку, ВВП на душу населення в Італії в за рік склав 40981 дол. США (за паритетом купівельної спроможності). У 2019 р. ВВП країни склав близько 1,94 трильйона дол США, а ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) близько – 40,4 тис дол США. В 2021 р. ВВП на душу населення склав близько 41 тис дол США.

За підрахунками профспілок, в Італії людина віком до 30 років в останні роки заробляє в середньому 830 євро на місяць, що тільки на 100 євро більше базового доходу громадянина. У регіональному плані цей зарібок дуже диференційований: якщо на Півночі країни середній дохід становить 930 євро, то на Півдні – лише 740 євро. Загалом, 30 % італійських платників податків стверджують, що вони заробляють менш як 10 тис. євро на рік, живучи на суму, яка дорівнює базовому доходу громадянина. На Півдні країни таких нараховується 40 %.

Узагальнений **показник бідності** в Італії (за класифікацією ОЕСР) вище, ніж в інших провідних країнах Західної Європи. В 2021 р. рівень бідності склав в країні 20 %, на що вплинула економічна криза 2020 р., викликана пандемією коронавірусу.

На початку 2019 р. політична партія «5-ть зірок» разом зі своїми союзниками ухвалили закон про запровадження **базового доходу громадянина**, який можуть отримувати як на пенсіонери, так і на працівники. Всі, хто отримує менш як 780 євро на місяць у формі пенсії чи зарплати, можуть звертатися за отриманням базового доходу. Водночас, для отримання базового доходу річний дохід громадянина не повинен перевищувати 9360 євро, окрім місця проживання не повинно бути нерухомості вартістю понад 30 тис. євро, а на рахунку не може лежати більш як 6 тис. євро. Після затвердження заявки базовий дохід виплачується протягом 18-ти місяців, а після місячної перерви можна буде звертатися за допомогою повторно.

Система освіти в Італії складається із двох етапів: початкова освіта й середня освіта. До початкової освіти можливе відвідування протягом 3 років необов'язкових дитячих садків. Обов'язкова освіта включає 5 років початкової й 3 роки середньої школи. У віці 14—18 років школярі можуть відвідувати загальну середню школу для проходження професійної спеціалізації або підготовки для вступу до університету. Середня освіта розподілена на два етапи: «низька середня», яка відповідає середній школі й триває 3 роки, «висока середня», яка триває від 3 до 5 років.

У березні 2020 року влада Італії виділила 25 млрд євро для фінансування охорони здоров'я та допомоги само зайнятим і найманим працівникам, які втратили роботу. З тих пір уряд вжив нові заходи допомоги найбіднішому населенню та надання гарантій по банківських кредитах, щоб забезпечити компанії ліквідністю. Крім того, уряд пообіцяв виплатити дрібним і мікропідприємствам, чий оборот постраждав від карантину, від 1500 до 14 000 євро.

3.5. Фінанси підприємств в Італії.

Основними доходами підприємств в країні є прибуток, доходи від випуску акцій, кредити, а основними витратами – податки, соціальні внески, сплата по кредитів тощо. Для державних підприємств уряд країни надає дотації, оскільки він регулює ціни на випущені ними товари та надані послуги. Водночас, високорозвинена промислова Північ гостро контрастує із депресивним, переважно сільськогосподарським Півднем, де все ще функціонують відсталі державні підприємства.

На «верхньому поверсі» італійської економіки знаходяться потужні корпорації, здебільшого «сімейного» типу. В одноосібному володінні мажоритарним пакетом акцій знаходиться близько 60 % вартості цінних паперів; у власності п'яти провідних акціонерів (для кожної фірми) — близько 90 %, тоді як на дрібних володарів припадає лише 2 % акцій. Фінансово-промислові групи Італії мають холдингову структуру. Вони об'єднують під своїм контролем одну третину всіх італійських фірм із половиною всіх зайнятих.

Кооперативний сектор є важливою складовою економічної системи Італії. У країні нараховується близько 90 тис. кооперативів з 8 мільйонами пайовиків. Наслідком активізації кооперативного сектору є досить велика частка дрібних і середніх підприємств у зовнішній торгівлі: 40 % експорту припадає на підприємства з кількістю зайнятих менше 300 осіб, тоді як частка великих корпорацій становить 20 %. Підприємства малого та середнього бізнесу становлять більше 90% всіх зареєстрованих компаній.

У період пандемії **підприємства отримали** відстрочення податків та платежів за комунальні послуги в більшості постраждалих муніципалітетів (6,4 млрд. євро), заходи підтримки кредитних пропозицій (5,1 млрд. €), вивільнення ліквідності для підприємств та домогосподарств на 350 млрд. € (20% ВВП). Влада зазначила, що за потреби можна вжити додаткових заходів.

3.6. Фінансовий ринок Італії.

Банківська система Італії, як і інших європейських країн, заснована на принципі двох рівнів: центральний банк і комерційні банки. У цей сектор входять 107 «народних банків», 715 сільських і ремісничих ощадних кас, на які припадає відповідно 12 і 14 % активів національної банківської системи.

Банк Італії має майже необмежений доступ до звітності банків і бази даних за всіма банківськими кредитами. Він також володіє частками більше ніж 2 % в 12 компаніях, акції яких котируються на біржі, хоча це може розцінюватися іншими інвесторами як офіційне схвалення діяльності цих компаній. Частина своїх функцій Банк Італії передав Європейському центральному банку у зв'язку з введенням євро, який було запроваджено в обіг на території Італії 01.01.2002 р. Національна комісія з контролю за фінансовими компаніями і фондовою біржою контролює діяльність фінансово-кредитних установ на ринку цінних паперів.

Другий рівень кредитної системи Італії належить комерційним банкам, спеціалізованим фінансово-кредитним установам та небанківським фінансово-кредитним установам. В Італії існує два типи пенсійних фондів: 1) інституційний тип (пенсійний фонд такого типу є незалежною юридичною особою); 2) контрактний тип (цей фонд складається з юридично відокремленої сукупності активів без право- і дієздатності).

Однією з головних проблем фінансового ринку Італії є залучення коштів інвесторів, передусім у державні цінні папери, щоб своєчасно обслуговувати державний борг. За розрахунками МВФ, в 2018 р. заборгованість країни відносно ВВП зросла до 131 %. В абсолютних цифрах це складало близько 1,7 трлн. євро. У довгостроковому прогнозі МВФ до 2023 р. заборгованість Італії становитиме 131 % від ВВП. Тому Італія залишається вразливою до рецесії.

Контрольні запитання.

1. Які основні доходи та видатки державного бюджету Італії?
2. Які особливості прямих податків в Італії?
3. Які особливості непрямих податків в Італії?
4. Які шляхи реформування пенсійної системи Італії?
5. Які основні доходи і видатки місцевих органів?
6. Які шляхи вирішення міжбюджетних проблем в Італії?

Тема 4. Фінанси Бельгії, Нідерландів та Люксембургу

1. Фінанси Бельгії.
 2. Фінанси Нідерландів.
 3. Особливості функціонування податкової служби Нідерландів.
 4. Фінанси Люксембургу.
- Контрольні запитання

1. Фінанси Бельгії.

1.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Бельгії включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. Публічні фінанси країни включають державний та місцевий бюджети, соціальні фонди, фінанси публічних підприємств та організацій. В Бельгії свою фінансову самостійність мають такі частини країни, як Фландрія, Валлонія і столиця Брюссель. В цілому місцеві фінанси охоплюють фінанси 3 регіонів, 10 провінцій та 590 комун. Основну частину доходів бюджету складають податкові надходження. Прибутковий податок з громадян забезпечує 29 % всіх податкових надходжень бюджетів всіх рівнів, податок на прибуток корпорацій – близько 6 %, внески на соціальне страхування – близько 34 %, податки на власність – 2,5%, податки на товари і послуги – 25 %, в тому числі ПДВ – 15,5 %.

Значна частина державних видатків спрямовується на соціальний захист населення, на соціальну сферу, допомогу малозабезпеченим, безробітним, сім'ям з дітьми, місцевим бюджетам, дотування освіти і охорони здоров'я. У Бельгії освіта входить до компетенції громад. Фламандська спільнота курирує освіту у нідерландськомовній частині країни, а французьке співтовариство - у франкомовній частині Бельгії. Кількість закладів професійної освіти (середньої і вищої) складає близько 380. Вища професійна освіта надається у 22 вищих школах. Академічну освіту можна отримати в університетах і коледжах. Високий рівень соціального захисту народжує і певні проблеми в країні. Так, на початок 2007 р. у Бельгії працював лише кожен третій з тих, хто досяг віку 55 років. Причина цього – досить вигідні для найманих працівників передпенсійні програми.

Міграційна криза в ЄС в 2015-2019 рр. змусила Бельгію прийняти значну частину біженців з Сирії, інших азійських та африканських країн та виділити на їх утримання значні державні кошти. Багато з цих біженців ночують на вулицях Брюсселя та інших великих міст, що негативно позначається на їх туристичній привабливості та на доходах країни від туризму.

Складною фінансово-економічною та політичною проблемою для Бельгії є **фінансове протистояння** між Валлонією та Фландрією. Виступаючи фінансовим донором для Валлонії Фландрія домагається і політичного домінування над Валлонією. Щорічні трансферти з Фландрії до Валлонії, згідно досліджень бельгійських вчених, в 2015 р. склали 7,7 млрд євро. Якщо врахувати ефект від сплати відсотків по державному боргу, цей показник

становив 13,3 млрд євро. Тому Фландрія виступає за збільшення частки податків, що зараховуються до її бюджету.

Фінанси соціальних фондів

У Бельгії всі працездатні особи сплачують внески до страхового фонду. При безробітті та втраті працездатності через тривалу хворобу і (інвалідність) податки замість людини сплачує держава. У Бельгії існують наступні види обов'язкового соціального страхування: у зв'язку із захворюваннями та інвалідністю; виплати за медичне обслуговування; виплати грошової допомоги по інвалідності; допомога на дітей; на випадок безробіття; пенсійне (за віком, вдовцям та вдовам); грошові виплати за щорічними відпустками.

Фонд соціального забезпечення Бельгії наповнюється за рахунок відрахувань працюючих (13,7%), роботодавців (24,7%) та держави. Ці кошти надходять на рахунок Національної служби соціального захисту. 73% бюджету Бельгії — це страхові фонди соціального бюджету. Найбільше коштів йде на виплату пенсій і допомог по інвалідності. Крім названого фонду, у Бельгії функціонують Фонд професійних захворювань та Фонд нещасних випадків. Обидва фонди існують за рахунок внесків держави (5%) і роботодавців (12 %).

У Бельгії діє Закон «Про нещасні випадки на виробництві». Коли роботодавець наймає працівника, він повинен обов'язково застрахувати його у приватній страховій фірмі. Також існує державний орган, який контролює це страхування. Крім нього, ще існує Фонд нещасних випадків, управління в якому здійснюється на тристоронній паритетній основі: роботодавець — найманий працівник — держава. За перший місяць втрати працездатності повну заробітну плату працівникові виплачує страхова фірма.

1.2. Податкова система Бельгії

Важлива роль в податковій системі Бельгії належить **податку з корпорацій**. Ним обкладається весь чистий дохід компанії, як розподілений, так і той, що залишається в її розпорядженні. Ставка корпоративного прибуткового податку становить майже 34 % (33,99 %). Якщо дохід компанії знаходиться у межах від 0 до 25 тис євро, то величина корпоративного податку становить 24,25 %, а якщо дохід компанії перебуває в інтервалі від 25 тис євро до 90 тис євро, ставка цього податку дорівнює 31 %.

Суб'єктами оподаткування є: будь-які бельгійські корпоративні організації, які мають форму комерційної компанії (відкриті і закриті акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю; кооперативи, приватні компанії); бельгійські корпоративні організації, які не є комерційними фірмами (громадські компанії і компанії комунальної сфери при здійсненні операцій, які приносять прибуток; неприбуткові організації, які отримали прибуток від підприємницької діяльності); компанії, які не зареєстровані в Бельгії, але які мають в цій країні штаб-квартиру і займаються підприємницькою діяльністю з метою одержання прибутку. Всі витрати, які вираховуються з доходу компанії, але не включаються до складу затрат,

групується, як недопустимі витрати і відносяться до оподаткованого доходу.

Всі резиденти Бельгії змушені сплачувати **персональний прибутковий податок з доходів**, одержаних з усіх джерел. Доходи дружини і чоловіка складаються при визначенні податкової ставки, але це правило має два винятки: якщо дружина і чоловік одержують доходи від професійної діяльності, то професійна діяльність чоловіка з меншими доходами оподатковується окремо; якщо тільки один із подружжя має професійний дохід, то 30% від цього професійного доходу передається іншому із подружжя (але не більше певної суми) і оподатковуються окремо. Оподаткування за шкалою застосовується в послідовній пропорції до чистого оподаткованого доходу за ставками: 25 %; 30 %; 40 %; 45 %; 50 %. Муніципальний прибутковий податок встановлюється в розмірі 6-10% від базової ставки. Зменшення сімейного податкового обов'язку має важливе значення для платників податків, які мають більше трьох утриманців. Крім того, існує ще ряд пільг при сплаті державі прибуткового податку з доходів громадян. Так, сума цього кредиту зменшується на суму платежів за куплений будинок; громадянам Бельгії також повертають частину пенсійних вирахувань, які вони направляють до недержавних пенсійних фондів тощо.

У Бельгії спортсмени платять **привілейований прибутковий податок**, усього в 15% їхніх доходів. Бельгійське податкове законодавство такі ж пільги, крім спортсменів, надає артистам, письменникам і журналістам. У майбутньому уряд Бельгії за вимогою Європейського Союзу обіцяв підвищити податки на ці категорії платників, щоб запобігти їхньому переїзду в Бельгію із сусідніх країн. Так, до речі, недавно зробив відомий французький актор Жерар Депардьє, коли у Франції максимальну ставку з доходів громадян підвищили до 75 %.

В Бельгії встановлені достатньо високі ставки **податків на спадщину і дарування**: для прямих спадкоємців – від 3 до 30%, для інших груп – від 20 до 80%.

Податок на будівництво нових будинків складає у Бельгії 12 %.

Реєстраційні збори при продажу або оренді земельної ділянки дорівнюють 12,5 %, але тут можливі знижки з урахуванням місця розташування, якості землі, регіону країни тощо.

Податок на реєстрацію транспортних засобів складає максимум 0, 2 % його вартості.

Акцизи встановлені на алкогольні та тютюнові вироби, алкогольні напої, паливно-мастильні матеріали тощо.

Податок на додану вартість встановлений у розмірі 21%. Знижені ставки діють при будівництві житлових будинків – 12%, для предметів першої необхідності і медикаментів – 6%. Не обкладаються ПДВ банківські, страхові, фінансові послуги, освітні і медичні послуги, державні податкові послуги, що стимулює розвиток фінансового сектору в країні.

1.3. Фінанси домогосподарств у Бельгії

Основну частину доходів домогосподарств складає заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а видатки господарств спрямовуються на сплату податків, на виплату страхових внесків в різні соціальні фонди, на оплату житла і комунальних послуг, на транспорт, на медичні послуги тощо.

Загалом, бельгійець сплачує державі близько 55 % своїх доходів, але держава максимально забезпечує потреби при виході на пенсію, при безробітті, у випадку хвороби чи інвалідності тощо. Сума прибуткового податку залежить від сімейного стану працівника. Маючи утриманців — непрацюючу дружину і дітей, одружений працівник буде отримувати більше грошей, ніж його одинокий колега, або той, дружина якого також працює. Сплачуючи державі податки, найманий працівник у повному обсязі користується всіма видами соціальної допомоги незалежно від суми сплачених коштів. У Бельгії один з найнижчих показників бідності в Європі. Вік виходу на пенсію у чоловіків 65 р., у жінок – 63 р.

Існує три види соціальних виплат: відшкодування непрацездатності; грошова допомога — за часткової втрати працездатності; рента — виплачується раз на рік, залежно від відсотку втрати працездатності, який визначається спеціальними лікарями-експертами в розмірах середньої зарплати до дня нещасного випадку. Рента може бути збільшена після висновків медиків. У разі смерті годувальника 30% цієї суми отримує вдова чи вдівець пожиттєво і 15% — діти до досягнення ними повноліття (21 року). Роботодавець сплачує до страхової фірми 5% фонду заробітної плати раз на квартал.

Система медичного страхування Бельгії забезпечується 75% суми медичних витрат. Сто відсотків встановлено для чотирьох категорій: вдів і вдівців, сиріт, пенсіонерів, інвалідів. Законом встановлюється сума медичних гонорарів, які сплачуються лікареві або медичному закладу, а все, що перевищує цю суму, сплачує сам пацієнт. Страхова медицина доступна однаково для всіх: як для бідних, так і для багатих.

Коронакриза 2020 р. негативно позначилася на доходах громадян, але держава за рахунок своїх коштів частково зменшила фінансові втрати домогосподарств. Подібне робилося державою й під час світової фінансової кризи в 2009-2009 рр.

1.4. Фінанси підприємств Бельгії.

В країні існують всі сучасні види підприємств, але особливого розвитку досягли біотехнологічні фірми, тісно пов'язані з науковими структурами. Так, в 2006 р. в Бельгії працювало близько 140 біотехнологічних компаній. На частку цих бельгійських підприємств припадало 16 % обороту біотехнологічної галузі в ЄС і близько 10 % витрат на науково-дослідну діяльність.

Основними доходами бельгійських підприємств є прибуток підприємств, а витратами – сплата податків та соціальних внесків. Податок на прибуток підприємств вираховується виходячи з величини загального прибутку компанії будь-якого типу і від будь-якого джерела. Ставка цього податку зазвичай становить майже 34 %. В податкових деклараціях і при розрахунку податку

на прибуток акціонерних товариств, який оподатковується, поділяється на: прибуток, який залишається в розпорядженні компанії (капіталізований прибуток); дивіденди; винагороди членів ради директорів; витрати не віднесені на собівартість. Оподаткований дохід товариства складається з прибутку, який залишається в розпорядженні компанії; доходу від інвестицій; витрат не віднесених на собівартість.

Винагороди та премії членам ради директорів складають, як правило, частину оподаткованого прибутку. Однак, винагорода директору, що виконує постійні обов'язки, може бути віднесена на витрати компанії, якщо розмір виплати перевищує величину винагороди інших членів ради директорів. При цьому директор має право списувати свою винагороду на витрати тільки в двох компаніях, де він працює на постійній основі.

В принципі компанія може вираховувати з оподаткованого доходу всі витрати, які були понесені нею в процесі утворення цього доходу. Затрати повинні бути проведені у звітному році і відображені в бухгалтерському обліку. Затрати необхідно підтверджувати, як того вимагає закон.

Прибуток підприємства з метою оподаткування збільшується також на суму додаткового доходу або економії в результаті роботи цього підприємства в зонах з пільговим оподаткуванням за межами Бельгії.

1.5. Фінансовий ринок Бельгії.

Країна характеризується розвинутим фінансовим ринком, який є важливою частиною світового фінансового ринку, так як у Бельгії представлені представництва багатьох провідних банківських, страхових, інвестиційних та інших фінансових структур світу, оскільки столиця Бельгії – Брюссель є місцем розташування керівних органів ЄС та НАТО. Крім того, у зв'язку з виходом Великої Британії з ЄС, частина світових фінансових структур перевела з Лондона до Брюсселя свої головні офіси.

Банківська система Бельгії відрізняється високим рівнем концентрації капіталу, а об'єднання банків, яке розпочалося з 1960-х років, лише посилило цей процес. Основним регулятором фінансової та банківської систем країни є **Національний банк Бельгії**, який виконує роль центрального банку країни. Бельгійська держава володіє половиною акцій цього банку. Загалом, у Бельгії функціонує більше 120 банків, більшість з яких є іноземними. Найстарішим і найповажнішим комерційним банком країни є «Сосьєте женераль де Бельжік». Існують також спеціальні фінансові установи – ощадні банки і фонди сільськогосподарського кредиту. Значну роль у фінансовій системі відіграють й **каси взаємодопомоги**.

У Бельгії відсутній податок на приріст капіталу від акцій. Це правило поширюється на бельгійських платників податків, що продають акції іноземних компаній. В більшості країн ЄС такий дохід оподатковується податком в розмірі 25 %. Це стимулює реєстрацію в цій країні багатьох іноземних компаній.

2. Фінанси Нідерландів

2.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Нідерландів включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств, фінанси недержавних підприємств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни включають державний бюджет, місцеві бюджети, фінанси державних підприємств та організацій. Переважну частку доходів бюджетів всіх рівнів в країні складають податкові надходження. Характерно, що податки на бізнес, а також податки на відсотки і плата за ліцензування тут є одними із найнижчих і Європі. Це заохочує нерезидентів вести бізнес в Нідерландах. Загалом, нерезиденти генерують 30 % ВВП країни (на 190 млрд євро).

Основні видатки державного бюджету спрямовані на соціальну сферу, соціальний захист вразливих категорій населення, на допомогу місцевим бюджетам. Нідерланди мають бінарну систему вищої освіти, яка включає вищу професійну освіту (HBO) і університетську освіту (WO). Ці два види освіти забезпечують 59 інститутів і 14 університетів, одним з яких є Відкритий університет. Центральний Регістр освітніх програм вищої школи здійснює систематичний збір даних щодо курсів, які викладаються в Інститутах. Якщо курс потрапив в Регістр, то відповідний інститут має право одержати фінансування по цьому курсу від Міністерства освіти.

Місцеві фінанси

Місцеві фінанси Нідерландів включають фінанси 12 провінцій та 700 комун. У системі місцевих доходів значне місце займає податок на майно фізичних осіб, інші місцеві податки, а також плата за різного роду ліцензії та цільові субсидії. До основних місцевих видатків відносяться видатки на соціальну сферу та соціальний захист, на благоустрій тощо.

Для представлення повнішої картини податкової системи місцевих фінансів у Нідерландах зупинимося на системі місцевого фінансування на прикладі м. Алтена, типового для Нідерландів міста з населенням 18100 осіб. У системі місцевих податків основне місце виймає податок на майно фізичних осіб, його частка в доходах міського бюджету складає 10%. Об'єктом обкладення є вартість майна, що належить городянам (будівлі, споруди, земля, за винятком земельних наділів фермерів). Оцінка вартості майна здійснюється незалежними експертними організаціями. Суб'єктом (платником) податку є як власник, так і користувач (орендар) майна. В даний час ставки податку визначаються місцевою радою самостійно, тоді як раніше вони регулювалися центральним урядом. Якщо власник одночасно був і користувачем майна, то він платив податок по обох ставках.

У структурі прибуткової частини бюджету м. Алтена основну частку складають прямі цільові фінансові субсидії з центрального бюджету. Так, на виплату допомоги з безробіття Алтен одержував 90 % необхідних коштів; витрати на освіту на 100 % фінансуються за рахунок державного бюджету. Фінансовими субсидіями центрального уряду на 30 % забезпечуються і інші соціальні програм

У витратній частині бюджету найбільший об'єм припадає на фінансування міської системи освіти і охорони здоров'я, соціальні виплати, підтримку і розвиток об'єктів міської інфраструктури і витрати на оплату праці міським службовцям. Водночас, згідно законодавства Нідерландів місцеві органи влади не мають право інвестувати наявні у них в розпорядженні вільні засоби в комерційні проекти.

2.2. Податкова система Нідерландів

Прибутковий податок з громадян. Платником податку є будь-хто, хто прожив на території Нідерландів більш ніж півроку протягом підзвітного календарного року. Термін сплати податку - до 1 квітня року, наступного за звітним. Громадяни зобов'язані заповнити податкову декларацію й сплатити податки за минулий рік.

Види прибуткових податків. У податковому законодавстві всі прибуткові податки діляться на три основні кошики.

Кошик 1. Доходи й витрати від роботи й житла, до яких належать: зарплата, пенсія, соціальні допомоги тощо; витрати й доходи від власного житла, в якому власник постійно проживає; прибутки від підприємницької та інших видів діяльності; періодичні виплати й допомоги, як, наприклад, аліменти; витрати на підтримку рівня доходів.

Із суми цих статей доходів і витрат віднімаються витрати, наприклад: витрати на дитячий садок/ясла; витрати, пов'язані з роботою і житлом; інші види витрат, пов'язані з особистою ситуацією платника податків. Ці доходи оподатковуються в розмірі, що залежить від їх рівня і складають: 32, 35 %; 37 %; 42 %; 52 %.

Кошик 2. До цього кошика потрапляють як доходи, так і витрати, пов'язані з володінням значною часткою капіталу в підприємстві. Оподатковуються дивіденди й виграти від підвищення курсу акцій, віднімаються з податків програші від зниження курсу акцій. Щоб потрапити до цієї категорії (кошика), потрібно володіти значною кількістю (не менше 5%) акцій підприємства. Такі доходи оподатковуються в розмірі 25%.

Кошик 3. Доходи від накопичень та інвестицій. До них належать: акції, облігації, гроші на ощадних рахунках; вкладення в нерухомість (крім житла, в якому проживає платник податків); страхові поліси й накопичення, що не потрапляють в інші кошики.

Ці доходи оподатковуються в розмірі 1,2% від суми заощаджень, що перевищують 17600 EUR. Якщо є борги, які перевищують 2500 EUR, вони віднімаються з оподаткованої суми.

Податок на дохід (прибуток) корпорацій. Стягується з акціонерних компаній, кооперативних товариств, страхових та кредитних компаній, фондів та інших юридичних осіб, зареєстрованих як корпорації. Раніше стандартна ставка сягала 35% на рік, зараз – 25 %. Від сплати податку звільняються юридичні особи, які займаються соціальною і добродійною діяльністю. Законодавство Нідерландів поділяє платників податків на дві категорії: резидентів і нерезидентів. Компанії-резиденти разом з однією чи більше дочірніми

організаціями можуть утворювати фінансові об'єднання для того, щоб виступати єдиним об'єктом оподаткування.

Зарубіжні інвестори при визначенні структури та виду інвестицій повинні приймати до уваги, що за законами Нідерландів розрізняють інвестиції через резидентські компанії, філії іноземних корпорацій чи товариств. Необхідно мати на увазі, що іноземні інвестори, крім того, керуються ще й податковими правилами, діючими в їх країнах.

Податок на додану вартість (ВТВ). Стандартна ставка з 1998 р. - 17,5%, знижена - 6% (на товари й послуги першої необхідності, в тому числі продовольство, ліки, книги, періодичні видання, пасажирський транспорт, послуги в галузі культури, спорту). Звільняються від сплати ВТВ деякі послуги, в тому числі банківські, страхові, медичні, поштові й телекомунікаційні.

Акцизи. Стягуються з нафтопродуктів, тютюнових виробів, міцних спиртних напоїв, пива, безалкогольних напоїв. Дозволяється безмитне ввезення автомобільного палива в обсязі повної заправки паливних баків, технологічно пов'язаних з двигуном.

Податок на багатство (капітал). Податок на капітал стягується з чистих індивідуальних накопичень. Уся власність резидентів, незалежно від її місця розташування, підлягає обкладанню податком на капітал. Певні види власності нерезидентів у Нідерландах також обкладаються податком на капітал. Ставка податку на капітал - 0,8%. Податок сплачується раз на рік, при цьому оподаткування здійснюється за вирахуванням боргів і особистих субсидій. Однак нерезиденти можуть віднімати лише певні борги і не можуть віднімати субсидії.

Податок на передачу нерухомості. Придбання нерухомості, що знаходиться в Нідерландах, оподатковується податком на передачу нерухомості. Його ставка - 6% від вартості нерухомості. Податок сплачується на момент продажу майна продавцем.

Податок на вкладення капіталу (інвестиції). Купівля акцій нідерландської резидентської компанії обкладається податком на вкладення капіталу. Його ставка - 1%. За дотримання певних умов, наприклад, при об'єднанні або реорганізації, податок не стягується.

Гербовий збір. Стягується в розмірі 1%, наприклад, під час реєстрації компанії.

Податок на дивіденди. Стягується з осіб, які володіють акціями або облігаціями нідерландських акціонерних компаній. До 2022 р. оподаткування дивідендів здійснювалося в основному за нульовою ставкою, що стало однією з ключових складових інвестиційного буму в країні. З 2022 р. ставка податку на дивіденди буде складати близько 5 %. Важливо взяти до уваги той факт, що ці норми застосовуються не лише до резидентів ЄС або Європейської економічної зони, а й до компаній з країни, з якою Нідерланди уклали двосторонню угоду.

Податок на доходи від інтелектуальної власності. У Нідерландах діють особливі правила щодо права інтелектуальної власності, зокрема роялті, отриманого від самостійно розробленого нематеріального активу, як от патенти, технологічні ноу-хау, продукти креативної індустрії. Так, якщо 30 %

прибутку бізнесу надходить від власного патенту, компанія може користуватися пільговою ставкою оподаткування в розмірі менше 9 %.

Податок на легкові автомобілі й мотоцикли. Одноразовий податок з фізичних осіб. Стягується під час реєстрації легкових автомобілів в Нідерландах, а також з автомобілів, зареєстрованих за кордоном, з початку їх експлуатації на дорогах Нідерландів. Ставка - 45,2% від преїскурантної ціни (без ПДВ) мінус 1540 EUR.

Податок на автотранспортні засоби. Стягується з власників автомобілів, включаючи нерезидентів. Ставки варіюються залежно від власної ваги автомобіля і вживаного палива й включають надбавку, що встановлюється на рівні провінцій. Наприклад, у провінції Південна Голландія ставка на легкові автомобілі становить від 287 до 960 у EUR на рік, на вантажні автомобілі - від 496 до 4151 у EUR на рік.

Податок на майно. Стягується з фізичних осіб, резидентів і нерезидентів, які володіють деякими видами активів у Нідерландах. Об'єктом обкладення є вартість майна (будівлі, споруди, земля, за винятком земельних наділів фермерів). Суб'єктом (платником) податку є як власник, так і користувач (орендар) майна. Нині ставки податку визначаються місцевими органами влади самостійно.

Податок на переведення дивідендів. Стягується в розмірі 25% від суми дивідендів, якщо інше не обумовлене міжнародними угодами. Податок сплачується у момент переведення дивідендів за межі Нідерландів.

Податок на дохід від наданих кредитів. Доходи від кредитів оподатковуються від 0,25% і менше.

Податок на спадщину. Залежно від родинних зв'язків отримувача й того, хто передає, а також розміру дарованого, ставки коливаються від 5 до 68% розміру того, що передається або дарується. Якщо отримувач або той, хто дарує, не є резидентом, деякі успадковані або подаровані цінності в Нідерландах (включаючи нерухомість) оподатковуються на переведення.

Податок на туристів. Тариф податку на туристів може бути включений у вартість квитків на відвідування музеїв, парків тощо, а також у вартість проживання в готелях, кемпінгах. Платниками податку в цьому випадку є власники цих підприємств, які, в свою чергу, утримують його з клієнтів. Ставка податку становить приблизно 0,30 EUR з людини на добу.

2.3. Фінанси домогосподарств у Нідерландах

Основні доходи домогосподарств в країні складає зарплата, пенсії, різного роду соціальні доплати. Вік виходу на пенсію у чоловіків і жінок складає 65 років. Серед витрат домогосподарств значну частку складають комунальні платежі, податки та збори, витрати на транспорт, на освіту та медицину тощо. Високий рівень соціальної захищеності у Нідерландах чудово вживається з високими темпами зростання. Водночас, у період світової фінансової кризи 2008-2009 рр. та в період коронакризи 2020 р. ситуація з безробіттям погіршилася, хоча держава зробила багато для подолання цього негативного явища.

У Нідерландах діє закон, який зв'язав компенсацію через незайнятість зі стимуляцією пошуку робочого місця. Відмова безробітного від «відповідної» роботи означає закінчення видачі йому державної допомоги. Чим довше індивідуум залишається незайнятим, тим ширше розсовуються рамки визначення «відповідна» для нього роботи. На практиці це діє так: безробітний зобов'язаний прийняти «допустиму» пропозицію роботодавця в перші 6 місяців незайнятості і зобов'язаний прийняти будь-яку пропозицію після закінчення 18 місяців, які компенсуються. Невиконання останньої умови спричиняє надалі відмову від виплати йому допомоги через безробіття.

В 2004 р. внески на соціальне страхування працівника і роботодавця у відсотках до вартості робочої сили (за паритетом купівельної спроможності) становили відповідно 22,2 та 14,0 %, а прибутковий податок з громадян складав 7,3 % вартості робочої сили. В цілому ж, у 2004 р. вартість робочої сили за рік (за ПКС) дорівнювала 39614 дол. США. У наступні роки цей показник значно зріс.

2.4. Фінанси підприємств у Нідерландах

За законами Нідерландів оподаткуванню підлягає весь дохід незалежно від джерел його отримання. Річний прибуток визначається наростаючим підсумком (згідно правил бухгалтерського обліку). При цьому податкова звітність може і не бути ідентичною комерційній.

Існує ряд обмежень по віднесенню на собівартість винагород акціонерів, яким належать значні пакети акцій компанії і які при цьому є членами ради директорів. Крім того, 25 % визначених витрат, в яких присутній елемент особистого доходу (наприклад, витрати на продукти харчування, проведення конференцій, представницьких витрат), на собівартість не списуються. Сплату процентів відносять на затрати, за виключенням тих випадків, коли вони мають відношення до кредитів, використаних на придбання чи фінансування іноземних дочірніх підприємств, дивіденди яких звільнені від податків.

Хоча згідно законодавства співвідношення між залученими і власними коштами компанії ніяк не регламентується, віднесення надмірно великих сум відсоткових платежів на собівартість може бути заперечена управлінням по державним доходам. Управління також вправі трактувати кредити, відсотки по яких не стягуються чи котрі боржник не здатний виплатити, як власні кошти компанії. Втрати можуть бути погашені за рахунок доходів минулих періодів до трирічної давності чи включені у витрати майбутніх періодів протягом восьми років. Втрати, понесені протягом перших шести років після створення компанії, можуть бути віднесені на собівартість протягом невизначеного періоду.

При ліквідації акціонерного товариства чи його відділення воно повинно продати всі активи за ринковими цінами, а грошові кошти розподілити між акціонерами. Отриманий прибуток підлягає оподаткуванню за звичайними ставками, а розподілений прибуток обкладається податком на дивіденди. В угодах акціонерного товариства із залежними компаніями державні органи мають право самостійно визначати його прибуток при умові,

що ціни при таких угодах не були ринковими. Якщо при цьому прибуток був виведений із компанії, такий прибуток розглядається як приховані дивіденди і повинен обкладатися податком на дивіденди. Коли прибуток перераховується платнику податку, він може розглядатися як капіталовкладення і оподаткуванню не підлягає.

З 2001 року Нідерланди живуть за новим податковим законодавством. Основним моментом таких змін у законодавстві є спрощення податкової системи. Нині робота податкових органів будується за принципом орієнтації податкових інспекторів за групами платників податків (за такої системи інспектори, крім фіскальних функцій, орієнтуються також на характер і специфіку роботи платника податків; мало того, часом податкові інспектори можуть виступати і як консультанти).

2.5. Фінансовий ринок Нідерландів

Фінансовий ринок країни достатньо розвинутий і включає всі відповідні компоненти. Дуже розвинутим є банківський сектор, страхова та інвестиційна діяльність. Для громадян Європейського Союзу країна надає повну свободу поселення. Валютний контроль існує, але одержати дозвіл на операції з валютою неважко. Банківська таємниця охороняється строго, навіть передбачене карне покарання за її розголошення, але в той же час за вимогою податкової служби всі підприємства і банки зобов'язані надавати необхідні відомості. За угодою між Нідерландами і Німеччиною особи, які вчинили податкові злочини, підлягають екстрадиції.

Нідерланди залишаються країною, яку часто використовують в корпоративному податковому плануванні. Це зумовлено тим, що ця держава надає іноземним інвесторам численні пільги для проведення ними різних видів зовнішньоекономічної діяльності. Продумана система пільг перетворила Нідерланди в центр притягання іноземних капіталів. Особливістю податкової системи є система податкових переваг і вигод, наданих у цій країні холдинговим, фінансовим і ліцензійним компаніям. Ці пільги значно перевершують переваги, які надаються Швейцарією й іншими країнами Європи. Голландія володіє самою широкою у світі мережею найбільш зручних угод про усунення подвійного оподаткування.

Завдяки цим обставинам тут розмістилося багато компаній холдингового типу, які мають істотні пільги. Їхні доходи, які надходять від дочірніх фірм у вигляді дивідендів, податком не обкладаються взагалі, при цьому необхідний мінімальний обсяг участі в їхньому капіталі повинен складати не менше 5%. До найважливіших пільг для холдингових компаній додається і незначний за величиною податок на вивіз дивідендів з Нідерландів, набагато менший, ніж в інших країнах.

У Нідерландах створені сприятливі умови для діяльності фінансових компаній, їхня функція – кредитне посередництво, переведення кредитів і відсотків на основі податкової схеми, складеної з ланцюга наданих пільг і податкових переваг.

Особливістю податкового регулювання діяльності фінансових компаній є нарахування так званого «**мінімального оподаткованого доходу**», на основі якого стягується гарантований податок. Ставка такого податку, однак, невелика й залежно від характеру кредиту і його величини складає від 0,25% до 0,125% і менше. До інших, важливих особливостей нідерландського фінансового законодавства відноситься те, що воно надає можливість поєднувати в одному підприємстві холдингову, фінансову, ліцензійну і будь-яку іншу діяльність. Ця обставина робить Нідерланди ще більш привабливою країною для міжнародного бізнесу.

3. Особливості функціонування податкової служби Нідерландів.

3.1. Права платників податків та податкової служби у сучасних умовах

З метою узгодження інтересів платників податків та працівників податкової служби було прийнято **Хартію громадян та Хартію платника податків, подібні до таких, що існують у таких країнах, як США та Великобританія**. Впровадження вимог обох хартій призвело до позитивних наслідків.

При обслуговуванні клієнтів основна увага приділяється платнику податків, яка ґрунтується на особистому становищі платника податків (індивідуальний підхід). Головний принцип обслуговування клієнтів: **кожний платник податків отримує від податківців саме ту увагу, яку він потребує**. Надання послуг передбачає відкрите, доброзичливе ставлення, висуває високі вимоги до культури спілкування, при цьому йому властиві наступні риси: 1) контактність (з ПМА можна зв'язатися у зручний час у будь-якій формі; візит, за телефоном, по Інтернету); 2) доступ (платники податків поінформовані про місця, де вони можуть одержати інформацію та підтримку); 3) орієнтованість на клієнтів (ПМА відповідає вимогам та потребам суспільства).

Для реєстрації особистих даних, таких як ім'я, адреса, дата народження, використовується соціальний фіскальний номер, тобто номер SoFi. Номером SoFi користується не тільки ПМА, але також виконавчі органи для вивчення фінансового становища, субсидій та муніципальні соціальні служби. Номер SoFi знаходиться у Муніципальному Реєстрі Осіб. Це означає, що ці муніципальні установи можуть повідомити про будь-які зміни відповідним адміністраціям навіть швидше та краще. Номер SoFi міститься на муніципальних посвідченнях особи, у паспорті та найближчим часом планується з'явитися у водійських правах.

Увага до доброчесності в суспільному секторі Нідерландів значно виросла. Причина цьому - загроза скоєння серйозних злочинів у правовому світі, зростання скандалів щодо хабарів, до яких залучені політики та офіційні особи. Таким чином, саме дотримання норм доброчесності є дуже важливим для ПМА Нідерландів, це органічно пов'язано із місією, на якій ґрунтується діяльність податкової служби країни, - зростання рівня добровільної сплати податків.

3.2. Структура податкової служби Нідерландів та механізми внутрішнього контролю у ній

Структура податкової служби Нідерландів має функціонально-ієрархічний принцип побудови. Служба входить до складу міністерства фінансів країни і представлена в ньому двома департаментами: департаментом податків і департаментом податкового розвитку. Департамент податкового розвитку є аналітичним підрозділом. У його завдання входить збір, аналіз поточної інформації в галузі оподаткування; прогнозування, включаючи оцінки по податкових надходженнях на перспективу; і найголовніше – розробка концепції оподаткування.

Департамент податків безпосередньо реалізує фіскальну функцію. До його компетенції входить збирання податків і контроль за дотриманням податкового законодавства. Департамент містить у собі чотири основних підрозділи, що очолюють: а) оподаткування фізичних осіб; б) оподаткування середніх і малих компаній; в) оподаткування великих компаній; г) митниці.

Кожний підрозділ здійснює покладені на нього функції через місцеві податкові офіси. Так, оподаткуванням середніх і малих компаній займаються 40 місцевих податкових офісів: 20 у північній частині країни; оподаткуванням великих компаній – 11 місцевих податкових офісів; митний контроль здійснюється 15-ма офісами.

Загалом, за останні роки тут відбулися зміни самого значення служби. Вони полягають в тому, що платник податків перетворився в клієнта, а податкова служба – в податковий сервіс. При нинішній системі кожна компанія у відповідності зі своїми розмірами закріплена за одним податковим офісом і обслуговується протягом кількох років, як правило, постійними податковими службовцями. Податковий офіс (сервіс) став більш відкритим для співробітництва, значно покращився рівень обслуговування платників податків (клієнтів), включаючи широкий спектр консультацій з питань оподаткування. За оцінкою фахівців податкової служби Нідерландів, приблизно у 70% платників податків так чи інакше виникають проблеми з податковою службою.

3.3. Механізми внутрішнього контролю податкової служби Нідерландів

В податковій службі Нідерландів розроблені й діють досить ефективні механізми внутрішнього контролю, що попереджають і виявляють факти можливих зловживань. Система внутрішнього контролю містить у собі наступні основні заходи: чітко сформульовані внутрішні процедури; ефективна обробка й надійне зберігання інформації; превентивні міри контролю; наступний контроль; вибірковий контроль; ротація службовців, що працюють із певними сегментами бізнесу (середній термін роботи податкового службовця з певною групою платників податків становить 3-5 років); заходи щодо підвищення освітнього й професійного рівня службовців.

Дуже важливим у даному контексті є й етичні норми. Необхідно також відзначити, що податкова служба Нідерландів є абсолютно **некомерційна структура**. Більше того, її співробітникам як державним службовцям не можна паралельно працювати в приватних організаціях консалтингового,

аудиторського профілю, а на всі інші види додаткової діяльності (наприклад, викладання) необхідний спеціальний дозвіл. Певна частина цих обмежень стосується й близьких родичів співробітників. Одним з головних принципів роботи служб є довіра. Людина, що втратила довіру, не може працювати як податковий службовець. Перевагою роботи у податковій службі є те, що заробітна плата державних службовців стабільна й не залежить від таких зовнішніх обставин, як ринкова кон'юнктура. Крім того, держава постійно контролює рівень заробітної плати службовців, коректує його, щоб уникнути відтоку кваліфікованих фахівців у приватний сектор. Серед переваг державної служби можна відзначити й трохи більшу реальну соціальну захищеність працівників. Державного службовця, як правило, складніше звільнити, ніж працівника приватної компанії. Їм у меншому ступені загрожує небезпека втрати роботи внаслідок скорочення, крім того, такі ситуації більш передбачувані. Для державних службовців існують такі ж, а часом і більш привабливі можливості освітнього й професійного росту, просування по службі. Умови праці державних службовців анітрошки не поступаються умовам на приватних підприємствах і часто навіть перевершують їх. Робочий день для них, як правило, нормований.

4. Фінансова система Люксембургу.

4.1. Публічні фінанси країни.

Переважну частину доходів бюджету країни та його місцевих бюджетів складають податки. Основні видатки бюджету Великого Герцогства Люксембурзького, як і в інших країнах Бенілюксу, спрямовуються на утримання апарату управління, соціальний захист населення тощо, а також на утримання збройних сил країни і НАТО. Народні сили держави, якими опікується міністерство оборони, містять у собі не лише армію, а й поліцію з жандармерією. Служба в армії — справа добровільна. Сьогодні Люксембург робить посильний внесок в оборону центральноєвропейського регіону.

В Люксембурзі в податковій системі і доходах бюджету важлива роль належить податку на прибуток корпорацій. Загалом, податкова система Люксембургу складається з 2-х податкових рівнів – державного і місцевого. Люксембург поділено на три округи, які в свою чергу поділені на 12 кантонів, а до складу кантонів країни входять 116 комун.

До державного рівня сплачуються такі податки як: податок на прибуток; податок на додану вартість; авансовий податок; податок з дивідендів; митні платежі; акцизний збір. Однією з особливостей бюджетної системи Люксембургу є диференціація відсоткових ставок податку на додану вартість, залежно від його платника. До місцевого рівня сплачуються прибутковий податок з корпорацій, додатковий податок до муніципалітетів (застосовується по відношенню до фізичних осіб на дохід від торгівлі, чистого власного капіталу і на земельну власність).

4.2. Податкова система Люксембургу

Податок на прибуток корпорацій сплачують: акціонерні товариства відкритого і закритого типу; товариства з обмеженою відповідальністю; кооперативи; деякі інші види юридичних осіб. Не є платниками податку: повні товариства; командитні товариства; неприбуткові організації. Розмір оподатковуваного доходу обчислюється, виходячи з даних внутрішнього обліку компанії. Облік не стандартизований і ведеться кожною фірмою за власною схемою. Компанії-резиденти обкладаються податком на прибуток за наступними ставками: 20 %; 30 %; 33 %. Розрахований податок підлягає обкладанню додатковим податком в розмірі 1% для підтримки фонду допомоги від безробіття.

Корпорації також сплачують муніципалітетам податок з прибутку. Ставка диференційована по території країни. Максимальна ставка – 10%. Муніципальний податок віднімається з чистого доходу при розрахунку державного прибуткового податку з корпорації.

Прибутковий податок стягується з доходів фізичних осіб (як резидентів, так і нерезидентів). Ставка податку – від 0 до 50 % (залежно від суми доходу). Крім цього встановлений додатковий податок в розмірі 2,5% до обрахованої суми прибуткового податку.

Додатковий податок муніципалітетів, аналогічний податку з компаній, використовується стосовно фізичних осіб на доходи від торгівлі, чистого власного капіталу від торгівлі і земельну власність (з урахуванням деяких вирахувань).

Фізичні особи-резиденти обкладаються **податком на особисте майно** за ставкою 15% в рік на основі задекларованого чистого капіталу. З метою обрахування податку на особисте майно, нерухомість оцінюється згідно з її офіційною вартістю. При цьому були передбачені певні відрахування на чоловіка (дружину) і на кожного утриманця.

Встановлена певна **знижка** стосовно грошових коштів на банківських рахунках та інших депозитних вкладах в національній валюті, а також в котировках на фондовій біржі.

Стандартна ставка **податку на додану вартість** встановлена в розмірі 15%. Знижені ставки на професійні послуги – 12%, на забезпечення газом і електроенергією – 6%, на продукти харчування, газети, книги, готельні номери і послуги пасажирського транспорту – 3%. Звільнені від ПДВ банківські, страхові і фінансові послуги, освіту, охорону здоров'я, окремі види некомерційної діяльності, що перетворило Люксембург в один з банківських центрів світу.

Податок на спадщину і дарування для прямих родичів – від 6 до 19,2%, для решти – від 9 до 48%.

4.3. Фінанси домогосподарств в Люксембурзі

Більшість люксембуржців працюють у сфері обслуговування, друге місце ділять банківська та страхова сфера з металургійною промисловістю. Основними їх доходами є заробітна плата та соціальні виплати, а витратами – сплата податків та соціальних внесків. Пенсійний вік у чоловіків і жінок у Люксембурзі є однаковим – 65 років.

Працедавець може віднімати прибутковий податок із заробітної плати працівника у відповідності з опублікованими **податковими таблицями**, де приймаються у розрахунок відрахування на дітей і стандартні відрахування витрат. Крім цього, визначену кількість специфічних затрат може бути відраховано з чистого оприбуткованого доходу: всі внески на соціальне страхування; страхові премії; пожертвування в уповноважені благодійні фонди; акції компаній-резидентів Люксембургу; спеціальні відрахування витрат для іноземного управлінського персоналу банків, утворених в Люксембурзі.

Люксембург, за рівнем внутрішнього валового продукту посідає перше місце в Європі. В 2017 р. ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) в Люксембурзі складало 109192 дол США, а країна за цим показником знаходилася на третьому місці в світі.

4.4. Фінанси підприємств у Люксембурзі

Основою доходів підприємств в країні є прибуток від експорту їх продукції, оскільки 90 % своєї продукції Люксембург експортує. У другій половині ХХ ст. основою економіки країни була металургійна промисловість експортного напрямку. Зараз сталеливарне виробництво переорієнтовано на використання брухту як сировини і переплавки його в електропечах. Основний сталеливарний концерн АРБЕД, заснований в 1911 р., був найбільшим промисловим підприємством країни. Зараз в країні значна увага приділяється розвитку підприємств з продукування аудіо – та відеотехніки, комп'ютерної техніки, розробки програмного забезпечення. В країні також функціонують підприємства з виробництва хімічної продукції, пластмас, тканин, скла, порцеляни, машин, які є достатньо прибутковими. Багато підприємств засноване іноземними інвесторами з провідних країн світу, зокрема, із США, оскільки Люксембург для цього запровадив пільгові податкові умови для інвесторів. Гірше ситуація з прибутковістю підприємств сільського господарства, де домінує тваринництво. Багато з них отримує значні дотації від держави та з фондів ЄС. В країні також активно функціонують підприємства туристичної сфери, які приносять Люксембургу до 300 млн дол США доходу.

Зараз основним видом діяльності в країні є банківська справа та надання фінансових послуг. В Люксембурзі зареєстровано багато банків та фінансових установ світового рівня. Тому він є одним із світових фінансових центрів.

4.5. Фінансовий ринок Люксембургу

Фінансовий ринок країни є достатньо розвинутий, його основу складає банківська система. Багато з банків Люксембургу виступають посередниками у реалізації цінних паперів зарубіжних країн на європейському ринку. Банківський сектор Люксембургу – одна із найважливіших галузей фінансового

ринку країни в якому надаються значні пільги для нерезидентів. Разом з тим, до цього сектора є ряд претензій, оскільки деякі банки працюють непрозоро. Приклад цьому – «справа Клерстріму», в якій були звинувачені деякі французькі політики, які використовували люксембурзькі банки для отримання незаконних доходів.

Європейська Комісія неодноразово попереджала владу Люксембургу й про податкові порушення, які допускають провідні компанії світу, розташовані на його території. Зокрема, німецькі та міжнародні концерни за підтримки влади Люксембургу ухилялися від сплати податків на мільярди євро. Деяким з цих компаній таким чином вдавалося платити податки у розмірі 1 % від прибутку. Європейська Комісія пообіцяла провести незалежне розслідування звинувачень на адресу Люксембургу щодо підтримки ухиляння фірм від сплати податків. Країна погодилася під тиском Європейської Комісії надати і розкрити перед ЄК деталі податкових схем, які Люксембург мав з ТНК. На початку 2015 р. з'ясувалося, що компанія Amazon отримувала незаконну допомогу від держави, порушуючи правила конкуренції. За результатами розслідування ЄК може змусити Люксембург стягнути з Amazon всі суми податків, які вона вважає не сплаченими. Керівництво «Газпрому» також підтвердило, що він брав участь у податкових схемах у Люксембурзі, використовуючи податкові пільги цієї країни, але все робилося законно.

Контрольні запитання.

1. Які особливості оподаткування корпорацій в Бельгії ви можете назвати?
2. Як формуються і використовуються соціальні фонди у Бельгії?
3. Які особливості публічних фінансів Нідерландів ви можете назвати ?
4. Якими правами наділена податкова служба Нідерландів ?
5. Які основні доходи державного бюджету Люксембургу?
6. Які основні видатки державного бюджету в Люксембурзі?

Тема 5. Фінанси Данії та Фінляндії

1. Загальні основи побудови фінансової системи Данії.
2. Податкова система Данії.
3. Загальні основи побудови фінансової системи Фінляндії.
4. Податкова система Фінляндії.

Контрольні запитання

1. Загальні основи побудови фінансової системи Данії.

1.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, до публічних фінансів Данії відносяться державні фінанси та місцеві фінанси.

Основа доходів бюджетів країни становлять податки. Вважається, що в цій країні одні з найвищих податків у світі. Однак більша частина від цих надходжень йде на фінансування соціальної сфери - охорони здоров'я, освіти, підвищення кваліфікації співробітників, в фонди праці та спеціальні програми. Все це створює такий рівень життя, що датчанам вигідно сплачувати такі податки. До того ж менталітет жителів характеризується високим рівнем самосвідомості і громадянської відповідальності. Працедавець зобов'язаний сплачувати за кожного працівника, зайнятого повний робочий день, щомісячний внесок в пенсійний фонд. Суми, сплачені в пенсійний фонд, повністю вираховуються з оподаткованої бази при розрахунку корпоративного податку.

Видаткова частина державного бюджету значною мірою використовується на соціальну сферу та на допомогу місцевим бюджетам (2 автономних округи, 16 амтів, 270 комун). У Данії достатньо високі допомоги безробітним, сім'ям з дітьми. Значні кошти виділяються з бюджетів усіх рівнів на захист навколишнього середовища, утилізацію сміття, вітроенергетику. Фінансовий стан домогосподарств характеризується одним з найвищих рівнів доходів серед країн ЄС. В останні роки зросли видатки бюджету й на допомогу біженцям.

Значні кошти урядом країни виділяються на фінансову підтримку жителів Гренландії, яка має значну автономію у складі Данії. В середньому на рік утримання Гренландії коштує країні 550-600 млн євро на рік. Це робиться й тому, що частина гренландців виступає за відділення від Данії, а на території Гренландії знаходяться значні поклади нафти, газу, золота, міді, рідкоземельних металів, які в майбутньому можуть збагатити Данію.

Значна увага в країні надається фінансуванню заходів із збереження довкілля. В цьому плані доцільно звернути увагу на систему стимулів та податків, які були запроваджені в Данії для переходу до використання переважно відновних джерел енергії. Для цього, передусім, було введено (з 1977 р.) податок на використання нафти та електрики. З того часу податки на ці енергоресурси постійно підвищувалися, а до них ще добавилися податки на вугілля та газ.

Місцеві фінанси Данії

Данія має найбільш розвинуту систему місцевих урядів серед унітарних країн, завдяки прогресивним реформам, які розпочалися у 1970 році і продовжувалися протягом десятиліття. Розширення повноважень виявилось у забезпеченні ними надання широкого спектру послуг – від початкової освіти до піклування про людей похилого віку та розподілу прибутків. Підвищення ефективності управління, здатність надання цільових послуг і такі політичні аргументи як зміцнення місцевої демократії були важливими рушійними факторами цієї стратегії. Однак у фінансуванні цих розширених повноважень центральний уряд, фінансуючи ці витрати місцевих органів влади, зберігає основну силу. За цих умов реальна ситуація у Данії є такою самою, як і при розподілі урядом благ через свої локальні агенції, а цільовий характер надання благ реципієнтам залишається невизначеним.

З метою зниження ризику перегріву урядом країни з 2016 р. проводилася цілеспрямована фіскальна політика, що мала на меті зростання суспільного споживання, розширення пропозиції робочої сили, зменшення податкового тиску, розвиток пріоритетних високотехнологічних галузей економіки, а також підтримку збалансованого економічного зростання загалом. Фіскальна політика у цей період була спрямована на скорочення тиску на державний бюджет, що був надмірним в кризовий період 2008-2009 рр., та збільшення ступеня лібералізації. **Дефіцит бюджету** в основному формувався внаслідок зростання відрахувань на соціальну сферу, реалізацію програм соціального захисту населення, а також через нестабільне надходження виплат до пенсійного фонду. Даний дисбаланс мав бути вирівняний шляхом нормалізації занижених в кризовий період ставок оподаткування і, відповідно, зростанням обсягів надходжень до бюджету та цільових позабюджетних фондів. Але світова економічна криза 2020 р. змусила уряд Данії піти на збільшення дефіциту бюджету та на зростання державного боргу, щоб подолати наслідки цієї кризи.

1.2. Фінанси домогосподарств у Данії

Фінансовий стан домогосподарств характеризується одним з найвищих рівнем доходів серед країн ЄС. Зокрема, ВВП на душу населення на 2020 рік становив 60 494 доларів США. Основними доходами домогосподарств у Данії є заробітна плата, дохід від капіталу, пенсії, інші соціальні виплати тощо. Зокрема, особистий дохід включає: заробітну плату, суми поверненого податку, вартість безкоштовного житла, витрати по службовому автомобілю, який використовується в особистих цілях, пенсії, чистий дохід від підприємницької діяльності (виключаючи затрати і відсотковий дохід). Дохід від капіталу складається з: чистих відсотків, оподаткованого прибутку при продажу акцій, які є власністю більше трьох років, дивідендів від зарубіжних компаній (у випадку, якщо податок, сплачений в іноземній державі, менше датського), суми орендної плати за житло, яке надається в оренду. Основними видатками домогосподарств в країні є сплата податків, оплата страховок, витрати на утримання житла, на комунальні послуги та транспорт тощо. Однак, витрати на медичні послуги у значній мірі фінансуються з бюджету і практично

є безплатними для більшості населення країни. Водночас, державні медичні заклади у Данії не поступаються за рівнем обладнання та обслуговування провідним приватним медичним закладам в країнах ЄС. Вік виходу на пенсію для чоловіків і жінок становить 65 років.

В середині листопада 2021 р. уряд, підготував пакет допомоги у розмірі 100 млн крон, для того, щоб підтримати найменш забезпечених громадян протягом опалювального сезону 2021/2022 років, оскільки через подорожчання енергоносіїв для деяких категорій населення платіжки стануть непосильними. Тому уряд пропонує виділити цей пакет допомоги, кошти з якого будуть розподілятися через муніципалітети на підтримку пенсіонерів, які не мають інших джерел доходу, отримувачів соціальної допомоги, безробітних, тимчасово непрацевдатних тощо. Також владою ведуться перемовини з компаніями-постачальниками про те, щоб розподілити більші суми з платіжки в рахунки за наступні місяці протягом року і так зменшити фінансове навантаження на бюджет домогосподарств.

У 2002 році в Данії був прийнятий пакет нових документів, які різко посилюють вимоги влади до переселенців і біженців, щоб зменшити фінансове навантаження на платників податків. Іммігрант тепер може отримати постійну довідку на проживання, а отже, і право на різні соціальні пільги тільки через сім років проживання в Данії замість нинішніх трьох. Водночас, міграційна криза в ЄС в 2015-2019 рр., викликана війною в Сирії, змусила уряд країни прийняти значну частину біженців з цієї країни та ряду інших країн, де на сьогодні відбуваються бойові дії. Такі дії уряду Данії були продиктовані взятими на себе зобов'язаннями в рамках міграційної політики ЄС, але це призвело до зростання соціальних витрат держави та незадоволення певних груп населення країни.

Економіка Данії починаючи з 2016 року та до 2020 р. демонструвала стрімкі темпи розвитку. Водночас, світова економічна криза 2020 р. призвела до зростання безробіття та погіршення фінансового стану частини домогосподарств. Тому владою країни були виділені певні кошти на підтримку домогосподарств.

1.3. Фінанси підприємств у Данії

Загалом, основними доходами підприємств у Данії є прибуток, а також доходи від випуску акцій та інших цінних паперів, а основними витратами – сплата податків та соціальних внесків. Крім того, держава фінансово стимулює розвиток підприємств з виробництва електроенергії та тепла з відновних джерел енергії (вітрові електростанції, біогазові заводи, підприємства, які використовують енергію приливів та відливів тощо).

Про особливості формування та використання фінансів підприємств можна довідатися на прикладі датської компанії **A.P.Moller-Maersk**. Почавши з одного старого корабля, вона за 100 років перетворилась у найбільшого

світового морського контейнерного перевізника. Частка датської компанії A.P.Moller-Maersk, найкрупнішого глобального оператора морських контейнерних перевезень, на цьому ринку становить близько 5%. У 1993 р., коли 80-річний Арнольд Мерск Мак-Кінні Меллер пішов у відставку, передавши компанію Й. Седербергу, Maersk представляла собою диверсифіковану корпорацію, всі частини якої так чи інакше були пов'язані одна з одною. Фінансову підтримку групі надавав Danske Bank, найбільший банк Данії, в якому Maersk належало більше 20% акцій. Тим не менше, на думку нового керівника, така широка диверсифікація з точки зору сучасного бізнесу виглядала застарілою. Тому Й. Седерберг запропонував нову стратегію для компанії, в рамках якої вона повинна була зосередитися на основних напрямках – контейнерних і нафтоналивних перевезеннях, суднобудуванні і нафтогазовидобувні. Maersk повинна була стати перш за все провідним глобальним перевізником, який здійснює транспортування різноманітних вантажів. Кульмінаційним в процесі укрупнення став 2005 р., коли Maersk придбала англо-нідерландську компанію P&O Nedlloyd, на той час – третього за величиною оператора контейнерних перевезень в світі. Однак на цей раз Maersk явно перевищила свої фінансові можливості. На початку 2007 р. Й. Седерберг оголосив нову політику корпоративного співробітництва, яка передбачає встановлення високих стандартів соціальної відповідальності і більшу інформаційну відкритість, а також повідомив, що компанія у недалекому майбутньому не стане займатися новими поглинаннями, а зробить наголос на більш повне завантаження наявних потужностей. Втім, високі ціни на нафту в цей період, а відповідно, і на паливо, а також надлишок тоннажу в світовому контейнерному флоті, перешкоджали швидкому відновленню прибутків Maersk, яка 2006 року вдавалась навіть до демпінгу з метою мінімізувати простої своїх кораблів. Негативно вплинула на фінансовий стан компанії й світова фінансова криза 2008-2009 рр. Водночас, відновлення економіки Китаю від коронакризи в кінці 2020 р. та підйом економік більшості країн світу на початку 2021 р. призвів до значного зростання тарифів на перевезення вантажів морськими шляхами, що забезпечило швидке підвищення доходів датської компанії A.P.Moller-Maersk.

1.4. Фінансовий ринок Данії.

Датська фінансова система в значній мірі нагадує континентальну європейську модель, де банки - центральне джерело фінансів, на відміну від англосаксонської моделі, де фондовий ринок відіграє головну роль. Фінансовий ринок об'єднує валютний ринок і ринок цінних паперів. На валютному ринку Данії представлені Центральний банк, датські банки, датські філії іноземних банків, а також два валютних брокера. На ринку цінних паперів основними гравцями є: Копенгагенська фондова і ф'ючерсна біржа (єдина в Данії), Датський центр цінних паперів. Членами Датського центру цінних паперів є

230 установ, 100 з яких безпосередньо беруть участь в кліринговому процесі. Щорічний обмін валюти в Данії складає 25 млрд дол США.

Важливе значення в управлінні фінансами належить спеціалізованим органам фінансового контролю, які є незалежними від уряду і підзвітні парламенту. У Данії питаннями фінансового контролю в цілому і забезпечення дієвого контролю над ефективністю використання бюджетних коштів, які виділяються на фінансування діяльності інститутів розвитку диверсифікації економіки, займається Національне контрольно-ревізійне управління Данії, яке підпорядковане Парламенту. Генеральний Аудитор призначається Головою Парламенту за рекомендацією Комітету державних рахунків. Генеральний Аудитор незалежний в здійсненні своїх повноважень, іншими словами, він вирішує, як організувати і провести перевірку і чи є необхідність в додаткових перевірках. Оскільки Генеральний Аудитор незалежний в здійсненні своїх повноважень, Комітет державних рахунків не бере участі в плануванні програм контрольних заходів, які здійснюються контрольно-ревізійним управлінням, і не обговорює вибір методології. Проте, Генеральний Аудитор включає заявку Комітету на контрольне обстеження в програму контрольних заходів.

2. Податкова система Данії

Прибутковий податок з громадян. В Данії цей вид відрахувань має дуже високу ставку не тільки за європейськими мірками, але і за загальносвітовими показниками. Величина його може досягати більше 50% від доходів. Вся сума складається з декількох складових, а саме наступних зборів: державний; муніципальний; регіональний; церковний; відрахування до центрів зайнятості. На відміну від інших, церковний збір не є обов'язковим, і виплачують його тільки прихожани державної лютеранської церкви. Складає він приблизно 1%. У муніципальний бюджет в залежності від регіону відраховується до 29,5%, з огляду на попередній збір.

Сама схема обчислення прибуткового податку з громадян дуже складна. Пов'язано це з тим, що використовується прогресивна шкала нарахувань. Тобто кінцевий розмір залежить від заробітку. При цьому враховуються всі отримані доходи, враховуючи пенсію, соціальні виплати, доходи від дивідендів тощо. Так нижньою межею за державними відрахуваннями є ставка в 6,83% при загальному доході не більше 40 800 датських крон. На медичне обслуговування йде ще 5% заробітку. При величині зарплати більше 449 100 крон ставка підвищується до 15%. Розмір зборів до соціальних фондів складає 8%. Ця сума зменшує розмір оподаткованої бази на величину персонального відрахування. Крім того, скоротити базу дозволяють добровільні відрахування на страхування від безробіття, пожертвування, гроші, що йдуть на виховання дітей або аліменти. Але загальна сума таких відрахувань не повинна перевищувати 6 000 крон на рік.

Резиденти країни мають право на значне зменшення суми прибуткового податку при певних умовах. Наприклад, враховується наявність кредиту, ведення підприємництва на території своєї житлової площі і інші фактори. Іноземні громадяни, які перебувають на території Данії протягом від 6 місяців

до 3-х років, можуть за бажанням отримувати заробітну плату готівкою за спеціальним податковим режимом при умові, що вони є резидентами Данії і найняті на роботу датським працедавцем, який має постійне представництво на території Данії. У відповідності з особливим податковим режимом доход оподатковується за фіксованою ставкою 25%, при цьому податок стягується працедавцем. На такий доход не встановлено ніяких вирахувань. По закінченні трирічного періоду, іноземному громадянину можуть дати дозвіл залишитися в Данії на строк до 48 місяців, протягом яких його доход буде оподатковуватися згідно з загальними правилами оподаткування корінних громадян.

Податок на спадщину. При отриманні майна таким чином спадкоємцю доведеться заплатити від 15 до 36% від його ціни в залежності від ступеня споріднення з померлим. При цьому чоловік або дружина звільняється від податку зовсім, близькі родичі платять нижню межу ставки, а сторонні, які отримали нерухомість в спадок платять до бюджету по максимуму.

Транспортний податок

Транспортний податок в Данії є одним з найвищих. Сплачується він як при реєстрації автомобіля, так і в процесі його експлуатації за рахунок високих акцизів на бензин. Залежно від вартості машини сума збору становитиме від 105 до 180% від ціни транспортного засобу. Такі високі ставки введені для просування більш екологічного транспорту - велосипедів або скутерів.

Податок на прибуток корпорації

Юридичні особи - резиденти Данії повинні платити податок на прибуток з усіх своїх філій, нерезиденти - тільки з тих компаній, які розташовані на території країни. Ставка цього податку з 2016 року становить 22% (раніше розмір цієї ставки досягав рівня 34 %). Не існує розбіжностей при оподаткуванні розподіленого і нерозподіленого прибутку компанії. Прибуток і збитки від іноземних постійних представництв звільняються від таких платежів. При розрахунку враховується комерційний дохід, пасивний дохід і приріст капіталу.

У 1990-х роках у Данії із запровадженням **вуглецевого податку** почали застосовувати систему фінансової підтримки підприємств на основі укладення останніми договорів з Данським енергетичним агентством про добровільне зниження споживання енергії та отримання знижки при сплаті вуглецевого податку.

Податок на додану вартість

Всі підприємства в Данії, у яких річний дохід більше 20 000 крон, зобов'язані реєструватися як платник ПДВ, ставка якого дорівнює 25%. Цим податком обкладаються багато видів діяльності, а також товари. Причому сплачують його як покупці, так і продавці. Однак державою передбачено перелік сфер, звільнених від ПДВ. Так, ставка в 0% поширюється на: друковану продукцію (книги, журнали); медичні послуги; страхові послуги; пошту. Крім того багато товарів, що поставляються в межах Євросоюзу, також не обкладаються цим збором.

3. Фінанси Фінляндії

3.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств, фінанси підприємств, фінансовий ринок. В свою чергу, до публічних фінансів Фінляндії відносяться державний бюджет, фінанси соціальних фондів, місцеві фінанси, фінанси державних підприємств та установ. Фінляндія поділена на 19 регіонів плюс автономна провінція Аланд та на 85 субрегіонів, в яких формуються органи місцевого самоврядування з відповідними бюджетами.

Основними доходами бюджету країни є податки. Певні доходи бюджетам різного рівня в країні приносить туризм, особливо від комерційного рибальства та мисливства, а також від занять зимовими видами спорту. Основні видатки державного бюджету Фінляндії направлені на соціальний захист населення, на допомогу місцевим бюджетам, на освіту та науку, охорону здоров'я, культуру, на охорону навколишнього середовища. Зокрема, рівень фінансування сфери НДДКР у Фінляндії складає більше 3 % від ВВП. Значні кошти з бюджетів всіх рівнів виділяються на соціальний захист населення, на допомогу безробітним, чисельність яких сягає 5-6 %. Дефіцит держбюджету, як правило, не перевищує 3 %. Державний борг також знаходиться у визначених ЄС кордонах (не більше 60 % від ВВП). Високий рівень фінансування системи освіти (більше 6 % від ВВП) і охорони здоров'я (5,8 % від ВВП) сприяв переходу цієї країни на інноваційну модель розвитку. В останні роки, враховуючи посилення військової присутності Росії на Півночі Європи, Фінляндія змушена поступово збільшувати видатки на оборону. Однак, Фінляндія старається підтримувати добросусідські відносини з Росією, оскільки остання на 100 % забезпечує Фінляндію газом. Водночас, з кожним роком в Фінляндії розширюється використання відновних джерел енергії, щоб зменшити викиди парникових газів в атмосферу.

Сума зовнішнього боргу в 2020 р. сягнула 69,2% до ВВП, що пояснюється значними витратами держави на подолання негативних наслідків коронакризи.

Місцеві фінанси

У Фінляндії існує більше 400 територіальних громад (комун), більшість з яких є фінськомовними. Кожна десята комуна є двомовною, тобто її громадяни розмовляють на фінській та шведській мовах, які є офіційними в Фінляндії. Для надання окремих видів послуг місцеві органи самоврядування часто об'єднуються або створюють окремі організації. Зокрема, у Фінляндії діють 230 об'єднаних структур, які надають послуги з освіти, соціального забезпечення та охорони здоров'я.

Основою доходів комун є податкові надходження, насамперед місцеві податки, а також дотації з державного бюджету. Сума коштів, одержуваних від місцевих податків, у різних муніципалітетах Фінляндії коливається від 30 до 70 % їх доходів. Одним із основних доходів комуни є податок на доход, розмір якого для кожного жителя щорічно визначається муніципальною радою. Суттєві кошти бюджет комуни отримує від податку на нерухомість. Джерелами доходів для місцевих органів самоврядування є також різноманітні збори та

платежі, зокрема, за організацію на місцях водопостачання та подачу електроенергії. Задача в оренду власності чи продаж муніципальної власності, землі чи споруд також приносить певні кошти комунам. Місцеві органи влади також отримують доходи від діяльності муніципальних підприємств, таких як портові споруди, громадський транспорт, телекомунікації, очисні споруди. Для багатьох місцевих бюджетів певні доходи приносить іноземний туризм. Для покриття своїх витрат муніципалітети можуть брати позики без будь-яких обмежень.

Загалом, структура доходів місцевих бюджетів у Фінляндії є наступною: доходи від податків (місцевих, а також від відрахувань від загальнодержавних податків) – 45 %, державні субсидії – 23 %, надходження від зборів – 17 %, позики – 2 %, інші доходи – 13 %. У Фінляндії сума бюджетів всіх комун відповідає розміру бюджету країни.

3.2. Фінанси домогосподарств у Фінляндії.

За рівнем добробуту та за індексом щастя Фінляндія займає провідні місця в світі. В 2017 р., за даними Світового банку, ВВП на душу населення в країні (за паритетом купівельної спроможності) склав 46344 дол США. У 2020 році ВВП на душу населення у Фінляндії склав 48 981 доларів США. Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсійні та інші соціальні виплати, а основними витратами є сплата податків та соціальних відрахувань, витрати на комунальні виплати та транспорт. Фінляндія постійно займає високі місця у рейтингах за рівнем та якістю життя. Зараз середня зарплата в країні складає біля 3,5 тис. євро, а зарплата вчителя з надбавками може сягати ще більше (особливо вчителів іноземних мов).

Основою освітньої системи Фінляндії є дев'ятирічне обов'язкове навчання, яке забезпечується муніципальною владою. В країні немає відмінності між простими та елітними школами, як в інших країнах. Базова освіта надається всім, а потім кожен може вибирати: йти до вищої середньої школи, чи здобувати професійну освіту. Зараз 50 % вибирає вищу середню освіту, а 50 % - професійну освіту, після отримання якої також можна поступати в університет.

Значні кошти домогосподарства отримують із соціальних фондів. Зокрема, багатодітні безробітні мають дохід на рівні тих, хто працює. Крім того, при усиновленні дітей фінська держава надає прийомним батькам щорічну оплачувану відпустку та фінансову підтримку. За обслуговування в системі охорони здоров'я фіни платять всього 10 % від ціни. Кожна молода людина повнолітнього віку має право на отримання однокімнатної квартири, сплативши за неї символічну ціну, або оплачуючи її вартість частинами.

Вік виходу на пенсію для чоловіків і жінок донедавна дорівнював 65 рокам, хоча ставиться питання його підвищення. Проблемою є й те, що пересічний вік народження першої дитини у фінської жінки складає близько 30 років. Позитивом соціальної фінської моделі є те, що близько 20 % фінських чоловіків беруть відпустку по догляду за дитиною.

Основними витратами домогосподарств в Фінляндії є податкові платежі. Значними є також витрати на комунальні послуги та транспорт. Обов'язковою умовою є страхування житла, інакше ніхто не надаватиме послуги його

власнику. Вартість 1 квадратного метра житла становить від 1,5 тис. до 1,8 тис. євро. Традиційно високими є у Фінляндії витрати на продукти, особливо на алкоголь та тютюнові вироби. Останнє практикується для того, щоб зменшити споживання цих шкідливих для здоров'я продуктів.

Під час міграційної кризи в ЄС в 2015-2019 рр. Фінляндія прийняла значну частину біженців (насамперед з мусульманських країн), виділивши на це значні кошти з бюджету. Це не сподобалося частині населення, а крайнє права партія «Справжні Фіни» виступила за виселення всіх біженців з Фінляндії.

З 2020 р. в Фінляндії переходять на чотириденний робочий тиждень та шестигодинний робочий день, що повинно позитивно вплинути на якість життя громадян країни, але це вимагає додаткових коштів від держави.

3.3. Фінанси підприємств у Фінляндії

Основними джерелами фінансування підприємств у країні є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, кошти від випущених ними цінних паперів, кредити банків, державні субсидії, а з 1995 р. – кошти із відповідних фондів ЄС.

У 90-ті роки ХХ ст. у багато підприємств Фінляндії потрапили у важкі фінансові умови у зв'язку із значним зменшенням експорту до країн колишнього Радянського Союзу. Водночас, влада Фінляндії не стала підтримувати підприємства традиційних галузей, а зробила ставку на розвиток нових технологій. Це було гарантією того, що виживуть тільки найсильніші. Такою виявилась Nokia. Загалом, в 1998 році Nokia вперше вийшла на перше місце в світі серед виробників мобільних телефонів, а потім почала стрімко нарощувати свою частку на світовому ринку. З цього ж моменту почалось все більш стрімке її перетворення в транснаціональну корпорацію. Ця компанія перетворилася в локомотив подальшого науково-технічного прогресу Фінляндії. Розмір державного фінансування науково-дослідних робіт в країні і без того один із найвищих – 3,6 % ВВП, а на долю Nokia донедавна припадало 35 % всіх бізнес-інвестицій в цю сферу. Криза 2008-2009 рр. негативно позначилася на фінансах багатьох фінських підприємств, зокрема й на фінансовому стані Nokia. Керівництву прийшлося суттєво змінити й профіль діяльності підприємства.

В Фінляндії встановлені вагомні пільги для відкриття бізнесу резидентам з країн – учасниць Європейського Співтовариства або Організації Економічного Розвитку і Співробітництва. Вони мають право застосовувати і здійснювати діяльність на території Фінляндії без будь-яких обмежень. Загалом, у Фінляндії держава за рахунок різноманітних пільг підтримує розвиток малого і середнього бізнесу, на підприємствах якого зайнята значна частина фінів. Зокрема, Фонд індустріалізації здійснює кредитування дрібних та середніх промислових підприємств і сприяє впровадженню у виробництво нових товарів та технологій. Державний фонд кредитування експорту надає довгострокові кредити як покупцям фінських товарів, так і фінським виробникам – експортерам. Під контролем держави функціонує Фонд регіонального розвитку,

діяльність якого націлена на фінансування розвитку економіки північних районів. Державний інвестиційний фонд є позабюджетним фондом, а його діяльність направлена на раціоналізацію виробництва в окремих галузях промисловості.

При вступі в ЄС в 1995 р., Фінляндія була включена до загальноєвропейської регіональної політики. Для розподілу асигнувань коштів із державного бюджету та Європейського фонду регіонального розвитку в 1999 р. було створено Державний фонд спеціального фінансування, який надавав кошти насамперед компаніям, які працювали у північних провінціях країни. В 2007-2013 рр. допомога ЄС надавалася підприємствам в окремих районах Східної Фінляндії, Північної Фінляндії, а також підприємствам, що розташовані в районах, що відстають у своєму розвитку. Максимальний розмір субсидій для інвестиційних проєктів великих компаній досягав 10-15 % загального обсягу їх фінансування. Для середніх компаній він міг бути збільшений ще на 10 %, а для дрібних – на 20 %, якщо загальний обсяг витрат, що підпадають під субсидії, не перевищував 50 млн євро.

У зв'язку з пандемією коронавірусу в світі Фінляндія у березні 2020 р. виділила 15 млрд євро на порятунок економіки. Всім підприємцям, включаючи **фрілансерів**, нададуть право тимчасово отримувати допомогу по безробіттю. Ці заходи були розраховані на три місяці. Соціальний захист безробітних буде покращено за рахунок того, що скасують карантинний термін по безробіттю. Також, робочий стаж, необхідний для отримання цієї допомоги, скоротиться до 13 тижнів. Пенсійні виплати роботодавців у приватному секторі скоротять на 2,6 %, починаючи з червня 2020 р. Пенсійні внески були відстрочені на 3 місяці. Це стосується й роботодавців публічного сектору Фінляндії. Фірми отримали можливість перенести сплату податків за березень-травень 2020 р. на більш пізніший термін. Всі ці заходи будуть фінансуватися за рахунок кредитів, які візьме держава.

3.4. Фінансовий ринок Фінляндії

Фінансовий ринок країни був суттєво трансформований у 90-ті роки ХХ ст. У першій половині 90-х років ХХ ст. банківська система країни пережила серйозну кризу. Державі прийшлося заплатити майже 7 % ВВП, щоб покрити збитки банків. Тепер фінські банки достатньо ефективні та конкурентоспроможні, а 80 % фінських банків належать шведським та датським банкам, які відзначаються стабільністю та надійністю.

Наприкінці 90-х років ХХ ст. основна ставка була зроблена на побудову в країні інформаційного суспільства. Фінляндія не стала вкладати бюджетні гроші в створення інфраструктури інформаційного суспільства, а пішла по шляху створення таких умов для бізнесу, щоб самим компаніям було вигідно добитися революційного прориву в цьому напрямку. А саме, важливу роль відіграла лібералізація фінансового сектора, який до 1993 року опинився майже повністю в іноземному володінні, зате вийшов із затяжної банківської кризи.

Основним регулятором фінансового ринку країни, насамперед грошово-кредитного ринку, виступає **Банк Фінляндії** – центральний банк країни.

Шляхом встановлення відсоткових ставок він впливає на ефективність розміщення фінансових ресурсів. В Фінляндії також діє ринок цінних паперів, які продаються чи купуються на **Хельсінкській фондовій біржі**. Водночас, провідні компанії Фінляндії розміщують свої цінні папери не тільки на цій біржі, а й на провідних біржах світу.

Значну роль у банківській системі Фінляндії відіграє **Поштовий банк**, який належить державі. В цьому банку зосереджені окремі фонди держави, через нього здійснюється касове виконання державного бюджету країни, а також кредитування муніципальних та інших державних організацій. Поштовий банк знаходиться під контролем Міністерства фінансів країни. В банківську систему Фінляндії, крім вищеназваних банків, також входять три великі групи кредитних установ: акціонерно-комерційні, ощадні і кооперативні банки. Крім того, до кредитних установ відносяться іпотечні банки, страхові компанії, пенсійні фонди і каси, кредитні фонди розвитку, фонди кредитування експорту.

Сьогодні не існує ніяких обмежень стосовно іноземних власників у Фінляндії, хоча іноземний громадянин, який бажає придбати собі нерухомість на території Фінляндії з метою відпочинку, зобов'язаний отримати дозвіл в Державній Адміністративній Палаті. Однак всі іноземні інвестиції підлягають обов'язковій реєстрації в Центральному банку (ЦБ) Фінляндії для їх регулювання. Також при реєстрації іноземного економічного об'єкта в податкових органах необхідний дозвіл Центрального банку.

Фінляндія є нетто-експортером капіталів з 1977 р. Зокрема, в 2005 р. вартість прямих іноземних капіталів за кордоном (68,3 млрд євро) майже в 1,5 разу перевищила обсяг іноземних інвестицій в Фінляндії (44 млрд євро). Притік в країну прямих іноземних інвестицій особливо активізувався в 90-ті роки ХХ ст. після зняття в 1993 р. **обмеження на іноземне володіння**. Водночас, залучення в країну іноземних інвестицій гальмується високим рівнем оподаткування, негнучким ринком праці, а також вузькістю внутрішнього ринку.

4. Податкова система Фінляндії

Корпоративним податком обкладається весь доход (як безпосередні доходи, так і доходи на приріст капіталу, компаній-резидентів країни). Нерезиденти несуть податкову відповідальність тільки на суми доходів, отриманих з фінських джерел. Ставка корпоративного податку в Фінляндії складає 28%. Прибуток, що підлягає оподаткуванню, визначається загальноприйнятими в світовій практиці методами, що базуються на фінансовій звітності підприємства.

Суми, які виплачуються роботодавцями в **спеціальні фонди**, дорівнюють: на страхування – 23 %; в соціальні фонди – від 4 до 6,5 %. Вони повністю виключаються з оподаткованої бази при розрахунках по податку на прибуток.

Ставка **муніципального податку з громадян** встановлена на рівні 6 %; 17,25 %; 21,25 %; 31,25 % від доходу. Середня ставка муніципального податку з громадян зараз становить близько 20 %. Податки також сплачують прихожани

фінської церкви за ставкою 1-2 %. В доповнення з громадян стягують наступні податки: внески в соціальні фонди – 1,9 %; в пенсійний фонд – 4,3 %; у фонд зайнятості – 1,5 %; на надвисокі доходи – 3,35 %.

Ставки **державного прибуткового податку з громадян** сплачуються за прогресивними ставками, диференційованим від 7 до 39 % в залежності від величини доходу. Нерезиденти сплачують податок на фінські джерела доходу за ставкою 28 % та дивіденди, авторські гонорари, відсотки, а на заробітну плату і пенсії – 35 %. Банківський відсоток і дохід від державних облігацій підлягає оподаткуванню за ставкою 28 %.

У Фінляндії застосовуються загальноєвропейські правила стягнення **податку на додану вартість (ПДВ)**. Стандартна ставка – 24 %, хоча існують і знижені ставки податку (14 і 10 %) на деякі товари і послуги, що мають важливе соціальне значення. **Акцизи** стягуються з роздрібною торгівлі окремими підакцизними товарами (алкоголь, тютюн тощо).

Середня ставка такого місцевого податку, як **податок на нерухомість**, залежить від оціночної вартості нерухомості і становить в середньому 0,47 % її вартості. Водночас, для приміщень, призначених для постійного проживання, встановлюється ставка в розмірі близько 0,22 % вартості цієї нерухомості. Для літніх дачних будиночків вона може сягати 0,67 % вартості нерухомості, але в кожному муніципалітеті вона різнитися. Крім того, муніципалітетам дано право встановлювати підвищені ставки оподаткування на нерухомість електростанцій.

Податки на спадщину. Для 1-го класу спадкоємців (подружжя, цивільні партнери, діти, онуки, батьки, дідусі, бабусі) залежно від суми спадку податок становить: 7 %; 10 %; 13 %; 16 %; 19 %. Для спадкоємців 2-го класу (інші спадкоємці) залежно від суми спадку податок становить: 19 %; 25 %; 29 %; 31 %; 33 %.

Встановлені обмеження суми стягуваних податків. Сума всіх податків, що підлягають сплаті в бюджет, не повинна перевищувати 70 % від суми державного прибуткового податку. Якщо має місце дана тенденція, то ставка державного податку може бути знижена.

Контрольні запитання.

1. Які доходи і видатки бюджету Данії?
2. Які особливості соціального забезпечення у Данії?
3. Які доходи і видатки домогосподарств у Данії Ви можете назвати?
4. Які доходи і видатки державного бюджету в Фінляндії ви можете назвати?
5. Як фінансується освіта і наука у Фінляндії?
6. На що витрачаються кошти місцевих бюджетів у Фінляндії?

Тема 6. Фінанси Швеції

1. Публічні фінанси країни
 2. Податкова система Швеції
 3. Фінанси домогосподарств у Швеції.
 4. Фінанси підприємств і фінансовий ринок Швеції
- Контрольні запитання.

1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Швеції включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, до публічних фінансів Швеції відносяться державні фінанси та місцеві фінанси (фінанси ленів та комун). Державні фінанси країни включають державний бюджет, фінанси соціальних фондів, фінанси державних підприємств і організацій. Питаннями формування бюджету і розробки податкових законів займається **Міністерство фінансів**. Збором податків і контролем за дотриманням податкового законодавства займаються **Національне податкове управління (НПУ) і податкові органи ленів**.

У Швеції більше 50 % державних витрат складають трансфертні платежі, тобто переказ доходів у приватний сектор (домашнім господарствам і підприємствам), в тому числі пенсії, житлові субсидії, допомога на дітей, сільськогосподарські і промислові субсидії. Сюди також входять виплати державою відсотків по державному боргу. Вони йдуть до пенсійного фонду, а також підприємствам і банкам, які придбали державні цінні папери. Значні кошти з усіх бюджетів виділяються в країні на розвиток відновної енергії та переробки відходів. У зв'язку з вторгненням російських військ в Україну в 2014 р. постало питання про збільшення військових витрат Швеції. Тому з 2015 р. країна яка не є членом НАТО, рекордно збільшила військові витрати.

Витрати на мігрантів. Швеція – одна із країн ЄС, що відкрила кордони для мігрантів з Азії та Африки. З 2012 р. вона прихистила у себе 400 тис іноземців (на 10 млн жителів). А 2015 р., у розпал міграційної кризи в ЄС, уряд Швеції дав дозвіл на в'їзд ще на 163 тис мігрантів. Загалом, згідно статистичних даних на 2018 рік, 18 % від загальної кількості жителів Швеції народилися за кордоном. Загалом, прибуття великої кількості мігрантів створило для держави значні фінансові труднощі. Тому для фінансування переселенських програм уряд Швеції був змушений підвищити податки на алкоголь і скоротити обсяги фондів для допомоги зарубіжним країнам.

Фінанси соціальних фондів.

Система соціального страхування фінансується з державних і місцевих податків, податків з підприємців, працівників і працюючих не за наймом, доходів по відсотках і вирахувань з капіталу з різних фондів. Головне джерело (більше 40 %) – внески підприємців, що нараховуються на фонд заробітної плати. Розподіл коштів проводиться через **Контори соціального страхування**. **Основні нарахування на заробітну плату є наступні:** на пенсійне забезпечення – 13 %; на медичне страхування – 8,43 %; на народну пенсію (для забезпечення тих, у кого немає вислуги років) – 5,86 %; на страхування від виробничого травматизму – 1,38 %; на виплату допомоги з безробіття,

перекваліфікацію тих, хто втратив роботу – 2,12 %; на страхування життя – 0,61 %; на додаткову пенсію – 3,1 %.

Якщо мова йде не про найманого робітника, а про власника фірми, то структура платежів міняється, а сума нарахувань складає 39,3 %. Більшу частину податку в соціальні фонди сплачує роботодавець, однак працівник, вік якого не перевищує 65 років, повинен також сплачувати внески на індивідуальне медичне страхування – 3,95 % і пенсійне забезпечення – 1 %. У 1960 р. у Швеції створено Загальний пенсійний фонд (ЗПФ). Вік виходу на пенсію для жінок і чоловіків – 65 років. Чоловік, вийшовши на пенсію в 65 років, отримує приблизно 59 % від середньої зарплати.

Місцеві фінанси

У Швеції два рівні місцевих органів влади: країна складається з 24 ленів (губерній) і 284 комун (низових адміністративно-територіальних одиниць). В кожному лєні є місцевий регіональний виборчий орган – Ландстинг, до компетенції якого входить оподаткування місцевими податками, організація охорони здоров'я, деякі види освіти та інші питання. Ландстинг розробляє проект і приймає бюджет лєну. В кожній комуні (муніципалітеті) також працює виборчий орган місцевого самоуправління – рада комуни, яка відає питаннями місцевого оподаткування і організовує всебічне обслуговування населення. Комуни займаються вирішенням практично всіх повсякденних питань громади на власній території. На низовому рівні за ними закріплені соціальні функції місцевого значення: надання комунальних послуг, дошкільні заклади, шкільна освіта, соціальна допомога пенсіонерам, людям похилого віку, інвалідам. Крім того, комуни вирішують екологічні питання, земельні та інші питання. Основна частина витрат комун припадає на охорону здоров'я і соціальні послуги, охорону навколишнього середовища (майже 30 %), освіту (приблизно 21 %), електропостачання і водопостачання (12 %), відпочинок і культуру, транспорт і зв'язок (по 5 %). У шведському законодавстві закріплене повноваження місцевого самоврядування на отримання прибуткового податку з громадян до місцевого бюджету, водночас комунам надано право самостійно встановлювати ставку податку на прибуток громадян.

Фінансове вирівнювання у Швеції

Нова система фінансового вирівнювання у Швеції введена з 1996 р. Система побудована таким чином, що вирівнювання здійснюється винятково за рахунок фінансових ресурсів самих комун, тобто **на основах самофінансування**. До цього фінансове вирівнювання здійснювалося за рахунок субсидій з бюджету центрального уряду. З 1996 р. державні субсидії використовуються для загальної фінансової підтримки місцевого самоврядування, а також для регулювання відносин комун і ленів. **Розміри субсидій і внесків** розраховуються як різниця між середньо комунальною податкоспроможністю по Швеції і власною податкоспроможністю кожної комуни, помноженою на чисельність жителів комуни, а також на попередньо встановлену податкову ставку. На іншому етапі вирівнюються витрати на більшість видів послуг, що надаються комунами.

2. Податкова система Швеції

Загальні основи функціонування податкової системи Швеції

Національне податкове управління Швеції (НПУ), створене в 1971 р., крім фіскальних функцій, веде повний облік не тільки платників податків, а й всього населення країни. НПУ розробляє загальні вказівки з виконання та інтерпретації податкових законів. ПДВ з імпорту стягується **Управлінням мит і митних зборів**.

Податок на додану вартість (ПДВ). Підприємство, яке має обороти, що підлягають обкладанню ПДВ, у розмірі більше 1 млн. шведських крон, повинне бути зареєстроване в місцевих податкових органах як платник ПДВ. Якщо обороти менше 1 млн. шведських крон, то реєстрація необов'язкова. Звичайна ставка ПДВ – 25 %. Знижена ставка – 12 % на продукти харчування й послуги з туризму. Найнижча ставка – 6 % на газетні видання. Звіти по ПДВ надаються щомісяця разом з підтверджувальними документами оплати ПДВ.

Резиденти зобов'язані платити **податок на майно** по ставці 1,5 % від чистої вартості майна, що перевищує 800 000 шведських крон, розташованого як у Швеції, так і за її межами. Майно, що становить оборотний капітал, податком не обкладається. Різні фонди й благодійні організації сплачують майновий податок по ставці 0,15 % від чистої вартості майна, що перевищує 25 000 шведських крон. Нерезиденти сплачують цей податок тільки за майно, розташоване у Швеції. Якщо майно, що перебуває за кордоном, звільнено від оподаткування, проте воно може бути включено в оподатковувану базу нерезидента при визначенні відповідної податкової ставки.

Корпоративний податок. Національний податок на прибуток стягується з резидентів з усього доходу, а з нерезидентів – з доходів, отриманих із шведських джерел. Компанія вважається податковим резидентом, якщо вона утворена у Швеції або має постійне представництво на її території. Ставка податку на прибуток корпорації встановлена в розмірі 28 %. Не існує розходжень при оподаткуванні розподіленого і нерозподіленого прибутку компанії. Також не існує ніяких місцевих податків для корпорацій. Оподатковувана база зменшується на суми витрат на ведення бізнесу, включаючи відсотки по кредитах на інвестування філії або придбання нового обладнання. Понесені збитки можуть бути зараховані на рахунок отриманого доходу наступного року й не можуть переноситися на рахунки минулих років.

Роботодавець зобов'язаний виплачувати **внески в соціальні фонди** за своїх працівників у розмірі 33 % від валової заробітної плати, включаючи вартість додаткових виплат і пільг. Громадяни ЄС, що працюють у Швеції, керуються законодавчими актами ЄС. Знижена ставка внесків у розмірі 21,39 % встановлена на підприємницький і трудовий дохід громадян, вік яких перевищує 65 років. У деяких сільських північних районах Швеції діюча ставка може бути знижена на 5-10 %.

Законодавством установлений **податковий кредит** на суми податків на дохід від капіталу, сплачених за кордоном. Відносно закордонних дивідендів податковий кредит надається тільки на суму податку, утриманого біля джерела, але не на суму закордонного корпоративного податку.

Особливості оподаткування фізичних осіб

Дохід у розмірі не більше 209 100 шведських крон обкладається муніципальним податком по ставці приблизно 32 %. Дохід понад ці суми обкладається також національним податком в розмірі 25 %. Таким чином, максимальна ставка прибуткового податку – 57 %. Дохід від капіталу обкладається окремо за ставкою 30 %. **Нерезиденти Швеції** сплачують податки з доходів, отриманих зі шведських джерел, а також дохід від операцій з нерухомим майном, оплати наданих послуг, пенсій і деяких видів доходу та капітал.

Заробітна плата, що включається в сукупний дохід, складається із всіх видів виплат, пенсій і натуральної оплати праці. Можливе одержання податкового кредиту по закордонних прямих податках у межах сум шведського національного й муніципального прибуткового податку, сплаченого по видах закордонного податку. Відповідно до більшої частини податкових угод податковий кредит у розмірі сплачених податків за кордоном гарантується за рахунок муніципального прибуткового податку. Подружні пари обкладаються податком роздільно.

Фізична особа, що перебуває на території Швеції менш 6 повних місяців, має обмежену податкову відповідальність. Податок по ставці 25 % повинен бути утриманий роботодавцем при оплаті зроблених у Швеції робіт і послуг.

Всі громадяни, що одержують доходи від роботи з найму, зобов'язані складати **податкові декларації**, хоча на практиці застосовуються спрощені форми декларації. Для більшої частини громадян строк подачі декларації, установлений у серпні. Податкове повідомлення про суму, що підлягає сплаті, надсилається податковими органами у вересні. Податкові повідомлення зберігаються ще п'ять років, відповідно, можливі коректування для одержання відшкодування зайво сплачених сум податків.

Особливості екологічного оподаткування.

Екологічні податки в Швеції є одними з найвищих в світі. Зокрема, ставка вуглецевого податку в країні складає 180,81 дол. США за 1 тону вуглекислого газу, а для промисловості ця ставка дорівнює близько 23 дол. США за 1 тону. У Швеції ставка податку на викиди вуглекислого газу збільшувалася поступово: з 24 євро за тону викидів CO₂ у 1991 р. до 180,81 євро у 2020 р.

3. Фінанси домогосподарств у Швеції.

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсійні та інші соціальні виплати, а основними витратами є сплата податків та соціальних відрахувань, витрати на комунальні виплати та транспорт. У 2012 р. середня зарплата у Швеції становила 32380 шведських крон або 3699 євро. У 2013 р. розмір зарплати службовців у приватному секторі становив 35590 крон (до вирахування податків), що було трохи менше попереднього року (на 1,2 %). В 2017 р., за даними Світового банку, ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) складало 51405 дол США. Для країни також характерна нерівність в оплаті чоловіків та жінок. Так, середня зарплата чоловіків у Швеції донедавна складала 39300 крон, а зарплата жінок – 31500 крон.

Основними структурними витратами домогосподарств у Швеції є наступні: 1) оплата житла, води, електроенергії, газу та інших виді палива (20,6 %); 2) транспорт (17,6 %); 3) відпочинок і культура (15,8 %); 4) харчі та безалкогольні напої (13,7 %); 5) різні товари та послуги (7,1 %); 6) предмети тривалого користування та утримання житла (6,8 %); 7) одяг і взуття (5,6 %); 8) ресторани та готелі (4,6 %); 9) зв'язок (3,5 %); 10) охорона здоров'я (2,5 %); 11) алкоголь і тютюнові вироби (2,3 %); 12) освіта (0 %).

Для Швеції характерні безкоштовна медицина та навчання в середній школі, виплати інвалідам та самотнім матерям. 92 % шведів стверджують, що вони задоволені своїми житловими умовами. У Швеції в будинку в середньому припадає 1,7 кімнати на людину. Про високий рівень життя в Швеції характеризує той факт, що в 2019 р. країна за індексом щастя зайняла 7 місце серед 156 країн світу.

4. Фінанси підприємств та фінансовий ринок в Швеції

4.1. Фінанси підприємств у Швеції

Основними джерелами фінансування підприємств у Швеції є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, кошти від випущених ними цінних паперів, кредити банків, державні субсидії, а після вступу до ЄС – кошти із відповідних фондів ЄС. Для оптимізації зайнятості держава надає фінансову допомогу як державним підприємствам та установам, так і недержавним підприємствам. Особливо це проявляється під час економічних криз. Зокрема, під час світової економічної кризи 2008-2009 рр., держава надала значну фінансову допомогу провідним банкам Швеції, а також автомобільним концернам, зокрема «Вольво» та «Сааб». Загалом, Швеція виділила 25 млрд крон допомоги шведським автомобілебудівникам.

Великі витрати на «Вольво» виділяються на забезпечення якості, оскільки дешевше налагодити якісне виробництво з самого початку, ніж потім щось переробляти. Значні витрати підприємство несе на створення належних умов праці для працівників. Не менше уваги приділяється в компанії захисту навколишнього середовища. Вже при купівлі автомобіля в Швеції невелика сума (приблизно 100 дол.) закладається на його утилізацію. Також проводяться постійні роботи в галузі використання альтернативних джерел енергії.

Конкурентні переваги підприємств Швеції в глобалізованій економіці полягають у виробництві наукоємних товарів та послуг. Тому для збереження своїх позицій на світовому ринку Швеція покращує підприємницький клімат в країні. Загалом, він непоганий для великих та давно діючих компаній, але його треба покращити для нових компаній та окремих підприємців, особливо – в регіональному аспекті. Для цього активно використовуються не тільки державні кошти, а й кошти ЄС.

У результаті пандемії коронавірусу в країні в 2020 р. ВВП країни знизиться у річному вимірі тільки на 0,5 %. У певній мірі це пов'язано з тим, що уряд Швеції не зупиняв роботу підприємств і транспорту, на відміну від більшості країн світу. Влада країни зробила наголос на дотримання шведами відповідних санітарних норм, що пояснюється високим рівнем довіри населення до уряду.

4.2. Фінансовий ринок в Швеції

Одним із головних інститутів регулювання фінансового ринку Швеції є Міністерство фінансів, яке, крім всього іншого, здійснює регулювання діяльності кредитно-грошового та страхового ринків. В країні достатньо розвинутий ринок акцій та облігацій, а також ринок страхових та банківських послуг. Держава активно використовує ринок цінних паперів, реалізуючи на ньому свої цінні папери, що допомагає покривати дефіцит бюджету. Активним гравцем на ринку цінних паперів виступає **Загальний пенсійний фонд (ЗПФ)**. Він володіє майже третиною шведських облігацій. Половина коштів фонду розміщено в цінних паперах, які обслуговують житлове будівництво, близько 30 % - у цінних паперах уряду Швеції, 15 % - у приватних облігаціях.

Кредитний ринок Швеції представляють 196 установ, серед яких 20 – акціонерні – банки, 87 – ощадні банки, 73 – кредитні фірми, 17 – філіали закордонних банків та кредитних інститутів. Провідне місце у регулюванні кредитної системи країни належить Центральному (державному) банку Швеції, який виконує наступні функції: проводить емісію національної валюти (крони); здійснює управлінням золотим та валютним резервом країни; є головною оперативною ланкою платіжної системи Швеції; відповідає за формування кредитно-грошової політики. На початку 2020 р. (у лютому місяці) Центральний банк Швеції почав тестувати **електронну крону**. Планується, що в майбутньому вона може стати доповненням до готівки. Цифрові крони можна буде отримати на електронний гаманець, оплачувати ними покупки, поповнювати рахунок і знімати кошти через мобільний додаток, або такі пристрої, як «розумні» годинники. Пілотний проект тестуватимуть до лютого 2021 р. Серед кредитних фірм основне місце за обсягами кредитування посідають іпотечні інститути. Більшість із них належать до певного фінансового концерну, материнською компанією якого є банк. Найбільшим іпотечним інститутом Швеції та одним із головних емітентів облігацій недержавних фінансових інститутів є Державний іпотечний банк, який охоплює 400 тис. клієнтів.

Безпосередній контроль за діяльністю фінансових інститутів у Швеції здійснює **Державна фінансова інспекція**, головними напрямками діяльності якої є контроль за грошово-кредитним та страховим ринком. Під наглядом цієї установи перебувають банки. Інвестиційні та страхові компанії, фінансові групи, Стокгольмська фондова біржа, Управління реєстрації цінних паперів, брокерсько-клірингові корпорації, маклери.

Контрольні запитання.

1. Які доходи і видатки державного бюджету в Швеції ви можете назвати?
2. Які повноваження органів місцевого самоврядування у формуванні і використанні бюджетів у Швеції ?
3. В чому полягають особливості фінансування систем соціального захисту в Швеції?
4. Яка структура доходів та видатків фінансів домогосподарств у Швеції ?
5. Яка структура доходів та видатків фінансів підприємств у Швеції ?
6. В чому полягають особливості функціонування фінансового ринку Швеції?

Тема 7. Фінансова система Іспанії

1. Публічні фінанси країни.
2. Податкова система країни.
3. Фінанси домогосподарств в Іспанії.
4. Фінанси підприємств та фінансовий ринок Іспанії.

1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Іспанії включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств, фінанси підприємств, фінансовий ринок. Публічні фінанси країни включають державні фінанси та місцеві фінанси. До державних фінансів країни входять державний бюджет, соціальні фонди, фінанси державних підприємств та установ, а до місцевих фінансів - бюджети автономних територій, бюджети провінцій, фінанси комун. Державний бюджет щороку розробляється Міністерством економіки і фінансів, а саме Головним Секретаріатом з бюджету і витрат, у даному процесі приймають участь 3 комітети: бюджетний комітет; комітет витрат на персонал і пенсії; комітет суспільних фондів. Бюджетний процес складається з чотирьох стадій: складання проекту бюджету; прийняття бюджету; виконання бюджету; складання Міністерством економіки і фінансів Іспанії звіту про виконання бюджету. Проект бюджету затверджується Радою Міністрів, а згодом — Конгресом депутатів і Сенатом. Фінансовий рік в Іспанії співпадає з календарним роком.

Основною складовою доходів бюджету в Іспанії є податкові надходження, за допомогою яких перерозподіляється значна частина ВВП країни. Загалом, державний бюджет Іспанії на 47 % складається з прямих податків, і на 40 % - із непрямих податків. Серед них домінують надходження від податку на доходи фізичних осіб та ПДВ. Головними видатками державного бюджету країни є видатки на соціальну сферу, на допомогу місцевим бюджетам, на утримання державного апарату, на виплату державного боргу. Головна особливість соціально-економічної моделі нової демократичної Іспанії - вражаюче зростання соціальних витрат, частка яких у ВВП за 1975-2002 рр. збільшилася в 3 рази і склала 24 %. За 1980-2001 рр. чисельність студентів збільшилася з 500 тис. до більше 1,5 млн. (30,5 % загальної кількості молоді). Держава узяла на себе основну частку фінансування вищої школи: 47 (з 57) вищих учбових закладів сьогоденної Іспанії є державними, в них вчиться 97 % загальної кількості студентів.

Предметом особливої гордості країни є досягнуте в ході поетапного реформування якісне поліпшення і універсалізація системи національної охорони здоров'я. Узявши на себе 83 % цих витрат, уряд значною мірою укріпив престиж державної системи охорони здоров'я, забезпечив високий якісний рівень державних медичних послуг і безкоштовний доступ до них 99,5 % населення країни. За рахунок держави, зокрема, повністю фінансується діяльність 608 національних клінік коротко- і середньострокового лікування, а також понад половину (з 192) лікарень довгострокового лікування. Більш того,

на першій стадії клінічного лікування хворі оплачують тільки 40 % вартості ліків, хронічно хворі – 10 %, а пенсіонери повністю звільнені від їх оплати.

Криза 2008-2009 рр. змусила уряд Іспанії суттєво скоротити соціальні пільги. В країні в 2012 р. були підвищені деякі податки та обмежені державні видатки. Зокрема, підвищення ПДВ дало додатково в бюджет країни в 2013 р. 7,3 млрд. євро. Негативно вплинула на економіку Іспанії пандемія коронавірусу у 2020 р., тому країні була надана значна допомога із фондів ЄС.

Фінанси соціальних фондів.

У 80-90-і роки ХХ ст. в Іспанії була створена нова, більш універсальна система соціального забезпечення, що надає сьогодні досить високий рівень соціального захисту для іспанських громадян. Протягом поетапного реформування фінансової структури єдиного **Соціального фонду країни** виплати на соціальне забезпечення з бюджетних коштів за рахунок податку на фізичних осіб піднялися до 71,7 %, а частка підприємств і трудящих впала відповідно до 23,6 і 4,7 %. З кінця 90-х років ХХ ст. Іспанія вже вступила на шлях створення змішаної (державно-приватної) системи пенсійного забезпечення, внесення відповідних змін в пенсійне законодавство, включаючи пізніший вихід на пенсію. Проте в цілому значення приватних пенсійних фондів, не дивлячись на динаміку зростання, поки невелике: вони охоплюють тільки 20 % економічно активного населення країни, а об'єм акумульованих ними засобів складає 5 % ВВП (проти 38 % для ЄС). Вік виходу на пенсію у країні складає 65 років для чоловіків і жінок.

Місцеві фінанси.

Іспанія поділяється на 17 автономних територій, які включають в себе 51 провінцій. Статус автономних територій неоднаковий. Дві з них – **Наварра** і **Країна Басків** – володіють більшою автономією, ніж інші, в тому числі і в області оподаткування. Так, вони користуються правом самим вводити різні види регіональних і місцевих податків. Вони самі збирають федеральні податки, відраховуючи законодавчо встановлені проценти від них у федеральний бюджет. Далі йдуть групи регіонів, включаючи **Каталонію**, які мають повноваження регулювати податкові ставки. Існує ще й третя група регіонів, які не мають права проведення самостійної податкової політики. Але подібний механізм насамперед не влаштовує абсолютну більшість жителів Каталонії, які вже кілька разів проводили референдум за незалежність регіону. Автономії головним чином отримують фінансові надходження за трьома джерелами: неподаткові ресурси, такі як доходи від користування державним майном, субсидії, кредитні операції, штрафи та адміністративні збори; податкові ресурси, які включають податки, спеціальні внески та додаткові нарахування від податку на економічну діяльність; частка державних податків.

У 2009-2012 рр. уряд Іспанії перейшов до нової моделі перерозподілу від автономій з високим рівнем доходу на душу населення до регіонів з низькими доходами (до розвинутих регіонів відносяться: Мадрид, Каталонія, Наварра, Країна Басків). 75 % всіх державних коштів регіонам тепер розподіляються відповідно до демографічних показників, з урахуванням змін, що відбулися в 1999-2009 рр. Інші 25 % коштів розподіляються виходячи з частки населення

конкретного регіону у загальній чисельності населення Іспанії та з кількості громадян непрацевдатного віку (молодше 16 р. та старше 64 р.), що проживають на території регіону. Крім того, тепер регіони можуть залишати у себе половину податків на доходи фізичних осіб (замість 33 % раніше). Половину доходів від ПДВ також дозволяється залишати в регіоні (раніше було 35 %). Акцизи регіони залишають у себе в розмірі 58 % (раніше було 40 %). Цей порядок не влаштовує насамперед владу Каталонії, оскільки вона тепер змушена віддавати у фонд солідарності понад 7 % ВВП регіону.

2. Податкова система Іспанії

Податкова система Іспанії тріступінчаста. Корпорації і населення платять державні, регіональні і місцеві податки.

Податок з доходів фізичних осіб зараз береться за ставками (залежно від доходу): 19, 24, 30, 37, 45 %. Цей податок сплачується індивідуально чи сімейною парою. До бази оподаткування вказаним податком входить заробітна плата, доходи від підприємницької та професійної діяльності, дивіденди від капіталу, пенсії, допомога по безробіттю тощо. При обчисленні оподаткованого доходу з цієї суми відраховується: допомога у зв'язку із звільненням; допомога у зв'язку з хворобою; виграші та премії; відрахування на соціальне страхування; профспілкові внески; витрати у встановленому порядку на кожную дитину; утримання батьків, якщо їм більш ніж 65 років і вони проживають в сім'ї платника податку; внески на благодійні цілі; певні витрати на підприємницьку діяльність.

Податок на прибуток корпорацій береться за ставкою 30 % (до 2006 р. ця ставка складала 35 %). На інвестиції надається пільга в розмірі 5 %. Країна Басків та Наварра мають право самостійно встановлювати ставки і правила стягування цього податку. Водночас, за створення кожного додаткового робочого місця оподатковувана база зменшується. З метою стимулювання інвестицій у країну встановлені знижки на інвестиції: в основний капітал – 5 %; у кінопромисловість – 25 %; у культуру, освіту, професійну підготовку, на створення робочих місць – 10 %. Декларація про сплату цього податку подається до 1 липня року, що настає за звітним.

Корпорації вносять обов'язковий **регіональний додатковий збір** за ведення економічної діяльності, якщо сумарні надходження в рік становлять понад 1 млн. євро.

Податок на додану вартість (ПДВ) був введений в 1986 р. З 01.01.2012 р. він став стягуватися за ставками 4, 10, 21 %. На мінімальний набір продуктів він залишився на рівні 4 %, а на ряд послуг його було суттєво підвищено (на транспорт, на послуги ресторанів та готелів тощо). ПДВ сплачується щоквартально до 20 числа місяця, що настає за звітним кварталом. За несвоєчасну сплату ПДВ в Іспанії встановлені досить жорсткі санкції. Зокрема, за затримку сплати ПДВ понад 6 місяців штраф встановлено в розмірі 100 % цього податку. Повернення ПДВ відбувається за останньою річною декларацією протягом 6 місяців. При фальсифікації рахунків може застосовуватися кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі строком на 6 років або штраф у розмірі 600 % ПДВ.

Акцизи сплачуються з наступних товарів: алкогольні напої, тютюнові вироби, паливо, автомобілі та деякі інші товари.

Туристичний податок в Іспанії стягується з туристів, які зупинялися в готелях країни протягом семи ночей. Його ставки наступні: при проживанні в п'ятизірковому готелі-2,5 євро; в готелі чотири зірки в Барселоні-1,25 євро; у Каталонії-1 євро; проживання в готелях невисокого класу-0,75євро; хостелах - 0,5 євро. Оплату вносять при поселенні до готелю. Для дітей до п'ятнадцяти років оплата туристичного платежу скасована.

Серед **регіональних податків** найвагомішими є податки на власність (майно), податок на гру «Бінго», податки на гральний бізнес, податки на водогін, на забезпечення водою і каналізацію. **Податок на гру «Бінго»** справляється під час продажу карток шляхом урахування в ціну (32 % - у Каталонії). Податки на гральний бізнес стосуються казино, гральних автоматів, луна-парків, різних атракціонів.

Найвагомішою за фіскальною ефективністю є група майнових податків (понад 12 % доходів бюджетів регіонів). До них входять податки, що стосуються як рухомого, так і нерухомого майна: на власність, на успадковане чи отримане в порядку дарування майно, на передачу майна.

Податок на власність стягується за прогресивною шкалою з вартості майна юридичних та фізичних осіб і передбачає неоподатковуваний мінімум. Звільняються від оподаткування історичні й культурні цінності.

Податок на успадковане майно та майно, отримане в порядку дарування, стосується фізичних осіб. Його розмір залежить від ступеня родинних зв'язків спадкоємців. Найбільші пільги у формі вирахувань встановлено для прямих спадкоємців. Хоча також існує залежність від їх віку. Ставки - від 7,65 % до 34 % вартості отриманого майна.

Податок на передачу майна застосовується до юридичних осіб, які купують чи орендують майно. Для рухомого майна встановлюються ставки близько 4 %, для нерухомого - близько 6%. Із місцевих податків також основними є майнові або такі, що мають у складі механізму справляння майнові ознаки. Це податок на нерухомість, податок на економічну діяльність, податок на автотранспорт.

Податок на нерухомість стосується земельних ділянок і будівель. Він забезпечує до 15 % муніципальних доходів. Метод справляння - кадастровий.

Податок на економічну діяльність стягується із суб'єктів підприємницької діяльності. Механізм стягнення передбачає використання кількох ознак: виду діяльності, площі зайнятих приміщень, енергоспоживання, місця знаходження суб'єкта, системи муніципальних коефіцієнтів. Його питома вага в доходах муніципальних бюджетів - 3-4 %.

Власники автотранспорту щорічно сплачують **транспортний податок** у муніципальний бюджет, який забезпечує 4-5 % надходжень муніципальних бюджетів. Оподатковується навіть техніка не придатна до експлуатації. Ставка залежить від місця реєстрації автомобіля. Кількість кінських сил двигуна не враховується. Звертають увагу на ступінь забруднення конкретним автомобілем навколишнього середовища. Отже, власники старих автомобілів платять більше. Сума внеску для кожного автомобіля розраховується індивідуально.

Крім названих, в Іспанії використовуються такі **місцеві податки**: на зростання вартості земельних ділянок (за класифікаційною приналежністю - теж майновий), на зведення будівель громадського призначення, на вивезення сміття тощо. Автономії можуть встановлювати та збирати власні податки, згідно із Конституцією та законами, які не дозволяють оподатковувати діяльність, яка вже оподатковується державою. Але автономії не захотіли встановлювати свої власні податки з політичних причин та ще й тому, що більшість видів діяльності вже оподатковані державою.

Податкова служба Іспанії

В 1992 р. зі складу міністерства економіки та фінансів було виділено податкове управління і на його базі було створено **Податкове агентство**. Основними його функціями є: організація податкової служби, податкових органів та планування їх діяльності; контроль за виконанням податкового законодавства; матеріально-технічне забезпечення регіональних, провінційних та муніципальних управлінь.

3. Фінанси домогосподарств в Іспанії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. В 2017 р., за даними Світового банку, ВВП на душу населення в Іспанії, за паритетом купівельної спроможності, склало 39037 дол. Водночас, 8,16 мільйонів працівників в Іспанії (47 % зайнятих) заробляють менше 1000 євро в місяць, що провокує таке явище, як уникнення роботи. З 01.01.2019 р. мінімальна зарплата в Іспанії становить 900 євро в місяць (зросла на 22 %). Це коштувало бюджету 340 млн. євро на рік. Різке підвищення цін на енергоносії восени 2021 р. в світі зумовило суттєве збільшення витрат іспанських домогосподарств на комунальні послуги.

Разом з літніми людьми в ході демократичних перетворень значно виграли і безробітні, що отримують допомогу або інші форми соціальних виплат. Як правило, це особи, зареєстровані на біржі праці, які хочуть одержати роботу, включаючи вимушено зайнятих не повний робочий день. При цьому розмір допомоги залежно від віку, стану здоров'я, кількості утриманців в сім'ї може складати від 75 до 220 % мінімальної заробітної платні (за умови наявності в сім'ї двох - трьох дітей). Загалом, на витрати, пов'язані зі всякого роду заходами по регулюванню ринку праці, йде до 18 % коштів соціального забезпечення. Для активізації пошуків роботи безробітними в середині 2017 р. було продовжено програму щодо надання допомоги тим, хто активно шукає роботу в розмірі 425 євро.

У зв'язку з негативними наслідками карантину щодо подолання пандемії коронавірусу уряд Іспанії у травні 2020 р. затвердив виплату базового доходу для найбільш вразливих. Очікується, що до 1 млн сімей отримуватимуть виплати, що буде коштуватиме уряду від 3 до 3,5 млрд євро на рік. Базовий дохід буде становити мінімум 462 євро на людину і максимум 1015 євро на сім'ю. Загалом, через корона кризу кожному п'ятому іспанцю загрожує бідність з доходом менш як 8871 євро на рік. У результаті пандемії коронавірусу у 2020 р. ВВП країни зменшиться у річному вимірі на 4,1 %.

4. Фінанси підприємств та фінансовий ринок в Іспанії.

4.1. Фінанси підприємств.

Основними джерелами фінансування підприємств у країні є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, кошти від випущених ними цінних паперів, кредити банків, державні субсидії, а основними видатками – сплата податків та соціальних внесків у різні соціальні фонди. В кінці 90-х років ХХ ст. – на початку ХХІ ст. в країні почалося поступальне реформування державного сектору економіки. Збиткові галузі економіки позбулися субсидій поступово, що мінімізувало негативні наслідки для цих галузей. Підприємства чорної металургії приватизували, і вони знову стали конкурентоздатними. Кораблебудівні верфі в Кабізі закрили, проте без тривалих страйків. Крупних галузей, таких, газодобувна або залізнична, приватизація поки не торкнулася. З іншого боку, частина приватизованих компаній, особливо у області електроенергетики, реально все ще залишаються монополістами на іспанському ринку.

Перед кризою 2008-2009 рр. в Іспанії стрімкого розвитку набув туристичний бізнес та будівельна галузь. Але під час кризи багато з підприємств цих сфер економіки збанкрутувала, оскільки не змогла залучити до себе відповідну кількість іноземних туристів та покупців нерухомості. Тому після кризи державі прийшлося йти на встановлення деяких пільг для вказаних галузей та для залучення іноземних інвестицій до них.

В наступні роки уряд країни наголос зробив на розвиток «зеленої» енергетики, відповідно до вимог ЄС. Водночас, дуже високі тарифи на енергію, отриману від її виробників, призвели до суттєвого підвищення загального тарифу на енергію. Для виправлення вказаної ситуації уряд країни пішов на зменшення «зеленого» тарифу, що призвело до судових позовів виробників відновлювальної енергії до влади, оскільки вона порушила умови договорів з ними. Тому влада була змушена відшкодувати виробникам відновлювальної енергії їх втрати.

Економічна криза 2020 р., викликана пандемією коронавірусу, призвела до скорочення виробництва на провідних підприємствах Іспанії та масового закриття малих підприємств, особливо – у сфері послуг. Тому влада країни була змушена частково відшкодувати фінансові втрати для таких підприємств та їх власників. Значну допомогу країні для цього виділив й Євросоюз.

4.2. Фінансовий ринок Іспанії

Після завершення функціонування режиму Франко в Іспанії розпочалася лібералізація економіки та розвиток фінансового ринку, характерного за структурою для розвинутих країн. Однак криза 2008-2009 рр. негативно позначилася на всіх складових фінансового ринку країни, насамперед на його банківському сегменті. Тому влада країни була змушена надати фінансову допомогу провідним іспанським банкам.

Для активізації функціонування фінансового ринку країни після кризи 2008-2009 рр., влада Іспанії використовує різні методи, зокрема, залучення іноземних інвестицій шляхом надання інвесторам виду на проживання (ВПІ). В країні з 2013 р. діє програма «**Вид на проживання за інвестиції**». Для

отримання ВНП необхідно вкласти в економіку Іспанії 500 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій складає 5 років. Це може бути як разова операція, так і кілька покупок. Цей статус надається на рік, а після продовження – ще на два роки. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання складають 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включаються в цю суму. В Іспанії існує скорочена процедура оформлення цих документів. Термін отримання документів на ВНП для інвестора складає 3 місяці. При цьому існує необхідність обов'язкової присутності в країні протягом 7 днів на рік та приїзду до неї. В Іспанії дозволяється подвійне громадянство.

Внесення іноземцями зазначених інвестицій в економіку Іспанії надає їм певні права. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволяється безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС та Шенгенської зони. Водночас, Іспанія стала привабливою країною для відмивання «брудних грошей» при іноземному інвестуванні в країну, тому в останні роки в Іспанії активно борються з цим явищем. Зокрема, влітку 2016 р. була затримана мафіозна група з України на чолі з Степаном Чернівецьким, сином колишнього мера міста Києва, яка займалася подібною діяльністю.

Контрольні запитання.

1. Які особливості реформування публічних фінансів Іспанії в кінці ХХ – на початку ХХІ століття ви можете назвати?
2. Які особливості доходної і видаткової частини державного бюджету Іспанії?
3. Які особливості фінансування різних автономних спільнот в Іспанії ви можете назвати ?
4. Які податки сплачують в Іспанії фізичні особи ?
5. Які податки сплачують в Іспанії юридичні особи ?
6. Як вплинуло реформування фінансової системи Іспанії на доходи домашніх господарств ?

Тема 8. Фінанси Греції та Португалії

1. Фінанси Греції
2. Податкова система Греції
3. Фінанси Португалії
4. Податкова система Португалії

1. Фінанси Греції

1.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Греції включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Греції включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ.

Переважну частину доходів бюджетів дають податкові надходження, які складають близько 36 % від ВВП. В формуванні прибуткової частини державного бюджету Греції перше місце займають непрямі податки, друге - прибутковий податок, третє - податок на прибуток підприємств. Туризм, особливо іноземний, також забезпечує значні доходи країні. Певні доходи бюджету Греції в 2012-2020 рр. принесла масова приватизація. Під неї, крім державних підприємств, попали готелі (на суму в 1 млрд євро), невеликі острови, будинки, квартири тощо. Значна частка доходів державного бюджету Греції використовується на розвиток соціальної сфери (в тому числі на збереження пам'яток архітектури), на розвиток інфраструктури (країна отримує значні надходження від туризму), на освіту, охорону здоров'я, культуру і мистецтво, допомогу місцевим бюджетам.

У проєкті бюджету Греції на 2021 рік було передбачене п'ятикратне збільшення витрат на оборону. Витрати бюджету будуть скорочені на 4,6 мільярда євро, згідно з першим проєктом але будуть включати в себе 2,5 мільярда євро витрат на закупівлі для Збройних сил. Це на 2 мільярди євро більше, ніж в бюджеті 2020 року. Проєкт також включає витрати в розмірі 564 мільйонів євро на міграційні питання.

Місцеві фінанси включають фінанси 1 автономного округу та 5760 комун, основні видатки яких направляються на утримання закладів соціальної сфери, благоустрій тощо. Місцеві бюджети у країні більше ніж наполовину залежать від трансфертів з вищих бюджетів. Так, в окремі роки в доходах місцевих органів влади міжурядові трансферти склали до 58% всіх доходів.

Криза 2008-2009 рр. негативно вплинула на всі складові фінансової системи країни. Зокрема, дефіцит бюджету Греції зріс з 8,9 % в 2012 р. до 12,7 % від ВВП в 2013 р., а державний борг – збільшився з 157,2 % в 2012 р. до 175 % від ВВП в 2013 р. Відповідно, під впливом кредиторів, влада Греції була змушена піти на суттєві скорочення соціальних виплат, підвищення податків, скорочення державних видатків, розпочати масову приватизацію тощо. В результаті, тільки в 2016 р. в країні закінчилася криза виробництва, яка призвела до втрати країною 25 % ВВП за попередні роки. Державний борг на початок 2016 р. складав 316,5 млрд євро, а в 2017 р. він зменшився до 300 млрд

євро, склавши близько 180 % ВВП Греції. Для зменшення державного боргу влада країни змушена була піти на масову приватизацію державної та комунальної власності, на галузеву реструктуризацію, на підвищення багатьох податків, на зменшення соціальних виплат. Значну фінансову допомогу Греції надав ЄС та МВФ, але вона була надана з умовою проведення країною низки непопулярних реформ.

У зв'язку з карантинном, пов'язаним з пандемією коронавірусу та падінням виробництва, державний борг країни в 2020 р., за даними експертів Європейської Комісії, міг зрости до 200 % від ВВП Греції. Після подолання пандемії коронавірусу та відновлення економіки державний борг країни в 2021 р. складе, за оцінками експертів, близько 154 %, що значно перевищує нормативи ЄС. Фінансова допомога, надана Греції ЄС та МВФ в 2020-2021 рр., повинна забезпечити економічне зростання в країні в 2021 р. та наступних роках і зменшити рівень державного боргу.

1.2. Фінанси домогосподарств у Греції

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Мінімальна пенсія (коли зовсім немає виробничого стажу) становить 182 євро, пенсія вчителя, який має стаж 20 років, дорівнює 1000 євро. Вік виходу на пенсію у Греції в 2004 р. склав 65 років у чоловіків і 60 років – у жінок, а в наступні роки було прийнято рішення про його поступове підвищення.

Законодавство передбачає деякі **пільги** по прибутковому податку з доходів громадян: 15% витрат по оренді, якщо резидент в Греції проживає на найманій квартирі, на загальну суму до 150 євро; витрати на страхування життя; 15% витрат платника податків на власне навчання або на навчання дітей на приватних заняттях; витрати на соціальне страхування; 15% від загальної річної суми медичних витрат (відвідування лікаря і госпіталізація), на суму, що не перевищує 6 000 євро; 15% від суми відсотків по кредитах на придбання нерухомості; витрати на придбання акцій грецьких компаній, внесків до інвестиційних фондів; витрати на придбання комп'ютера.

Заходи з подолання кризових явищ у 2010-2016 рр. негативно позначилося на рівні життя населення. За ці роки доходи населення знизилися на 37 %, а кількість робочих місць зменшилося на 25 %, що призвело до зростання безробіття. Зокрема, в 2013 р. воно досягло максимальної позначки в 28 %. В 2015 р., щоб отримати фінансову допомогу від ЄС в розмірі 86 млрд євро, влада Греції пішла на докорінну зміну своєї пенсійної системи. Було підвищено пенсійний вік, збільшено розмір страхового внеску на оздоровлення, відмінена можливість раннього виходу на пенсію. Крім того, грецький уряд об'єднав кілька пенсійних фондів в один і скоротив розмір додаткових пенсійних витрат. Завдячуючи непопулярним реформам, в 2016 р. в Греції перший раз за попередніх 5 років зріс ВВП. У 2019 р. ВВП на душу населення, за даними МВФ, склав 30,2 тис дол США.

1.3. Фінанси підприємств у Греції

Основними доходами підприємств у країні є прибуток підприємств та амортизаційні відрахування, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів. Для державних підприємств в Греції суттєвими доходами є дотації та субсидії держави, але після початку масової приватизації підприємств державного сектора в 2012 р. та наступних роках це джерело доходів значно скоротилося. Певні ресурси підприємствам Греції приносить випуск акцій, але вони не користуються належним попитом серед інвесторів.

Поряд з великими та середніми підприємствами, в країні дуже поширеними є малі підприємства, особливо в сфері обслуговування та туристичній сфері. Водночас, багато з них стараються уникати оподаткування та працювати в тіньовій економіці. Крім того, враховуючи значний податковий тиск в 2010-2016 рр., біля 100 тис. представників малого й середнього бізнесу перевели свої підприємства до Болгарії, де податки значно менші.

При визначенні оподатковуваного прибутку, валовий дохід підприємства зменшується на суму законодавчо дозволених вирахувань. При цьому дотримується певний порядок зменшення доходу. Витрати можуть бути списані на собівартість тільки за загальноприйнятих умов. З 1 січня 1998 року стало можливим вирахування роялті, що виплачені за використання торгових марок, за продаж або розповсюдження ноу-хау і технологій.

Підприємства, що проводять гірничодобувні роботи, підприємства готельного бізнесу можуть застосовувати **прискорену амортизацію**. Для цього вся країна розділена на 5 областей у відповідності з рівнем економічного розвитку. Доходи, одержані від продажу активів підприємства (основних засобів, основних фондів), за винятком нерухомого майна і кораблів, включаються до складу валового прибутку. Прибуток від продажу нерухомого майна і кораблів не оподатковується, але збитки від таких операцій не зменшують оподатковуваний прибуток. Якщо торгові підприємства продають нерухоме майно і кораблі, то доходи від такого продажу оподатковуються у складі валового прибутку підприємства. Доходи, одержані від продажу інших активів, обкладаються податком окремо і за іншими ставками, зокрема: доходи від здачі в оренду нематеріальних активів (таких як, торгові марки, патенти), майна обкладаються за ставкою 30 %; доходи від продажу акцій компаній, не зареєстрованих на фондовій біржі, акціонерних товариств, компаній (товариств) з необмеженою відповідальністю, компаній (товариств) з обмеженою відповідальністю, доходи від продажу нематеріальних активів, таких як: ім'я, торгова марка і гудвіл, оподатковуються за ставкою 20 %.

Підприємства протягом 5 місяців рівними частками вносять до бюджету авансові платежі з податку на прибуток, які обчислюються у розмірі 50 % (60 % для банків) від суми податку за минулий фінансовий рік. Якщо до моменту складання звіту по податку на прибуток вся сума була сплачена, то надається 5 % знижка.

1.4. Фінансовий ринок Греції

Фінансовий ринок країни включає в себе всі складові, характерні для фінансових ринків розвинутих країн. В країні функціонує фондова біржа, а регулятором фінансового ринку є центральний банк країни. Водночас, у зв'язку з входженням Греції до Єврозони, частину своїх функцій він передав Європейському центральному банку. В країні функціонують різні види фінансових інститутів: комерційні банки, ощадні установи, пенсійні фонди, страхові компанії тощо. Водночас, криза 2008-2009 рр. та жорсткі заходи влади щодо виходу з цієї кризи суттєво підірвали довіру вкладників до банків та інших фінансових структур Греції.

Для подолання фінансової кризи та зменшення державного боргу після світової кризи 2008-2009 рр. влада країни змушена була піти на збільшення продажу державних цінних паперів, проведення масової приватизації, створення умов для залучення іноземних інвестицій. Зокрема, в 2012 р. була прийнята програма масової приватизації з метою залучення іноземних інвесторів до приватизації цілого ряду державних компаній та інфраструктурних об'єктів. На відкритий продаж було виставлено 12 морських портів, 34 аеропорти та аеродроми, права на організацію азартних ігор, 35 % акцій нафтопереробного заводу, автостраду, що з'єднує Грецію з Туреччиною, великі території під забудову на островах Корфу і Родос, а також торгові площі в Олімпійському комплексі в Афінах.

В країні з 2013 р. діє програма «**Вид на проживання за інвестиціями**». Для отримання виду на проживання (ВНП) необхідно вкласти в економіку Греції 250 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій складає 10 років. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання складають 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включаються в цю суму. В Греції існує скорочена процедура оформлення цих документів. Термін отримання документів на ВНП для інвестора складає 1 місяць. При цьому існує необхідність обов'язкової присутності в країні протягом 183 днів на рік та приїзду до неї. В Греції дозволяється подвійне громадянство. Внесення іноземцями зазначених інвестицій в економіку Греції надає їм певні права. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволяється безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС та Шенгенської зони. Для іноземних інвесторів створені належні умови й в сфері оподаткування.

Значні кошти залучені Грецію від ЄС та МВФ, але поки країна не вийшла на плановий рівень державного боргу по відношенню до ВВП, який в 2020 р. повинен був складати 100-125 % від ВВП. Зокрема, в 2017 р. рівень державного боргу склав 179 % до ВВП.

Негативно вплинула на стан фінансового ринку країни економічна криза 2020 р., пов'язана із призупинкою роботи багатьох підприємств та фінансових структур країни. Однак фінансова допомога, надана ЄС та МВФ дає надію на відновлення економіки та стабілізацію фінансового ринку Греції в 2022 р.

2. Податкова система Греції

Основний податок, який сплачують юридичні особи в Греції, – **податок на прибуток**. Податок стягується зі всього чистого прибутку, отриманого компанією. З бази оподаткування, зокрема виключаються: доходи, отримані від управління судами під грецьким прапором; на умовах взаємності – доходи іноземних компаній, отримані ними в Греції від управління судами і літаками під іноземними прапорами. Від сплати податку на прибуток також звільняються: Грецька держава, муніципалітети, общини.

Пільгами з податку на прибуток підприємств при експорті можуть користуватися як резиденти, так і зарубіжні компанії. Вони включають звільнення від імпорتنих мит на сировину, що використана для виробництва продукції, призначеної для реекспорту. Експортери можуть зменшувати оподатковуваний прибуток від його загального об'єму. Прибуток, одержаний компанією-резидентом за межами Греції, включається у валовий прибуток і обкладається податками. У разі відсутності договору про уникнення подвійного оподаткування, підприємства-резиденти і нерезиденти можуть скористатися кредитом на суму податку, сплачену за кордоном. Договори про уникнення подвійного оподаткування оформлені Грецією більш ніж з двадцятьма країнами.

З 1 січня 2007 р. ставка податку на прибуток стала складати 25 % (зокрема, і для представництв та дочірніх підприємств іноземних компаній). У зв'язку з кризою 2008-2009 р. податок на прибуток підприємств було зменшено з 01.01.2011 р. до 24 %, а з 01.01.2014 р. було підвищено до 26 %. Крім того, компанії, які власниками або користувачами нерухомості у Греції, сплачують спеціальний щорічний податок у розмірі 3 % від вартості об'єкта нерухомості. Країни, в яких ставка корпоративного податку становить менше 50 % від ставки в Греції (менше 13 %), визнаються юрисдикціями з пільговим оподаткуванням. Такими названо 33 країни, зокрема, Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Македонія, Чорногорія.

Прибутковий податок з громадян.

Громадяни, що є резидентами Греції, сплачують прибутковий податок з доходів, отриманих як в Греції, так і за кордоном. Нерезиденти сплачують прибутковий податок тільки з доходів, отриманих в Греції. Сума, не оподатковувана податком, – 10 000 євро. Понад цю суму податок стягується за прогресивною шкалою. З 2011 р. мінімальна ставка цього податку складає 18 %, а максимальна ставка – 45 %. По цьому податку передбачає деякі пільги: 15% витрат по оренді, якщо резидент в Греції проживає на знімній квартирі, на загальну суму до 150 євро; витрати на страхування життя; 15% витрат платника податків на власне навчання або на навчання дітей на приватних уроках; витрати на соціальне страхування; 15% від загальної річної суми медичних витрат (відвідування лікаря і госпіталізація), на суму, що не перевищує 6 000 євро; 15% від суми відсотків по кредитах на придбання нерухомості; витрати на придбання акцій грецьких компаній, вкладів до інвестиційних фондів; витрати на придбання комп'ютера.

Податок на додану вартість. Стандартна ставка на початок 1998 р. складала 18 %, потім вона була підвищена до 21 %, а з 2011 р. вона складає 23 %. Понижені ставки: 4 % (на книги і періодичні видання) і 8 % (на сільськогосподарську сировину і продовольство, медикаменти і медичне устаткування, водопостачання, пасажирський транспорт, послуги охорони здоров'я, спортивні і культурно-видовищні заходи, готельні і деякі інші послуги). Для острівних територій в деяких префектурах передбачені знижки в 30 %. Від оподаткування ПДВ звільняються банківські, страхові і юридичні послуги, послуги державної пошти і громадського радіо телемовлення.

Акцизи стягуються з нафтопродуктів, тютюну і тютюнових виробів, міцних спиртних напоїв, солоду, легкових автомобілів, а також окремих операцій банків і страхових компаній.

Автотранспортний податок стягується з власників автомобілів, що користуються громадськими дорогами. Розмір податку залежить від виду транспортного засобу, потужності двигуна, використовуваного моторного палива, вантажопідйомності (для вантажівок і трейлерів), кількості місць (для автобусів).

Місцеві податки

До місцевих податків відносяться муніципальні платежі, податок на власність (залежить від розміру власності і місця розташування), і збір в національну радіотелекорпорацію. Всі ці податки невеликі, і зазвичай включаються в рахунок за електрику. Крім того, стягується також збір за воду, розмір якого також незначний.

Податок на дароване майно

Майно, дароване батьками дітям, також оподатковується. Ставка і сума податку розраховується так само, як і податок на майно, що переходить у порядку, і теж залежить від вартості майна і ступеня спорідненості. Податкова декларація подається батьком і тим, що обдаровується, в податковий орган за місцем проживання дарувальника до підписання договору.

Податок на майно, що переходить у спадок

Правило спадкоємства, передбачене законодавством Греції, діє тільки відносно осіб, які є громадянами Греції. Податок стягується залежно від вартості спадкового майна і від ступеня спорідненості між померлим і спадкоємцем.

Податок на перехід права власності на нерухомість.

Покупець і власник нерухомості сплачує тільки один істотний податок – на придбання нерухомості. Його платить покупець. Розмір податку складає 9 % для нерухомості вартістю до 15 000 євро, і 11 % – для всієї іншої нерухомої власності. Податок сплачується до укладення основного, нотаріально завіреного договору купівлі-продажу. Продавець не несе таких витрат. Покупцеві нерухомості до сплати податку необхідно оформити реєстраційний податковий номер (АФМ).

Реєстраційний податковий номер (АФМ).

Одним з перших кроків для оформлення придбання нерухомості в Греції є отримання **реєстраційного і податкового номера (АФМ)**. Такий номер

привласнюється будь-якій особі, яка вступає у взаємини з міністерством фінансів або будь-яким іншим державним органом. Цей номер ідентифікує громадянина і необхідний при здійсненні операцій (зокрема, і з придбання нерухомості). Його видають 1 раз на все життя. Такий номер необхідно отримати, якщо іноземний громадянин придбає нерухомість, оскільки придбання передбачає сплату податку на перехід права власності на нерухомість, для чого необхідний АФМ. Для отримання АМФ необхідно надати паспорт. Оформити його може і представник за дорученням.

3. Фінансова система Португалії

3.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Португалії, включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Португалії включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ.

Місцеві фінанси включають фінанси 2 автономних областей та 305 муніципалітетів. Вони формуються як за рахунок місцевих податків та зборів, так і за рахунок дотацій з державного бюджету. Місцевим органам дозволяється проводити емісії власних цінних паперів. Складовою частиною Португалії є Мадейра, яка входить до ЄС. Мадейра – це група островів, розкиданих на площі більше 5000 кв. км. в Атлантичному океані.

Значну частку доходів бюджетів всіх рівнів у Португалії забезпечують країні податкові надходження. Загалом, частка податкових доходів у ВВП країни складає 34,6 %. ВВП країни у 2015 р. склав 289,8 млрд. дол США.

В Португалії в останні роки збільшуються державні видатки на освіту, соціальний захист, на розвиток інфраструктури, оскільки країна поступово перетворюється на центр туризму. Цьому сприяє і допомога з бюджету ЄС. Загалом, Португалія – країна, яка фінансово виграла від свого вступу в ЄС, оскільки з 1995 по 2005 р. рівень життя в країні різко зріс, а рівень безробіття зменшився з 8 до 5 %. В 2004-2005 рр. фінансова ситуація у країні погіршилась, у зв'язку з надмірними витратами у попередні роки почав зростати дефіцит державного бюджету та державного боргу. В середині 2005 р. були намічені непопулярні заходи по зменшенню дефіциту державного бюджету. Подібні заходи були здійснені в 2008-2009 рр. та в 2011-2013 рр., щоб подолати кризові явища в країні. В 2016 р. дефіцит бюджету знизився до 3 %, хоча за планом він повинен був зменшитися до 2,2 %. Якщо в 2000 р. державний борг до ВВП складав 50,5 %, то в 2016 р. державний борг досяг 130 % від ВВП і він залишався на цьому рівні до 2020 р.

Валовий державний борг Португалії (державний борг та борги корпорацій) в 2016 р. складав 129,2 % від ВВП, а в 2018 р. – 120, 1 %. Тобто, заходи держави із скорочення державних витрат та збільшення державних доходів дали позитивний результат. Зокрема, загальні витрати держави по відношенню до ВВП в 2017-2018 рр. щорічно складали 43,5 % від ВВП, що було менше, ніж у попередні роки. Загальні доходи Португалії в 2017 р. складали 45,4 % від ВВП, а в 2018 р. – 43,5 %.

Нестабільність фінансової системи країни та постійні зміни в податковій системі призвела до того, що за 2001-2016 рр. громадяни вивели в офшори 50 млрд євро. Податкові втрати Португалії від цього за 2004-2016 рр. склали 1,3 млрд євро. Загалом, майже 24 % ВВП країни направляється в офшори, що вимагає удосконалення податкової системи країни.

Для подолання негативних наслідків економічної кризи 2020 р., викликаній пандемією коронавірусу, Португалія отримала фінансову допомогу від Європейського Союзу, а також від МВФ, що дало можливість країні в 2021 р. в значній мірі подолати негативні наслідки цієї кризи.

3.2. Фінанси домогосподарств у Португалії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різноманітні соціальні виплати, а основними витратами – податкові платежі та збори, комунальні платежі. З 1.01.2007 р. став поступово підвищуватися пенсійний вік, який поступово становитиме більше 65 років, що негативно відбилося на доходах домогосподарств. Так, вік виходу на пенсію для чоловіків і жінок в 2021 р. склав 66,6 років. З 2013 року, певні послаблення отримали ті іноземці та громадяни Португалії, які тривалий час заробляли страховий пенсійний стаж за межами цієї країни. Податкове законодавство Португалії звільнило їх доходи, одержувані з пенсійних фондів інших держав, від сплати прибуткового податку. Таке рішення зробило привабливим для португальців повернення на батьківщину і переїзд на постійне місце проживання (ПМП) для пенсіонерів з-за кордону.

За підсумками фінансового року кожна людина, що отримала фінансові доходи на території Португалії, повинна подати декларацію. Зазначені в ній дані дозволяють податківцям визначити суму доплати або повернення надміру перерахованих податкових платежів з бюджету. Як правило, якщо фізична особа отримує дохід тільки у вигляді заробітної плати, перерахунок не виявляє ніяких порушень чи переplat. Для боротьби з неплатниками податків в Португалії періодично публікують список найбільших боржників бюджету: як фізичних осіб, так і юридичних осіб (тих, хто заборгував більше 50 тис. євро). Цей захід різко збільшив погашення боргів тими, хто не захотів потрапити в ці списки.

Заходи з подолання кризи 2008-2009 рр. призвели до зростання бідності в країні на 40 %, а за межею бідності опинилося 800 тис. осіб. В 2012 р. при затвердженні бюджету були прийняті найжорсткіші за попередні 30 років заходи економії. Зокрема, було передбачено скорочення соціальних програм, збільшення робочого дня на 30 хвилин, урізання бонусів для тих громадян, щомісячний дохід яких перевищує 1000 євро. З 11 % до 18 % зросли соціальні внески із зарплати працівників, а реальні доходи працівників впали на 7 %. В 2013 р. в бюджеті на цей рік також було передбачено скорочення соціальних виплат, зокрема, виплат по безробіттю, по хворобі тощо. Так, для тих, хто заробляє понад 150 тис. євро в рік, ставка прибуткового податку з громадян була підвищена з 40 % до 45 %. Рівень безробіття в країні в 2018 р. склав 6,8 % від працездатного населення.

ВВП на душу населення в 2015 р. склав в країні 27800 дол. США. В 2019

р., за даними МВФ, рівень доходів населення, з урахуванням реальної купівельної спроможності, склав 33665 дол США. Загалом, Португалія - це країна, для якої характерна істотна соціальна нерівність населення. Якщо основна частина громадян (80%) заробляла в 2020 р. по 7000 євро в рік, то забезпечені люди отримували приблизно 34 000 євро.

Економічна криза 2020 р. негативно вплинула на фінансовий стан багатьох домогосподарств, тому влада була змушена збільшити соціальну допомогу насамперед малозабезпеченим верствам, сім'ям з дітьми, пенсіонерам.

3.3. Фінанси підприємств в Португалії

Основними доходами підприємств у країні є прибуток підприємств та амортизаційні відрахування, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів. Для державних підприємств в Португалії суттєвими доходами є дотації та субсидії держави, тому з 2012 р. розпочалася їх масова приватизація. Форма організації власної справи в Португалії залежить від його масштабів і запланованих стартових вкладень.

Для підприємств багатьох галузей економіки країни характерна технологічна відсталість; слабка міжнародна конкурентоздатність; низька частка обробної промисловості в структурі ВВП; недостатня ефективність сільського господарства, що змушує Португалію ввозити близько 30 % продовольства та кормів; високі соціальні зобов'язання тощо.

До 2005 р. у країні існувало помірне оподаткування юридичних осіб. Так, в 2000 р. питома вага надходжень податку на доходи юридичних осіб у загальній сумі доходів державного бюджету складала – 9,5 %, місцевих бюджетів – 5,4 %, у консолідованому бюджеті – 9,4 %. У наступні роки у зв'язку з кризою в країні податкове навантаження на підприємства зросло. Для боротьби з неплатниками до бюджету в Португалії опублікували список найбільших боржників бюджету-юридичних осіб, хто заборгував більше 50 тис. євро. Цей захід різко збільшив погашення боргів тими, хто не захотів потрапити в ці списки. Для стимулювання розвитку бізнесу та виходу з кризи в 2012 р. на 6 % були зменшені внески в соціальні фонди підприємств.

Економічна криза 2020 р., викликана зупиненням чи призупиненням виробництва на багатьох підприємствах країни в результаті заходів з подолання пандемії коронавірусу змусила владу Португалії надати певну фінансову допомогу таким підприємствам, особливо малим та середнім підприємствам. Це дало певний результат, оскільки в 2021 р. економіка країни почала зростати.

Особливості створення і функціонування інвестиційної ВЕЗ на Мадейрі.

У 80 – х роках ХХ ст. біля Фуншалу (столиці Мадейри) було побудовано глибоководний порт та створено виробничу зону вільної торгівлі. Оскільки Мадейра є частиною Португалії, тому оподаткування приватних осіб повністю відповідає португальській системі. Ставка ПДВ на Мадейрі складає 12 %. Стандартні ставки корпоративного податку в офшорі складають 23 %. Разом з тим, офшорні компанії, які працюють на Мадейрі, мають значні пільги з цього та інших податків. Створити та володіти офшорною компанією на цьому португальському острові може будь – хто при наявності коштів на це: послуги

юридичної компанії, яка візьме на себе всі функції по створенню офшору, коштують 5 – 6 тис. дол. США одноразової виплати та ще потрібно за неї щорічно сплачувати 2 – 4 тис. дол. США. Крім того, в залежності від того, яку компанію планується створити, засновнику треба мати від 5 до 50 тис. євро для внесення в мінімальний статутний капітал. Всі компанії Мадейри звільнені від сплати прибуткового податку з підприємств на діяльність, що здійснюється за межами юрисдикції (та Португалії в цілому). Компанії, що були зареєстровані з 2001 до 2002 р. сплачували корпоративний податок за ставкою 1 %, з 2003 до 2004 р. – за ставкою 2 %, з 2005 до 2006 р. - за ставкою 3 %.

3.4. Фінансовий ринок Португалії

В країні функціонує фондова біржа, а регулятором фінансового ринку є Міністерство Фінансів Португалії, який розробляє та здійснює фінансову політику держави. Національний банк країни регулює грошово-кредитну систему Португалії. Водночас, у зв'язку з входженням Португалії до Єврозони, частину своїх функцій він передав Європейському центральному банку. В країні функціонують різні види фінансових інститутів: комерційні банки, ощадні установи, пенсійні фонди, страхові компанії тощо.

Для виходу Португалії з кризи 2008-2009 рр., ЄС надав країні в середині 2011 р. фінансову допомогу в розмірі 78 млрд євро, але взамін країна взяла на себе зобов'язання суттєво скоротити державні видатки, підвищити податки, оптимізувати соціальні виплати тощо. Для реструктуризації системи охорони здоров'я та здійснення широкої приватизації в 2011 р. МВФ виділив Португалії 26 млрд євро. Ці та інші заходи повинні були зменшити дефіцит бюджету країни до 3 % від ВВП в 2013 р, але цього не вдалося досягнути, хоча держава багато зробила для його зменшення. Країна вийшла на цей показник тільки в 2016 р.

В 2016 р. Португалія стикнулася з системною банківською кризою, оскільки банки країни були переповнені проблемними кредитами та відчували нестачу капіталу. Зокрема, державна банківська корпорація Caixa General de Depositos потребувала 5 млрд євро додаткових коштів, а найбільший недержавний банк країни – Комерційний банк Португалії потребував 2,5 млрд додаткових коштів. Для покращення фінансового стану ряд провідних банків країни продали свої приміщення на так званій «золотій милі» в Лісабоні (в центрі столиці), а самі переїхали у менш дорогі будівлі, щоб не платити високі податки за нерухомість.

Для залучення додаткових інвестицій в травні 2019 р. в Португалії було прийнято рішення розмістити в Китаї державні облігації в юанях (так звані «панда облігації»). Останні представляють собою цінні папери, випущені некитайськими емітентами в КНР і які торгуються в юанях. За розміщеними облігацій такого типу іноземні емітенти можуть отримати кредити від китайських інвесторів, які зацікавлені в розширенні свого впливу на міжнародних ринках. Ці облігації на суму 2 млрд. юанів (268 млн. євро) Португалія розмістить за допомогою Агентства з казначейства та з управління державним боргом.

Для залучення іноземних інвестицій в країні з 2013 р. діє програма «**Вид на проживання за інвестиції**» (ВНП). Для отримання ВНП необхідно вкласти в економіку Португалії 500 тис. євро. Гарантія повернення інвестицій складає 10 років. Витрати на оформлення документів для отримання виду на проживання складають 10 тис. євро. Оформлення подібних документів для членів родини включаються в цю суму. Тим, хто отримав вид на проживання в країні, дозволяється безвізовий чи спрощений в'їзд до країн ЄС та Шенгенської зони. Водночас, ця схема була призупинена в 2014 р. у зв'язку з корупційним скандалом, а відновлена в 2015 р. Завдячуючи цій схемі Португалія отримала 0,5 млрд дол США інвестицій.

4. Податкова система Португалії

Для юридичних осіб в Португалії передбачений **податок на прибуток**, який стягується з підприємств, резидентів і нерезидентів, незалежно від того, є вони юридичними особами чи ні. З податку можуть вираховуватися витрати, пов'язані з підприємницькою діяльністю. Стартова його ставка за станом на 2019 рік становила 21% для резидентів і нерезидентів, які організували свої підприємства в країні. Однак вона може бути істотно знижена, якщо компанія створена і зареєстрована в особливих економічних зонах, таких як Азорські острови або острів Мадейра.

Прибутковий податок з громадян. Стягується з фізичних осіб, резидентів і нерезидентів. Резиденти сплачують податок із усіх доходів, отриманих ними в Португалії і за кордоном. Зараз діапазон ставок складає від 14,5% до 48%. Мінімальний відсоток утримують з доходів, які не перевищують 7 000 євро. Ті ж, хто отримав за рік 80 000 євро і більше, повинні заплатити 48%. З суми, що підлягає оподатковуванню, резиденти можуть віднімати витрати, пов'язані з діяльністю в сфері торгівлі, промисловості і сільського господарства, а також деякі інші витрати і збитки. Нерезиденти сплачують податок тільки з доходів, отриманих ними в Португалії.

Державний податок на автомобілі - стягується з виробників і імпортерів легкових і інших автомобілів, призначених для перевезення пасажирів і зареєстрованих у Португалії (ставки залежать від обсягу циліндрів, передбачені знижки для старих автомобілів у розмірі до 67 %). Муніципальний податок на транспортні засоби стягується з власників легкових автомобілів, мотоциклів, літаків і плаваючих засобів для особистого користування, на ім'я яких вони зареєстровані (ставки встановлені для окремих видів транспортних засобів залежно від їхніх технічних характеристик і дати реєстрації), а також дорожній податок на власників вантажівок і трейлерів із брутто більш 2500 кг, що використовують дороги країни для перевезень у власних цілях.

Податок на додану вартість (або податок на споживача за португальською термінологією). Зараз ставка цього податку становить 23%, проте існують пільги, що дозволяють знизити ПДВ до 13% і навіть 6% для тих, хто займається реалізацією продуктів харчування, надає медичні послуги і займається перевезенням пасажирів. Є деякі послаблення й для тих, хто веде діяльність в зонах вільної торгівлі (Азорські острови і Мадейра).

Акцизи. Стягуються з нафтопродуктів, міцних спиртних напоїв, вина, пива, тютюнових виробів.

Особливості оподаткування **дивідендів, відсотків, роялті.** Спеціального податку на дивіденди в Португалії не існує. Податкові органи керуються дещо іншим принципом: пасивні доходи юридичних осіб обкладаються корпоративним податком, а фізичні - платять податок з доходів. Ставка кожного з них залежить від статусу особи, що одержує доходи. Так, для резидентів діє загальний тариф в розмірі 21%, тоді як нерезиденти повинні віддати 25 % отриманого прибутку. Головна умова - джерело доходу повинне перебувати в Португалії. Надходження з-за кордону не оподатковуються, якщо з цими країнами є угода про запобігання подвійному оподаткуванню. Відсотки за вкладками прирівнюються до дивідендів, тому і ставки по ним такі ж. Відрізняються процентні ставки тільки в разі, якщо мова йде про отримання прибутку у вигляді роялті. Ці доходи для резидентів оподатковуються в розмірі 16,5%, нерезидентам-юридичним особам доведеться заплатити близько 15%, а ось нерезиденти-фізичні особи повинні сплатити 21,5%.

Комерційний муніципальний податок на нерухомість. Стягується з фізичних і юридичних осіб, як резидентів, так і нерезидентів, що володіють нерухомістю на території Португалії. Ставка податку в сільській місцевості - 0,8%, у місті - від 1,1 % до 1,3 %. При передачі прав власності на нерухомість податок стягується за ставками відповідно 8 % і 10 %.

Португалія в кінці 2015 р. ввела новий **податок на азартні ігри онлайн**, що змусило ряд ігрових інтернет-провайдерів покинути країну. Ставка цього податку становить 15 %, якщо річний дохід відповідної інтернет-компанії не перевищує 5 млн євро. Якщо доходи цих компаній вищі, то ставка податку дорівнює 30 %. Гравці будуть платити 15 % з виграшу. Спортивні онлайн-компанії будуть платити податок в розмірі 8 %, а виграші при укладенні парі оподатковуватимуться за ставкою 16 %.

Португалія уклала біля 30 договорів про уникнення подвійного оподаткування, що разом з Міжнародним бізнес – центром на Мадейрі може призвести до збереження низьких ставок оподаткування багатьох видів торгової та комерційної діяльності у даній юрисдикції. Водночас, на Мадейрі діє весь комплекс законів проти відмивання грошей.

Контрольні запитання.

1. Які основні доходи та видатки державного бюджету в Греції?
2. Яку фінансову допомогу від ЄС отримує Греція?
3. Які особливості оподаткування прибутку підприємств в Греції?
4. Які основні доходи і витрати державного бюджету Португалії?
5. Які особливості прямого оподаткування в Португалії?
6. Які пільги отримує офшорна компанія на Мадейрі?

Тема 9. Фінанси Австрії, Ірландії, Кіпру та Мальти

1. Фінанси Австрії
 2. Фінанси Ірландії
 3. Фінанси Кіпру
 4. Фінанси Мальти
- Контрольні запитання

1. Фінанси Австрії

1.1. Публічні фінанси країни

Австрія стала членом Євросоюзу з 1 січня 1995 року. Публічні фінанси країни включають федеральний бюджет, бюджети 9-ти земель, місцеві бюджети, бюджети публічних підприємств та організацій. За оцінкою австрійських аналітиків, біля 80-86% всієї прибуткової частини бюджету забезпечується за рахунок податків, а також зборів (наприклад, внески до фондів страхування безробітних і ін.). Видаткова частина бюджету Австрії направлена на забезпечення соціальних витрат та потреб соціальної сфери, допомогу місцевим бюджетам, виплату внесків до бюджету ЄС тощо.

Пошуки нових пріоритетів знаходяться під впливом програми «**Податкова реформа – 2000**». Але реалізація цієї програми зіткнулася з безліччю труднощів. З одного боку, уряд постійно виступає за радикальне зниження підприємницьких податків. Проте, з іншого боку, для досягнення збалансованості бюджету він змушений йти на підвищення деяких податків, що, природно, викликало незадоволення у ділових колах. Та все ж загальний приріст прибуткової частини передбачається здійснити за рахунок посилення непрямого оподаткування. Істотну частину зростаючих фінансових надходжень передбачається використовувати на зниження оподаткування заробітної платні і корпоративного податку. Таким чином урядовці сподіваються підвищити привабливість інвестиційного клімату для національних і зарубіжних підприємців.

Австрійський федералізм має ряд особливостей, які пов'язані з історичними традиціями країни. Всі процеси суспільного регулювання (державно-правові, політичні і економічні) відбуваються в країні на трьох основних рівнях: федеральному, земельному (дев'ять федеральних земель) і громадському (міста, райони, общини). Весь комплекс суспільної власності має позначення «**загальної або сумісної**», куди складовою частиною входять не тільки «одержавлена» і казенна власність, але і земельно-громадське майно. Основою австрійського федералізму вважається досягнення принципу середини. Проте, згідно діючої конституції країни, землям надаються досить незначні права. Частка земель і общин в сумарному зборі податкових надходжень постійно скорочується. Не дивлячись на це, їх роль в повсякденному житті країни достатньо значна. Вони здійснюють не тільки виконання федеральних функцій в сферах соціального забезпечення, охорони здоров'я, материнства і молоді. На земельному рівні визначається загальний порядок економічної діяльності, облаштування земельної території (в т. ч. право на її забудову), захист

навколишнього середовища (прибирання сміття, організація рибальства, полювання і туризму), реалізація проектів по вищій освіті і рекреаційно-культурних центрів. У їх власності знаходиться також багато об'єктів інфраструктури, зокрема автомагістралі і електроенергетика. До речі, останнім часом особлива увага стала надаватися ефективнішому використанню бюджетних ресурсів на регіональному рівні в порівнянні з федеральним. Саме за рахунок позитивних показників регіональних бюджетів вдалося забезпечити поступове зниження дефіциту федерального рівня.

1.2. Податкова система Австрії

Податок на прибуток корпорацій. Ставка цього податку становить 25 % (до 2005 р. вона становила 34 %). Австрійське законодавство передбачає певні **пільги** з оподаткування для підприємств-експортерів. Такі підприємства можуть відносити на собівартість до 15% дебіторської заборгованості, що була на день складання звітного балансу. З доходу, отриманого підприємствами до оподаткування, може бути сформований резерв для виплати вихідної допомоги найманим робітникам. Аналогічним чином формується і **пенсійний резерв**.

Прибутковий податок. В залежності від рівня доходу застосовується п'ять ставок прибуткового податку, мінімальна ставка – 10 %, максимальна – 50 %. Австрійський закон про **прибутковий податок** передбачає сім категорій оподаткування: сільськогосподарська і заготівельна діяльність; надання професійних та інших послуг; промислова і комерційна діяльність; робота за наймом; капітальні вкладення; здавання власності в оренду; інші джерела. Оподатковуваний дохід, згідно з австрійським законодавством, зменшується на суму завданих збитків. При цьому платники податку мають право списувати збитки на собівартість не тільки поточного року, а й семи наступних років.

Податок на дивіденди. З різного роду дивідендів береться податок на дохід від капіталу за ставкою 22%.

Податок на підприємницьку діяльність. Він сплачується, виходячи з розміру прибутку компанії, і складає в середньому 13%.

Податок на додану вартість. Ним обкладається реалізація товарів і послуг, а також власне споживання платника податку та імпорту. В Австрії існують три основні ставки ПДВ. Стандартна ставка становить 20%, знижена – 10 %, 0 % - на експорт.

Крім перерахованих податків і зборів в Австрії діють **акцизи** (наприклад, на напої, на нафту), збори при передачі власності (наприклад, при купівлі автомобілів і мотоциклів), гербові і нотаріальні збори. Так, кредитні угоди і боргові угоди підлягають оподаткування за ставками 0,8% і 1,5% відповідно.

В Австрії при залишенні місця проживання все одно зберігається обов'язок сплати податку з доходу, отриманого в цій країні.

1.3. Фінанси домогосподарств в Австрії.

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата та соціальні виплати держави, а переважну частину видатків домогосподарства спрямовують на сплату податків та внесків до різних соціальних фондів. Австрія за показниками рівня життя відноситься до провідних країн світу не дивлячись на високий рівень оподаткування громадян. Пенсійний вік в Австрії

в 2004 р. склав для чоловіків 65 років, а для жінок – 60 років. Пенсіонери мають право на безплатний проїзд у всіх видах транспорту, включаючи місцеві авіарейси, не платять за вхід у музеї, театри, цирк, бібліотеки. Раз на рік їм оплачують відпочинок у санаторіях або пансіонатах.

В 2001 році ВВП на душу населення в Австрії склав 25 940 євро. В 2004 р. прибутковий податок і внески працівників та роботодавців на соціальне забезпечення склали 44,9 % вартості робочої сили, в тому числі прибутковий податок – 8,4, внески на соціальне страхування працівника – 14,0, роботодавця – 22,5 %. На початку 2007 р. середня зарплата в Австрії складала біля 2000 євро, з якої приблизно 600 євро йшло на сплату податків. Крім того, з цієї зарплати сплачувалися чималі комунальні послуги, медична страховка, ряд інших обов'язкових видатків.

Негативно вплинули на доходи домогосподарств світові кризи 2008-2009 рр. та 2020 р. Однак влада Австрії компенсувала частину цих втрат домогосподарствам з бюджетів всіх рівнів та соціальних фондів, зокрема, з фонду страхування по безробіттю.

1.4. Фінанси підприємств в Австрії

Доходи австрійських підприємств залежать в основному від прибутку, а витрати пов'язані зі сплатою податків, соціальних платежів та кредитів банкам. Головними формами заборгованості підприємств є позики банків та опосередковане фінансування від центрального уряду. Фінансування через емісію акцій та облігацій лишається невеликим. Одна з причин — порівняно незначна кількість великих компаній. Корпоративний ландшафт Австрії характеризується високою часткою малих та середніх, головним чином сімейних підприємств.

Для зменшення фінансового навантаження на бюджет Уряд Австрії, що раніше контролював близько 25% підприємств країни, послідовно проводить приватизаційну політику, направлену на заохочення розвитку фондового ринку та залучення іноземних інвестицій. Останніми роками в приватизації були досягнуті значні успіхи (зокрема, це часткова приватизація компаній Telekom Austria, OMV, VA Stahl AG і повна приватизація компанії Austria Tabak AG та інших).

Про фінансовий стан підприємств можна довідатися на прикладі компанії Andritz Group. Вона розташована у Штирії, яка є однією із промислово найрозвиненіших федеральних земель Австрії. Безумовно, її 170-річна історія знала свої злети і падіння, і навіть свій край провалля, проте компанія вижила, і сьогодні Andritz Group є одним із найбільш високотехнологічних підприємств у своєму сегменті ринку. Сьогодні Andritz Group має 35 виробничих майданчиків і понад 120 філій і дистриб'юторських фірм по усьому світові, загальні обсяги продажу за 2005 рік становили 1744 млн. євро. Безсумнівно, розвиток таких технологічно грамотних і екологічно спрямованих виробництв не лише приносить Австрії фінансовий прибуток, але, що важливіше, дає змогу зберегти навколишнє середовище для майбутніх поколінь.

Під час світової фінансової кризи 2008-2009 рр. та кризи 2020 р. уряд Австрії виділив значні кошти для збереження робочих місць на підприємствах та для сплати кредитів банкам.

1.5. Фінансовий ринок Австрії

Фінансовий ринок країни – багатокладний, але його домінуючим елементом є банківський сектор. Австрійська фінансова система спирається головним чином на банківські установи. У фінансовому секторі Австрії домінують кредитні установи як за кількістю, так і за розміром. Кількість кредитних установ порівняно велика за міжнародними стандартами. Фонди грошового ринку, хоча останнім часом розвиваються бурхливо, усе ще лишаються досить невеликими.

Понад три чвертей усіх фінансових ресурсів австрійських резидентів розміщені у посередників. У структурі зобов'язань питома вага непосредницьких інструментів є дещо вищою (хоча й нижча від середньої у Євросоні) за рахунок того, що центральний уряд постійно розширює фінансування через облігації державної позики. З іншого боку, підприємства й далі фінансують себе переважно через банки або за допомогою міжфірмового кредиту.

Фінансові вкладення австрійських домогосподарств істотно зросли протягом останнього півсторіччя, хоча щодо ВВП вони усе ще дещо нижчі за інші європейські країни. Питома вага традиційних банківських продуктів, таких як ощадні депозити, у розміщенні фінансових ресурсів істотно зменшилася останніми роками, що відповідає загальній тенденції Євросоні. Проте частка банківських депозитів лишається порівняно великою за стандартами Євросоні. Водночас домогосподарства досить охоче позичають, тому зростання позичкової заборгованості помітно випереджає темп зростання наявного доходу. Але оскільки зобов'язання домогосподарств зростають повільніше від вкладень, їхня чиста позиція поліпшується.

Банківська система організована за секторами. Майже 90% з усіх австрійських кредитних установ, разом з малими та середніми, є ощадними або кооперативними банками, що афілійовані з одним із трьох багатоярусних секторів»(Sparkassen, Raiffeisenbanken, Volksbanken), які надають спільні послуги в таких сферах, як маркетинг, опрацювання даних, навчання персоналу і так далі. У середині секторів центральна або "кущова" установа, що належить банкам-членам, вирішує завдання координації, в тому числі фінансування сектору, та слугує елементом взаємодії з іншими секторами.

З-поміж інших фінансових установ, як за кількістю, так і за розмірами, домінують взаємні фонди. Більшість із них належить банкам, а маркетинг продуктів взаємних фондів провадиться через банківські канали дистрибуції. Підприємства, домогосподарства і навіть фінансові корпорації активно купують акції взаємних фондів як інвестиційний засіб

Приватні пенсійні фонди та програми страхування життя відіграють незначну роль порівняно з **громадською системою пенсійного забезпечення**. Однією з причин є те, що австрійська державна пенсійна система ґрунтується на обов'язкових платежах. Попит на приватні пенсійні схеми став підвищувався

з початку XXI ст., однак їхній обсяг невеликий у розмірах внутрішнього випуску. Приблизно 95% активів пенсійних фондів управляють інвестиційні компанії. Так само обсяг премій за програмами страхування життя досяг високих темпів зростання. Страхові корпорації, як і взаємні фонди, почали переміщувати свої активи в акції. Ринок внутрішніх облігацій, державних та приватних, значно збузвився. Певною мірою це відбиває невизначеність щодо фактичної прибутковості полісів страхування життя. Як результат, максимальна гарантована відсоткова ставка за схемами страхування життя була знижена державними наглядовими органами.

Прикметною рисою австрійських фінансових установ є їхня **експансія** на ринки країн Центральної та Східної Європи. Деякі з них стали найбільшими іноземними установами на локальних ринках. В окремих країнах підрозділи австрійських банків утримують від 5% до 21% частки місцевого ринку.

2. Фінанси Ірландії

2.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. Публічні фінанси Ірландії включають державний бюджет, фінанси державних підприємств та організацій, місцеві фінанси. Основними доходами бюджету країни є податкові надходження. Головна перевага ірландської економіки – її податкова політика.

Основні видатки державного бюджету Ірландії спрямовуються на соціальний захист, соціальну сферу, допомогу місцевим бюджетам тощо. Соціальні виплати з бюджету Ірландії є одними із найвищих в ЄС, поступаючись тільки Данії та Швеції. Місцеві фінанси країни включають фінанси 31 графства і 88 містечок, які в основному використовуються на фінансування соціальної сфери. З часу приєднання до ЄС і до кризи 2008-2009 рр. Ірландія отримала чистого фінансування 32,2 млрд. дол. по лінії структурних, сільськогосподарських фондів та інших фондів. Це було величезною економічною підтримкою, особливо в розвитку інфраструктури, підвищенні фахових навиків населення, що натомість спричинило економічне зростання та міграцію до країни.

Хоч Ірландія на початку XXI ст. мала найбільший у ЄС профіцит бюджету, а також один з найнижчих показників боргу стосовно ВВП, економісти побоювалися, що фіскальна політика цієї країни з часом призведе до ще більшого стимулювання попиту. Як результат, в 2008-2009 рр. країна стикнулася з серйозною бюджетною кризою, яка змусила Уряд Ірландії був змушений піти на скорочення соціальних виплат та підвищення окремих податків та зборів. Для подолання наслідків світової фінансової кризи 2008-2009 рр. ЄС та МВФ виділили для країни близько 75 млрд дол США допомоги, що дозволило країні швидко подолати її наслідки, хоча Ірландії прийшлося піти на скорочення багатьох соціальних програм та зайнятості у державному секторі. Подібне відбулося й під час подолання негативних наслідків коронакризи в 2020 р., коли фінансова допомога цих структур дозволила Ірландії швидко вийти з кризи й наростити обсяг ВВП у 2021 р. до рівня 2019 р.

2.2. Податкова система Ірландії

Світова економічна криза 2008-2009 рр. призвела до необхідності підвищити податки в Ірландії протягом 2011-2014 років у рамках переговорів про надання країні міжнародної фінансової допомоги від МВФ та ЄС на рівні 85 млрд. євро. Відповідно, **ставка ПДВ** була підвищена з 21 % в 2010 р. до 23 % в 2014 р. Разом з тим, Ірландія залишила податок на **прибуток підприємств на рівні 12,5 %**, оскільки проти його підвищення виступили великі іноземні компанії, зареєстровані в країні. Ці компанії заявили, що у випадку підвищення даного податку вони виведуть свої активи з Ірландії. Крім того, в країні було введено **новий податок на нерухомість**, а також підвищені **акцизи**.

Для іноземних інвесторів Ірландія стала дуже привабливою офшорною юрисдикцією, яка випереджає за рівнем податкової привабливості багато типових офшорних центрів. Процедура реєстрації тут іноземних компаній дуже спрощена і займає 1-2 дні. Можливість заснування нерезидентних офшорних компаній поєднана з широким набором податкових пільг для компаній, які займаються реальною виробничою або фінансовою діяльністю. Пільговий податок у 10% застосовується в окремих галузях обробної промисловості, а також для компаній, які займаються наданням інженерних і комп'ютерних послуг. Оподаткуванню не підлягають доходи від патентів на винаходи і від продажу творів мистецтва, якщо вони створюються в Ірландії.

2.3. Фінанси домогосподарств в Ірландії

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата та соціальні виплати держави, а переважну частину видатків домогосподарства спрямовують на сплату податків та внесків до різних соціальних фондів. Коли Ірландія приєдналася до ЄС, її ВВП на душу населення становив 58% від середнього рівня Євросоюзу, тобто країна була однією з найбідніших у ЄС. На початку XXI ст., після кількох років безпрецедентного для ЄС зростання, ВВП Ірландії перебував на рівні 104% від середньоєвропейського показника на душу населення. В 2004 р. внески на соціальне страхування працівника і роботодавця склали відповідно 4,5 і 9,7 % вартості робочої сили. За паритетом купівельної спроможності вартість робочої сили в країні за рік (2004 р.) склала 30236 дол. США, а прибутковий податок – 9,6 % вартості робочої сили. Вік виходу на пенсію в Ірландії складає для чоловіків і жінок 66 років. Мінімальна зарплата в Ірландії – 7,5 євро за годину, але мігрантам досить часто донедавна платили 3 євро в годину. Ірландська пенсія зараз становить 230-245 євро на тиждень.

Проведення Брекзиту та повний вихід Великої Британії із складу ЄС в кінці 2020 р. негативно вплинуло на фінансовий стан частини ірландських домогосподарств, оскільки багато ірландців працювало у цій країні, а тепер з їх працевлаштуванням виникли проблеми.

Світова економічна криза 2020 р., пов'язана з пандемією COVID-19, призвела до скорочення зайнятості та втрати частини доходів багатьма ірландськими домогосподарствами. На допомогу прийшла держава, яка працівникам, які втратили роботу, певний період стала виплачувати більшу частину зарплати.

2.4. Фінанси підприємств в Ірландії

Основу доходів підприємств в країні забезпечує їх прибуток, а основні видатки підприємств йдуть на сплату податків та різноманітних соціальних відрахувань. Водночас, для багатьох видів підприємств в Ірландії передбачені податкові пільги, що зменшує фіскальний тиск на підприємства.

На відміну від інших офшорних юрисдикцій, в Ірландії, поряд з нерезидентськими компаніями з обмеженою відповідальністю, існує можливість створення офшорних компаній з необмеженою відповідальністю. У компанії з обмеженою відповідальністю повинні бути як мінімум два акціонери, причому акціонер одночасно може бути і секретарем компанії. Список власників компаній вноситься до реєстру акціонерів. В офшорному бізнесі повсюдно застосовується механізм **номінального володіння акціями**.

В останні два десятиліття Ірландія успішно розвиває економіку на базі технологій майбутнього. Понад 800 ірландських компаній лише в галузі сервісного та продуктового ІТ генерують сьогодні близько 7,2 млрд дол США на рік. Вже майже 10 років Ірландія є одним із найбільших експортерів програмного забезпечення у світі а ця галузь надає понад 10 % всіх експортних доходів країни. І це роблять саме іноземні компанії – близько 80 % всіх компаній. Загалом на сектори, де домінують нерезиденти, припадає 53 % ВВП Ірландії – близько 186 млрд євро.

Притягує світові технологічні гіганти в Ірландію, окрім якісної інфраструктури та високого рівня верховенства права, ефективність та гнучкість корпоративного оподаткування. Так, компанії, що реалізують науково-дослідні та конструкторсько-експериментальні проекти, отримують від держави 25 %-й податковий кредит. Це є особливо привабливим чинником для роботи в Ірландії для фармацевтичних та аерокосмічних підприємств. При цьому ефективні податкові відрахування можуть становити до 37,5 %. Тоді як за ставкою 12,5 % обкладаються лише 20 % податку на прибуток, а 80 % підлягає компенсації у разі капітальних витрат на придбання відповідних активів інтелектуальної власності та технологічних патентів.

У зв'язку з виходом Великої Британії зі складу ЄС в 2020 р. для багатьох ірландських підприємств виникли фінансові проблеми як із збутом своєї продукції в країнах Європейського Союзу, так й із отриманням сировини та комплектуючих із них. На кінець 2021 р. ще не було вирішено питання прикордонного режиму між Ірландією та Великою Британією, хоча ЄС наполягає на його повноцінному функціонуванні.

Ірландія уклала 15 договорів про усунення подвійного оподаткування. Крім того, укладені інші податкові угоди з рядом країн, відповідно до яких від податку «біля джерела доходу» майже цілком звільнені відсотки, рентні платежі за володіння літаками і нерухомістю. Подібні договори Ірландією укладені з Бельгією, Німеччиною, Данією, Люксембургом, Великою Британією, Норвегією, Швецією, Швейцарією, Росією.

2.5. Фінансовий ринок Ірландії

Для фінансового ринку країни характерна наявність всіх його структурних елементів, але основним його елементом є банківська система. Одною з найважливіших особливостей ірландської офшорної юрисдикції стало створення в

1987 році Центру Міжнародних фінансових послуг. Діяльність компаній у рамках Центру здійснюється в різних сферах: банківська справа, операції на валютних, товарних і фондових біржах, управління капіталом, трастові, інвестиційні послуги, внутріфірмове страхування, а також інші види підприємницької діяльності. Для одержання права займатися діяльністю в складі центру компанія повинна отримати сертифікат Міністерства фінансів Ірландії. Податок на прибуток сертифікованої компанії довгий час складав 10%, але він міг бути ще меншим, тому що дозволені високі норми амортизаційних відрахувань. Крім того, ці компанії також звільняються від податків на доходи, отримані за межами Ірландії, що викликає критику з боку керівних органів ЄС.

В Ірландії немає закону про охорону банківської таємниці. Але фактично вона існує, оскільки її охорона передбачена в договорі між банком і клієнтом. У випадку її порушення банк виплачує клієнтам значну компенсацію. Банк не вправі відмовляти судовим органам у наданні інформації, коли мова заходить про карний чи цивільний процес. Разом з тим, підозрювані в податкових злочинах не підлягають екстрадиції.

Європейська Комісія постійно попереджає Ірландію про недопустимість наданих податкових пільг для ряду провідних світових корпорацій. Так, американську компанію Apple вона планувала оштрафувати на кілька млрд. євро за податкові махінації в Ірландії. Керівництво Apple довгий час заперечувало цю інформацію, оскільки компанія, на його думку, все робила законно. В цьому спорі компанію Apple підтримували США та Ірландія, але позиція Європейської Комісії не змінилася. Тому в 2019 р. Apple заплатила уряду Ірландії штраф у розмірі трохи менше 1 млрд дол США, щоб залагодити цю справу з Європейською Комісією.

3. Фінанси Кіпру

3.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Кіпру включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси Кіпру включають державні фінанси, фінанси 192 муніципалітетів, фінанси домогосподарств і публічних підприємств і організацій. Острів Кіпр багато століть існував як єдина держава, але у 1974р. в результаті політичних колізій він розділився на дві частини: північна частина перебуває під контролем Туреччини, південна (грецька частина) належить Республіці Кіпр.

Публічні фінанси Кіпру включають державний бюджет, місцеві бюджети, фінанси державних підприємств та установ. Основні доходи бюджету країни приносять доходи від флоту, туризму та від офшорних компаній. Вона володіє третім у світі за розміром комерційним флотом. Основні бюджетні витрати Республіки Кіпр направляються на соціальні програми, на утримання соціальної сфери, на розвиток туристичної інфраструктури, на допомогу місцевим бюджетам, на оборону, на подолання наслідків кризи 2013 р. Значні витрати країна направляє на освіту, зокрема, на вищу освіту. Кіпр знаходиться на третьому місці у світі за кількістю фахівців з вищою освітою на тисячу

жителів. Для підвищення ефективності публічних фінансів на Кіпрі певна увага приділяється розвитку публічних закупівель. Перед світовою кризою 2020 р. вон складала 6 % від ВВП країни.

Великі надії влада країни покладає на доходи від розробки газових родовищ на шельфі острова. Вартість газового ресурсу Кіпру оцінюється в 80 млрд євро. Уже розпочалися роботи з експериментального видобутку, а повномасштабне виробництво почалося з 2018 р. Експерти вважають, що резерви газу мають забезпечити Кіпр енергією на 100 років. Водночас, проблемою стало те, що розробку цих родовищ розпочала й Туреччина біля тієї частини Кіпру, яка окупована турецькими військами.

Негативно на фінансову систему Кіпру вплинула березнева **банківська криза** 2013 р. Не можна сказати, що ця криза вибухнула раптово. Навіть українські банкіри задумалися над майбутнім кіпрського офшору ще навесні 2012 р., коли пішли перші чутки про продаж кіпрських банків в Україні. Крім того, депозити у двох головних банків Кіпру масово почали знімати та переводити за кордон ще з січня 2013 р. Також розуміло небезпечність ситуації на острові й керівництво ЄС, але воно очікувало результатів лютневих (2013 р.) президентських виборів на Кіпрі, які могли б привести до зміни президента – комуніста. Після обрання нового президента, Євросоюз почав діяти, але не зовсім ефективно, що призвело до масових протестів на Кіпрі. У березні 2013 р. після довгих консультацій влада Кіпру погодилася на умови Євросоюзу, щоб отримати пакет допомоги для порятунку своєї банківської системи в розмірі 10 млрд євро.

Значну фінансову допомогу Кіпр отримав від ЄС й для подолання економічної кризи 2020 р. внаслідок пандемії коронавірусу, від якої насамперед великі збитки понесла туристична галузь країни.

3.2. Податкова системи Кіпру

Згідно з вимогами Європейського Союзу парламент Кіпру 1 липня 2002 р. ухвалив пакет податкових законів. Тоді на Кіпрі було введено нову систему оподаткування, основною характеристикою якої стала інтеграція корпоративного податку і податків, що віднімаються з податком на прибуток від розподілених доходів. Міжнародні компанії, що вже існують на острові і ведуть активну діяльність, могли сплачувати податок на прибуток за ставкою 4,25% до кінця 2005 р. за умови, що вони мали прибуток, отриманий за межами Кіпру у 2001 р. і одержуватимуть його протягом наступних чотирьох років

Країна після вступу до ЄС в 2004 р. не вважається офшором, хоча ряд країн вносять її в свої «чорні» списки (США, Білорусія), оскільки на Кіпрі існує пільгове оподаткування ряду типів компаній. Тому багато фахівців розглядають Кіпр як **нетиповий офшор**. Водночас, відмінності Кіпру від класичних офшорів є такими: офіційно не визнаний офшором (компанії-резиденти сплачують податки та подають перевірену аудиторами фінансову звітність); інформація про акціонерів та директорів компаній є відкритою та знаходиться у публічному доступі; обов'язкове складання та подання у податкові органи річної фінансової звітності.

Для подолання наслідків березневої (2013 р.) економічної кризи влада Кіпру була змушена підвищити **податок на прибуток підприємств до 12,5 %**. Зросли також й ставки інших податків. Зокрема, влада Кіпру підвищила в 2014 р. ставку **ПДВ** до 14 %. **Дивіденди** з 2016 р. оподатковуються за ставкою в 17 %, **відсотки** – за ставкою в 30 %, **орендна плата** – за ставкою 3 %.

Україна і Кіпр у листопаді 2015 р. підписали оновлену міжурядову угоду про уникнення подвійного оподаткування, яка відповідає рекомендаціям ОЕСР щодо оподаткування окремих видів пасивних доходів. Тепер від оподаткування в Україні звільнятимуться лише тільки ті доходи, які отримані резидентом Кіпру в результаті відчуження акцій чи інших корпоративних прав, більше ніж 50 % вартості яких прямо чи опосередковано пов'язані з нерухомими майном, розташованим на території України.

Кіпр уклав договори з цілою низкою країн про запобігання подвійного оподаткування. Перелік цих країн включає Австрію, Англію, Болгарію, Угорщину, Німеччину, Грецію, Данію, Ірландію, Італію, Канаду, Китай, Кувейт, Норвегію, Польщу, Росію, Румунію, Словаччину, США, Україну, Францію, Чехію, Швецію, Югославію. Головна мета цих обопільних умов – уникнути необхідності оплати податків на прибуток у двох країнах. Більшість податкових відрахувань на Кіпрі значно нижче, ніж у багатьох інших країнах, що так само пропонує широкий вибір нерухомості.

3.3. Фінанси домогосподарств на Кіпрі.

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а основними видатками – сплата податків та різних соціальних зборів. Значні доходи жителі Кіпру отримують від роботи у туристичній галузі, готельному та ресторанному бізнесі. Завдяки розвинутому туризму рівень життя в Республіці Кіпр значно вищий, ніж на півночі острова. Фінансовий стан домогосподарств донедавна характеризувався наступними даними. Річний прибуток на душу населення становить в еквіваленті приблизно 12 000 дол. США. Мінімальна зарплата близько 450 дол. США, середня - 1000-1200 дол. США.

Система індивідуального прибуткового оподаткування на Кіпрі до 2004 р. стимулювала участь фізичних осіб в офшорній діяльності. Так, при ставках **індивідуального прибуткового оподаткування** від 0 до 20% за зниженою фіксованою ставкою 5% оподатковувалися закордонні інвестиційні прибутки і пенсії, які перераховувалися на Кіпр нерезидентами, які не здійснюють діяльності на території Кіпру. Суми, що перераховуються кіпріотами, які постійно проживають за кордоном та перераховують на Кіпр свої закордонні інвестиційні прибутки, також оподатковувалися за ставкою 5%. Після вступу Кіпру до ЄС та світової кризи 2008-2009 рр. в податкову систему країни були внесені чергові зміни. Криза 2013 р. також призвела до змін в оподаткуванні, насамперед в непрямому оподаткуванні. Так, до 14 % було підвищено ставку ПДВ до 14 %, що вплинуло на зростання вартості 80 % товарів та послуг.

Для іноземців, зайнятих в офшорному бізнесі на Кіпрі, діють **спеціальні правила оподаткування**. Іноземні службовці офшорних компаній, які працюють на Кіпрі, сплачують прибутковий податок у розмірі однієї десятої від нормальної податкової ставки (від 0 до 4%). Якщо їх професійні послуги експортуються, то прибутковий податок скорочується до 0,25% нормальної податкової ставки. Якщо прибутки перераховуються іноземцями в інші країни, то такі прибутки повністю звільняються від кіпрського прибуткового податку. Податки на соціальне страхування іноземні службовці офшорних компаній на Кіпрі не сплачують.

3.4. Фінанси підприємств на Кіпрі

Основними доходами підприємств в країні є їх прибуток, доходи від випуску акцій та інших цінних паперів, а основними витратами – сплата податків та соціальних внесків. На Кіпрі розвинутий туристичний і готельний бізнес та бізнес з надання фінансових послуг. До світової фінансової кризи 2008-2009 рр. в країні стрімко розвивався й будівельний бізнес, але після неї темпи його розвитку суттєво скоротилися. Зараз влада Кіпру великі надії покладає на розвиток газовидобувної галузі, яка може суттєво покращити наповнення бюджету країни.

Виходячи із завдань оподаткування, усі компанії на Кіпрі поділяють на дві групи: резидентні та нерезиденті. Підґрунтям для визначення статусу є місце знаходження менеджменту та органів контролю (для визнання резидентом обидва мають знаходитися на Кіпрі). Під тиском Євросоюзу Кіпр в 2003 р. скасував реєстрацію міжнародних компаній. Тепер в країні не існує поділу на міжнародні (офшорні) та місцеві (кіпрські) компанії. Всі компанії Кіпру реєструються згідно єдиного Закону про компанії. Для міжнародного податкового планування найбільше реєструють фірми у формі компанії з обмеженою відповідальністю. Всі інкорпоровані на Кіпрі компанії зобов'язані подавати реєстраційним та податковим органам країни щорічну фінансову звітність, згідно якої складається податкова декларація та сплачується **корпоративний податок в розмірі 12,5 %**. До вступу в ЄС ставка цього податку для офшорних компаній довгий час складала 4,25 %, що робило країну досить привабливою для податкового планування. Тому в цій країні реєстрували свої фірми найбагатші бізнесмени з багатьох країн, зокрема й з країн СНД.

Серед основних переваг, які отримують власники компаній у разі їх реєстрації на Кіпрі з метою подальшого використання як ланки бізнес - процесу, є: значні податкові пільги; низька вартість реєстрації та обслуговування бізнес - компаній (від 2 500 до 3 350 дол. США); вільні перекази у іноземній валюті; статус країни-члена ЄС (отримав у травні 2004 р.); наявність договорів про уникнення подвійного оподаткування із 34 державами (в т. ч. країни СНД, США, Велика Британія, Німеччина, Норвегія, Швеція, Греція); розвинена та якісна інфраструктура юридичних і фінансових послуг.

Нерезиденти Кіпру (компанії та фізичні особи), місце проживання чи управління яких знаходиться за межами цієї країни, також підлягають

оподаткуванню на Кіпрі, але в межах тих доходів, які отримані з кіпрських джерел. Зараз вимоги банків Кіпру до розкриття інформації про бенефіціарів стали більш жорсткими, тому сьогодні кіпрські компанії в основному використовуються для різних цілей податкового планування, захисту активів, побудови різного рівня холдингових та інвестиційних структур, оптимізації фінансових потоків. Водночас, влада Кіпру сприяє розвитку фінансової, юридичної та бухгалтерської галузей та використовує спрощену систему адміністрування податків. На Кіпрі відсутні щомісячні та щоквартальні звіти з податку на прибуток.

3.5. Фінансовий ринок Кіпру.

Фінансовий ринок країни достатньо розвинутий та включає всі його структурні елементи: Кіпрську фондову біржу, банки, страхові та фінансові компанії, трасти, пенсійні фонди тощо. Грашовою одиницею країни є євро.

Основу фінансового ринку Кіпру становить його банківський сектор. Регулятором цього сектору є Центральний банк Кіпру. В країні також поширені підприємства, які надають й інші фінансові послуги: страхові, посередницькі, інвестиційні тощо. Їх послугами користуються підприємці з багатьох країн світу, зокрема, й з України.

На Кіпрі діють Кіпрські альтернативні інвестиційні фонди (AIF) і Підприємства для колективного інвестування (USITs). Єдиною метою створення цих структур є спільне інвестування коштів своїх інвесторів/пайовиків. Ці структури підлягають або не підлягають оподаткуванню залежно від їх правового статусу. Кіпрські альтернативні інвестиційні фонди (AIF) можуть створюватися з обмеженою або необмеженою тривалістю і приймати різні юридичні фонди в залежності від структурних орієнтацій і податкових міркувань. USITs можуть приймати такі юридичні форми: 1) загальний фонд; 2) компанія зі змінним капіталом.

Поширені на Кіпрі й трасти, зокрема, й міжнародні трасти. Загалом трастом визначається особа, якій власником майна воно передається в управління для забезпечення інтересів третьої особи (бенефіціара). Однією з основних ознак міжнародного трасту є те, що засновником такого трасту не є податковим резидентом Кіпру протягом календарного року, попереднього до року створення трасту.

Світова економічна криза 2008 – 2009 рр., загострення боргової кризи в Греції в наступні роки (а кіпрські банки тісно пов'язані з грецькими), вибух на армійських складах в 2011 р., що призвів до аварії на єдиній ТЕЦ, негативно позначилися на фінансовій системі Кіпру та змусили його просити фінансової допомоги в МВФ, ЄС та Росії. Кошти для подолання кризи дав ЄС, але з умовою, що Кіпр сам знайде ще 4,2 млрд євро, в тому числі за рахунок експропріації частини депозитів у тих вкладників, депозити яких перевищують 100000 євро. Крім того, влада Кіпру була змушена погодитися й на реструктуризацію банківської системи країни. Зокрема, другий за величиною банк острова Laiki Bank було ліквідовано, а Банк Кіпру було реструктуризовано. Для подолання кризи Центральний банк Кіпру запланував продати частину золотого запасу країни на суму 400 млн євро.

Кіпр став надати громадянство вкладникам його банків, які втратили в результаті кризи 2013 р. більше 3 млн євро. Пропозиція стосувалася інвесторів-нерезидентів, які зробили вклади до 15 березня 2013 р. Також можна було подати на громадянство Кіпру тим іноземцям, хто вже після кризи інвестували в економіку острову ті ж 3 млн євро. Раніше ця планка складала 10 млн євро.

Для боротьби з відмиванням грошей Центральний банк Кіпру 14.06.2018 р. розіслав комерційним банкам лист з попередженням про те, з якими компаніями їм не треба співпрацювати. До 31.07.2018 р. комерційні банки повинні були перевірити свою клієнтську базу та виключити з неї **компанії-«оболонки»**. Такими компаніями Центральний банк Кіпру називає компанії, у яких немає реальної фізичної присутності на території країни, які не ведуть реальної економічної діяльності, не представляють собою економічної цінності, які зареєстровані в юрисдикціях, де немає обов'язку надавати органам влади перевірену аудиторами фінансову звітність або являються податковими резидентами офшорних зон. Якщо у компанії є номінальний офіс з кількома співробітниками, то це не вважається фізичною присутністю на Кіпрі. Якщо компанія попадає під один з названих вище критеріїв, то кіпрські банки повинні відмовитися від співробітництва з нею.

Особливості отримання громадянства Кіпру за інвестиції.

Для подолання наслідків кризи 2013 р. з березня 2014 р. влада країни дозволила отримання іноземними інвесторами громадянства Кіпру за спеціальною державною програмою. Однак, в 2021 р. Кіпр перестав видавати довідки на постійне проживання в країні іноземним інвесторам за інвестиції, оскільки частина з них виявилася порушниками законів у своїх країнах або займалася відмиванням «брудних» грошей таким чином.

4. Фінанси Мальти

4.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Мальти включає публічні фінанси, фінанси підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок, хоча останній не відіграє важливої ролі в економіці цієї найменшої серед країн ЄС країни (населення Мальти менше 400 тис осіб). Публічні фінанси Мальти формуються в основному за рахунок туризму і діяльності офшорних компаній, хоча після вступу країни до ЄС в 2004 р. їх діяльність попала під значні обмеження. Більшість мальтійців зайняті у сфері освіти, туризму, в сфері послуг. Крім видатків на розвиток вказаних галузей з державного бюджету, Мальта отримує допомогу і з бюджету ЄС. Так, в 2004 р. на реконструкцію мостів, доріг та інші заходи для поліпшення своєї інфраструктури вона одержала по 114 євро на душу населення.

Доходи і видатки консолідованого бюджету Мальти включають наступні складові: **індивідуальні доходи** (вони включають різні групи доходів державних службовців (зарплату, премії, різного роду доплати та допомоги); **операційні витрати**, які включають: **послуги** (вартість послуг водо- та газопостачання, споживання електроенергії, вугілля, пального, мастил, послуг телефонного зв'язку та інших комунікаційних послуг для державних установ); **матеріали та устаткування** (вартість використання матеріалів та

неканцелярського приладдя, як наприклад, забезпечення відповідною літературою, вартість спецодягу, хірургічного інвентаря, медикаментів і лікувальних засобів, проїзних документів, а також інших предметів і засобів, необхідних для нормального функціонування тієї чи іншої установи); **ремонт і обслуговування** (витрати на ремонт та обслуговування машин, оргтехніки й меблів, агрегатів та устаткування, морських і повітряних суден, об'єктів суспільної власності, державної власності тощо, якщо навіть ці витрати здійснені за контрактом); **рента** (витрати, пов'язані із орендою квартир, будинків та землі; витрати на **відомчі служби**; витрати на **транспорт** тощо.

4.2. Податкова система Мальти.

Ставка **прибуткового податку** з доходів громадян в країні залежить від сумарного обсягу доходів та сімейного стану платника податків. Ставка прибуткового податку залежить від сумарного обсягу доходів та сімейного стану платника податків. Є три категорії резидентів: особи, які не перебувають у шлюбі, особи, які перебувають у шлюбі, та батьки. Ставки для осіб, які перебувають у шлюбі, складають від 15 до 35 %.

Внесок у фонд соціального забезпечення включає асигнування на соціальне забезпечення, здійснені урядом як роботодавцем. Ця стаття покриває також витрати Міністерства зовнішніх зносин на утримання персоналу, зайнятого на службі закордонних місій.

На Мальті, юридичні особи сплачують наступні податки: **ПДВ** за ставкою 18 %, **податок на прибуток** в розмірі 35 %. Водночас, податки на дивіденди, на процентний дохід та роялті дорівнюють 0 %.

Ставка **податку на прибуток** резидентських корпорацій на Мальті відрізняється від середньоєвропейської і складає 35%. Однак для компаній, які займаються виробничою діяльністю, надаються **пільги**: на їхні дивіденди встановлена більш низька податкова ставка. Пільгові умови оподаткування поширюються і на нерозподілений прибуток, спрямований на фінансування інвестиційних проектів компаній (так званого пільгового податкового статусу). Він оподатковується за ставкою 17,5%. До таких компаній зараховані промислові підприємства і фірми — експортери товарів і послуг місцевого виробництва.

Міжнародні податкові угоди, укладені Мальтою з іншими країнами, дозволяють резидентам Мальти користуватися податковими кредитами при сплаті ними податків за принципом територіальності, але в тому випадку, коли в Мальті немає відносин з державою про запобігання подвійного оподаткування, мальтійські податкові відомства надають резидентам своєї країни податковий кредит у розмірі 25%. Серйозні пільги надаються на Мальті іноземцям і за **індивідуальним прибутковим оподаткуванням**. Іноземні громадяни, які одержали тут посвідчення на проживання, сплачують цей податок за фіксованою ставкою 15%.

Стандартна ставка **податку на додану вартість** в країні складає 18 %. Якщо ж мальтійська компанія була заснована виключно як холдингова, вона не сплачує ПДВ. При наявності європейської реєстрації з податку на додану вартість компанія повинна також надавати звітність з ПДВ.

На Мальті відсутні важливі податки для бізнесу: **роялті, відсотки, дивіденди**. Фізичні особи не сплачують **податки на спадщину, дарування, майно, капітал**.

4.3. Фінанси домогосподарств на Мальті

Основу доходів домогосподарств в країні складають зарплата, пенсії та інші соціальні виплати, а основними витратами є сплата податків, соціальних зборів, витрати на комунальні послуги, на утримання та оренду житла тощо.

Зокрема, щоб отримувати допомогу по безробіттю, безробітні зобов'язані відвідувати навчальні курси. Згідно із статистичними даними, мальтійці – люди досить забезпечені, а мінімальна мальтійська зарплата становила в 2017 р. близько 736 євро в місяць. В 2018 р. ВВП на душу населення складало 30609 дол США, а за паритетом купівельної спроможності – 45164 дол США. Мінімальна пенсія становить 600 євро, навіть для тих, хто не працював взагалі. Але, якщо держава з'ясує, що така людина має депозити в банках, то вона втрачає право на пенсію. Середня пенсія складає близько 1040 євро. Багато мальтійців мають додаткові доходи від здачі в оренду нерухомості (до 1000 євро в місяць за здачу в оренду трикімнатної квартири).

Доходи мальтійських політичних діячів включають оклади та зарплатню, що виплачується обраним службовцям, а також відрядження й інші компенсаційні виплат.

У зв'язку з світовою фінансовою кризою 2008-2009 рр. уряд Мальти був змушений частково скоротити державних та місцевих службовців, але водночас була передбачена допомога багатодітним сім'ям та найбільш нужденним особам. В наступні роки ситуація покращилася, а інфляція тримається на низькому рівні (в 2017 р. вона дорівнювала 1,7 %).

Негативно позначилась на фінансах домогосподарств мальтійців пандемія коронавірусу в 2020 р., оскільки у багатьох із них скоротилися доходи від зайнятості в туристичній сфері. Допомога з фондів ЄС частково зняла гостроту цієї проблеми.

4.4. Фінанси підприємств на Мальті

Основу доходів підприємств в країні складає прибуток, а основними витратами є сплата податків та соціальних внесків. В країні функціонують підприємства електронної, текстильної, харчової, фармацевтичної, судноремонтної та суднобудівної промисловості (мальтійські доки є найбільшими на Середземному морі). Також розвинуті підприємства туризму, сфери послуг та екологічно чистого сільського господарства (насамперед виробництво меду). На Мальті дозволені азартні ігри, завдяки чому там базується кілька онлайн-казино.

Законодавство Мальти дає змогу засновувати в державі підприємства різноманітних організаційно-правових форм. Із погляду потенційного іноземного інвестора можуть бути виокремлені такі, як: закрита компанія з обмеженою відповідальністю; судноплавна компанія; партнерство; траст. Закрита компанія з обмеженою відповідальністю може бути організована однією фізичною або юридичною особою й характеризується таким чином: якщо всі акціонери компанії

– резиденти Мальти, то мінімальний сплачений капітал становить приблизно 1500 дол США, 20 % якого повинно бути сплачено на момент реєстрації компанії на рахунок у місцевому банку; якщо компанія має акціонерів-нерезидентів Мальти, то мінімальний сплачений капітал становить близько 3000 дол США, 50 % якого повинно бути сплачено на момент реєстрації компанії на рахунок у місцевому банку; дозволено випуск лише іменних акцій; компанією не може керувати один директор (фізична особа, резидент або нерезидент Мальти); компанія зобов'язана мати секретаря – резидента Мальти (професійну компанію, належно ліцензовану в цій країні); компанія звітує в місцевих податкових службах і подає щорічний фінансовий звіт, завірений місцевим аудитором; прибуток компанії підпадає під оподаткування за ставкою, що дорівнює 35 %.

Туристичний бізнес розвинутий насамперед в столиці країни – місті Валетта.

Увагу туристів в цьому місті насамперед приваблюють оборонні споруди. Вони була збудована після знаменитого розгрому турок в 1565 р. Мдіна – основний туристичний об'єкт на острові, і розминутися на її вузьких середньовічних вуличках з багаточисленними групами туристів іноді дуже важко. Прибутки від туристичної галузі становлять основну частку міського бюджету, тому мальтійцям доводиться терпіти певні незручності від перебування в країні значної кількості туристів. Щорічно до Мальти прибуває близько 1 млн іноземних туристів.

В країні сприяють розвитку екологічно чистого сільського господарства. Вапняк, схожий на губку, відіграв мальтійцям позитивну роль – в країні заборонено використовувати хімічні добрива, аби ті не просочились з дощовою водою в колодязі. Тому все, що вирощується на Мальті, вважається екологічно чистим і поставляється на європейський ринок. Екологічно чистою є крейда та мед, ще одна гордість мальтійців, на честь якої й назвали острів (Мальта від лат. «малітус» – бджола). Крім того, в країні не вистачає природної прісної води, значна частина якої виробляється за рахунок опріснення морської води. Більшість підприємств, які займається подібною діяльністю, знаходиться у приватній власності.

Світова економічна криза 2020 р. насамперед негативно позначилася на фінансах підприємств туристичної галузі, оскільки суттєво зменшилася кількість іноземних туристів. Фінансова допомога з боку держави та з фондів ЄС частково допомогла зберегти підприємства цієї галузі.

4.5. Фінансовий ринок Мальти

В країні функціонують банки, страхові компанії, трасти, корпоративні фонди та інші структури фінансового ринку. Основним регулятором фінансового ринку на Мальті є Центральний банк країни, який був заснований 17.04.1968 р. Після приєднання Мальти до ЄС 01.05.2004 р. Центральний банк країни став членом Європейської системи центральних банків. Сьогодні до основних функцій Центрального банку Мальти відносяться: контроль та управління зовнішніми резервами; проведення кредитної політики; стимулювання розвитку ринку капіталів; кредитування комерційних банків; надання банківських послуг Уряду

Мальти. Базова облікова ставка Центрального банку Мальти в 2021 р. становила 1 %.

Починаючи з 1987 р. уряд Мальти, спираючись на підтримку держав Європейського Союзу, приступив до перетворення країни в центр притягання іноземних інвестицій. Заснування на Мальті іноземних компаній не пов'язане з якими-небудь труднощами. При створенні мальтійської компанії спеціальний дозвіл необхідно одержувати тільки банкам, страховим компаніям і корпоративним фондам. З організаційно-правової точки зору найпоширенішою і найбільш зручною формою бізнесу є акціонерне товариство закритого типу (**private company**). Для заснування такого підприємства, якщо його засновниками виступають нерезиденти, а підприємство збирається вести комерційну діяльність на Мальті, потрібно мати мінімальний акціонерний капітал у розмірі 28 тисяч доларів), причому половина цієї суми вноситься при реєстрації.

Реєстрація компаній, які одержали на Мальті статус офшорних, почалася в 1988 р. Однак у зв'язку з підписанням Мальтою договорів про запобігання подвійного оподаткування з 22 країнами (у тому числі зі США, Францією й Англією), подальша реєстрація офшорних компаній на Мальті припинена 31 грудня 1996 р., хоча вже зареєстровані фірми могли продовжувати свою діяльність до 31 березня 2004 р. Статус офшорної компанії могли одержати фірми, інкорпоровані на Мальті, а також відділення іноземних банків і страхових компаній. Власниками офшорної компанії можуть бути тільки нерезиденти. Торгові офшорні компанії платять податок за ставкою 5% і звільняються від податків з розподіленого прибутку. Усі комерційні операції таких компаній повинні вестися за межами Мальти.

Таким чином, незважаючи на поступову ліквідацію статусу офшорного центру, Мальта зберігає і ще довго буде зберігати привабливість для іноземних інвесторів. Мальта як і раніше буде становити інтерес у міжнародному податковому плануванні як юрисдикція резидентства торгових і холдингових компаній, особливо тих, котрі входять у структури ТНК.

Інвестиції за громадянство. Для залучення іноземних інвестицій, Мальта продає громадянство своєї країни іноземним інвесторам. Парламент Мальти в кінці 2013 р. дав свою згоду на продаж громадянства країни вихідцям із третіх країн (не членів ЄС), щоб вони могли з паспортом Мальти вільно перебувати в країнах Європейського Союзу. Претендент на це повинен зробити безповоротний внесок у спеціальний фонд Національного розвитку Мальти, орендувати (купити) нерухомість у країні на п'ять років, інвестувати в цінні папери мальтійських підприємств на термін п'ять років. Отримання громадянства країни дасть можливість претенденту вільно проживати в будь-якій державі Європейського Союзу, а також їздити без віз до 160 країн світу. Крім того, паспорт Мальти дозволяє не лише жити, а й працювати та вчитися в будь-якій державі ЄС, а також оптимізувати податки. Громадянство набувачу надається протягом 12–14 місяців. Програма розрахована на 8000 заявників, 900 із яких уже подали документи (на серпень 2016 р.). Програма надає можливість отримати громадянство всім членам сім'ї заявника, уключаючи батьків. Потрібно враховувати й той факт, що Мальта входить не лише до ЄС, а й до Британської Співдружності, що дає власнику

мальтійського громадянства додаткові пільги та переваги у Великій Британії. Водночас, на Мальті існує так званий «чорний список» країн, громадяни яких не мають право на отримання мальтійського громадянства (Афганістан, Сомалі, Сьєра-Леоне та подібні до них).

Розміри плати за набуття громадянства Мальти для іноземців. Розміри внеску до Національного фонду розвитку Мальти такі: 600 тис. євро – основний набувач громадянства, 25 тис. євро – його дружина (чоловік), 25 тис. євро – його діти до 18 років (сума сплачується за кожну дитину), 50 тис. євро – його діти від 18 до 26 р., а також його батьки старші за 55 р. (за кожного). Серед необхідних документів потрібен, насамперед, витяг із банку про наявність коштів на рахунку набувача громадянства. Загалом, за 1 млн євро можна отримати громадянство для сім'ї з чотирьох осіб.

Контрольні запитання.

1. Як можна охарактеризувати загальний стан фінансової системи Австрії на початку XXI ст.?
2. Як охороняється банківська таємниця в Ірландії?
3. Які основні доходи і видатки бюджету Республіки Кіпр ?
4. Які особливості здійснення підприємницької діяльності на Кіпрі ви можете назвати ?
5. Які основні доходи і видатки бюджету Мальти ?
6. Які заходи використовуються Мальтою, щоб залучити іноземні інвестиції в країну ?

Тема 10. Фінанси Латвії, Литви та Естонії.

1. Фінанси Латвії.
2. Фінанси Литви.
3. Фінанси Естонії.

Контрольні запитання.

1. Фінанси Латвії.

1.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Латвії включає публічні фінанси, фінанси підприємств і домогосподарств, фінансовий ринок. Публічні фінанси Латвії включають державний бюджет, місцеві бюджети (бюджети 26 районів, 7 міст республіканського підпорядкування, 70 містечок, 486 муніципалітетів), фінанси державних підприємств і установ. Основу доходів бюджетів всіх рівнів складають податкові надходження. Провідною статтею видатків бюджету Латвії є соціальні видатки – в 2020 р. понад 35% всіх коштів держава витратила на пенсії, допомоги та інші види соціального захисту. В 2020 р. в Латвії збільшилася мінімальна пенсія за старістю, хоча зростання було символічним: підвищення торкнулося 20,5 тисячі осіб, і для них призначена пенсія зросла в середньому на сім євро. Друга за розміром стаття видатків – це забезпечення загальних державних служб, на нього йде 14,9% бюджету. Сюди входять платежі до бюджету та фондів ЄС, дотації місцевим бюджетам, забезпечення митної та податкової служб, а також обслуговування зовнішнього боргу. Третя стаття видатків – забезпечення економічної діяльності країни (14,7% бюджету), у тому числі підтримка підприємництва та сільського господарства, а також розвиток транспортної інфраструктури. Потім йдуть витрати на охорону здоров'я, освіту та оборону.

У 90-ті роки ХХ ст. робота всього економічного блоку уряду Латвії з трансформації економіки і фінансів проводилась з метою реалізації найважливішої стратегічної мети – інтеграції до Європейського Союзу, для чого треба було зменшити дефіцит бюджету та державного боргу. Обсяг дефіциту державного бюджету Латвії (у відсотках до ВВП) складав: у 1999 р. – 4,0; у 2000 р. – 2,8; у 2001 р. – 1,9; у 2002 р. – 1,1%, а в 2005 р. – був профіцит (+0,2%). В 2009 р. під впливом світової кризи дефіцит бюджету перевищив 10%. У 2001р. частка зовнішнього боргу в структурі державного боргу Латвії становила 54 %. В 2005 р. державний борг країни склав 11,9% від ВВП, тоді як в 2009 р. він досяг рівня 64% від ВВП, що змусило державу піти на непопулярні кроки щодо обмеження соціальних видатків.

Вступ Латвії до ЄС в 2004 р. позитивно вплинув на темпи економічного росту країни. Так, у 2006 р. приріст ВВП склав близько 11,8%. Водночас, негативно вплинула на фінансову систему та публічні фінанси країни світова економічна криза 2008-2009 років, що призвела до скорочення ряду соціальних видатків. В 2009 р. ВВП країни знизився на 18%, а дефіцит бюджету досяг 10 %. Задля його зниження на початку липня 2009 р. латвійська влада мусила урізати пенсії на 20 % (працюючим пенсіонерам – на 70 %) і соціальну допомогу. Євросоюз виділив 1,2 млрд. євро на допомогу Латвії. Суму було

поділено навпіл – у бюджет і на підтримку банків. Річ у тому, що хоч Латвія й невелика за європейськими мірками країна, але банки Скандинавії активно кредитували її громадян у передкризовий характер. Отож фінансові негаразди Латвії могли сильно вдарити по економікам країн Північної Європи. Євросоюз хоча й надав фінансову допомогу Латвії, але обставив її наступними жорсткими умовами: знизити витрати державного бюджету в 2010 р. на 500 млн. латів (1 млрд. дол.), щоб не допустити дефіциту бюджету понад 8,5 % ВВП. Під це завдання уряд повинен був змінити податкову політику, ввівши податок на нерухомість і на приріст капіталу, зменшити оборонний бюджет, витрати на освіту, витрати інших міністерств. Всі ці заходи дозволили Латвії в 2012 р. подолати кризу і не залізти в борги. Однак світова економічна криза 2020 р., породжена пандемією коронавірусу, знову призвела до зростання дефіциту та державного боргу. Але завдячуючи фінансовій допомозі ЄС та МВФ країні вдалося в 2021 р. покращити свій фінансовий стан.

Місцеві фінанси і міжбюджетні відносини в Латвії

Законодавство визначає основні сфери, які належать до власної компетенції муніципалітетів: комунальні послуги; будівництво та експлуатація доріг; початкова та середня освіта; утримання музеїв; охорона здоров'я; соціальна допомога визначеним групам населення; регулювання забудови; збереження та захист лісів, вод, природних пам'яток та культурних пам'яток; забезпечення суспільного порядку; санітарний стан території; громадський місцевий транспорт; утримання місць суспільного користування тощо.

Головним джерелом доходів муніципалітетів є прибутковий податок з громадян, на надходження від якого припадає близько 40 % доходів; надходження від податку на майно та на нерухомість відповідно — 7,2 % та 4,8 %. Згідно законодавства, місцеві уряди Латвії мають право запроваджувати місцеві податки та збори, затверджувати ставки та пільги з місцевого оподаткування. Серед податків, які отримують місцеві уряди, найвагомішу роль відіграють прибутковий податок з громадян (ППГ) (з 1997 р.), податок на використання природних ресурсів та акцизи. Місцеві уряди отримують як цільові, так і загальні гранти в порядку вирівнювання доходів. Система вирівнювання видаткових потреб базується на таких критеріях: тип місцевого уряду; чисельність мешканців; чисельність дітей до 7 років; чисельність дітей від 7 до 18 років; чисельність осіб пенсійного віку; чисельність дітей у дитячих будинках; чисельність осіб похилого віку в будинках престарілих.

Місцеві уряди, які мають дохідну базу, яка більше, ніж на 10% перевищує розрахункові фінансові потреби, роблять внески, які становлять 45% надлишку, але не більше, ніж 35% суми надходжень від ППГ, податків на майно та нерухомість, зарахованих до даного місцевого бюджету. Місцеві уряди, у яких доходи менші від потреб, отримують грант з фонду вирівнювання, який забезпечує покриття 100% (райони), 95% (міста республіканського підпорядкування) та 90% (містечка та сільські райони) дефіциту. Місцеві уряди, які не відповідають наведеним вище критеріям, не отримують грантів та не роблять внесків до фонду.

У Латвії регулювання процедури, за якою місцеві органи влади мають право здійснювати місцеві позики, відбувається відповідно до Закону «Про місцеві бюджети» та за рішеннями уряду Латвії. Загальна сума річних зобов'язань місцевих органів влади за взятими позиками та наданими гарантіями не повинна перевищувати межу, встановлену урядом, яка, в свою чергу, встановлюється за наслідками переговорів з місцевими органами влади.

В Латвії успішно реалізується практика стимулювання економіки шляхом створення окремих регіональних зон для залучення інвестицій: в Лієпаї, Резекне, Латгалії, портах Риги і Вентспілса. Початковий термін дії СЕЗ повинен був закінчитися ще в 2017 році, але його продовжили до 2035 року з метою нівелювання наслідків глобальної кризи 2008 року.

1.2. Податкова система Латвії

Фінансовий рік в Латвії починається 1 січня, а закінчується 31 грудня. Кожний платник податку щорічно повинен подати в податкові органи податкову декларацію. Більшість податків сплачується до 15 числа кожного місяця авансовим способом протягом року.

В Латвії **податок на доходи фізичних осіб** в 2007-2012 рр. дорівнював 25%. Згідно змін в законодавстві, в 2010 р. в структурі податку на доходи фізичних осіб з'явився новий елемент: **податок з доходів на капітал**. Він включав дві групи доходів: 1) доходи від відчуження активів капіталу – продаж цінних паперів, нерухомості, інтелектуальної власності, інших активів; 2) інші доходи – відсотки, дивіденди, а також внески в інвестиційні фонди та в накопичувальне страхування. Перша група доходів оподатковувалася за ставкою 15 %, а друга – за ставкою 10 %. Весь 2010 р. платники податків активно займалися побудовою легальних схем ухилення від податку з доходів від капіталу, а законодавці виправляли текст закону. За рік він змінювався 5 разів. Тому зрозумілим є те, що третина опитаних в грудні 2010 р. жителів Латвії відповіли, що головною причиною ухилення від вказаного податку є непередбачуваність і незрозумілість податкового законодавства. Для уникнення проблем з вказаним податком, інвестор виводить свої доходи в тіньовий сектор, зараховуючи їх на рахунки офшорних компаній, а бюджет Латвії втрачає податок з капіталу.

Податок на доходи фізичних осіб в 2018 р. став залежати від суми отриманого доходу. Так, ставка 20 % дорівнювала для річного доходу, що не перевищував 20004 євро; ставка 23 % запроваджувалася для доходу від 20005 євро до 55000 євро; ставка 31,4 % була введена для доходу що перевищував 55000 євро. При цьому враховувався неоподатковуваний мінімум доходів громадян в розмірі 75 євро на місяць. Крім того, бралася до уваги податкова пільга на кожного утриманця в розмірі 175 євро.

Податок на зарплату (соціальні внески). Збір до системи Національного соціального страхування в 2018 р. складав 34,09 % (10,5 % сплачує працівник, а 23,59 % - роботодавець). Внесок до пенсійного фонду становить 30,13 %, з яких 9,45 % сплачує працівник, а 20,68 % - платить роботодавець.

Податок на прибуток корпорацій сплачують усі компанії – резиденти та нерезиденти за ставкою 25 %. Але розмір прибутку, який оподатковується,

може бути скорегованим. Наприклад, дивіденди, одержані від інших компаній – резидентів, не включаються в оподатковуваний дохід, а дивіденди, що одержані від компанії – нерезидента, підлягають оподаткуванню. Прибуток від капіталу, що входить до оподаткованого доходу, обкладається податком за звичайною ставкою. Крім того, компаніям не можна відраховувати з оподаткованого доходу кошти, що вкладаються в сумнівні боргові резерви.

Спрощена система оподаткування знижує фіскальне навантаження для дрібних підприємств, одночасно стимулюючи розвиток малого бізнесу. За відповідності кільком обов'язковим критеріям організація може розраховувати на істотне податкове послаблення: за підсумками року потрібно буде заплатити тільки 15% від обороту; зарплата найманих осіб не обкладається страховими внесками.

У претендента на звання мікропідприємства не повинно бути перевищення: по річному обороту - 40 тисяч євро; за кількістю учасників і найманих працівників - не більше 5 осіб (всі засновники повинні бути фізичними особами); за рівнем оплати праці - не більше 720 євро на місяць.

Податок на додану вартість почав використовуватися в Латвії з травня 1995 р. Ним оподатковується постачання товарів та послуг, а також імпорт товарів. Він сплачується виходячи з комерційних цін на товари та послуги, причому механізм його побудовано таким чином, що найбільший тягар лягає на кінцевого споживача. Стандартна ставка ПДВ становить 21%, але для дитячого харчування діє знижена ставка в 12%, а для характерних латвійських продуктів (ягоди, овочі і фрукти) прийняли ставку 5%. Нульовий розмір встановлений для експорту та поставок товарів по території ЄС. Є також ряд умов, які платник податків повинен враховувати при подачі звітності. Якщо оборот за попередні 12 місяців перевищить 40 тисяч євро, організація або підприємець повинні зареєструватися як платник ПДВ. При заповненні звіту по ПДВ слід мати на увазі, що з 2018-го року знижений критерій, згідно з яким потрібно детально розшифровувати кожен поставку на суму понад 150 євро.

Акцизний податок. Його платниками є юридичні та фізичні особи або їх об'єднання, які виробляють та реалізують підакцизні товари або такі, що імпортуються з інших країн (алкоголь, тютюн, нафтопродукти, природний газ, дорогоцінні метали, каміння та вироби з них, легкові автомобілі, кава, безалкогольні напої та ряд інших товарів). Ставки акцизного податку встановлюються у двох формах: в національній валюті та у відсотках до ціни реалізації. З 2017 року було передбачене поетапне підвищення ставок на алкоголь і сигарети, і до 2021 року за кожен літр вина потрібно було доплатити 1,11 євро акцизу, а у вартість пачки сигарет було закладено не менше 2,29 євро податку.

Податок на землю в Латвії стягують лише з власників землі. Ставка податку встановлюється залежно від напряму використання землі. Від сплати податку звільняються землі, що використовуються для транспортування, непродуктивні землі, якщо вони не підлягають економічному використанню, землі, на яких є персональні місця проживання, загальноосвітні заклади або установи місцевих органів влади.

Податок на майно. Ним оподатковується майно або цінності, які знаходяться в Латвії. Податок має прогресивний характер. Його найбільша ставка становить 4 %. Від сплати цього податку звільняється власність, яка не використовується для ділових цілей або використовується для сільськогосподарських цілей.

Податок на дивіденди. З 2018-го року особи, які отримують дохід від вкладеного капіталу у вигляді дивідендів, були звільнені від сплати прибуткового податку в тому випадку, якщо підприємство вже сплатило за них податок на прибуток. Якщо ж дивіденди були отримані з-за кордону або з офшору, то податки в Латвії для фізичних осіб доведеться заплатити. Виняток становлять лише ті іноземні компанії, які зареєстровані в країнах, з якими Латвія уклала відповідні угоди про недопущення подвійного оподаткування.

Станом на кінець 2018-го року, не боятися подвійного оподаткування отриманих в Латвії доходів можуть резиденти 56 країн. За загальним правилом, це гарантує іноземному бізнесмену, що його доходи не потраплять під оподаткування двічі. Спеціально встановленими правилами Кабмін Латвії дозволив підписантам міжнародних конвенцій вибирати найбільш вигідну для підприємців ставку. Для цього їм потрібно пред'явити посвідчення податкового резидента і узгодити з податковим органом зміни в порядок сплати.

У зв'язку з введенням 15 % - го **податку на приріст активів капіталу** у жителів Латвії, які продають на біржі чи через трастового посередника свої публічні цінні папери, виникають проблеми. Складність розрахунку цього податку полягає в тому, що деякі продавці щоденно здійснюють десятки різних операцій, продаючи різні фінансові інструменти за різними цінами.

Податок за здачу нерухомості в оренду. Тим, хто отримує дохід за здавання нерухомості в оренду, але вирішив не проходити реєстрацію в якості суб'єкта підприємництва, потрібно платити не менше 10% від суми договору з наймачем. Власник житла може зменшити свій обов'язок тільки на величину сплаченого податку на нерухомість.

Зміни в транспортному податку. У 2017 році Сейм скасував транспортний податок в Латвії за постановку засобу пересування на первинний облік. Але тут же на 7,4% підвищив всі розцінки на експлуатацію машин, яка оплачується щорічно. Аргументом стало те, що ставки не підвищувалися з 2010 року. На думку законодавців, така політика допоможе знизити викиди в атмосферу. Тому, з точки зору економії на податках, при виборі машини слід звертати увагу і на цей показник.

Ще одним неприємним моментом для автомобілістів з початку 2017 року стала необхідність сплачувати внесок за ввезений з-за кордону, але не поставлений на облік в Латвії автомобіль. **Податок на машини з іноземними номерами** в Латвії становить близько 1000 євро на рік. Однак туристам або тим хто у відрядженні з цього приводу турбуватися не варто - збір платять тільки громадяни цієї країни або ті, хто отримав тут вид на проживання (ВНП). Тим, хто нехтує цим правилом, варто бути готовим до сплати штрафу від 400 євро.

До **специфічних податків** в Латвії, з якими стикаються далеко не всі платники податків, можна віднести: податки на азартні ігри, лотереї, видобуток

корисних копалин, електроенергію. Як і німці, латиші, які заробляють понад 52 тисячі євро на місяць, повинні платити податок солідарності. Правда, в 2017 році суд визнав його неконституційним і прийняв рішення скасувати внески або трансформувати їх до 2021 року.

Інші податки та збори. Одним з істотних джерел надходжень до бюджету країни по праву можна вважати митні збори, податок на спадщину в Латвії, а також оплату за вчинення правочинів дарування, купівлю та продаж майна. Вирішення цих угод і утримання зборів покладено на нотаріусів, вони ж повинні передавати дані в Земельну книгу для реєстрації прав власності.

Особливості діяльності податкової служби в Латвії. Податкова інспекція в країні носить назву **Служба державних доходів**, оскільки вона займається адмініструванням не тільки податків, а й соціальних внесків, мит, відстежує оборот піддакцизних товарів і організовує митний контроль. В країні діє 75 центрів обслуговування платників податків (VPVKAS), отримати інформацію про роботу кожного з них можна на Порталі служб публічної інформації.

1.3. Фінанси домашніх господарств в Латвії

Основними доходами домашніх домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати (насамперед, на дітей, безробітним, інвалідам, малозабезпеченим тощо). До основних витрат домогосподарств у Латвії відносяться наступні: сплата податків та внесків до соціальних фондів оплата комунальних витрат, витрат на оренду житла та на його утримання, на продукти, на оплату освітніх та медичних послуг тощо. За даними ЦСУ Латвії структура витрат домашнього господарства донедавна була такою: 35,2 відсотка – оплата харчування та безалкогольних напоїв; 17,4 % – витрати на житло, його обслуговування, воду, газ, тепло- та електроенергію; 9,7 % - транспортні витрати; 6,8% - одяг та взуття; 5,9 % - зв'язок; 6,5% - відпочинок і культура; 3,2% - підтримка здоров'я; 1,5% - освіта. На алкоголь та тютюн у середньостатистичного латвійця витрачалось на 3,4 % доходів більше, ніж на здоров'я і освіту.

У 2006 р. середня зарплата в країні зросла із 246 до 302 латів, а в громадському секторі – з 285 до 351 лата. Світова фінансова криза 2008-2009 років змусила уряд суттєво зменшити державні видатки (і в тому числі соціальні), щоб оптимізувати дефіцит бюджету країни. Під час кризи 2008 – 2009 рр. та виходу з неї Латвія зазнала значних втрат: країна втратила понад 20 % свого ВВП, безробіття підскочило до 20 %, зросла еміграція. В 2009 р., в умовах світової фінансової кризи, уряд пішов на значне зменшення пенсій працюючим пенсіонерам, щоб збільшити кількість робочих місць для молоді. В 2010 р. ВВП на душу населення Латвії склав 10695 дол. США (54 місце в світі). За індексом людського розвитку в 2010 р. Латвія знаходилася на 48 місці.

В 2012 р. Латвія в основному пододала кризу, що позитивно вплинуло на доходи населення. У той же час, самі іноземні кредитори попереджають уряд, щоб він не вживав занадто суворих заходів ощадності, й радять не вдаватися до поспішної відмови від програм соціального страхування. В 2018 р. мінімальна зарплата в Литві дорівнювала 380 євро, а середня зарплата (до сплати податків) склала 920 євро. В приватному секторі латвійці заробляли 917 євро, в

державному секторі – 866 євро, а в громадському секторі (в органах управління) – 927 євро. Найвища зарплата-брутто (до вирахування податків) була в Ризі – 1042 євро, а найменша – у Латгалії (найменш розвинутому регіоні Литви) – 622 євро. За галузями працівники найбільше заробляли в галузі фінансів та страхування – 2086 євро (брутто), а найменше – в освіті (752 євро) та секторі проживання та харчування – 613 євро.

В 2020 р., під час коронакризи, уряд збільшив рівень фінансової допомоги вразливим верствам населення, використовуючи державні кошти та допомогу з фондів ЄС та МВФ. 16.11.2021 р. Сейм Латвії ухвалив рішення про підвищення зарплати для посадових осіб з 2023 р. в рамках реалізації реформи системи оплати праці у державному управлінні. Це пов'язано з тим, щоб підвищити ефективність роботи державного апарату та органів місцевого самоврядування. У державному управлінні та самоврядуванні зарплата висококваліфікованих чиновників на 28-38 % нижчі, ніж в аналогічних фахівців у приватному секторі. Через це сектор державного управління та місцевого самоврядування стикаються із плінністю кадрів і зазнають складнощів із залученням кваліфікованих працівників. Зокрема, пересічні депутати Сейму будуть отримувати 3800 євро на місяць, приблизно на 10 % більше, ніж в 2021 р.

Особливістю сплати прибуткового податку з фізичних осіб є те, що протягом усього року зарплата та інші доходи резидентів оподатковуються за ставкою 23%. Можливість застосування пільгової ставки в 20% з'являється тільки у тих, хто подав звіт за підсумками попередніх 12 місяців. У підсумку виходить, що у більшості платників на кінець року накопичується переплата по ПДФО, тому їх часто цікавить питання, як повернути податки в Латвії. Слід зазначити, що дані річної декларації перевіряються Службою державних прибутків і, якщо все правильно, гроші будуть повернуті або перераховані в рахунок сплати податкової недоїмки протягом 3 місяців.

1.4. Особливості пенсійного забезпечення в Латвії

Концепцію пенсійної реформи Сейм Латвії затвердив у 1995 р., але повністю вона запрацювала лише з 2008 року. Заснована на **шведській моделі**, вона розроблена латвійцями за допомогою міжнародних інституцій. Система складається з трьох рівнів і забезпечує собі стабільність, усереднюючи демографічні та фінансові ризики, властиві кожному з рівнів.

Перший рівень – державна обов'язкова нефондована пенсійна схема, заснована на принципі «солідарності поколінь». Її учасниками є особи, за яких і які самі платять соціальні внески. У 2003 році обсяг соціальних внесків становив 33,09 % від зарплати, у т. ч. 20% — для пенсій за віком. Поступово (із зростанням відрахувань на 2-й рівень) відрахування на цьому рівні впадуть до 10%. Цей рівень працює з моменту прийняття концепції реформи. Ним охоплено майже півмільйона пенсіонерів за віком (усього ж у країні з населенням близько 2350 тис. — майже 600 000 пенсіонерів).

Другий рівень пенсійної системи почав упроваджуватися з 1.07.2001 р. Це державна фондована система, її сутність у тім, що частина внесків соцстрахування використовується для нагромадження пенсійного капіталу конкретного платника податку. У 2004 році це було всього 2% від зарплати,

але до 2010 р. відсоток збільшився до 10 %. Ці гроші держава інвестує, забезпечуючи додатковий дохід.

Громадянам у віці до 30 років пенсійні рахунки 2-го рівня відкриваються автоматично, а люди у віці 31—49 років можуть приєднатися добровільно. У 2004 році цим рівнем було охоплено майже півмільйона осіб, у т. ч. 138 000 — добровільно. Прибутковість вкладеного капіталу — близько 5%.

Є в латвійській пенсійній системі і **третій рівень** — він виник після прийняття 1.07.1998 р. закону «Про приватні пенсійні фонди». Наприкінці 2003 року в Латвії діяло 5 таких фондів (у т. ч. один закритий, тобто для працівників конкретного підприємства). Вони охопили 26 000 учасників з капіталом у 49 млн. латів.

Вік виходу на пенсію (62 роки) до 2008 р. зрівнявся у чоловіків і в жінок, тоді як 2004 року чоловіки виходили на заслужений відпочинок у 62 роки, а жінки — в 60. У перехідний період можна було вийти на пенсію і раніше, втративши її частину. Тих, хто бажав скористатися цією можливістю, було небагато, оскільки середня по країні пенсія становить тільки 72% вартості мінімального споживчого кошика.

1.5. Фінанси підприємств в Латвії.

Фінансові ресурси підприємств в країні формуються за рахунок прибутку, амортизаційного фонду, випуску акцій та інших цінних паперів, кредитів банків, приватних та державних інвестицій, грантів ЄС. У портах Латвії були створені вільні економічні зони, щоб залучити до них іноземних інвесторів. Основні видатки латвійських підприємств спрямовані на сплату податків, соціальних внесків, банківських кредитів, дивідендів акціонерам.

Компанії, які ведуть активну комерційну діяльність протягом календарного року, зобов'язані до 30 квітня наступного звітного періоду подати звіт за 12 місяців. Тим, хто угод не укладав, дозволено це робити добровільно, для отримання повернення переплати по податках. Сьогодні надання таких звітів можливе як в паперовому, так і в електронному вигляді. Подача декларації через інтернет в Латвії можлива через Електронну систему декларування EDS. Для цього необхідна наявність електронного цифрового підпису або реєстрація на Порталі служб публічної інформації.

Для стабілізації публічних фінансів на початку 90-х ХХ ст. років в країні була проведена приватизація підприємств державного сектора. Після приватизації основними доходами недержавних підприємств став прибуток, а основними видатками — сплата податків та соціальних платежів. Для залучення інвестицій в портах Латвії були створені вільні економічні зони, в яких було введено пільгове оподаткування.

Політика в плані інвестицій є такою: Латвія не зацікавлена в отриманні інвестицій за будь-яку ціну. Планується створити такі умови для бізнесу, де були б однакові правила гри для інвесторів зовнішніх і внутрішніх. В Латвії практично відсутні обмеження для іноземних фірм і для латвійських підприємств. Головні інвестори Латвії — це держави-сусіди: Данія, Швеція, Норвегія. Досить активними інвесторами є Німеччина, США. При виході з кризи 2008-2009 рр. ставка в країні була зроблена на приватний бізнес і на

невеликі підприємства, а також на галузі з конкурентними перевагами й високою доданою вартістю. Латвія не пішла й на значну девальвацію своєї валюти. Негативно позначився на фінансах підприємств Латвії (насамперед на портах та підприємствах, націлених на експорт своєї продукції) й світова економічна криза 2020 р., викликана пандемією COVID-19. Влада країни надала певну фінансову допомогу підприємствам, використавши для цього й кошти ЄС.

Щорічно латвійська податкова служба проводить не менше 13 тисяч перевірок. Серед загальної кількості контрольних заходів зустрічаються як загальні, так і тематичні. У першому випадку результативність проведення таких заходів досягає 98%, а перевірки, присвячені окремим питанням, дозволяють виявити порушення в 64 компаніях з 100. Така активність фіскальних органів дає зрозуміти, що протягом трирічного періоду перевірка гарантовано належить будь-якому бізнесмену. За підсумками ревізійних заходів податківці нараховують зобов'язання, визначають суму штрафу (від 20% до 30%), а також підраховують пеню за весь період прострочення (на дату фактичного погашення боргу). Найбільш суворо переслідуються компанії, які ухиляються від офіційного оформлення найманого персоналу, приховують доходи або використовують підроблені документи з метою знизити величину податкових зобов'язань.

1.6. Фінансовий ринок Латвії

Фінансовий ринок країни включає комерційні банки, страхові компанії приватні пенсійні фонди, фінансові та інвестиційні компанії тощо. Значна частина цих структур знаходиться в іноземній власності, насамперед у власності компаній із країн Скандинавії. Значним кроком щодо реформування економіки стала лібералізація фінансового сектора. Зокрема, була передана у приватну власність уся банківська сфера, за винятком Національного банку, який не відіграє в країні роль кредитної інституції, а виконує функції з розробки фіскальної політики держави. Вже в 1994 р. 80 % банків Латвії були комерційними. В країні були відмінені будь-які обмеження на просування іноземних валют: купівлю, продаж, ввіз, вивіз. Країна стала повноправним членом Євросоюзу почавши використовувати євро як свою валюту 1 січня 2014 року, змінивши латвійські лати.

Для здійснення державних інвестицій в 1995 р. була розроблена **програми державних інвестицій (ПДІ)** для консолідації й підвищення ефективності бюджетних ресурсів, які спрямовувались на цілі інвестування у фізичну інфраструктуру. У 2003 р. було здійснено реорганізацію програми. З метою удосконалення процесу планування державних інвестицій Кабінет Міністрів Латвії затвердив нову **Концепцію** формування, фінансування та виконання програми державних інвестицій. Відповідно до нового законодавства, ПДІ розроблятиметься як міжгалузєва програма розвитку із «ковзним» горизонтом планування у п'ять років (за схемою 1+4, в якій наступні за плановим періодом чотири роки містять індикативні обсяги фінансування). ПДІ має обов'язково розроблюватися у відповідності із середньостроковими цілями та завданнями розвитку, визначеними Кабміном, Єдиним програмним документом та іншими

законодавчими актами, що формулюють національні та регіональні пріоритети розвитку. Обсяги фінансування повинні корелювати із довгостроковими зобов'язаннями державного бюджету.

В 2007 р. за індексом конкурентоздатності Латвія знаходилася на 45 місці у світі серед 131 країни, що говорило про високу інвестиційну привабливість країни для інвесторів. Але криза 2009-2009 років негативно позначилась на фінансовій системі країни, що знизило інвестиційну привабливість країни. Водночас, позитивом стало те, що іноземні банки не забрали кошти з Латвії. Хоча в Латвії Paroh Bank збанкрутував, Швеція надала життєво необхідну підтримку більшості латвійських фінансових установ. Загалом, в 2010 – 2011 рр. Латвії вдалося подолати кризові явища в економіці, що позитивно вплинуло на інвестиційну привабливість країни.

Для подолання наслідків кризи 2008–2009 рр. у 2012 р. Латвія прийняла низку змін до законодавства, якими стимулюється залучення іноземних інвестицій в країну. Згідно з латвійським Законом про імміграцію, іноземний інвестор може отримати **посвідку на проживання (ПНП)** у країні, якщо виконає одну з таких умов: розмістить у латвійському банку субординований депозит чи придбає відповідні облігації на суму від 300 тис. євро; придбає в Латвії нерухомість на суму від 143 тис. євро в Ризі, Юрмалі та великих містах або від 72 тис. євро в провінції; при відкритті бізнесу в Латвії. Посвідка на проживання в Латвії оформляється одночасно для інвестора та членів його родини. Оскільки Латвія входить до Шенгенської зони, наявність посвідки на проживання в цій країні дає можливість її власнику вільно й без віз переміщатися практично по всій Європі без зобов'язання мешкання в самій Латвії. На середину 2012 р. посвідку на проживання в Латвії отримало понад дві тисячі громадян Росії та інших країн СНД. Найпопулярнішими способами до цього були розміщення субординованого кредиту та купівля нерухомості. У кінці червня 2012 р. латвійський банк Rietumi запропонував новий варіант субординованих облігацій. Вони випускаються у двох варіантах – у доларах США та євро терміном на сім років із можливістю дострокового погашення через п'ять років за ініціативою банку. Фіксовані відсотки за купоном виплачуються раз на півроку з розрахунку 7 % річних, що є значно вищими, ніж на європейському ринку корпоративних облігацій, де ставки в багатьох випадках не перевищують 3–4 % річних. Номінально вартість однієї облігації становить 50 тис. євро, або 75 тис. дол. Якщо субординовані облігації купують із метою отримання посвідки на проживання, то сума вкладень для одного інвестора повинна становити від 300 тис. євро, чи 400 тис. дол. за номіналом. Банк надаватиме клієнтам повну підтримку на всіх етапах процесу здобуття європейської посвідки на проживання.

Із 2016 р. для отримання ПНП потрібно інвестувати в місцеву нерухомість не менше 244 тис. євро (раніше – 144 тис. євро). Крім того, сьогодні слід сплатити одноразовий збір – 5 % від вартості об'єкта. Європейська комісія не раз попереджала Латвію щодо надмірно ліберальних умов залучення капіталу в країну, оскільки через неї стали відмиватися так звані «брудні гроші», насамперед із країн СНД. Тому Латвія зараз посилює контроль за іноземними інвестиціями та реформує оподаткування.

2. Фінанси Литви

2.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Литви включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств і підприємств, фінансовий ринок. В свою чергу публічні фінанси включають державний бюджет, бюджети 10 округів, бюджети 56 муніципалітетів, фінанси державних підприємств та організацій. Основу доходів бюджетів всіх рівнів складають податки. За 90-ті роки ХХ століття та за перші роки ХХІ століття країна досягла певних успіхів, насамперед, за рахунок стабілізації фінансової системи країни, зокрема й за рахунок проведення приватизації. Позитивно вплинуло на розвиток економіки Литви й зниження обсягу дефіциту державного бюджету, що дозволило країні в 2004 р. вступити до ЄС. Так (у відсотках до ВВП) він складав: у 1999 р. – 5,7, 2000 р. – 1,8, у 2002 р. – 1,4 %.

Із досягненням макроекономічної стабільності економіка Литви почала швидко розвиватися. У 2002 р. ВВП країни склав 13 млрд. євро. Він збільшився на 6,7% (у 2001 р.- на 6,5%); ВВП на душу населення становив понад 10 тис. дол. (з урахуванням індексу платоспроможності). Високі темпи зростання економіки Литва підтримувала і в наступні роки. Певною мірою цьому посприяв вступ Литви до Євросоюзу в 2004 р., хоча це і викликало деяке зростання цін. Щорічна допомога Литві з боку Євросоюзу забезпечує понад 20 % доходів бюджету (3,5 % від ВВП). 17 березня 2003 р. 11 впливових парламентських партій Литви домовилися виділяти на оборону не менше 2% ВВП.

З 2002 р. припинилося поширення безробіття, натомість почалося зростання попиту на робочу силу. За даними Біржі праці Литви, станом на 1 липня 2003 р., на обліку перебували 153 тис. безробітних (порівняно з початком року, це число скоротилося на 38 тис.); загальний рівень безробіття в країні становив 9,4%.

Світова економічна криза 2008-2009 рр. негативно позначилася на фінансовій системі країни. У першому кварталі 2009 р. ВВП країни впав на 12,6 %, а за весь рік – на 11,8 %. Уряду прийшлося піти на непопулярні заходи, щоб збалансувати доходи та видатки бюджету. В 2011 р. Литва вийшла із кризи, але світовий спад виробництва в 2012 р. змусив уряд знову скорочувати видатки бюджету. Загальні видатки в 2012 р. були зменшені на 173 млн. євро, а видатки на соціальну сферу – на 43 млн. євро. ВВП Литви в 2012 р. знизиться майже в два рази у порівнянні з 2011 р. З 01.01. 2012 р. всі державні підприємства будуть направляти 50 % прибутку в державний бюджет країни.

В 2020 р. фінансова система країни понесла значні збитки через призупинення роботи багатьох підприємств внаслідок запровадження заходів з подолання пандемії коронавірусу. Але в 2021 р. Литві вдалося вийти з кризи за рахунок фінансової допомоги ЄС та МВФ. Однак, різке підвищення цін на енергоносії восени 2021 р. змусило уряд розробити спеціальний план для уникнення їх стрімкого зростання.

2.2. Місцеві фінанси та міжбюджетні відносини

Згідно з Законом 1993 р. (та наступними доповненнями) проміжний рівень сектора державного управління складається з 10 районів, а базовий рівень налічує 56 місцевих урядів (із них 44 сільських та 12 міських). Доходи місцевих урядів Литви складаються насамперед із прибуткового податку з громадян (ППГ), податків на землю, оренду державних земельних угідь, використання водоймищ для рибальства, податку на майно підприємств, гербового збору, податку на дарування та спадок. Окрім неподаткових доходів, субцентральні уряди мають право на отримання загальних та цільових грантів, а також позик.

Згідно із законодавством усі податки є державними, отож місцеві уряди не мають права запроваджувати власні податки. До 1995 р. головним джерелом доходів були розщеплені податки (ПДВ, прибутковий податок із громадян та прибутковий податок із підприємств), надходження від яких розподілялися за принципом походження, а нормативи встановлювалися індивідуально для кожного муніципалітету. За місцевими бюджетами були закріплені такі податки, як прибутковий з муніципальних підприємств, податки на майно. Пізніше (1995 р.) доходи від ПДВ централізовано, а з 1997 р. те ж зроблено із прибутковим податком із підприємств. Із прийняттям у 1997 р. Закону «Про доходи місцевих бюджетів» основним джерелом їх доходу став прибутковий податок із громадян (за відрахування внесків до Фонду обов'язкового медичного страхування), який був повністю закріплений за місцевими бюджетами.

З 1997 р. за Законом «Про методологію формування доходів муніципальних бюджетів» запроваджено фінансове вирівнювання за допомогою формульних трансфертів. Крім того, передбачено надання цільових трансфертів муніципалітетам на: 1) інвестиції відповідно до державних програм; 2) компенсацію за реституцію будинків та квартир колишнім власникам; 3) придбання житла для політичних в'язнів та вигнанців, які повертаються у Литву; 4) житло. Трансфертний фонд ділиться на три частини, які розподіляються незалежно одна від одної: а) резерви на надзвичайні випадки; б) вирівнювання податкових доходів; в) вирівнювання видаткових потреб. Щороку у Законі «Про державний бюджет Литви» затверджуються: частка трансфертного фонду, яка йде на вирівнювання доходів, на вирівнювання видатків, величина фонду цільових трансфертів.

У Литві обмеження розміру коштів на обслуговування боргу органів місцевого самоврядування становить 10 % загальних надходжень, за виключенням асигнованих грантів. Позики не можуть становити більше 10 % загальних доходів затвердженого бюджету (за виключенням асигнованих грантів); встановлено також 5 % ліміт на короткострокові позики. Обсяг боргу обмежений 20 % (30 % для Вільнюса) загальних доходів. Короткострокові позики повинні бути повернуті протягом бюджетного року. Довгострокові кредити можуть бути використані виключно на інвестування та мають бути схвалені Кредитною комісією Міністерства фінансів.

2.3. Податкова система Литви

Регулятором стягнення податків у Литві виступає Державна податкова інспекція.

Базова ставка податку на прибуток підприємств становить 15 %. Підприємства, які мають не більше 10 працівників і оборот не більше 290 тис євро, сплачують податок на прибуток за ставкою 5 %.

Фізичні особи-підприємці сплачують фіксований податок (**податок за патент**). Патент можна придбати на один день, на один тиждень, на один місяць, на один рік. Від цього буде залежати його вартість.

Прибутковий податок на доходи громадян донедавна становив 15 %, але розмови йдуть про введення його кількох ставок. Крім того, приватні особи повинні сплачувати 5 % прибутку від інвестицій та від доходів за банківськими вкладками. У Литві запроваджено загальне декларування доходів громадян. Фізичні особи подають декларації за попередній рік один раз на рік до 01.05. наступного року. У випадку приховування доходів призначається штраф у відсотках до донарахованої суми податку. Він дорівнює від 10 до 50 % цієї суми.

Податок на зарплату (соціальні внески). Медичний страховий збір складає 9 % від зарплати (6 % платить працівник, а 3 % сплачує роботодавець). В соціальний фонд сплачується 30 % від зарплати (4 % платить працівник, а 26 % платить роботодавець).

До кризи 2008-2009 рр. ставка **податку на додану вартість** дорівнювала 18 %, а з 2009 р. вона була збільшена до 21 %. Було також відмінено більшість пільг з цього податку (залишилися пільги тільки медичного, освітнього та культурного характеру).

Акцизи. З початку 2000-х років перейшла на систему стягнення акцизного податку з акцизного збору з акцизних складів замість стягнення його з виробників підакцизних податків. Ця система була запроваджена у багатьох країнах ЄС.

Податок на землю дорівнює від 0,1 до 4 % від вартості землі, оскільки тут передбачені певні пільги для окремих платників цього податку.

Податок на спадщину складає 5 % від суми спадщини.

2.4. Фінанси домогосподарств у Литві

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а також перекази заробітчанин, а основними витратами виступають витрати на сплату податків, соціальних внесків, комунальних платежів, на освіту та медицину.

Проблемою є масова міграція з Литви в країни ЄС медичних працівників. У Литві, коли виявилось, що в операційних не вистачає анестезіологів, а в реанімації — медичних сестер і вплив кадрів з лікарень зростає, зарплату підвищили не на 5—10 %, а значно вище. У 2004 р. лікар в середньому отримував 460 євро в місяць, а медична сестра — 320. У 2007 р. зарплата дільничного лікаря становила від 800 до 1000 євро, а хірург-початківець отримував мінімум 1500 євро. Згідно з держпрограмою, до 2015 року зарплата в сфері охорони здоров'я мала б збільшитися в 3,8-4,6 рази. Вона відповідно вплине і на пенсії.

На початку XXI ст. в Литві коефіцієнт Джині складав 34,5 %, тобто в країні спостерігалася значна нерівномірність у розподілі доходів між домогосподарствами. За оцінками експертів, навіть якби Литва зберегла темп зростання ВВП на рівні 7 - 8 %, що було характерно для неї до кризи 2008-2009 років, рівня благополучних країн ЄС, за різними оцінками, вона змогла б досягти хіба що через 30-40 років. В 2007 р. Литва за рейтингом купівельної спроможності займала 26 місце в Європі (4896 євро на душу населення). Загалом, фінансовий стан домогосподарств до кризи 2008-2009 рр. характеризується поступовим покращенням. Рекордні темпи економічного зростання, що становили до 2008 р. 9%, сприяли підвищенню заробітної плати в середньому на 20 % на рік,

Водночас, державної підтримки насамперед потребують жінки, що зайняті у державному секторі. Приблизно 58% працівників державного сектора складають жінки, в приватному секторі, навпаки, велику частину працівників (три чверті) складають чоловіки. Одним з пояснень такого розподілу є те, що такі традиційно «чоловічі» галузі, як будівництво і машинобудування, приватизовані в Литві фактично повністю. Приватизація понизила шанси жінок влаштуватися на роботу в приватному секторі. Тому Уряд Литви спільно з неурядовими організаціями розробив і почав виконувати програму щодо збільшення ролі жінок у Литві. Програма передбачає розгляд і вирішення питань із дотримання прав людини, які стосуються жінок, соціально-економічного положення, охорони здоров'я, освіти, планування сім'ї, ролі в політиці й адміністрації, застосування насильства відносно осіб жіночої статі, ролі жінок у роботі засобів масової інформації, а також збору статистичних даних і аналіз відмінностей суспільного життя чоловіків і жінок.

В Литві діє трирівнева пенсійна система. Починаючи з 1 серпня 2008 р. базова пенсія в Литві становила 360 євро. Литва, для зменшення дефіциту бюджету, була змушена підняти вік виходу на пенсію. Досвід Литви показує, що через малу народжуваність і збільшену тривалість життя, в країні в 2010-2020 рр. прийдеться продовжувати вік виходу на пенсію по старості і для жінок і для чоловіків з 65 років. Очікувана тривалість життя чоловіків у 2010 р. складала 67 років, а жінок – 78 років. З 2009 р. жінки виходять на пенсію в 63,5 років, а чоловіки – в 65.

Для подолання наслідків світової кризи 2008-2009 рр. уряд пішов на скорочення державних видатків, на скорочення зайнятості у бюджетній сфері тощо. Це дало певні результати. В 2009 р. рівень ВВП на душу населення склав 11044 дол. США (51 місце в світі). За індексом людського розвитку Литва в 2010 р. зайняла 44 місце в світі. В 2011 р. Литві вдалося подолати негативні наслідки світової економічної кризи, що позитивно вплинуло на фінанси домогосподарств у наступні роки. Так, в 2018 р. мінімальна зарплата в Литві становила 380 євро, підвищилася й середня зарплата. Однак, пандемія COVID-19 в 2020 р. знову негативно позначилася на доходах домогосподарств, що змусило державу збільшити видатки на фінансову підтримку малозабезпечених верств населення. Це, в свою чергу, спричинило зростання дефіциту бюджету та державного боргу. Водночас, у зв'язку з виходом Литви з коронакризи в

2021 р. країна повинна вийти на докризові показники розвитку та на докризовий рівень доходів домогосподарств.

2.5. Фінанси підприємств в Литві.

Після відновлення незалежності в країні виникла необхідність у реорганізації економіки та її наближенні до умов ринку. Для збалансування бюджету Литва провела масову приватизацію державних підприємств у всіх сферах, хоча це призвело до значного безробіття. У Литві до кризи 2008-2009 рр. високими темпами розвивалися традиційні сектори економіки, де має місце висока додаткова вартість, зокрема електроніка, електротехніка, приладобудування; підприємства все ширше використовують всесвітньо визнаний прикладний науково-дослідний потенціал країни у області біотехнологій, виробництва лазерів, телекомунікацій та в інших секторах.

В країні також почалися формуватися ринкові умови для розвитку сільського господарства (організовуватися фермерські господарства та інші структури приватного капіталу, сформувалася відповідна інфраструктура для сільськогосподарського виробництва). У 1991 р. було розпочато аграрну реформу, а в 1991-1993 рр. остаточно здійснено приватизацію власності колгоспів і радгоспів.

Особливості діяльності підприємств у вільних зонах Литви.

Практика стимулювання економіки шляхом створення окремих регіональних зон для залучення інвестицій успішно реалізується і в Латвії: в Лієпаї, Резекне, Латгалії, портах Риги і Вентспілса. Початковий термін дії СЕЗ повинен був закінчитися ще в 2017 році, але його продовжили до 2035 року з метою нівелювання наслідків глобальної кризи 2008 року. Для підприємств ВЕЗ передбачено **такі пільги:** якщо розмір інвестицій досяг суми 1 млн євро та якщо не менше 75 % доходів підприємства за той податковий період, у який досягнуто рівня 1 млн євро, склали доходи від діяльності з виробництва, обробки, переробки, складування, оптової торгівлі складованими в СЕЗ товарами чи від надання послуг, пов'язаних із виконуваною у вільній зоні діяльністю, підприємство на шість податкових періодів звільняється від податку на прибуток, а протягом 10 – щодо нього використовується зменшена на 50 % ставка податку на прибуток; ці підприємства також можуть не обкладатися податком на додану вартість, податком у дорожній фонд та на нерухоме майно, незалежно від розміру інвестиції в підприємство ВЕЗ. Ці та інші пільги підприємствам у ВЕЗ дали змогу зменшити безробіття в державі та призупинити міграцію з країни. За деякими оцінками, після вступу Литви до Європейського Союзу 01.05.2014 р. до нього мігрувало кілька сотень тисяч жителів країни (насамперед у Польщу, Велику Британію та Ірландію).

Інші пільги. Більшість муніципалітетів Литви пропонують знижки щодо сплати земельного податку та інколи надають фінансову підтримку підприємництву за створення робочих місць.

Пільги для малих і середніх підприємств. Підприємство, загальний дохід якого протягом податкового періоду не перевищував 288 620 євро та з кількістю працівників не більше 10 осіб, має право до суми 7240 євро прибутку

використовувати ставку податку на прибуток у розмірі 0 %, а до залишкової частини прибутку – стандартну ставку податку в розмірі 15 %.

Особливості функціонування та фінансування сільськогосподарських підприємств у Литві

Нині сформувались такі типи господарств (виробників сільськогосподарської продукції): **фермерські господарства з повною зайнятістю** (тільки невелика їх володіють 15-200 га землі, мають досить вузьку спеціалізацію, займаються вирощуванням зернових, овочів, цукрових буряків, виробляють молоко, свинину, яловичину; **фермерські господарства, що використовують найману робочу силу** - це великі господарства, які належать одному фермеру, вони сформувалися шляхом скуповування і довгострокової оренди земельних ділянок. Величина цих господарств залежно від спеціалізації варіює від 200 до 1000 га. Це господарства, які ефективно працюють (здебільшого вони є вузькоспеціалізованими); **господарства з обмеженою відповідальністю** (сільськогосподарські та акціонерні товариства) - це досить великі господарства, що мають до 1500-2000 га (у середньому близько 300 га) землі; **господарства власників присадибних ділянок** (близько 90% родин, які проживають у сільській місцевості, мають невеликі наділи землі. Вони обробляють 2-3 га землі (іноді до 10-15 га). Головна їх мета – забезпечити себе основними продуктами харчування; **партнерські господарства власників присадибних ділянок**. Ці власники, що мають 2-3 га землі, але не мають можливості самостійно обробляти свої ділянки, об'єдналися в товариство і користуються перевагами великого господарства, застосовуючи сівозміну, а також ефективно використовуючи техніку. Вони мають можливість збільшити земельні площі (купуючи або орендуючи вільні ділянки у держави чи в інших землевласників); **партнерські фермерські господарства** (частина з них зареєстрована як кооперативи). Такий вид господарства (малопоширений) об'єднує 2-7 ферм середніх розмірів. Їх господарі обробляють не тільки свою землю, а й орендовану у держави або в інших власників, які мешкають у містах і не займаються землеробством.

Держава надає певну допомогу кооперативам, проте ці кошти поки не справляють значного впливу на розвиток кооперації. При збільшенні фінансової допомоги з боку держави і фондів ЄС ситуація могла б бути кращою, хоча після вступу Литви у ЄС з 1.05.2004 року Євросоюз значно збільшив допомогу зайнятим у сільському господарстві Литви.

2.6. Фінансовий ринок Литви.

Основою фінансового ринку країни є банківський сектор, більшість банків якого викупили іноземні інвестори. Розвиваються й інші фінансові структури: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди тощо. Водночас, поки що недостатньо та нераціонально використовуються різні джерела фінансування сільськогосподарських підприємств, зокрема, допомога держави, **Фонду підтримки села**, іноземні інвестиції тощо. Одержати кредити дуже складно, бо потрібна певна застава. У більшості випадків у кооперативів немає необхідного майна, яке могло б стати гарантією для банків. Становище поліпшив створений в 1998 р. **Фонд гарантій кредитів**.

Великі надії покладаються сільськогосподарськими та іншими виробниками на фінансову допомогу з фондів ЄС. Крім того, зареєстровані в Литві підприємства в процесі розвитку свого бізнесу можуть користуватися з підтримки структурних фондів ЄС та інших фондів.

Фінансова допомога Литві з фондів ЄС здійснюється насамперед для того, щоб заохочувати розвиток відстаючих регіонів і забезпечити їх пристосування до ринкових змін. Допомога виділяється регіонам, де ВВП з розрахунку на одного жителя нижче, ніж 75 % середнього рівня по ЄС, а також регіонам з особливо низькою щільністю населення (в даному випадку щоб уникнути міграції і подальшого зменшення чисельності населення). Саме до цієї категорії отримувачів допомоги відносяться всі регіони Литви. Так, після вступу країни до ЄС 01.05.2004 р. позитивно вплинуло на притік інвестицій до країни. Так, надходження прямих зарубіжних інвестицій на протязі першого півріччя 2004 року зросли на 39,6 % (порівняно з відповідним періодом 2003 року). Майже дві третини зовнішньої торгівлі Литви припадає на країни ЄС, у торгівлі з якими останніми роками її частка зростала і зростатиме в майбутньому. Слід зазначити, що підвищену зацікавленість інвестування в Литву стали проявляти підприємці Далекого Сходу.

Інвестиційне середовище в Литві є сприятливим для іноземних інвесторів; акти, пов'язані з регулюванням інвестицій і підприємництва, узгоджені з правовою системою, що діє в ЄС та адаптовані до неї. Правова, податкова, митна й інші системи регулювання підприємництва в Литві такі ж, як і в інших країнах ЄС. Винятковість Литви – це високий рівень освіти жителів, незвичайно сприятливі умови для підприємництва і найшвидше зростання її економіки в Європі. Зарубіжні інвестиції (включаючи повторні інвестиції), що ростуть, - найбільш переконливий доказ позитивного відношення підприємців до Литви. За індексом сприйняття корупції Литва в 2010 р. займала 46 місце в світі.

Після кризи 2008-2009 рр. Литва поступово відновлює свою інвестиційну привабливість, розвиває туристичний сектор. В 2011 р. за індексом туристичної конкурентоспроможності Литва займала 55 місце в світі. Для покращення фінансового стану підприємств і домогосподарств в 2013 і наступні роки Литва вирішила відмовитися від дорогого російського газу, яким їм постачає російський монополіст «Газпром». Для цього в Литві будують три термінали для приймання зрідженого газу. Але лише один зводять за певної участі держави. Решта – приватні – із залученням кредитів та іноземних інвестицій.

3. Фінансова система Естонії

3.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Естонії (менше 1,4 млн. населення) включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств та підприємств, фінансовий ринок. Публічні фінанси включають державний бюджет, бюджети 253 муніципалітетів (46 міських та 207 сільських), фінанси публічних підприємств та установ. Основним джерелом доходів бюджетів усіх рівнів є податкові надходження. Структура урядових витрат країни є наступною (відносно ВВП): сумарні

витрати – 33,9 %, на інвестиції – 2,0 %, на товари, послуги, зарплату – 19,5 %, на дотації – 1,3 %, на соціальні витрати – 8,8 %, на інші витрати – 2,3 %. Обсяг дефіциту державного бюджету в Естонії (у відсотках до ВВП) становив у 1999 р. – 4,7, 2000 р. – 0,7, в 2001 р. – 0,1, в 2002 р. – 0 %. У 2002 р. ВВП Естонії становив 6 млрд. євро, а в 2008-2009 роках він знизився під впливом світової фінансової кризи. Відповідно зріс і дефіцит бюджету і державний борг країни, а уряд був змушений скорочувати соціальні видатки.

З початку ХХІ ст. Естонія виділяє значні кошти на інформатизацію країни, в тому числі й на інформатизацію державного управління. З серпня 2000 року естонський уряд працює в електронному режимі, тобто, вся підготовка документів відбувається в електронному форматі. За розрахунками естонців, використання комп'ютерної системи дало можливість заощадити значні кошти на канцелярських матеріалах, папері, публікаціях у пресі. Тільки це дозволило уряду Естонії окупити всі витрати на створення системи протягом трьох років. Естонська система інформатизації сумарно обійшлася приблизно в 200 млн. євро — близько 150 євро на жителя. Зараз на ці цілі виділяється менш як 1% бюджету Естонії — до 35 млн. євро на рік. Але при цьому було створено глобальну систему з виходом практично на кожного жителя, котрий постійно проживає в республіці.

В 2007 р. Естонія й Європейська Комісія узгодили план витрачання 3,4 млрд. євро, що були виділені Естонії з бюджету Євросоюзу на 2007-2013 рр. на соціально-економічний розвиток. Кошти були виділені з фондів, призначених для вирівнювання менш розвинених регіонів ЄС і підтягнення їх до рівня більш розвинених. Середньорічний темп інфляції в 2000 – 2009 рр. в країні склав 3,3 %. Спад ВВП в країні за 2008-2009 рр. склав 17 %, але Естонія швидко пододала кризу 2008 - 2009 рр. На відміну від інших балтійських країн, Естонії не треба було вдаватися до допомоги ззовні, оскільки в країні задовго до цієї кризи почали створювати стабілізаційний фонд, призначений для кризових умов. Це дало змогу Естонії отримати не фінансову допомогу, а кредити від міжнародних організацій під ставку близько 2 %.

З 1997 р. по 2008 р. сукупний державний борг зростає: з 52 % в 1997 р. до 118 % в 2008 р. (50 % складає зовнішній борг кредитних установ). В 2011 р. ріст ВВП країни склав 8 %, тоді як в зоні євро тільки 1,6 %. В 2012 р. дефіцит бюджету склав 2,1 %, а в 2013 р. вдалося досягнути бездефіцитного бюджету. ВВП Естонії у 2020 р. склав 31,03 млрд дол США. На 2020 рік державний борг склав менше 8,4 %. В результаті пандемії коронавірусу в 2020 р. ВВП країни знизився на 2,9 %, а в 2021 р. економіка вийшла на докризовий рівень. На 2022 р. було намічено скоротити дефіцит бюджету до рівня менше 3 %. Водночас, було заплановано підвищення доходів місцевих бюджетів на 100 млн євро. Враховуючи зростаючу військову загрозу від Росії, витрати на оборону були підвищені до рівня 2,3 % від ВВП. Крім того, витрати на науково-дослідні роботи були підвищені до 1 % від ВВП країни.

Місцеві фінанси та міжбюджетні відносини в Естонії

Відповідно до Закону «Про адміністративний поділ Естонії (1995), з 1998 р. почалося об'єднання міських та сільських муніципалітетів, що сформувало новий

тип місцевих урядів. Функції місцевої влади в Естонії досить широкі. Муніципалітети відіграють важливу роль у наданні освітянських послуг, соціальної допомоги, послуг з охорони здоров'я. До основних джерел муніципальних доходів Естонії належать: частка загальнодержавних податків і зборів, дотації-трансферти з держбюджету, місцеві (або муніципальні) податки, кредити, орендна плата за використання муніципальної власності, доходи від продажу муніципальної власності.

Міжбюджетні трансферти виступають одним із найбільш вагомих джерел доходів муніципалітетів, їхня частка становить близько 75 % їхніх доходів. Значну частку трансфертів (близько 70%) становлять розщеплені доходи. Головною формою прямих міжбюджетних трансфертів є вирівнювальні гранти. З огляду на значні відмінності у величині податкової бази між окремими муніципалітетами, в Естонії здійснюється програма фінансового вирівнювання. Метою вирівнювання є досягнення такого рівня бюджетних доходів, щоб кожен муніципалітет мав на душу населення не менше 90% від національного рівня. До уваги не беруться надходження від місцевих податків та зборів.

Близько 60% суми міжбюджетних трансфертів припадає на загальні субсидії, більшу частку яких становлять вирівнювальні дотації з державного бюджету. В Естонії протягом фінансового року загальна сума платежів за рахунок погашення основного боргу та відсотків по кредитах та інших боргових зобов'язаннях органів місцевого самоврядування не повинна перевищувати 20 % від прогнозованих доходів відповідного бюджету у разі ухвалення рішення про отримання нових кредитів або випуск нових боргових зобов'язань. Загальна сума непогашених кредитів, випущених боргових зобов'язань та інших пов'язаних з ними фінансових зобов'язань, а також планованих до отримання і випуску кредитів та зобов'язань, не повинна перевищувати 60 % від суми доходів бюджету, яку планується отримати в поточному році (включаючи цільові дотації центрального уряду). Муніципалітетам дозволено використовувати короткострокові кредити для покриття їх поточних витрат. На початку 2009 р. було прийнято рішення про скорочення фінансування місцевих самоврядувань: була зменшена частка відрахувань муніципалітетам від прибуткового податку і був скорочений фонд вирівнювання. Щоб компенсувати втрату доходів з 01.07.2010 р. в Таллінні був введений **податок з продажів** на товари розкоші за ставкою 1 %.

3.2. Податкова система Естонії

Прибутковий податок із фізичних осіб носить не прогресивний, а пропорційний характер, що є особливою рисою для цієї країни. В Естонії лінійний податок на доходи фізичних осіб у 2007 р. був на рівні 22%, з 2008 р. він дорівнював 21%, а в 2009 р. – 20%.

Сума доходу, не оподаткованого прибутковим податком, встановлюється щороку естонським урядом. До **типових доходів**, що не підлягають оподаткуванню, належать: державні пенсії та інші соціальні виплати; витрати з позик і лотерей; дохід від продажу майна, що перебуває у власному користуванні понад два роки; доходи, витрачені на здобуття освіти

(але не більш як 6 тис. крон на рік); суми відшкодування витрат на проїзд; витрати, що пов'язані з наймом житлових приміщень та інші витрати, що сплачуються у зв'язку з відрядженням публічного службовця (у тому числі добові), військовослужбовців, працівників та членів правлінь на умовах і в межах норм, встановлених Урядом Естонії; суми компенсацій, що виплачуються публічним службовцям, військовослужбовцям, робітникам та членам правлінь у зв'язку з використанням ними для виконання робочих чи службових обов'язків легкових автомобілів, що перебувають в особистій власності платника податку чи взятих у них в довгострокову оренду; виплати Президенту Естонії, що здійснюються на основі Закону «Про посадові гарантії Президента Республіки»; суми відшкодування робітникам та службовцям у зв'язку з нещасними випадками на виробництві чи професійними хворобами у розмірі, що не перевищує в календарному місяці розмір народної пенсії.

Прибутковим податком обкладаються також доходи нерезидентів, серед яких доходи, одержані нерезидентом від роботи на основі трудової угоди чи публічної служби, якщо нерезидент виконував свої обов'язки в ЕР, а виплати здійснювали Естонська держава, орган місцевого самоврядування або Президент, а також якщо ці виплати здійснювались через зареєстровану в ЕР юридичну особу – резидента, котрий мав постійне місце діяльності в країні. Прибутковим податком не обкладаються доходи, одержані за виконання посадових обов'язків в ЕР дипломатичними та консульськими представництвами іноземних держав, представниками спеціальних місій і членами дипломатичних делегацій, членами представництв міжнародних організацій за програмою співпраці, а також особами, що працюють при зазначених представництвах і не є громадянами чи постійними жителями ЕР.

Соціальний податок введено в дію 15.04.1998 р. Платниками податку є: юридичні особи; фізичні особи, що використовують найману працю; філії іноземних підприємств, постійним місцем діяльності яких є Естонія; державні та місцеві органи самоврядування, установи. Ставка соціального податку становить 33% від суми, яка оподатковується, причому 20% відраховується до позабюджетного фонду соціального забезпечення, а 13% – до фонду медичного страхування. Податок зі страхування від безробіття становить 0,8 % від фонду зарплати для роботодавця плюс 1,63 % від зарплати працівника. Внесок до накопичувального пенсійного фонду становить 2% від зарплати працівника.

Податок на виведений капітал

З 01.01.2000 р. набув чинності новий закон, згідно з яким від оподаткування звільняється та частина прибутку, що реінвестується у розвиток підприємства. Тобто оподатковується тільки виведений капітал, відповідно, цей податок став називатися **податком на виведений капітал**. Його ставка донедавна була 21 %, а зараз складає 20 %. Податкові зобов'язання виникають у разі: виплати дивідендів; зменшення капіталу компанії (якщо він збільшився за рахунок фондової емісії); розподілу майна, що залишилося після ліквідації та припинення діяльності підприємства (у тій частині, що перевищує внесок у капітал); витрат і виплат, не пов'язаних з господарською діяльністю. Починаючи з 01.01.2019 р. поетапно застосовується ставка в розмірі 14 % для

«регулярно виплачуваних дивідендів». Це означає, що таку ставку можна сплатити, якщо компанія постійно розподіляє дивіденди, не відкладаючи сплату податку надовго. Таким чином, проводиться політика, спрямована на оподаткування не заробленого прибутку, а розподіленого. Податок спрямований на стимулювання іноземних інвестицій у державу (вона отримує їх і без того у великих обсягах). Це було зроблено під впливом проведеного в Естонії опитування інвесторів, котрі вважають, що однією з умов збільшення інвестицій у країні є звільнення їх від оподаткування.

Податок на додану вартість (ПДВ) забезпечує значну частину всіх надходжень до державного бюджету. Об'єктом оподаткування виступають: продаж, обмін та реалізація товарів і послуг; споживання товарів або послуг безпосередньо платниками податку, коли проводиться передача товарів та надання послуг роботодавцями в рахунок покриття заробітної плати, премій або інших виплат, якщо зареєстрований платник сплатив при придбанні цих товарів або послуг податок з обороту; відчуження організаторами лотереї товарів власного виробництва та надання ними послуг у вигляді лотерейних виграшів. З імпортованих виробів податок сплачується в порядку, встановленому митними правилами. Базова ставка ПДВ складає 18 %, а знижена – 9 %.

ПДВ не обкладаються такі товари та послуги: послуги зі здобування базової, основної, середньої та вищої освіти, а також підвищення та здобування освіти за вільним вибором; засоби поштової оплати та послуги державного поштового зв'язку; медичні послуги, затвержені Законом про медичне страхування; речі та послуги, пов'язані з похованням; послуги, що надаються кредитними та небанківськими фінансовими установами, а також страхові послуги; організація азартних ігор; лотерейні білети; здача в оренду приміщень та надання послуг з обслуговування власників цих приміщень, а також витрати на земельний податок та страхування приміщень; ліки та медичні вироби, лікарські та діагностичні засоби згідно з переліком, затвердженим Міністерством із соціальних питань; соціальні послуги; наукова діяльність університетів та наукових установ, що фінансуються з державного бюджету.

Нульова ставка ПДВ встановлена для експорту товарів та послуг, вистав і концертів, театральних-видовищних програм, що входять до затвердженого Міністерством культури переліку, передплатних періодичних видань, підручників та робочих зошитів для основних шкіл і гімназій, затверджених Міністерством освіти Естонії.

Акцизний збір. Оподаткування регламентується законами «Про акциз на моторне пальне», «Про акциз на алкоголь», «Про акциз на тютюн», «Про акциз на моторно-транспортні засоби». Закон «Про акциз на моторне пальне» прийнято в 1993 р. Акцизом, крім пального, обкладається мастило, що виробляється в Естонії, а також імпортоване в країну. Не обкладається акцизом моторне пальне в стандартних паливних баках транспортних засобів; вироблені в Естонії та експортовані виробником моторне пальне та мастило, якщо вивезення їх підтверджується митною декларацією про експорт. Ставки акцизу встановлюються з одного літра на авіаційний бензин та з одного кг бензину та моторного мастила. Закон «Про акциз на тютюн» прийнято в 1994 р. Цим

збором обкладаються тютюнові вироби, що виробляються в Естонії, а також постачання їх на митну територію країни, за винятком тієї кількості, ввіз якої дозволяється чинними правилами ввозу для фізичних та юридичних осіб без сплати мита. Акциз із вітчизняних тютюнових виробів сплачується виробниками, а з тих, що ввозяться на територію Естонії, безпосередньо імпортерами. Акцизним збором не обкладаються тютюнові вироби, якщо вони: ввозяться з митної території країни; ввозяться на митну територію Естонії для подальшого транзитного перевезення; продаються після проходження митного та прикордонного контролю при виїзді з Естонії або до митного та прикордонного контролю при придбанні в цій країні; належать юридичним особам іноземних держав і ввозяться на митну територію з дозволу митного департаменту для виставлення на ярмарках та виставках. Ставка акцизного збору встановлюється в євро до конкретної кількості тютюнових виробів.

Мито. Товари, що провозяться транзитом територією Естонії, акцизами не обкладаються. Згідно із законом «Про іноземні інвестиції» закордонні інвестори, підприємства, інші юридичні особи та роботодавці мають право ввозити особисту власність і вивозити свою продукцію без сплати мита. Також без сплати мита закордонні інвестори можуть ввозити кошти для оплати за нерухомість і здійснення робіт, передбачених відповідними законодавчими актами.

Податок на землю. Розраховується, виходячи з вартості землі, що підлягає оподаткуванню, і включає державний та місцевий податки. Цей податок донедавна становив 0,6% від вартості землі, а місцевий податок – 0,3-0,7%. Він стягується згідно із законом «Про податок на землю», прийнятим у 1993 р. Сплачують його всі власники та користувачі землі. Зараз ставки цього податку дорівнюють від 0,1 % до 2,5 % вартості землі (на орні землі і природні пасовища ставка складає від 0,1 до 2 %).

Податок з ігрного бізнесу. Ним оподатковуються такі види ігрного бізнесу: лотереї за ставкою 16%, ігри на спритність – 18%, тоталізатор – 5%, парі – 30% тощо.

Місцеві податки.

Особовий податок. Його сплачує житель волості або міста віком від 18 до 65 років. Термін обкладання податком – один календарний рік. Від його сплати звільняються військовослужбовці строкової служби, інваліди I та II груп. Роботодавець повинен на підставі заяви платника, прийнятого на роботу на термін не менше одного місяця, утримувати із заробітної плати щомісячно 1/12 частину річної суми особового податку та перераховувати її до бюджету за місцем проживання, вказаним платником, до 5 числа місяця, наступного за виплатою заробітної плати. Особа, яка не звільняється від сплати і з якої цей податок не стягується, сплачує його частинами в розмірі не менше 1/4 від річної суми податку до 25 числа першого місяця наступного кварталу. Волосна та міська управи мають право надавати пільги або звільняти від податку на відповідних умовах та у встановленому порядку.

Місцевий прибутковий податок введено для підприємств, розташованих та зареєстрованих на території волості або міста і дохід яких на

підставі закону «Про прибутковий податок» підлягає оподаткуванню. До категорії платників податків входять некомерційні об'єднання та спілки, організації, що займаються господарською діяльністю. Об'єктом його є розрахований, відповідно до Закону «Про прибутковий податок», оподатковуваний дохід платника податку, з якого вилучено встановлену частину державного прибуткового податку. Для страхових компаній об'єктом оподаткування є сума страхових платежів (премій).

Розмір ставки оподаткування не повинен перевищувати 2% від доходу, що оподатковується, а для страхових товариств – 0,4% від суми платежів (премій), що надійшли в період оподаткування. Волосна та міська управи мають право надавати пільги щодо місцевого прибуткового податку та звільняти від нього на відповідних умовах та згідно з встановленим порядком.

Податок з продажу сплачують фізичні особи, які на території волості або міста займаються підприємницькою діяльністю, а також підприємства, зареєстровані на цій території. Ним оподатковується вартість товарів та послуг, що реалізовані платником кінцевому споживачу. Ставка податку з продажу не повинна перевищувати 1% вираженої в ціні продажу вартості товару або послуги.

Податок з човнів сплачують при технічному огляді власники човнів, яхт, катерів довжиною до 12 метрів (тобто маломірних суден) до місцевого бюджету. Термін оподаткування є один календарний рік. Якщо маломірне судно зареєстроване після початку періоду оподаткування, то воно обкладається з наступного після реєстрації місяця. Відповідними органами встановлюються диференційовані ставки податку на маломірні судна, а також забороняється технічний огляд човнів, що належать власникам, які не сплатили цього податку. Волосна та міська управи мають право надавати пільги щодо податку з човнів та звільняти від нього на конкретних умовах та у встановленому порядку.

Податок з реклами та об'яв. Його сплачують фізичні та юридичні особи з реклами або об'яв, що розміщуються на території місцевого органу самоврядування, а також на засобах громадського транспорту, зареєстрованих на фізичну чи юридичну особу. Для цього затверджується перелік об'яв та видів реклами, що підлягають оподаткуванню. Від податку звільняються об'яви державних установ та організацій місцевого самоврядування, а також ті, що пов'язані з виборчою кампанією партій, публічних союзів та незалежних кандидатів. Волосна та міська управи мають право надавати пільги щодо податку з реклами та об'яв та звільняти від нього.

Податок за перекриття шляхів та вулиць сплачують фізичні і юридичні особи у випадках організації демонстрацій, проходжень, інших заходів, а також при проведенні будівельних та ремонтних робіт, якщо це супроводжується повним або частковим перекриттям шляхів, вулиць, площ, парків, зон відпочинку загального користування. Ставка податку встановлюється органом самоврядування і сплачується до місцевого бюджету.

Податок на транспортні засоби сплачують фізичні та юридичні особи, що мають механічні транспортні засоби, занесені до державного реєстру.

Ставка податку встановлюється на одиницю потужності двигуна, залежно від типу транспортного засобу та кількості посадочних місць. Для деяких платників податку з механічних транспортних засобів існують пільги.

Податок за утримання тварин сплачується власниками, які утримують їх на території волості або міста згідно із затвердженим переліком тварин. Періодом оподаткування є один календарний рік. Податок сплачується до місцевого бюджету у встановлений термін. Волосна та міська управи мають право надавати пільги щодо податку на утримання тварин або повністю звільняти від його сплати.

Податок з розваг. Його сплачують організатори розважальних заходів, що проводяться на території волості або міста, а також власники розважальних установ, розташованих на цих територіях. Цей податок сплачується з продажу квитків на розважальні заходи, що мають бути зареєстровані у відповідному органі місцевої влади, на території якої проводяться заходи. Податок надходить до місцевого бюджету. Волосна та міська управи мають право надавати пільги або звільняти від його сплати.

З 01.07. 2009 р. було підвищено податок з обороту (на 2 %), а з 01.01.2010 р. – акциз на тютюнові вироби (на 5 %), щоб подолати негативні наслідки світової фінансової кризи 2008-2009 рр. для економіки Естонії.

В Естонії має місце й **ухилення від сплати податків**. Одним із прикладів «кримінального» ухилення від сплати податків є одержання заробітної плати в «конвертах». Але слід підкреслити, що ухилення від сплати податків не носить масового характеру.

Для виключення багаторазової сплати внесків з одного доходу працюючих на території декількох країн фірм або дочірніх підприємств Естонія уклала договори про уникнення подвійного оподаткування з 36 країнами. У списку є і Україна. Двосторонні угоди скорочують навантаження на підприємство в країні походження доходу. Якщо підприємство сплатило передбачені законом податки з доходу в підписала угоду країні, внесок з цієї суми повторно не справляється. При виявленні факту подвійної сплати протягом трьох років з можна подати прохання про відшкодування. Щоб скористатися вигідними перевагами, необхідно пред'явити сертифікат податкового резидента. Юридичним особам сертифікат видають на три роки, а фізичним особам – на рік.

3.3. Фінанси домогосподарств в Естонії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати (на дітей, по безробіттю та інвалідності тощо), а основними витратами – сплата податків, зборів, комунальних платежів, за оренду житла тощо. Підставою для повернення податків та зборів є: виховання неповнолітньої дитини; вихід на пенсію; компенсація за нещасний випадок на робочому місці або втрата працездатності, викликана пов'язаним з професійною діяльністю захворюванням; інші причини. При розрахунку відрахувань з доходу віднімаються виплати за отриманими кредитами на купівлю житла, витрати на навчання, вартість подарунків, добровільних пожертвувань, внески у пенсійний фонд, страхування і деякі інші платежі.

Звільнена від сплати зборів сума не може перевищувати 50% загального річного доходу.

Про ріст фінансових можливостей домогосподарств може засвідчити той факт, що з 2001 р. до 2008 р. середня зарплата підвищилася з 350 до 830 євро. В 2009 р. внаслідок кризи вона зменшилася до 780 євро, але в 2011 р. внаслідок подолання наслідків кризи 2008-2009 рр. вона збільшилася до 930 євро. Зараз ВВП на душу населення становить понад 23 тис дол США. Мінімальна зарплата на червень 2020 р. складала 584 євро. Середня державна пенсія по старості з 2006 до 2011 р. зросла з 133,6 євро до 272,4 євро. Вихід на пенсію з 2010 р. складає 65 років. Пенсійна система Естонії включає три рівні: солідарна система, накопичувальна система, приватні пенсійні фонди. На 2022 р. запланована компенсація високих цін на електроенергію. Водночас, на 2022 р. не планувалося підвищення акцизів.

Прибутковим податком з громадян обкладаються доходи, одержані фізичною особою в податковий період з усіх джерел в Естонії та за її межами. Прибутковий податок з доходів громадян в Естонії розраховується за такою **методикою**. Із заробітної плати, процентів, дивідендів, страхового відшкодування, пенсій, стипендій, аліментів та інших компенсацій, оренди – 20 %. Із ліцензійних платежів, з винагород, що виплачуються спортсменам або художникам, нерезиденту за діяльність в Естонії, а також з винагород нерезиденту за надані в Естонії послуги – 15%. Із страхового відшкодування та виплат із пенсійного фонду, що обкладаються податком за пільговою ставкою, – 10%. Якщо при утриманні прибуткового податку з нерезидента міжнародний договір передбачає ставки нижчі за ставки, введені в країні, то застосовуються ставки, передбачені міжнародною угодою. Якщо сума податку, сплачена платником, менша за суму, що підлягає сплаті відповідно до закону, то на суму, не сплачену у встановлений термін, нараховуються відсотки.

За порушення законів про податки фізичні особи несуть відповідальність відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення або Кримінального кодексу. Адміністративні стягнення у зв'язку з несплатою можуть накладатися не пізніше, ніж протягом трьох років з дня закінчення терміну перерахування утриманої, чи такої, що підлягає утриманню, суми податку чи подання декларації, в якій сума податку була занижена платником.

У зв'язку з різким підвищенням цін на енергоносії восени 2021 р. всім споживачам електроенергії урядом буде надана компенсація в розмірі 50 % від плати за користування електроенергією.

3.4. Фінанси підприємств в Естонії

Протягом 90-х років ХХ ст. основна частина державних підприємств була приватизована, зокрема, й з участю іноземних інвесторів. Зокрема, до 1997 р. було приватизовано майже 100 % державної власності. З 1999 р. приватний сектор забезпечував 75 % виробництва в країні. У державній власності залишилося кілька великих підприємств, зокрема порти. Водночас, в Талліннському порту була створена вільна економічна зона. Основними доходами підприємств в Естонії є прибуток, а основними витратами – сплата податків та різних соціальних зборів. Зростання доходів населення після вступу

до ЄС призвело поряд з позитивом, й до негативів: багато інвесторів планують перебазування своїх підприємств з Естонії в Білорусь та Україну, де заробітна плата значно нижча. Уряд Естонії підтримує всі сфери бізнесу, а особливу увагу приділяє розвитку транспорту, зв'язку, торгівлі, промисловість. Зокрема, уряд запровадив спеціальний податковий режим для судноплавних компаній-перевізників та звільнення від податків зарплат екіпажів (резидентів і нерезидентів).

Поряд з підприємствами сучасних галузей економіки в країні активно розвивається й туристичний бізнес. Зокрема, Федерація фермерів Естонії співпрацює з муніципалітетами у напрямку розвитку агротуризму. Позитивно вплинуло на розвиток економіки створення вільних економічних зон у портах Естонії. Уряд країни приділяє значну увагу й розвитку підприємств з виробництва відновної енергії. Так, частка електроенергії, виробленої з відновлювальних джерел, вже перевищила 11 %.

Сьогодні в структурі економіки переважає сфера послуг, промисловість складає близько 20 %, а сільське господарство – тільки 3 %. В Естонії стрімко розвивається туристичний бізнес (в окремі роки його приріст досягав 8 %). Причому, особливо стрімко розвивається медичний туризм, причиною чого є відносна дешевизна медичних послуг при європейській якості. Більшість медичних туристів прибуває з Фінляндії, де вартість медичних послуг набагато вище, ніж в Естонії.

Естонія фінансово стимулює залучення іноземних інвестицій. Найбільш вигідним для інвестування в Естонію є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Його статутний фонд не може бути меншим ніж 2500 євро. На момент реєстрації товариства наявність сформованого статутного фонду не є обов'язковою. Формувати статутний фонд дозволено протягом трьох років. Внесок до нього може бути як у грошовій, так і в майновій формі. Засновниками ТОВ можуть бути від однієї до 10 фізичних чи юридичних осіб. У керівний орган ТОВ – правління можуть входити від однієї до п'яти осіб. Звітність подають один раз на рік за результатами фінансового року. Власнику чи керівнику такої компанії дозволено управляти ТОВ як безпосередньо з Естонії, так і дистанційно. Він може гарантовано отримати робочу візу «Д» на тривалий час чи вид на проживання в країні. Ці документи дають можливість жити й працювати як в Естонії, так і в іншій державі ЄС.

Відкриття бізнесу в Естонії займає половину робочого дня. Завдяки сучасним технологіям усі бюрократичні процедури можна пройти через Інтернет. За рівнем сприйняття корупції Естонія в 2010 р. займала 26 місце в світі, чому посприяло введення «електронного уряду». Тепер цей досвід переймають всі країни світу.

В останні роки в країні активно використовується такий механізм, як надання **посвідки для проживання для підприємців**. Для цього треба внести 65 тис євро у власний капітал зареєстрованого в Естонії підприємництва; пред'явити бізнес-план, пов'язаний територіально з цією країною і місцевими клієнтами-партнерами; обґрунтувати бізнес-план з точки зору необхідності знаходження підприємництва (територіально) в Естонії для його реалізації.

3.5. Фінансовий ринок Естонії.

Фінансовий ринок країни сьогодні включає всі структурні елементи, характерні для розвинутих країн, але його основою є банківська система. Переважна частина банківських та фінансових структур в Естонії є іноземними. На початку XXI ст. в Естонії функціонувало шість банків та одне відділення іноземного банку, проте до вересня 2000 р., 95% загальних активів контролювалося трьома найбільшими естонськими банками. На цю саму дату безнадійні кредити становили лише 2,1% їх загального кредитного портфеля. Всі значні банки мали позитивний фінансовий результат як у 1999 – 2000 рр. Після продажу третього найбільшого державного банку іноземним інвесторам під контролем банків з іноземною власністю виявилось понад 95% внутрішніх банківських активів. Зараз в Естонії діє 7 комерційних банків і 7 представництв іноземних банків. Регулятором банківської системи виступає Банк Естонії. В країні також діють страхові організації, найбільшими серед є три страхові організації. Водночас, страхові послуги в країні надають й комерційні банки. В Естонії також діють пенсійні фонди, оскільки в країні була запроваджена приватні пенсійні фонди.

Фінансовий ринок країни (до введення євро) базувався на власній грошовій одиниці (естонській кроні), яку Естонська Республіка ввела першою серед колишніх союзних республік (20 червня 1992 р.). Дії Естонії щодо введення власної валюти розглядаються як оптимальні порівняно з іншими країнами Прибалтики. Естонська крона повністю підтримувалася золотом та іноземною валютою. З 01.01.1999 р. естонська крона була прив'язана до євро. Пізніше країна ввела євро.

Країна є новим нетиповим інвестиційним офшором, оскільки вона приваблива насамперед для реінвестування капіталу. Це дає значні можливості для розвитку бізнесу, оптимізації податків та для зростання капіталу. При цьому країна не входить у «чорні списки» офшорів жодної держави світу. Крім того, в Естонії відсутній валютний контроль. Відкриття бізнесу в Естонії займає половину робочого дня. Завдяки сучасним технологіям усі бюрократичні процедури можна пройти через Інтернет. За рівнем сприйняття корупції Естонія у 2010 р. займала 26 місце у світі, чому посприяло введення «електронного уряду». Тепер цей досвід переймають усі держави світу.

Із 01.12.2014 р. в Естонії діє Закон про надання «електронного громадянства». Вартість цієї послуги – 50 євро. Це дасть можливість іноземцям – власникам «електронного громадянства» – реєструвати компанії в Естонії та підписувати юридичні контракти з будь-якого місця у світі через відео трансляцію. Законотворці розраховують на певний приплив інвестицій у країну. Планувалося, що до 2020 р. цією послугою скористаються щонайменше 5000 іноземців.

Естонія підписала угоди про уникнення подвійного оподаткування з 57 країнами світу, зокрема з Великою Британією, Німеччиною, Італією, Кіпром, КНР (за винятком Гонконгу та Макао), США, Францією, Швейцарією, а також з Україною.

Контрольні запитання.

1. Які основні доходи і видатки державного бюджету Латвії ?
2. Які існують прямі і непрямі податки існують в Латвії ?
3. Які основні доходи і видатки державного бюджету Литви ?
4. В чому полягає інвестиційна привабливість Литви для іноземних інвесторів ?
5. Які основні доходи і видатки державного бюджету Естонії ?
6. Які існують прямі і непрямі податки існують в Естонії ?

Тема 11. Фінанси Польщі та Угорщини

1. Фінанси Польщі
2. Податкова система Польщі
3. Фінанси Угорщини
4. Податкова система Угорщини

1. Фінанси Польщі

1.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Польщі включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Польщі включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ.

Основними доходами державного бюджету є: 1) податки і збори, які згідно з іншими положеннями не становлять доходів одиниць місцевого самоврядування, цільових фондів чи інших суб'єктів сектора державних фінансів, мита; 2) внески з прибутку державних підприємств та одноосібних спілок Державної Скарбниці, дивіденди; 3) внески з прибутку Народного Польського банку; 4) внески профіцитів обігових коштів державних бюджетних закладів тощо. Після вступу до ЄС в 2004 р. Польща стала отримувати від нього значно більші кошти, ніж сплачувати внески до його бюджету. Зокрема, у 2007-2013 рр. Польща з фондів ЄС отримала близько 67 млрд. євро допомоги, а в 2014-2020 рр. вона отримала близько 70 млрд євро. Проблемою є освоєння цих коштів, оскільки вже зараз в Польщі не вистачає робочої сили. Тому влада країни в кінці 2021 р. прийняла додаткові заходи щодо спрощення працевлаштування українських заробітчани.

Видатки бюджету держави поділяються на: 1) поточні видатки; 2) видатки на обслуговування боргу Державної Скарбниці; 3) майнові видатки. **Поточні видатки** охоплюють: 1) загальні субвенції для одиниць місцевого самоврядування; 2) дотації; 3) заробітну плату і нарахування на неї; 4) інші послуги для фізичних осіб; 5) закупівлю товарів та послуг; 6) інші видатки, пов'язані з функціонуванням бюджетних одиниць або реалізацією їхніх статутних завдань. **Видатки на обслуговування боргу Державної скарбниці** охоплюють, зокрема, видатки бюджету держави на виплату відсотків і дисконту від казначейських цінних паперів, виплату відсотків за взяті кредити і позики, а також виплат, пов'язаних із наданими Державною Скарбницею поручництвами та гарантіями. **Майнові видатки** охоплюють: 1) видатки на закупівлю і

володіння акціями, а також внески до торговельних спілок; 2) інвестиційні видатки державних бюджетних одиниць, а також цільові дотації на фінансування чи дофінансування коштів на реалізацію інвестицій.

Пандемія коронавірусу змусила уряд Польщі в березні 2020 р. прийняти антикризовий пакет допомоги економіці («**Антикризовий щит**») в розмірі 212 млрд злотих (52 млрд дол США). У ньому виділено 5 напрямів допомоги: 1) захист працівників від втрати робочих місць; 2) підтримка охорони здоров'я; 3) безпека фінансової системи; 4) підтримка підприємців; 5) державні інвестиції. Загальна витрачених коштів за програмою складе 9 % від ВВП країни, але більшу частину цих коштів становитимуть фінансові гарантії. Прямі виплати і допомоги реальному бізнесу та громадянам складуть всього 3 % від ВВП. Загалом, згідно даних Європейської Комісії, за 2020 р. ВВП країни знизиться на 4,6 %, тоді як в Єврозоні падіння ВВП сягне 8,7 %.

Влада Польщі старається утримувати державний борг на рівні 55 % від ВВП. Водночас, поки невідомо, як вплинуть на цей борг заходи так званого «антиінфляційного щита», представленого прем'єр-міністром Польщі Матеушом Моравецьким на початку грудня 2021 р., який на меті має подолати наслідки найвищої з 2001 р. інфляції. Загалом, «антиінфляційний щит» коштуватиме уряду близько 10 млрд злотих (2,4 млрд дол США), а додаткові кошти будуть надходити від скорочення видатків.

Реформа місцевого самоврядування і місцевих фінансів у Польщі

У 1999 році в Польщі було проведено адміністративно – територіальну реформу, кількість воєводств було значно скорочено. Поляки спочатку визначили первинну, адміністративну бюджетну одиницю – **гміну**. Нині в країні налічується 2489 гмін. Вони покликані задовольнити потреби місцевої громади в суспільних послугах. Для цього гміна має закріплені джерела доходів у вигляді податків та зборів. Середню ланку самоврядування – **повіт** – у Польщі було введено вже після того, як певний час проіснували гміни. Повіт виконує повноваження з утримання закладів середньої, спеціальної та професійної освіти, медичних установ і лікарень, культурних установ, збереження культурних цінностей тощо. Найвищою ланкою місцевого самоврядування в Польщі є **воєводство**, головною функцією якого є регіональний розвиток. З 1999 року кількість воєводств скоротилася з 49 до 16. Конституція обмежує обсяг заборгованості органів місцевого самоврядування, він не повинен перевищувати 60 % річного доходу муніципалітету. Узяті кредити та позики і випущені цінні папери підлягають сплаті або викупу того ж року, в якому їх взято або випущено.

Пенсійна реформа в Польщі та особливості її реформування.

Процес реформування пенсійного забезпечення в Польщі передбачив трирівневу систему формування пенсійних фондів. **I ступінь** (реформований FUS – фонд соціального страхування) спирається на розподільчі принципи (внески працівників реєструються на особистих рахунках, але витрачаються на поточну виплату пенсій і допомог). **II ступінь** (відкриті пенсійні фонди) і **III ступінь** (пенсійні програми для робітників і службовців, засновані роботодавцем, інвестиційні пенсійні фонди, різні форми накопичування

індивідуальних збережень на забезпечення в старості) спираються на накопичувальне фінансування, яке полягає в тому, що внески вкладаються в те чи інше підприємство і примножуються. Внески в **обов'язковий** сегмент страхової системи (I і II ступінь) вносять роботодавці і працівники, кожен з яких оплачує половину суми. З цією метою на початку 1999 р. було проведено підвищення заробітної плати у розмірі, що дорівнює половині страхового внеску. У деяких надзвичайних ситуаціях внесок вносить держава. Внески оплачують також члени пенсійних програм для робітників і службовців (III ступінь, відкриті пенсійні фонди) в рамках **добровільного страхування**. Негативні наслідки фінансової кризи 2008 – 2009 рр. для публічних фінансів змусила уряд Польщі в 2013 р. піти на часткову націоналізацію коштів відкритих пенсійних фондів (на суму 150 млрд злотих), щоб зупинити зростання державного боргу. При цьому уряд взяв на себе зобов'язання проіндексувати ці кошти і повернути їх з часом.

В кінці 2019 р. уряд розробив програму зі створення приватних пенсійних фондів працівників, кошти на яких будуть їх власністю, а внески в ці фонди будуть здійснювати і роботодавці, й працівники.

Особливості фінансування охорони здоров'я в країні

У Польщі кожен працюючий відраховує дев'ять відсотків від зарплати до Національного фонду охорони здоров'я. Для фермерів – окреме страхування через спеціальні лікарняні каси. При цьому поляки мають право вибору лікаря та лікарні. У лікарні функції між директором і його заступником розподіляються так. Перший – менеджер, здійснює загальне керівництво, відповідає за фінанси і технічне забезпечення. Другий – займається лікувальним процесом. Польський лікар повинен мати страховку на 4 тисячі євро. Інакше з ним не підпише контракт Національний фонд здоров'я. Цю страховку купує лікарня, якщо лікар там працює. Або він сам, коли в нього приватна практика. А в медичному закладі, незалежно – приватний він чи державний, клієнт нічого не платить. На медичне обслуговування поляка в середньому щорічно передбачено 700-800 доларів. Разом з тим, частину витрачених на ліки коштів (але тільки за рецептами) держава повертає хворим, хоча це веде до значних витрат держави.

1.2. Фінанси домогосподарств у Польщі

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Певну допомогу отримують безробітні, але таких в Польщі не так багато. Зокрема, в 2018 р. безробіття в країні складало 3,7 %. Для багатьох польських сімей важливими складовими їх доходів є перекази від заробітчанин, оскільки близько 3 млн поляків постійно чи тимчасово працює за кордоном. Водночас, у першій половині 2020 р. близько 30 тис полякам не була продовжена віза на перебування у Великій Британії у зв'язку виходом останньої з ЄС, що негативно позначилося на доходах їх сімей.

Пенсійний вік для чоловіків і жінок — 67 років, необхідно мати мінімально 25 років стажу (для чоловіків) і 20 років (для жінок). На сьогоднішній день мінімальний розмір пенсії становить 1050 злотих, хоча є ще

виплата нижче цього рівня — пенсія по тимчасовій непрацездатності або втрати годувальника, з нею виплачується тільки 825 злотих на місяць. Пенсія через повну втрати працездатності становить 900 злотих. Проте, за мірками Євросоюзу, пенсії в Польщі все ще низькі. Водночас, пенсіонери Польщі користуються широкими пільгами при поїздках потягами і літаками. **Є пільги і при сплаті комунальних послуг** — субсидія від держави становить **40-100%**, тобто, пенсіонер іноді не платить нічого за газ або за світло. Медичне обслуговування та забезпечення ліками людей похилого віку навіть у приватних клініках також частково оплачується державою

В 2019 р. рівень доходу населення, з урахуванням реальної купівельної спроможності національної валюти, склав, за даними МВФ, 33991 дол США. Мінімальна заробітна плата стала складати з 01.01.2019 р. 2250 злотих, водночас мінімальна погодинна зарплата зросла до 14,7 злотих за годину. Крім того, сім'ї з дітьми стали отримувати на дитину 500 злотих щомісячно. Спочатку цю допомогу видавали родинам на кожну другу та наступну дитину віком до 18 років незалежно від доходів, а незаможним родинам – й на першу та кожну наступну дитину. Потім, ці виплати розповсюдили й першу дитину для всіх сімей. Це робиться для того, щоб стимулювати зростання народжуваності в країні, яка переживає депопуляцію. У 2020 році мінімальна заробітна плата, згідно з планом, становила 2600 злотих брутто. З 1 січня 2021 року мінімальна заробітна плата зросла не на 400 злотих, як передбачалось, а на 200 злотих, до 2800 злотих брутто на місяць.

У зв'язку з негативними наслідками пандемії коронавірусу для багатьох домогосподарств влада країни у березні 2020 р. прийняла ряд заходів, які дозволять зберегти від скорочення кілька мільйонів робочих місць. Полякам, які втратили роботу, були запропоновані робочі місця при виконанні масштабних інфраструктурних проектів. Кошти на них заклали у спеціальному фонді стимулюванні економіки. Крім того, уряд продовжив на час карантину усі дозволи на легальне перебування та роботу в Польщі для всіх іноземців.

Для подолання негативних наслідків різкого підвищення цін на енергоносії восени 2021 р. З 20.12.2021 р. уряд знизив на 5 місяців акциз на паливо до мінімального дозволеного в ЄС рівня. З 01.01.2022 р. паливо буде звільнено від податку з роздрібного продажу, а також від податку на викиди. Це повинно знизити ціну на паливо приблизно на 20 злотих до 28-30 злотих. Крім того, з січня 2022 р. на 3-и найважчі зимові місяці уряд Польщі запроваджує зниження ПДВ на природний газ з 23 % до 8 %. Також будуть повністю скасовані акцизи на електроенергію. З січня 2022 р. на 3-и місяці уряд знизить ставку ПДВ на електроенергію в контексті припинення цінових спекуляцій на ринку «зелених» сертифікатів. Також близько 5-ти мільйонів домогосподарств мають отримати виплати в розмірі 40-1150 злотих для підтримки родин у зв'язку з удорожчанням продуктів харчування.

1.3. Фінанси підприємств у Польщі

Основними доходами підприємств у країні є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, різні види допомоги з фондів ЄС, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів. Водночас,

сплачуючи значні екологічні платежі, польські підприємства з різних фондів (зокрема, з фондів ЄС) можуть отримати екологічні допомоги.

Переважну частину державних підприємств було приватизовано в країні на початку 2000-х років, але не всі вони запрацювали ефективно. Тому ряд стратегічних підприємств було викуплено державою у свою власність, зокрема Польські авіалінії, які після цього стали працювати із прибутком. Польський бізнес значно виграв від вступу до Євросоюзу в 2004 р., оскільки в країну масово пішли іноземні інвестиції. Водночас, проблемою для багатьох промислових та будівельних підприємств стала нестача робочої сили. Тому польська влада постійно спрощує умови для іноземних громадян, які працюють в Польщі. До категорії особливо задоволених перейшли також фермери, хоча вони найбільше виступали проти цього. Вони, як виявилось, отримали найбільше дивідендів. Так, за кожен гектар оброблюваної землі для них відкрилася можливість отримувати щорічно неоподатковуваних 500 євро. У Польщі після вступу до ЄС були введені певні пільги та дотації для іноземних інвесторів, тому вони збільшують свою присутність на польському ринку.

Зараз основну частину підприємств в країні складають малі та середні підприємства (99 % всіх підприємств), які виробляють більше 50 % ВВП країни. Основним засобом фінансування малих і середніх підприємств у Польщі є власні кошти. Банківський кредит виступає основним засобом фінансування для тих підприємств, на яких працює понад 30 працівників. Найбільше користуються банківським кредитом цивільні спілки (акціонерні товариства). Важливу роль у фінансуванні малих і середніх підприємств можуть відіграти такі форми, як: лізинг, факторинг, франчайзинг, фонди венчурного капіталу. Певні кошти можуть інвестувати у розвиток малих і середніх підприємств **фонди ризикованого капіталу**. Вони утворюються насамперед публічними інвесторами (урядовими агенціями, місцевими владами) і приватними інвесторами (банками, страховими компаніями, пенсійними фондами тощо). Кошти з цих фондів насамперед отримують ті фірми, які мають сильні позиції на ринку, але не мають належного капіталу для подальшого розвитку. Ними також можуть скористатися невеликі фірми, які не можуть отримати кредитів або випустити на ринок власні цінні папери.

Згідно з програмою боротьби з наслідками пандемії коронавірусу, прийнятою урядом Польщі у другій половині березня 2020 р. передбачені певні фінансові пільги для підприємств, насамперед для мікробізнесу. Так, було прийнято рішення про звільнення від виплат соціальних внесків до Соціального фонду (ZUS) само зайнятих осіб та мікропідприємців (на підприємствах яких зайнято до 9-ти осіб) на період карантину, при умові, якщо їхній прибуток за березень 2020 р. впаде вдвічі або більше у порівнянні з лютим 2020 р. Були об'явлені й так звані **«кредитні канікули»**, коли підприємства можуть відтермінувати виплати за своїми боргами перед банками, а ті не будуть нараховувати відсотки на час карантинних заходів. Також запроваджується програма річних мікро кредитів під державні гарантії на суму 5 тис злотих (1,2 тис дол США). Постраждалі підприємства зможуть розраховувати на часткову допомогу держави із виплати зарплати для співробітників. З Фонду соціальних

гарантій працівників можна буде отримати до 40 % від розміру середньої зарплати по країні на кожного працівника для компенсації витрат на оплату праці. Влада також відтермінувала введення податку на роздрібну торгівлю до січня 2021 р.

1.4. Фінансовий ринок Польщі.

На сьогодні в Республіці Польща створено потужний інтегрований та чітко структурований фінансовий ринок. Він характеризується істотним зростанням активів небанківських установ, а також обсягів фінансування підприємств безпосередньо за допомогою ринку капіталів. Варшавська фондова біржа є одним із перспективних європейських фондових майданчиків та найбільш динамічним ринком IPO.

У квітні 1988 р. на основі 430 відділень Національного банку Польщі (НБП) було створено 9 потужних державних банків. А в 1993 р. розпочалася приватизація цих 9-ти банків через фондову біржу, але, як правило, за участю стратегічних інвесторів, обраних зі знаних загальноєвропейських фінансових установ та банків. Водночас, науковці та політики Польщі занепокоєні тим фактом, що 60 % її банківських активів і 80 % пасивів належать західним банкам.

У Польщі достатньо розвинутим є й лізинговий ринок, який регулюється загальними вимогами до діяльності суб'єктів господарювання. У минулому, завдяки податковим пільгам, було забезпечено значний внесок лізингу у сталий розвиток економіки країни, хоча на початку 2000-х роках серед лізингових операцій були й сумнівні. У 2018 р. зростання лізингового ринку у Польщі склало близько 22 %.

На особливу увагу заслуговує система державного регулювання фінансового ринку Польщі. З 19. 09. 2006 р. розпочала функціонувати **Комісія з фінансового нагляду (KNF)**. Ця комісія здійснює нагляд за ринками капіталів, страхових послуг, пенсійного страхування, а також за фінансовими конгломератами. З 01.01. 2008 р. фінансовий нагляд, який здійснюється Комісією з фінансового нагляду, став охоплювати також нагляд за банківськими інституціями, що раніше здійснювала Комісія з банківського нагляду.

Ключовим елементом депозитарної системи країни є Національний депозитарій цінних паперів Республіки Польща (KDPW S.A.). Його створено у 1991 р. як невід'ємну складову Варшавської біржі цінних паперів (GPW S.A.). Із 7 листопада 1994 р. депозитарій функціонує як незалежна інституція, створена у формі акціонерного товариства, основними акціонерами якої є Державне казначейство (33 % акцій). Біржа цінних паперів у Варшаві (33 %), Національний банк Польщі (33 %). На Національний депозитарій цінних паперів Республіки Польща (НДЦП) покладено функції управління та нагляду за депозитарно-кліринговою системою. НДЦП є одним із головних інститутів інфраструктури ринку капіталів Республіки Польща та тісно взаємодіє з його іншими учасниками та регулятором.

Особливості функціонування інвестиційних СЕЗ у Польщі

Спеціальні економічні зони (СЕЗ) у Польщі використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталих регіонів, у яких, згідно з нормативами ЄС, щодо надання регіональної допомоги обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75 % по країні. Більшість прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях цих зон. СЕЗ являють собою виділені в адміністративному плані частини території країни, призначені для ведення на них економічної діяльності суб'єктами господарювання на більш привабливих умовах. Підприємці, які виявили бажання працювати в СЕЗ, повинні отримати спеціальний дозвіл на ведення такої діяльності.

2. Податкова система Польщі

Податок на доходи фізичних осіб. PIT (Personal Income Tax) – це податок на доходи фізичних осіб, який стягується з кожної особи, що отримує в Польщі дохід на підставі трудових договорів, договорів підряду та договорів про надання послуг. Податок стягується не тільки з громадян Польщі, а також з іноземців. Зараз ставка становить 17% (нові зміни з 1 жовтня 2019 року, раніше було 18%) для доходу до 85 528 злотих за рік і 32% – для суми, яка перевищує цю суму.

Платник податків може також скористатися **пільгами та відрахуваннями**, передбаченими польським урядом для зниження суми податку. Наприклад, встановлена пільга на дитину, але про це треба вказати в декларації. Крім пільги на дитину, можна зменшити суму податку ще кількома способами: благодійними внесками, використанням інтернету, донорством, витратами на реабілітацію тощо. Кожен в своїй податковій декларації може вказати благодійну організацію, на користь якої він хотів би переказати 1% від податку.

З 2019 року платники податків в Польщі більше не розраховують свій податок самостійно. Тепер це робить податкова служба, а платник тільки перевіряє правильність даних в декларації. PIT-37 заповнюється на основі поданої в податкову декларації PIT-11 – це завдання роботодавця.

Податок на доходи юридичних осіб охоплює всі види доходів юридичних осіб, організаційних структур без статусу юридичної особи, за винятком компаній, які не мають статусу юридичної особи, та груп податкового капіталу, включаючи дохід від діяльності, яка не може підпадати під дію легально функціонуючих контрактів (контрактів, що порушують умови загальноприйнятої соціальної діяльності), та доходи від: сільськогосподарської діяльності (крім спеціальних секторів сільськогосподарської продукції); лісового господарства. Податок на доходи юридичних осіб з 2004 р. сплачувався за ставкою в розмірі 19 %, а з 01.01.2016 р. його ставка була зменшена до 15 %, а для малого бізнесу були введені ще й додаткові пільги з цього податку.

Податок на товари та послуги (ПДВ)

З 2011 р. цей податок має такі ставки: основна – 23 % (була 22%), знижена ставка на базові продукти харчування – 5 % (була 3 %), знижена ставка на інші продукти харчування – 8 % (була – 5 %) та нульова ставка на експортні товари. Крім того, застосовується звільнення від оподаткування деяких об'єктів, а також організацій без права вирахування обов'язкового податку. З кінця 2015 р.

в Польщі розгорнулася широка боротьба з ухиленням від сплати ПДВ. Це дало додатковий ресурс бюджету країни на суму більше 200 млрд злотих, який був спрямований на підвищення соціальних стандартів життя для бідних верств.

Акцизний збір нараховується, крім іншого, на продукцію спиртової промисловості, вино, пиво й тютюнові вироби, автомобілі та електронне обладнання високої якості. **Ставки** акцизного збору можуть бути визначені залежно від типу товарів, до яких вони застосовуються, таким чином: як відсоток (щодо ціни продажу, зниженої за відрахуванням ПДВ, або стосовно бази оподаткування імпорту); як сума (в злотих за одиницю продукції); як різниця цін; як відсоток (щодо роздрібною ціни); та в сумі на одиницю товару, якщо йдеться про цигарки. **Базою** нарахування акцизного збору в Польщі є оборот, а у разі імпортера – митна вартість, збільшена на суму митних зборів.

Податок з ігор

Діяльність в галузі ігор та взаємних парі дозволяється лише згідно з умовами, зазначеними в Акті про азартні ігри та взаємні парі. Каталог ігор та парі міститься в статуті; умови гри викладено у відповідних положеннях. Азартними є ігри з метою виграшу грошей або призів, результат яких залежить від випадку; серед них: жеребкування, лото, лотереї, цифрові ігри, ігри у казино, карти тощо. Міністр фінансів має повноваження визначати, чи не є гра або парі, не зазначені у каталозі, азартною грою або взаємним парі.

Податок з продажу. В 2016 р. в Польщі було введено **податок з продажу**, які повинні сплачувати великі торгові підприємства. Це викликало занепокоєння Європейської Комісії, яка розпочала спеціальне розслідування проти Польщі щодо порушення нею умов податкової конкуренції в ЄС.

Екологічні податки. Ставка вуглецевого податку у Польщі складає 37 євро за одну тонну викидів. Крім того, в країні використовується система торгівлі викидами парникових газів.

Місцеві податки і збори

Існуюча система місцевих податків та зборів, що збираються на рівні гмін, включає в себе податок на нерухомість, сільськогосподарський, лісовий, транспортний податки, податок з власників собак, збір за місце на ринку, місцевий та адміністративний збори. Дохід від зазначених податків та зборів складає власний дохід гмін, до якого також входять прибутки від податків з фізичних осіб, що здійснюють економічну діяльність, які сплачуються у формі «податкової картки», податків зі спадщини та дарування, і марочний збір, що визначається податковими інспекціями.

Спрощена система оподаткування полягає у визначенні законодавчим актом ставки податку у процентному чи абсолютному нарахуванні, незалежно від величини прибутку – до визначеної в розпорядженні суми витрат і отриманого доходу. Спрощене оподаткування означає спрощену форму звітності перед податковими службами.

3. Фінанси Угорщини

3.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Угорщини включає публічні фінанси, фінанси

недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Угорщини включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ.

Угорщина провела велику підготовчу роботу до вступу до ЄС, чому сприяла й фінансова допомога цієї організації Угорській державі. В країні була проведена приватизація державної власності, селянам була повернута земля, відновлено ринкове ціноутворення тощо. Все це дозволило Угорщині вступити до ЄС 01.05.2004 р. У 2007 р. країна отримала можливість використання нових джерел фінансування, а саме зі Структурних Фондів Європейського Союзу та Фонду З'єднання, у розмірі 22,4 млрд. євро.

У 2006-2007 рр. в Угорщині почалися проводитися реформи в галузі публічних фінансів, щоб зменшити дефіцит державного бюджету, який значно перевищив вимоги Маастрихтської угоди. В 2009 р. МВФ надав країні пільговий кредит на суму 15 млрд дол США, щоб подолати наслідки світової кризи 2008-2009 рр. Реформи прискорилися з 2010 р., коли до влади прийшов уряд на чолі з В. Орбаном, хоча не всі вони позитивно сприймаються Євросоюзом. Були скорочені певні соціальні виплати, підвищені ставки окремих податків. Зокрема, в кінці грудня 2011 р. парламент Угорщини підвищив ставку ПДВ з 25 % до 27 %, що є найвищим рівнем в ЄС. В 2010 р. уряд В. Orbana значно підвищив податок на банки, який був введений в 2008 р. попереднім урядом. Він дав до бюджету біля 180 млрд. форинтів. 16.12.2011 р. МВФ відмовив у наданні допомоги Угорщині, оскільки парламент країни прийняв закони, які обмежують незалежність Національного банку Угорщини. Це негативно позначилося фінансовій системі країни. В кінці 2011 р. державний борг Угорщини склав 82 % до ВВП. Враховуючи необхідність віддати в 2012 р. 5 млрд. євро зовнішніх боргів, уряд Угорщини був змушений піти на співробітництво з МВФ. У наступні роки владі Угорщини та керівництву ЄС вдалося знайти компромісні рішення щодо вирішення вказаних та інших проблем. Відповідно, в 2014-2020 рр. Угорщина отримала від ЄС 22 млрд євро через структурні фонди ЄС та 3,45 млрд євро на розвиток сільської місцевості.

У 2020 р. у зв'язку з пандемією коронавірусу приріст ВВП країни склав тільки 2,5 %, тоді як в 2019 р. він дорівнював близько 5 %. Тому уряд розробив програму підтримки населення і бізнесу, щоб призупинити спад виробництва в 2020 р. Угорщина отримала певну фінансову допомогу від ЄС у зв'язку з фінансовими втратами країни від пандемії коронавірусу у першій половині 2020 р.

Угорська економіка посідає 58-е місце у світі за номінальним ВВП (у 2020 році склав 154,8 млрд. дол. США, падіння становило 5%, у порівнянні з 2019 роком).

Місцеві фінанси в Угорщині

Адміністративно-територіальна структура сучасної Угорщини представлена районами, містами з правами району, містами, районами у м. Будапешт, селищами. Згідно із Законом «Про місцеві уряди», обов'язки муніципалітетів діляться на обов'язкові та факультативні. Обов'язкові функції всіх муніципалітетів включають такі: дошкільна та початкова освіта, базові послуги з охорони здоров'я,

освітлення вулиць, місцеві дороги, виплата соціальної допомоги та допомоги по безробіттю, догляд за кладовищами, забезпечення питною водою, захист прав етнічних та національних меншин.

Фінансові ресурси місцевої влади Угорщини складаються із власних доходів, податкових розщеплень та державних прямих трансфертів. До власних доходів включають місцеві податки, надходження від комунальної власності, частину екологічних штрафів (30 %). Закон «Про місцеві податки» (1992 р.) визначив перелік місцевих податків. До них віднесено податки на нерухомість та землю, податки на ділянки та будівлі, податок на туристичні послуги, прибутковий податок з комерційної діяльності, комунальний податок.

Угорщина характеризується досить розгалуженою системою трансфертів місцевим урядам. Практикуються як непрямі, так і прямі міжбюджетні трансферти. Трансферти становлять значну частку доходів місцевим крядам, яка є досить стабільною — близько 70 %. У структурі трансфертів головну роль відіграють прямі міжбюджетні трансферти, значну частину яких становлять цільові. Муніципалітети, які мають дефіцит бюджету за поточними статтями, можуть отримувати гранти на покриття дефіциту. Надають ці гранти центральний уряд загалом, окремі міністерства та відомства, позабюджетні фонди. В Угорщині обмеження розміру коштів на обслуговування боргу органів місцевого самоврядування становить 70 % власних поточних надходжень (місцеві податки, збори, платежі, плата за послуги, відсоткові доходи). Органи місцевого самоврядування при отриманні кредитів та проведенні витрат на суму більше 100 млн. форинтів, повинні мати висновок зовнішнього аудиту.

Уряд Угорщини поставив перед собою завдання з стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій в економічно відсталі східні регіони, щоб зменшити концентрацію іноземного капіталу в центральному та західних регіонах. Значні кошти отримують органи місцевого самоврядування з фондів ЄС. Так, місто Дебрецен отримало від Євросоюзу грант на розвиток екологічно чистого міського транспорту. Мерія Дебрецена також виграла грант ЄС на 22 млрд. форинтів на капітальну реконструкцію міських каналізаційних та очисних споруд.

3.2. Особливості реформування системи пенсійного забезпечення в Угорщині

У 1998 р. Угорщина першою серед постсоціалістичних країн розпочала радикальну пенсійну реформу. Специфічними реформаторськими заходами стали наступні: домінуючою залишається система, заснована на соціальному страхуванні та солідарності поколінь, тобто система виплат із поточних надходжень (**1-й рівень**); соціальне страхування доповнюється механізмом як обов'язкових (**2-й рівень**), так і добровільних (**3-й рівень**) особистих пенсійних заощаджень, що накопичуються в приватних неприбуткових пенсійних касах (фондах); пенсійний вік поступово зростатиме відповідно з 55 та 60 років для жінок і чоловіків до 62 років для обох статей з 2009 р.

Уряд створив у 1993 році **Державний орган нагляду за діяльністю пенсійних кас** – самостійний адміністративний орган, підпорядкований Міністерству фінансів, так само, як і Державний орган нагляду за страховою

діяльністю. Орган нагляду за пенсійними касами єдиний як для кас другого обов'язкового, так і третього добровільного рівнів. На утримання органу нагляду каси сплачують 0,2 % суми внесків учасників пенсійних кас.

Впровадження обов'язкових накопичувальних пенсійних рахунків поставив й певні проблеми. Зокрема, уряд повинен мати досить коштів для фінансування переходу до багаторівневої системи. Так, щорічні втрати солідарної системи від перерозподілу частини внесків до другого рівня становлять 1 % ВВП. Тому вказані проблеми та значний державний борг країни змусив керівництво країни в кінці 2010 р. відмовитися від другого рівня пенсійної системи.

3.3. Фінанси домогосподарств в Угорщині

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Позитивом є той факт, що сім'ї, які мають трьох і більше дітей, не сплачують податок на доходи фізичних осіб. Таким родинам уряд також надає субсидію на придбання житла у розмірі 33 тис євро. Ще стільки ж можна отримати як позику. Водночас, в Угорщині існує значне незадоволення серед працюючого населення такими високими виплати багатодітним сім'ям, оскільки вони у значній мірі йдуть в проблемні сім'ї, члени яких переважно ніде не працюють. В 2019 р. прийнято рішення щодо відшкодування ПДВ (до 5 млн форинтів) платникам, які будують нові будинки або ремонтують старі у малих населених пунктах з січня 2020 р. В 2019 р., за даними МВФ, рівень доходу на душу населення (з урахуванням реальної купівельної спроможності валюти) склав близько 34 тис дол США. У 2020 р. номінальний ВВП у розрахунку на одну особу в Угорщині становив 15,4 тис. дол. США.

В 2018 р. рівень безробіття в країні складав 3 %, але на початку 2020 р. ситуація з безробіттям в країні погіршилася внаслідок карантину, введеного для подолання пандемії коронавірусу. Тому уряд Угорщини прийняв ряд заходів щодо додаткової допомоги безробітним, які постраждали внаслідок призупинення діяльності підприємств.

Певні витрати угорські родини несуть щодо приватного пенсійного страхування. Стратегія розвитку приватного пенсійного забезпечення в Угорщині полягає у використанні вже існуючих фінансових інститутів (страхових компаній, банків, компаній з управління активами, брокерів тощо) для заохочення їх до надання послуг пенсійним касам. Кризова фінансова ситуація в Угорщині в 2008-2010 рр. змусила керівництво країни піти на суттєві зміни в пенсійній системі країни. Уряд Угорщини 1 грудня 2010 р. повідомив про фактичну націоналізацію обов'язкових пенсійних нагромаджень, здійснених громадянами з 1998 р., а також про введення заборонних обмежень для керуючих компаній та пенсійних фондів, щоб навіть у тих громадян, які захочуть зберегти пенсійні активи у приватному управлінні, не залишилося такої можливості.

3.4. Фінанси підприємств в Угорщині

Основними джерелами фінансування підприємств у країні зараз є прибуток підприємств, амортизаційні відрахування, кошти з фондів ЄС, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів. Для державних підприємств в Угорщині суттєвими доходами були дотації та субсидії держави, що вело до збільшення дефіциту бюджету, тому у 90-х роках ХХ ст. розпочалася їх масова приватизація, а також реорганізація кооперативного сектора в сільському господарстві. Після приватизації значна частина підприємств була перетворена в акціонерні товариства, що дало їм можливість залучати додаткові кошти за рахунок випуску акцій, а також отримувати іноземні інвестиції. Найпоширенішими організаційно-правовими формами компаній в країні є: компанія з обмеженою відповідальністю та акціонерне товариство.

Угорщина має добре розвинуту промисловість, частка якої складає, згідно з останніми даними, 23,8% угорського ВВП. Основними галузями промисловості Угорщини є машинобудування, насамперед автомобілебудування, електротехнічна галузь, фармацевтика та харчова галузь. Угорщина є головним виробником електроніки у Центральній та Східній Європі. Її метою є також стати ключовим у регіоні виробником акумуляторів для електромобілів.

У 2019 р. урядом Угорщини прийнято ряд заходів щодо зменшення оподаткування доходів підприємств. Зокрема, з липня 2019 р. податок на соціальне страхування зменшено з 19,5 % до 17,5 %. Податок з малих підприємств знижено з січня 2020 р з 13 % до 12 %, а для дрібних підприємств його скасовано взагалі. В один платіж об'єднано пенсійні внески, внески на охорону здоров'я та внески по безробіттю. Також скасовано авансові платежі з податку на прибуток підприємств, які до 2019 р. застосовувалися до фірм з річним оборотом понад 100 млн форинтів (близько 343 тис дол США). Тепер податок сплачуватиметься виходячи з даних декларування до 20.05. поточного року, а не до 20.12. минулого року. Відстрочено на три роки запровадження податку на рекламу. Знижено з 15 % до 8 % ставку ПДВ на послуги з тимчасового проживання, з одночасним поширенням на такі послуги спеціального 4 % -го туристичного податку.

3.5. Фінансовий ринок Угорщини

Фінансовий ринок країни став активно розвиватися з початку 90-х років ХХ ст., коли Угорщина провела масову приватизацію державних підприємств та створила дуже привабливі умови для залучення іноземних інвестицій. У першій половині 90-х років ХХ ст. три комерційні банки були створені шляхом розподілу комерційного портфелю Національного банку Угорщини на три секції: важка металургія, сільське господарство і кредитування інфраструктури, а також малого та середнього бізнесу. Водночас, в 2010 р. В. Орбан поставив завдання повністю відмовитися від кредитів МВФ, оскільки останній вимагає, на його думку, здійснювати непопулярні соціальні реформи. В. Орбан також пішов на протистояння й з керівництвом ЄС щодо напрямів реформування банківської системи країни. У наступні роки В. Орбану та ЄС вдалося знайти порозуміння з цього питання.

Регулювання фінансового ринку країни здійснює **Угорське управління з фінансового нагляду (HFSA)**. Сьогодні HFSA поділяється на три умовні частини: загально адміністративну; ту, що виконує функції нагляду за певними секторами ринку, та ту, що займається питаннями розвитку фінансового ринку країни. HFSA повинен виконувати настанови щонайменше міжнародних організацій двох рівнів: таких, як Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO) та Базельський комітет, і таких, як Комітет європейських регуляторів з цінних паперів (CERS) та Комітет європейських регуляторів банківської діяльності (CERB). HFSA повинна також посилити контроль за фінансовими операціями угорців в Інтернеті, оскільки вступ Угорщини з ЄС привело до різкого збільшення кількості Інтернет – користувачів фінансових послуг.

Угорщина – одна з небагатьох країн Східної Європи, у якій до кризи 2008 - 2009 рр. був створений максимально сприятливий клімат для залучення іноземних інвестицій як у виробничу, так і в невиробничу сферу. Податкове законодавство цієї країни до 2010 р. стимулювало діяльність офшорних холдингових, фінансових і ліцензійних компаній, що відкривало широкі перспективи використання угорських юрисдикцій для корпоративного міжнародного планування. Але прихід до влади в 2010 р. В. Орбана частково змінило цю ситуацію, оскільки він пішов на підвищення податків на транснаціональні компанії та іноземні банки, щоб зменшити дефіцит бюджету та державний борг країни.

Угорщини шукає нові форми залучення капіталу в країну, насамперед в недостатньо розвинуті регіони, передусім - східні. Угорщина, за прикладом ряду розвинутих країн, з 2012 р. почала надавати не лише посвідку на проживання, а й громадянство, за умови інвестування в економіку країни не менше 250 тис. євро. З 01.07.2016 р. почали діяти зміни в міграційному законодавстві Угорщини. Для участі в програмі з отримання права на постійне місце проживання (ПМП) в країні, іноземний інвестор повинен інвестувати 300 тис. євро в державні облігації Угорщини. Через 5 років ці кошти будуть повернуті на його рахунок. Додатково треба сплатити 60 тис. євро компанії, уповноваженій на викуп державних облігацій, або – агенту ЕСКРОУ. В цю суму включаються всі адміністративні витрати. Оплату може здійснити фізична чи юридична особа.

4. Податкова система Угорщини

Податок на прибуток підприємств. Ставка податку на прибуток компанії з 1 січня 2017 року знижена і становить 9% (раніше була 16 %). В Угорщині компанії зобов'язані платити корпоративний прибутковий податок з доходів, отриманих від господарської діяльності, що здійснюється для отримання прибутку: з доходу компаній-резидентів, отриманий по всьому світу; з доходу з угорських джерел компаній-нерезидентів, які не мають постійного представництва в Угорщині; з доходу, отриманого від передачі або відчуження пайової участі компанії, що володіє нерухомістю (компанія вважається такою, що володіє нерухомістю, якщо вартість нерухомого майна, розташованого в

Угорщині, становить понад 75% балансової вартості активів на звітну дату, зазначену у фінансовій звітності платника податків самостійно або разом з його афілійованими особами в Угорщині або філіями).

Інвестори протягом певного часу можуть скористатися рядом податкових пільг. У разі створення виробничих потужностей для виробництва готової продукції вартістю не менше 1 млрд. форинтів по всій території країни протягом п'яти років надається податкова пільга у розмірі 50 %, без попередніх умов із розширення штатів. У пріоритетних регіонах і промислових зонах надаються пільги у розмірі 100 % на строк до п'яти років для створення нових виробничих потужностей і будівництва готелів без попереднього визначення вартості інвестиції. Пріоритетними вважаються регіони з рівнем безробіття (понад 15 %).

Ставка корпоративного податку для офшорних фірм становить 3 %. Ці товариства з обмеженою відповідальністю, створені у вільній митній зоні, мають право займатися виключно комерційною діяльністю закордоном і надавати послуги - за винятком фінансових - іноземним фірмам.

Спрощений підприємницький податок (EVA). EVA надає можливість компаніям, щорічні продажі яких не перевищують 30 млн форинтів (за умови, що за два попередні роки у компанії був дохід), зменшити як адміністративний, так і податковий тягар. EVA замінює наступні види податків: ПДВ, особистий прибутковий податок підприємців, податок на дивідендну базу підприємця, податок на прибуток організацій і прибутковий податок з населення за дивідендами. Ставка EVA становить 37%. Якщо загальна сума виручки та всіх статей, які збільшують дохід, перевищує 30 млн форинтів, ставка EVA становитиме 50% від частини податкової бази, що перевищує цю суму.

Податок на доходи у джерела виплати. В Угорщині не стягується податок на доходи у джерела виплати на дивіденди, проценти або роялті, якщо платіж був здійснений на адресу компанії. Якщо ж оплата здійснюється приватній особі, податки стягуються відповідно до положень застосовних договорів про уникнення подвійного оподаткування.

Податок на дивіденди сплачується за перерахованими за кордон дивідендами; ставка податку – 20 %, проте розмір податкової ставки обмежується договорами про відмову від подвійного оподаткування. Для філіалів - залежно від положень договору - податок стягується за затвердженими дивідендами. Іноземні інвестори звільняються від сплати податку при реінвестуванні дивідендів в Угорщині.

Місцевий індустріальний податок. Він сплачується в місцеві бюджети за ставкою 2 %. Деякі місцеві органи влади скорочують цю ставку на 0,5 чи на 1%. Із цього видно, що фірму доцільно реєструвати там, де податок менше 2 %. Наприклад, у Геделле (24 км. від Будапешта) у перші два роки, якщо річний дохід менше 3 млн. форинтів, не треба платити цього податку взагалі.

Прибутковий податок із фізичних осіб. В Угорщині діє прогресивна система оподаткування доходів громадян: мінімальна ставка складає 18 %, а максимальна – 36 %. Відповідно до закону, пенсії – незалежно від їх величини –

прибутковим податком не обкладаються. Проте всі інші доходи, якщо їх сума разом з пенсією перевищує 96 тис. форинтів у рік, підлягають оподаткуванню.

Щоб зміцнити зв'язок між громадянином і державою, з 1989 р. був прийнятий порядок, що прибутковий податок, який стягується за місцем проживання, надходить до бюджету місцевої ради. Таким чином, розвиток тієї чи іншої території значною мірою залежить від фактичної сплати прибуткового податку населенням.

Податок на додану вартість (ПДВ). В умовах світової кризи та виходу з неї (2009 – 2011 рр.) основну ставку ПДВ було підвищено до 25 %, а з 01.01. 2012 р. вона складає 27 %. За нульовою ставкою ПДВ оподатковується група товарів, що нараховує 48 позицій. До неї відносяться деякі види фармацевтичних препаратів, підручники, дитячі товари та товари для інвалідів. Не обкладаються ПДВ фінансові та інвестиційні послуги. Знижена ставка в розмірі 18% застосовується до товарів та послуг наступних категорій: молоко і молочні продукти (крім материнського молока і продуктів, які оподатковуються за ставкою 5%); продукти, вироблені з використанням кукурудзи, борошна, крохмалю або молока; товари комерційного розміщення; нерегулярні заходи просто неба; інтернет-послуги; харчування в ресторанах. Знижена ставка в розмірі 5% застосовується до таких товарів та послуг: медичні послуги; медична техніка; книги; електронні книги; журнали; свині, велика рогата худоба, вівці та кози; птахи, яйця птахів; молоко (крім материнського молока, а також молока, обробленого надвисокою температурою або зі збільшеним терміном придатності); послуги централізованого теплопостачання; послуги інструментальної живої музики артистів в закритих приміщеннях.

Податком на споживання оподатковуються вироби з благородних металів, за винятком виробів із срібла, коштовності (ставка податку 35 %), смажена кава (12 %), виноградне вино (11 %), а також легкові автомобілі: ставка податку для автомобілів з каталізатором і автомобілів з електродвигуном до 1 600 куб. см – 10 %, понад 1600 куб. см – 20 %, без каталізатора - відповідно 22 % і 32 %. Податок на споживання підлягає сплаті при реалізації власної продукції, від імпорту і від продукції, придбаної у суб'єкта, який підлягає оподаткуванню (експорт оподаткуванню не підлягає).

Акциз розповсюджується на нафту, спиртні напої, пиво, шампанські вина, продукти переробки спиртів, тютюнові вироби. Суб'єкт оподаткування в цьому випадку – завод – виробник, організація, що займається складуванням, зберіганням та реалізацією, і приватна особа. Зобов'язання із сплати акцизу виникає при виробництві акцизного товару на території країни або імпорті останнього. Криза 2008 – 2009 рр. та складна фінансова ситуація в Угорщині в наступні роки змусила уряд практично щорічно підвищувати ціни на підакцизні товари.

Екологічне податки. Ставка вуглецевого податку в Угорщині є однією з найменших в ЄС та складає 4 євро за одну тонну. Крім того, в країні використовується додаткове оподаткування старих автомобілів та нафтопродуктів.

Місцеві податки. У системі місцевих податків на підприємця покладаються зобов'язання із сплати індустріального податку, податку майнового типу і комунального податку. Основа визначення місцевого промислового податку - сума нетто надходжень від реалізації продукції за вирахуванням закупівельної ціни проданого товару, вартості робіт, виконаних субпідрядниками, а також - вартості сировини і матеріалів. Ставка податку в 1998 р. дорівнювала 1,4 %, в 1999 р. - 1,7 %, у 2000 р. – 2 %, у 2008 р. – 3 %.

З податків майнового типу підприємці обкладаються податком із споруд і податком з будівельних ділянок. Основа визначення податку із споруд - корисна площа будівлі або її оборотна вартість, розмір податку 900 ФТ/м² або 1,5 %. Податок з будівельної ділянки визначається за нормою 200 ФТ/м² або 1,5 % оборотної вартості. Основа визначення комунального податку - кількість зареєстрованих штатних одиниць, розмір - 2000 ФТ/ люд.

Місцеві податки визначаються місцевими органами самоврядування з урахуванням встановлених законодавством лімітів. Досвід показує, що більшість населених пунктів користується індустріальним податком, інші податки стягуються відносно рідко.

Внески соціального страхування. Обов'язкові платежі роботодавця складаються з соціального внеску, професійного внеску і внеску на реабілітацію. Базою виплатою соціального внеску є базова зарплата, зазначена в трудовому договорі, або, в разі підписання договору на послуги, визначений ним розмір винагороди. Якщо робота виконується відповідно до трудового договору, що регулюється іноземним законодавством, податковою базою є сума щомісячної винагороди. Ставка податку - 22%. Податкові пільги передбачені для сприяння зайнятості працюючих в несприятливих умовах або створення робочих місць в бідних кварталах, а також для працевлаштування трудящих, які створюють високу додану вартість. Крім того, додаткові податкові пільги передбачені для некваліфікованих робітників і працівників, які перебувають у несприятливому становищі, а також осіб, які мають право на отримання соціальної допомоги на виховання дітей і дослідників. Податкова база професійного внеску така ж, як і соціального. Ставка становить 1,5% від податкової бази.

Контрольні запитання.

1. Які основні доходи і видатки державного бюджету Польщі?
2. Які основні доходи і видатки гмін?
3. Які особливості оподаткування фізичних осіб у Польщі?
4. Які особливості податків в Угорщині ви можете назвати?
5. Які доходи і видатки місцевих органів самоврядування в Угорщині ?
6. Які основні напрями проведення пенсійної реформи в Угорщині ви можете назвати ?

Тема 12. Фінанси Чехії та Словаччини.

1. Фінанси Чехії
 2. Податкова система Чехії
 3. Фінанси Словаччини
 4. Податкова система Словаччини
- Контрольні запитання

1. Фінанси Чехії

1.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Чехії включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси. Державні фінанси Чехії включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ.

Уряд з 1993 року, тобто з року створення самостійної Чеської республіки, до 1998 р. був націлений, перш за все, на кардинальні інституціональні зміни і лібералізацію. Йшлося насамперед про приватизацію промисловості, лібералізацію цін, лібералізацію зовнішньої торгівлі, дерегулювання валютної галузі та ін. Уряд Чехії мав одну з найбільш детально продуманих програм масової приватизації. У першу чергу були приватизовані прибуткові підприємства. У Чехії земельна реформа не супроводжувалася розпаюванням земель. Згідно законодавства, колишні кооперативи трансформувалися в приватні юридичні особи, а державні – в кооперативи приватних власників або в комерційні компанії (акціонерні товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю).

Розмір доходів державного бюджету Чехії зріс з 348,8 млрд. крон в 1993 р. до 1015 млрд. крон в 2008 р. Витрати державного бюджету зросли з 344 млрд. крон в 1993 р. до 1070 млрд. крон в 2008 р. Основні видатки бюджету йдуть на соціальні потреби, на розвиток економіки, на дотації місцевим бюджетам, на стимулювання розвитку туризму. Зокрема, у 2006 році Чехію відвідали 6,7 млн. туристів. У середньому вони провели в країні 4,1 добу. Частка туризму становить 10% ВВП країни. В 2011 р. за індексом туристичної конкурентоспроможності Чехія займала 31 місце. В 2005 р. доходи територіальних бюджетів склали 182 млрд. крон, а в 2008 р. – 305 млрд. крон, відповідно видатки зросли з 184 до 380 млрд. крон. Країна вступила в ЄС і в НАТО і досягала до кризи 2008 – 2009 рр. пристойного економічного росту – близько 6 %. В період кризи були проведені деякі скорочення соціальних виплат, а також підвищені окремі податки та збори.

Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років змусила уряд країни частково обмежити державні видатки та ряд інвестиційних програм, підвищити деякі податки. Країні не вдалося уникнути спаду виробництва, але з 2010 р. в Чехії розпочалося зростання виробництва. Можливий вступ Чехії до зони євро спочатку передбачався на 2015 р., але криза 2008 – 2009 рр. відтермінувала цей крок до 2020 р. Однак пандемія коронавірусу та її негативні наслідки для фінансово-економічної ситуації в країні не дали можливість запровадження

євро в 2020-2021 рр. Передчасний вступ до зони євро, як вважають експерти, для Чехії був би непродуктивним.

Проблеми із забезпеченням соціальних гарантій громадянам Чехії в останні роки негативно впливають на виконання рішень ЄС щодо прийняття біженців. Тому більшість населення країни та її керівництво виступили в 2015-2019 рр. проти прийняття мігрантів з мусульманських країн. Водночас, з 2011 р. в Чехії дозволили проживати іноземцям, які мають нерухоме майно, але – на короткий час. Це можуть бути навіть невеликі апартаменти за 40 тис. євро. Крім того, потрібно надати офіційне підтвердження про те, що іноземець може себе фінансово забезпечити, проживаючи у Чехії. В жовтні 2021 р. урядом Чехії було **тимчасово скасовано ПДВ** на електроенергію і газ на тлі значного зростання цін на енергоносії в світі. Це буде коштуватиме бюджету країни близько 78,5 млн крон на місяць.

Значні витрати поніс бюджет Чехії для подолання наслідків прийнятих урядом заходів щодо подолання пандемії коронавірусу, що розпочалася навесні 2020 р. Зокрема, за цей час було отримано 2,7 млн заявок від фірм і підприємців на компенсацію їх збитків, а загальний розмір виплат за ними становив близько 44 млрд крон. У 2021 році, як передбачається, дефіцит знизиться до рівня 3,4 відсотків ВВП. Дані впливають з доповіді про інфляцію, оприлюдненої Чеським національним банком (ČNB). Ще в лютому 2020 р., до початку епідемії, ČNB прогнозував профіцит громадських фінансів. Сукупна заборгованість держави в 2020 році, за даними Нацбанку, підвищилася до 37,6% ВВП з 30,8% ВВП 2019 року. У 2021 році державна заборгованість зросте до 38,6% ВВП. В рамках нового прогнозу ČNB очікував зниження темпів зростання чеської економіки в 2020 році на 8%, а в 2021-м – підвищення на 4%.

1.2. Місцеві й регіональні фінанси в Чехії

Місцеві бюджети, або так звані територіальні бюджети, як офіційно іменуються вони в законодавчих актах ЧР на сучасному етапі включають бюджети країв (областей) та бюджети населених пунктів (муніципалітетів). В структурі доходів місцевих бюджетів у Чехії домінують трансферти з вищих бюджетів, місцеві податки позики тощо. Муніципалітети та краї отримують від центрального уряду **цільові гранти** для фінансування делегованих повноважень у сфері соціальної допомоги: утримання інтернатів для престарілих, центрів догляду за дітьми, спеціалізованих установ соціальної сфери та охорони здоров'я.

Послуги, які надають муніципалітети, поділяються на обов'язкові та добровільні. Перелік перших визначається Законом «Про муніципалітети». До кола основних завдань муніципалітетів включені: дошкільна освіта та 9-річна школа (при цьому оклади вчителів виплачуються з національного бюджету), соціальні послуги індивідам (допомога пенсіонерам на проживання, будинки для осіб похилого віку та інвалідів, дитячі будинки), житлове господарство, водопостачання, збирання та переробка сміття, громадські парки, місцевий транспорт, газо- та електропостачання, експлуатація місцевих доріг, охорона громадського порядку та безпека. Значна частина послуг надається комунальними підприємствами у кооперації із приватними фірмами. До необов'язкових віднесені

послуги у культурній сфері (бібліотеки, заклади культури), організація відпочинку тощо. Ці послуги надаються насамперед у великих містах, які мають більше фінансових можливостей.

Незважаючи на те, що муніципалітети отримують близько 70 % доходів з власних джерел, витратити їх вони змушені відповідно до центральних вказівок. 75 % їхніх доходів призначається для фінансування округів та здійснення обов'язкових видатків (наприклад, соціальних виплат) і лише 25 % – для визначених безпосередньо муніципалітетами потреб.

Регіональні бюджети формуються на рівні країв. У Чехії зараз існує 14 країв, включаючи столицю країни – м. Прагу. Край є основною територіальною самоврядною одиницею в ЧР. Він має власний бюджет, який затверджується регіональним парламентом – Представництвом краю. Основними джерелами формування бюджету краю є: податкові надходження, в частині пропорції, визначеної зокрема Законом №250/ 2000 Кодексу законів Чеської Республіки, в т. ч.: а) податки з доходу фізичних осіб; б) податки з доходу юридичних осіб; в) ПДВ; г) інші платежі; д) податок з нерухомості; неподаткові платежі: а) доходи від власної господарської діяльності; б) платежі бюджетних організацій; в) орендні платежі; доходи від продажу майна; отримані дотації з державного бюджету і державних фондів

Розширення прав регіонів, переведення на них у 2003-2004 рр. об'єктів соціальної сфери, насамперед системи освіти і охорони здоров'я, підкріплюється направленням грошових потоків із державного до місцевих бюджетів, розширенням бази наповнення регіональних і локальних бюджетів.

1.3. Фінанси домогосподарств в Чехії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. На початку XXI ст. чеська сім'я з двох дорослих та двох дітей – утриманців мала річний дохід трохи більше 9 тис. євро. Якщо дохід на таку сім'ю складав менше 4,3 тис. євро, то сім'я попадала в групу ризику. Основними доходами домогосподарств в сучасних умовах є заробітна плата, різного роду соціальні виплати, а витратами – сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування. Освіта в державних вузах чеською мовою безплатна. При народженні дитини виплачується допомога в розмірі 700 євро, далі протягом двох років щомісяця виплачується допомога на утримання дитини в розмірі 450 євро.

В 2019 р., за даними МВФ, рівень доходу на душу населення в Чехії склав 38,8 тис. дол. США (з урахуванням купівельної спроможності національної валюти). Середня зарплата у третьому кварталі 2021 р. склала 37499 крон, а мінімальна зарплата – 15,2 тис. крон. У листопаді 2021 р. уряд тимчасово відмінив ПДВ на електроенергію та газ, щоб зменшити витрати на них домогосподарств. Це означає, що домогосподарства, які платять за газ 1000 крон (близько 40 євро) за електроенергію заощадають близько 350 крон (14 євро) за листопад та грудень.

Проблемою для держави є значні витрати на допомогу безробітним та

мігрантам. Водночас, в 2018 р. рівень безробіття в Чехії склав всього 2,4 %, що змусило державу активізувати залучення в країну іноземних працівників, зокрема, й з України.

Позитивно на доходи громадян вплинули заходи держави щодо подолання негативних наслідків пандемії коронавірусу. Так, працівникам, які перебувають на карантині в результаті пандемії коронавірусу, в 2020-2021 рр. держава виплачувала 80 % від зарплати, але не більше ніж 39 тис крон. Водночас, під час цієї пандемії зріс борг домогосподарств, який на кінець жовтня 2021 р. складав 2014 млрд крон. Іпотечні кредити становлять 75 % загального боргу домогосподарств.

1.4. Фінанси підприємств в Чехії

Сьогодні основними джерелами фінансування підприємств у країні є прибуток підприємств та амортизаційні відрахування, а основними витратами – витрати на сплату податків, зборів та платежів, зокрема, екологічних. Так, у 2012 р. у Чехії був переглянутий підхід до **оподаткування викидів забруднюючих речовин** в атмосферне повітря. Їх кількість з 9-ти була зменшена до 4-х обов'язкових до оподаткування викидів забруднюючих речовин. Однак ставки податку були підвищені приблизно на 37 % з подальшим щорічним зростанням. Водночас, підприємства були звільнені від обов'язку сплачувати цей податок, якщо вони впроваджують найкращі технології та методи управління.

Для підтримки підприємств у сільському господарстві в Чехії в 1993 р. було створено **Підтримуючий і гарантійний сільськогосподарський та лісогосподарський фонд (ПГРЛФ)**. Головне завдання цього фонду – фінансова підтримка при отриманні кредитів сільськогосподарськими виробниками шляхом: надання гарантій; субвенційна оплата частини отриманих кредитів; покриття частини (до 70 %) платежів за кредити та здійснення прямих субвенційних виплат і фінансування. Значну фінансову допомогу чеські підприємства (як й інші підприємства в країнах ЄС) можуть отримати з фондів Європейського Союзу.

В країні державою за допомогою податкових та інших фінансових пільг стимулюється розвиток малого та середнього бізнесу. Так, у 2008 р. Чехія значно розширила пільги для малого та середнього бізнесу. Зокрема, на 88 видів діяльності взагалі відмінили ліцензії. Тепер дрібний підприємець – фізична особа з річного доходу 60 % може списати на затрати, не вказуючи, на які саме. Частину також можна списати на утримання дружини, яка знаходиться у відпустці по догляду за дитиною, а також на дитину. З тою суми, що залишилася, сплачується податок в розмірі 15 %.

У Чехії компанії, як постраждали від урядових заходів щодо боротьби з коронавірусом, зможуть з 01.11.2021 р. до кінця лютого 2022 р. отримувати від держави компенсації в рамках програми **Antivir**. Розмір компенсації становитиме 60 % від зарплати працівників, але не більше ніж 29 тис крон. Ця програма призначена для запобігання звільненню співробітників фірм. Держава також виплатить 40 % непокритих витрат підприємцям, у яких продажі упали на 30 %. Підприємці, продажі яких упали на 50 %, матимуть право на субсидію

у розмірі 70 % витрат. Невеликі компанії зі штатом до 10-ти співробітників, продажі яких впали на 80 %, зможуть отримати компенсацію в розмірі 90 % витрат, починаючи з липня 2021 р.

В листопаді 2021 р. палата депутатів Чеської Республіки затвердила умови виплати компенсацій підприємцям і фірмам, які постраждали від урядових рішень щодо боротьби з коронавірусом. Зокрема. Індивідуальні підприємці та засновники невеликих компаній зможуть подавати заявку на компенсацію до 1000 крон на день (такі ж умови діяли в 2020 р.). Для осіб, які працюють на підставі договору про виконання робіт, субсидія становитиме 500 крон на день. Підтримка адресована компаніям та підприємцям, чії продажі в період пандемії впали на 30 % і більше.

1.5. Фінансовий ринок Чехії

Структури фінансового ринку країни стали активно розвиватися після проведення ринкових реформ на початку 90-х років ХХ ст. Домінуючим елементом фінансового ринку Чехії є банківський сектор, хоча в країні активно функціонують й інші його елементи. У Чехії діє закон про банківську таємницю, відповідно до якого відомості про рахунки та їхніх власників не надаються ні податковій службі, ні поліції.

У 1998 р. уряд прийняв постанову про заохочення інвестицій, яка в 2000 – му році трансформувалася в закон « Про заохочення інвестицій». В 2003 – му році в цей закон були внесені суттєві доповнення щодо покращення інвестиційного клімату в Чехії і він був введений в дію в 2004 р. Сучасна система заохочення інвестицій, зокрема передбачає: зниження податків з доходів юридичних осіб на десять років для новостворених або вже існуючих товариств; передачу інвестору технічно оснащеної території за вигідними цінами; фінансову підтримку створення робочих місць (до 200 тис. крон на одного працівника); фінансову підтримку перекваліфікації або навчання працівників (до 36 % видатків на навчання); за окремою правовою нормою – передача земельних ділянок за зниженими цінами з переведенням їх із категорій ділянок сільськогосподарського призначення до інших категорій. Відповідно до закону, претендент на одержання згаданих преференцій має відповідати чітко визначеним умовам.

Уряд під керівництвом соціал-демократів (1998-2006 рр.) провів успішну приватизацію банків і віддав їх до рук досвідчених західних стратегічних партнерів, створивши таким чином умови для їх ефективної діяльності. Також вдалося створити систему успішних інвестиційних заохочень, що зумовило потік промислових інвестицій (передусім у розвиток автомобільної промисловості). Другий уряд соціал-демократів значно знизив прибуткові податки, перш за все з корпорацій, щоб стимулювати економічне зростання в країні. Водночас, під час правління кабінетів соціал-демократів відбулося зростання державних боргів, причому в такій мірі, що ні в 2005, ні в 2006 році Чехія не виконувала Маастрихтські критерії. Тому в наступні роки країна була змушена оптимізувати свої видатки та підвищити деякі податки та збори.

В Чехії активно використовується **криптовалюта**. Водночас, в країні криптовалюта не визнається як фінансовий інструмент, а її продаж-купівля чи

обмін на фіатні гроші не є фінансовою послугою. Криптовалюта тут також не вважається інструментом інвестицій, тому для операцій з нею не потрібна спеціальна ліцензія. Міністерство Чехії визнає криптовалюту нематеріальним активом і на її обмін на інший актив або гроші ліцензії не вимагає.

2. Податкова системи Чехії

Податкове відомство є структурним підрозділом Міністерства фінансів. Податковий інспектор називається керуючим податками. Контакти з керуючими податків обмежуються подачею звітів від одного до чотирьох разів на рік (залежно від діяльності підприємства).

Ставка податку на доходи юридичних осіб з 01.01.2010 р. була зменшена до 19 %. Базу оподаткування цього податку зменшують на суму збитків попередніх періодів, а також на суму спонсорських дарунків за умови, якщо вони становлять не менше 2000 крон, але не більше 2 % оподаткованої основи. З 2016 р. ставка корпоративного податку для базових інвестиційних фондів складає 5 % та 0 % для пенсійних фондів.

Щодо податків і відрахувань соціального характеру, пов'язаних з фондом оплати праці, то чеська фірма донедавна сплачувала з 2010 р. податок із нарахованої заробітної плати у розмірі 34 % (раніше було 35 %). При затримці на місяць (до 30 квітня) сплачується штраф у розмірі 5000 крон і більше. Зараз з роботодавців береться 25 % в якості внеску до фонду соціального страхування і 9 % - на медичне страхування. З працівників береться 11 %, в тому числі 6,5 % на медичне страхування і 9 % - на медичне страхування. Проте, часто в Чехії юридичні особи оформляють місцеве товариство з обмеженою відповідальністю, що дозволяє знижувати соціальне податкове навантаження приблизно в два рази.

Податок із доходів фізичних осіб. В 2005-2008 рр. в Чехії були введені ставки податку на доходи фізичних осіб в розмірі 15-25 %. Зараз ставка цього податку складає 15 %. Водночас, з підприємців, дохід яких перевищує рівень середньої зарплати більше, ніж в 48 разів, стягується **додатковий податок** за ставкою 7 %. Предметом прибуткового податку з фізичних осіб є: доходи від найманої праці і посадового окладу, доходи від підприємницької або іншої незалежної дохідної діяльності, доходи від капіталу, доходи від оренди, інші доходи. Доходом не вважаються дохід від придбання акцій, спадщини, дарчого переказу нерухомості, рухомого майна, кредити і позички, а також інші доходи передбачені законом.

Ставка податку на додану вартість залежить від виду діяльності — торгівля або надання послуг. З 2013 р. базова ставка ПДВ складає 21 %, а знижена – 15 % (на деякі продукти та послуги: вода, газ, тепло, електрика). З 01.01.2015 р. діє друга знижена ставка ПДВ в розмірі 10 % (на продукти харчування для грудних дітей, медичні препарати для людей, для ветеринарних служб, на книги, газети, журнали). Нульова ставка ПДВ встановлена для експорту товарів в межах ЄС і при наданні міжнародних транспортних послуг. Крім того, податок не стягується в сфері фінансових послуг і операцій з нерухомістю. Кошти сплачені як податок на додану вартість можуть повернути всі іноземці, які витратили свої гроші на споживчі товари.

Податок на нерухомість визначається на основі Закону 1992 р. «Про податок на нерухомість» із відповідними змінами та доповненнями. Предметом податку є ділянки і будівлі. Його сума оцінюється в 4% від загальної вартості житла, оціненого незалежною експертною групою та податковою службою країни. Віддати цей податок до бюджету доведеться відразу ж після укладення договору. Сплатити податок доведеться саме покупцеві житла. Від сплати податку на нерухомість звільнені власники нового житла, побудованого не раніше 5 років тому. Всі особи, що не мають статусу податкового резидента в Чехії, мають право повернути сплачені податки в Чехії.

Податок із земельних ділянок. Податки стягуються з тих ділянок, які занесено до кадастру нерухомості Чехії. Платником додатку є власник ділянки або будівлі. Податкова ставка з орної землі, виноградників, садів і городів становить 0,75 % вартості на рік. З луків і пасовищ, лісів і ставків з рибним промислом — 0,25 % вартості на рік. Основна податкова ставка для інших ділянок за один квадратний метр становить у разі забудованих площ і дворів — 0,10 крон, будівельних ділянок — 1 крона, інших площ — 0,10 крон.

Податок з будівель. Ставка податку для окремих будівель за один квадратний метр забудованої площі становить: житлових будинків — 1 крона за понад 16 м; будинків для індивідуального відпочинку та сімейних будинків — 3 крони; гаражів — 4 крони; будівель для підприємницької діяльності при первинному сільськогосподарському виробництві і підприємств промисловості, будівництва, транспорту, енергетики та іншого сільськогосподарського виробництва — від 1 до 5 крон. Об'єктом для податку з будівель є площа основи надземної частини будівлі в квадратних метрах, збільшена на 0,75 крони на кожний квадратний метр за кожний наступний надземний поверх, якщо площа цього поверху перевищує дні третини забудованої площі.

Споживчий податок - акцизи. Визначається на основі Закону 1992 р. «Про споживчі данини (акцизи)» з відповідними змінами та доповненнями. Споживчим податком за фіксованими ставками за одиницю продукції (літр, пачка, кг) обкладаються паливо - мастильні матеріали, алкоголь, пиво, вино і тютюн. Податок визначається за кількістю фізичних одиниць виготовленого чи імпортованого товару. Ставки податку фіксовані та диференційовані відповідно до виду та категорії товару. У випадку експорту товару експортер має право на відшкодування сплаченого податку. Цьому оподаткуванню підлягають такі товари широкого вжитку: паливо (особливо бензин, нафта та нафтопродукти для опалювання).

Дорожній податок сплачують власники автотранспорту (як юридичні, так і фізичні особи). Величина його залежить від обсягу двигуна машини і кількості осей для тракторів, вантажівок та автобусів. Річний розмір податку (залежно від обсягу двигуна машини) є таким: до 800 см - 1200 крон; від 800 до 1250 см — 1800 крон; від 1250 до 1500 см - 2400 крон; від 1500 до 2000 см - 3000 крон; від 2000 до 3000 см — 3600 крон; понад 3000 см – 4200 крон.

Податки зі спадщини, подарунків і переведення нерухомості

Для цілей оподаткування спадщини, подарунків і переведення нерухомості одержувачі поділяються на три групи: I група: прямі родичі та подружжя —

ставка податку на подарунки становить від 1% при сумі подарунка до 1 млн. крон, до 5 % при сумі, що перевищує 50 млн. крон; II група: брати і сестри, дядьки і тітки, племінники — ставка податку на подарунки становить від 3 до 12 % відповідно; III група: інші фізичні та юридичні особи — ставка податку на подарунки становить від 7 до 40 % відповідно. Ставка податку на спадщину становить 50 % від відповідної ставки податку на подарунки. Ставка податку з переведення нерухомості становить 5% від її вартості в усіх випадках.

Дивіденди, відсотки, роялті (для нерезидентів) оподатковуються за ставкою 15 %. Якщо угода про уникнення подвійного оподаткування з Чехією не підписана, то ставка підвищується до 35 %.

Оподаткування операцій з криптовалютами. При одноразових операціях до 30 тис крон особа, що їх робить, звільнена від податку на прибуток. Але якщо операції відбуваються систематично, а їх обсяг перевищує 30 тис крон, за отриманий дохід треба звітувати в річній декларації, заповнюючи графу «Інші доходи» і потрібно заплатити податок в розмірі 15 %. Однак, з такого доходу не здійснюються відрахування до фонду медичного страхування та до пенсійного фонду.

При **майнінгу (продукуванні)** криптовалют дохід підлягає оподаткування за ставкою 15 % для фізичних осіб чи 19 % для юридичних осіб та відображається у річній декларації як дохід в графі «Дохід від підприємницької діяльності». З цього доходу треба сплатити соціальні внески до пенсійного фонду та фонду медичного страхування. Визначення прибутку відбувається за такою схемою: із загального прибутку вираховуються витрати на майнінг криптовалют.

3. Фінанси Словаччини

3.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система Словаччини включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси країни охоплюють державні фінанси та місцеві фінанси (бюджети 8 регіонів, бюджети 79 округів, бюджети муніципалітетів). Державні фінанси Словаччини включають державний бюджет, бюджети соціальних фондів, фінанси державних підприємств та установ. Фінансова система Словаччини будується переважно на податкових надходженнях до бюджету.

Словаччина швидкими темпами провела приватизацію та **реституцію** (повернення державного і комунального майна колишнім власникам або їх нащадкам). Це оздоровило державні фінанси, хоча приватизація великих підприємств відбулася не без проблем. Обсяг дефіциту державного бюджету (у відсотках до ВВП) у Словаччині складав: у 2000 р. – 5,1, а в 2006 р. він зменшився до 1,9 %, завдяки реформам (у 1998 – 2006 рр.) правоцентристського уряду М. Дзурінди. Водночас, прихід до влади лівоцентристського уряду Р. Фіцо (2006 – 2009 рр.) призвів до зростання бюджетного дефіциту до 6,8 % від ВВП та, відповідно, державного боргу. Для дотримання стандартів ЄС щодо державного боргу у Словаччині парламентом 08.12. 2011 р. законодавчо обмежено його на рівні 60 % до ВВП.

У травні 2004 р. Словаччина вступила до ЄС. Водночас у країні почався інвестиційний бум, значною мірою викликаний упровадженням єдиного прибуткового податку як для фізичних, так і для юридичних осіб, який становив 19 %. Іноземні підприємці належно оцінили нововведення вклавши в економіку Словаччини 11 млрд дол, що допомогло досягти найвищих у Центральній Європі темпів зростання. Цінова лібералізація полягала в постійному розширенні груп товарів і послуг, відносно яких функціонував режим вільних цін. Водночас, в 2008 році рівень зарплати у ВВП країни складав всього 35 %, що було значно менше ніж у країн-сусідів.

Для Словаччини поки значною проблемою є корупція у вищих ешелонах влади, що негативно позначається на інвестиційній привабливості країни. В 2016 р. та в 2017 р. в країні знову відбулися масові протести щодо корупції в уряді Р. Фіцо, але він відмовився реформувати уряд, обмежившись відставкою сумнівних особистостей. Але у 2019 р. під тиском народних мас президент Р. Фіцо все таки пішов у відставку, оскільки його пов'язують з корупційними справами бізнесмена М. Кочнера. Всі ці події призвели до програшу Р. Фіцо президентських виборів в 2019 р., а президентом країни стала Зузана Чапутова, представник коаліції нових ліберальних партій.

До органів державного фінансового управління в Словаччині належать: Міністерство фінансів; Фінансова дирекція Словацької Республіки; Кримінальний департамент фінансового управління, Національний банк Словаччини. **Міністерство фінансів** – це центральний орган державного управління у сфері фінансів, податків та зборів, митної справи, фінансового контролю, внутрішнього та урядового аудиту. Воно забезпечує формування і здійснення політики у сфері фінансів, податків та зборів, митної справи, фінансового контролю, внутрішнього та урядового аудиту. **Фінансова дирекція СР** – це орган державного управління у сфері податків, зборів та митної справи. Вона керує та контролює податкові інспекції та митні установи, розробляє концепції розвитку державного управління. **Кримінальний департамент фінансового управління**. Він забезпечує та виконує завдання у сфері виявлення та розслідування злочинів, скоєних у зв'язку з порушенням фінансових правових норм. **Національний банк Словаччини** виконує традиційні для європейських Центробанків функції - підтримує стабільність валютних курсів і загальну фінансову стабільність в країні, рефінансує комерційні банки, контролює діяльність комерційних банків. У свій час, банком був підготовлений і реалізований план по переходу на єдину європейську валюту євро із січня 2009 року. Кредитна політика Нацбанку Словаччини була спрямована на подальшу лібералізацію умов надання кредитів.

3.2. Місцеві фінанси і міжбюджетні відносини в Словаччині

Однією з важливих реформ уряду М. Дзурінди стала фіскальна децентралізація на початку XXI ст., яка суттєво перерозподілила бюджетні кошти країни. Держава віддала істотну частину податків на місця. Зокрема, найменша адміністративна одиниця (аналог громади в Україні) стала отримувати близько 70 % податків на прибуток, ще 24 % стало надходити до бюджетів країв і лише 6 % стало направлятися до державного бюджету. У

зв'язку зі вступом Словаччини в 2004 р. до ЄС місцеві органи влади отримали можливість користуватися коштами з фондів ЄС.

Важливою складовою доходів бюджетів усіх рівнів є надходження від туризму, які з кожним роком невпинно зростають. Водночас, з державного і місцевого бюджетів виділяються значні кошти на розвиток туристичної інфраструктури. Словаччина зробила ставку на водно-лікувальний туризм – у районі Татр розташовані три сучасні аквапарки. Не так далеко й Бешенова – відомий словацький геотермальний курорт.

У Словаччині, починаючи з 2001 р., в поточному бюджеті громад не допускається дефіцит бюджету. У капітальному бюджеті - допускається дефіцит бюджету за умови покриття його за рахунок кредитів, облігаційних позик або резервів минулих років. Починаючи з 2005 р., загальна сума заборгованості органу місцевого самоврядування не повинна перевищувати 60 % від суми його поточних доходів за попередній рік. Сума щорічного платежу за рахунок погашення боргу не повинна перевищувати 25 % від суми його поточних доходів за попередній рік. Також існує обов'язкове звітування перед Міністерством фінансів до 31 січня наступного року.

Зараз понад 60 % населення Словаччини вважають, що проведення децентралізації було добрим кроком у напрямі фіскальної децентралізації. Спочатку ці реформи підтримувались лише сільськими старостами та мерами, оскільки внаслідок реформи вони отримали набагато більше грошей у свої бюджети. Зараз вони мають на 20% більше фінансових ресурсів порівняно з часами до реформи.

3.3. Фінанси домогосподарств в Словаччині

Після вступу до ЄС в 2004 р. заробітна плата в країні зросла більш ніж утричі: мінімальна зарплата стала становити близько 15 тис. словацьких крон. Зросли й розміри кваліфікаційних нарахувань – такі стандарти вимоги Євросоюзу. В 2017 р. за ВВП на особу (за паритетом купівельної спроможності) Словаччина випереджала Угорщину й Польщу, наблизившись впритул до Словенії та Чехії, які є лідерами цього регіону. Мінімальна заробітна плата в Словаччині в 2020 р становила 580 євро, а встановлена законом мінімальна заробітна плата на 2021 рік дорівнювала 623 євро. Податкова знижка на дітей становить 250 євро в рік на кожну дитину. Найвищий рівень життя в країні характерний для жителів Братислави та навколишніх поселень, а найнижчий – для жителів Східної Словаччини.

На думку експертів ОЕСР, уряд повинен також здійснити подальше реформування освіти та охорони здоров'я. Усе інше вдалося змінити повністю, нерідко шляхом експерименту і не без протестів у суспільстві. Залучення іноземних інвестицій було одним із головних досягнень команди М. Дзурінди. Водночас це й одна із найбільш критикованих сфер діяльності цього уряду, оскільки великі й престижні інвестиції не надходили в усі регіони Словаччини рівномірно. Відтак, нерівномірно зростала кількість робочих місць і добробут громадян. Привілейованими були західні й південно-західні території. Водночас східні Пряшівський та Кошицький краї залишаються недостатньо

інвестованими, із значною кількістю соціальних проблем та 20-30 % безробітних.

Словаччина з проблемами, але подолати світову фінансову кризу 2008-2009 рр. У певній мірі це було пов'язано з приходом до влади правоцентристського уряду на чолі з **І. Радічовою** на початку 2010 р. Головним його успіхом стало проведення реформи публічних фінансів та значне зменшення дефіциту державного бюджету. Ще одним позитивом діяльності цього уряду була досить вдала боротьба з корупцією та з непрозорими схемами в держзамовленнях. В результаті в 2010 році ВВП на душу населення склав в Словаччині 16401 дол. США (41 місце в світі). За індексом людського розвитку в 2010 р. Словаччина зайняла 31 місце в світі. Але після двох років перебування при владі (2010 – 2012 рр.) уряд І. Радічової був змушений піти у відставку. Однією з причин цього стала відсутність єдності у правлячій коаліції щодо підтримки плану порятунку євро та Греції.

У березні 2012 р. до влади в Словаччині знову прийшов лівоцентристський уряд на чолі з Р. Фіцо, який оголосив курс на проведення соціальної політики. Разом з тим, Р. Фіцо пообіцяв дотримуватися тих рамок, які зараз визначені у відносинах між ЄС та Словаччиною. У них закріплені кордони дефіциту державного бюджету, зовнішнього боргу тощо. У той же час, за 2012 рік останній зріс з 41 до 45 % до ВВП. Тому не всі обіцянки Р. Фіцо були виконані. Наступні уряди старалися дотримуватися принципів соціальної політики, які не суперечать умовам членства в ЄС. Водночас, Словаччина разом з іншими країнами Вишеградської групи виступила в 2015-2019 рр. проти прийому мусульманських біженців з Сирії, Афганістану, ряду інших країн, оскільки це могло негативно позначитися на соціально-економічній ситуації в країні, оскільки у ній до сьогодні не вирішена ромська проблема.

В 2020-2021 рр. влада Словаччини прийняла ряд фінансових заходів для збереження робочих місць і підтримки бізнесу та населення, які постраждали від економічної кризи внаслідок пандемії коронавірусу. Крім того, в кінці грудня 2021 р. уряд виділив 280 млн євро на виплати пенсіонерам, які зробили щеплення проти коронавірусу. Найбільші виплати будуть здійснюватися тим пенсіонерам, які зробили три щеплення.

3.4. Фінанси підприємств в Словаччині

Основними доходами підприємств в країні є прибуток, а основними видатками – сплата податків та соціальних внесків. До приватизації державних підприємств у 90-х роках ХХ ст. певні доходи підприємств отримували від держави у формі дотацій, а з кінця 90-х років словацькі підприємства стали отримувати значні іноземні інвестиції. Так, наприкінці 1980 – х – на початку 1999 – х рр.. основою словацької економіки були металургійна, військова промисловість та НПЗ «Словнафт» у Братиславі. Причому ці найбільші заводи дуже залежали від постачань сировини з Росії та України. Коли відбувся розпад Радянського Союзу, словацькі підприємства опинилися у глибокій кризі. Особливо це стосувалося словацького металургійного концерну (VSZ, м. Кошице). Держава – головний кредитор VSZ, зобов'язалася не поспішати з вимогою виплати боргів, щоб не допустити його банкрутства і зростання

безробіття у регіоні. Це позитивно вплинуло на фінансовий стан підприємства та дозволило йому вийти з кризи.

В 2021 ст. переважна частина працівників зайнята у сфері обслуговування. Промисловість разом із будівництвом становить 30 % від ВВП держави; аграрне виробництво разом з лісовим господарством і рибальством — 4 %; сфера обслуговування — 66 %. Зайнятість активного населення у господарстві країни розподіляється наступним чином: 29,4 % — промисловість і будівництво; 5,8 % — аграрне, лісове і рибне господарства; 56 % — сфера обслуговування.

При врядуванні уряду на чолі з **М. Дзуріндою** (1998-2006 рр.) країні вдалося вийти з кризи та залучити значні іноземні інвестиції. Зокрема, за три роки (2004-2006 рр.) притік іноземних інвестицій у словацьку економіку збільшився на 40 % (майже до 2 млрд дол. 2006 року). Основні обсяги інвестицій надходили в автомобілебудування й суміжні з ним галузі (новий завод KIA-motor у Жилині) електронну промисловість та її підрозділи (Soni, Samsung, Siemens), а також у банківську сферу. Чималу роль відіграло також державне сприяння з боку словацького уряду (звільнення інвесторів від частини податків, прискорення процедур, інфраструктурні інвестиції та державні гарантії). Водночас, проблемою для країни є дисбаланси у промисловому виробництві, де домінує автомобілебудування. Воно забезпечує 40 % промислового виробництва, а частка цієї галузі в експорті Словаччини становить 25 %.

3.5. Фінансовий ринок

Створення реального фінансового ринку країни розпочалося з приватизації банків. Перші три найбільші банки Словаччини перейшли в іноземну власність лише на кінець 2002 р., Банківська система Словаччини в 2003 р. складалася з 22 банківських суб'єктів, у тому числі 19 приватних (15 банків і 4 філії), і 3 державних фінансових установ.

Діяльність словацьких банків і філій закордонних банків, що працюють у Словацькій Республіці, підлягає контролю, що здійснює **Національний банк Словаччини (НБС)**. На фінансовому ринку Національний банк Словаччини сприяє стабільності фінансової системи в цілому, а також безпечному і надійному функціонуванню фінансового ринку з метою підтримки довіри фінансового ринку, захисту клієнтів і дотримання правил економічної конкуренції. У співпраці з Європейським центральним банком та іншими центральними банками країн Єврозони основною його метою є підтримка цінової стабільності в Єврозоні. Банки Скандинавських країн та Австрії є найбільшими інвесторами у Словаччині.

Відносини, пов'язані зі створенням, організацією, управлінням, підприємництвом і припиненням діяльності банків, що мають юридичну адресу на території Словаччини і відносини, пов'язані з функціонуванням іноземних банків у Словаччині всебічно регулюються законом № 483/2001. Згідно із законом про банки, окрім приймання депозитів та кредитування банк може здійснювати, якщо це зазначено у банківській ліцензії, також таку банківську діяльність: надання платіжних послуг і розрахунків; надання інвестиційних

послуг, інвестиційної діяльності і допоміжних послуг та інвестиції у цінні папери за свій рахунок; бізнес-діяльність за власний рахунок з фінансовими інструментами грошового ринку в євро та іноземній валюті, із золотом, в тому числі валютно-обмінна діяльність, з фінансовими інструментами капітального ринку в євро або іноземній валюті, з монетами із дорогих металів, пам'ятними банкнотами і монетами, колекційними монетами, листами банкнот та циркуляційними монетами; управління дебіторською заборгованістю клієнта на його рахунку, в тому числі консультаційні послуги; фінансовий лізинг; надання гарантій, відкриття та підтвердження акредитивів; надання консультаційних послуг у сфері бізнесу; випуск цінних паперів, участь у випусканні цінних паперів і надання пов'язаних послуг; фінансове посередництво; зберігання речей; оренда сейфів; надання банківської інформації.

Експортно-імпорتنний банк СР виник на основі закону № 80/1997. Цей суб'єкт має особливе положення у межах банківської системи, оскільки він не є банком, страховою чи перестраховальною компанією, і не створений для бізнес цілей. Ексімбанк СР підтримує зовнішньоторговельні операції експортерів та імпортерів з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг та сприяння взаємному економічному обміну між Словацькою Республікою та закордонням. Для виконання зазначених завдань відповідно до вище вказаного закону він повинен виконувати такі основні види діяльності: фінансування експортних кредитів; фінансування імпортних кредитів; страхування експортних кредитів; перестраховування експортних кредитів; надання гарантій.

У роки реформ, крім банків, розвинулися й різні види пенсійних фондів та фонди медичного страхування. Зокрема, нова система пенсійного страхування відмовилася від нарахування пенсії на підставі останніх років праці, а громадяни отримали можливість вибирати приватну компанію для управління активами на свій розсуд, до того ж було введено додатковий механізм фінансового ринку, який пропонується для клієнтів. Цей механізм передбачає рівні можливості для банків та фінансових закладів у використанні пенсійних доходів клієнтів. Було також здійснено удосконалення управління фінансами у секторі охорони здоров'я, оскільки державні заклади охорони здоров'я були передані у приватну власність. Такий же підхід було запроваджено у сфері медичного страхування.

Особливості отримання виду на проживання в Словаччині за інвестиції

Для отримання посвідки на проживання (ВНП) у Словаччині її набувач повинен заснувати або купити готову фірму в державі. Вартість послуги з отримання ВНП у Словаччині на основі купівлі готової фірми (без ПДВ) становить 3800 євро. Ця сума розкладається на дві частини: 2800 євро сплачується при укладанні Договору про купівлю фірми, а 1000 євро – після подання документів в імміграційну поліцію. Вартість послуги з отримання ВНП у Словаччині на основі купівлі готової фірми (із ПДВ) становить 5000 євро. Ця сума також розкладається на дві частини: 3500 євро сплачується при укладанні договору про купівлю фірми, а 1500 євро – після подання документів в імміграційну поліцію.

Отримання ВНП у Словаччині дає право працювати чи займатися бізнесом під час перебування в країні. Крім того, посвідка про ВНП у Словаччині дозволяє перебувати в будь-яких країнах Шенгену без обмеження терміну та не вимагає обов'язкового перебування в Словаччині. Для отримання ВНП у Словаччині засновнику фірми й членам його родини потрібно виконати таку умову: засновник фірми повинен бути оформлений директором цієї фірми.

4. Податкова система Словаччини

Новий Податковий кодекс країни почав працювати в країні з 2004 р. Було запроваджено єдину ставку ПДВ та податку на прибуток підприємств в розмірі 19 %, який було введено за принципом оподаткування всіх прибутків єдиним способом, не зважаючи на джерело оподаткування. Реформа також припинила практику різного оподаткування, в залежності від сегменту економіки. Нове законодавство скасувало 5 ставок податків доходів фізичних осіб, ввівши одну в розмірі 19 %. Після реформи зріс неоподаткований мінімум. Якщо раніше він становив близько 1250 дол. США, то з 2004 р. – 2600 дол. США. З 01.01.2013 р. урядом лівоцентристів Р. Фіцо поряд з базовою ставкою в 19 % була запроваджена ставка в розмірі 25 % на доходи фізичних осіб. Вона застосовується до бази оподаткування, що в 176,8 разу перевищує встановлений прожитковий мінімум.

Новий закон щодо оподаткування дозволяє збитковим підприємствам не сплачувати податки впродовж п'ятирічного періоду. Водночас, словацьким компаніям не дозволено ухилятися від інвестиційних витрат. Натомість, в податковій ставці передбачено падіння ринкових цін. Це означає, що з кожної витрати на інвестиції може бути утримана від оподаткування лише певна їх частка щороку. В залежності від виду інвестицій чи власності, період часткового звільнення від податків може становити 4, 6, 12, або 20 років.

У податкових резидентів об'єктом оподаткування є дохід, отриманий від джерел у всьому світі. У нерезидентів об'єктом оподаткування є тільки дохід, отриманий від джерела в Словаччині. Дохід, отриманий податковим резидентом від джерела за кордоном, обкладається податком на доходи юридичних осіб так само, як і дохід від джерела в Словаччині.

Індивідуальні підприємці (ІП) сплачують податок на прибуток у розмірі 19% і оплачують медичне страхування (71 євро в місяць). Якщо дохід за рік менше 100 000 євро, податок становить 15%. Через рік після реєстрації у підприємця, якщо його оборот за минулий рік перевищив 6078 євро, виникає зобов'язання платити соціальні і пенсійні відрахування в розмірі 168 євро в місяць (2020 г.). В 2020 рік податок на прибуток і для ІП, і для компаній збув знижений до 15% за умови, якщо річний оборот не перевищує 100 000 євро. При обороті більше 100 000 євро ставка податку складе 21%.

Важливо також те, що закони та регуляторні правила щодо **ПДВ** а також **акцизних зборів** було повністю узгоджено зі стандартами ЄС. В ході реформи знижений рівень ПДВ було скасовано, і з 1 січня 2004 року для всіх товарів та послуг було запроваджено 19-відсотковий ПДВ. У зв'язку із вступом Словаччини до Європейського Союзу завдяки директивам ЄС були встановлені вимушені винятки з ПДВ на певні товари, проте всі інші винятки було

скасовано. Водночас, для соціальних товарів з 01.01. 2007 р. урядом Р. Фіцо було запроваджено знижену ставку ПДВ в розмірі 10 % (медичні, фармацевтичні товари); деякі послуги і товари не обкладаються податком. Зараз базова ставка ПДВ складає 20 %.

До підакцизних товарів в Словаччині відносяться тютюн і тютюнові вироби, алкогольна продукція, мінеральне паливо, електрика, кам'яновугільний і природний газ. Податкова реформа змінила додаткові правила для мінеральних олій, тютюну та тютюнових виробів, вина та пива, які було запроваджено 1 серпня 2003 року. Введені поправки підвищили **акцизні збори** із цих видів товарів. У свою чергу підвищені акцизні збори із тютюнових виробів привели словацьку податкову систему у відповідність до вимог Євросоюзу навіть раніше, ніж Словаччина уклала угоду про асоційоване членство в ЄС.

В результаті податкової реформи у Словаччині було скасовано іще три види податків: **податок на спадок, податок на подарунки, а також податок на передачу нерухомості**. Спеціальні податкові режими застосовуються лише у депресивних районах. **Спрощена система оподаткування** спрямована на підтримку малого бізнесу і зведена до спрощення обліку та звітності.

Наймані працівники та роботодавці сплачують **соціальні внески** на пенсійне страхування (4 та 14 % відповідно), внески на страхування від втрати здоров'я (4 та 10 % відповідно), на страхування на випадок непрацездатності (по 3 % кожен), на страхування на випадок безробіття (по 1 % кожен). Додатково роботодавці зобов'язані сплачувати 0,8 % від заробітної плати працівників на страхування від нещасних випадків, а також 4,75 % у резервний фонд та 0,25 % у фонд гарантування.

Податок на транспортний засіб розраховується тільки для транспорту, що використовується для бізнес-цілей. На ставку податку впливають вага техніки, кількість осей (для вантажних автомобілів і трейлерів), об'єм двигуна (для легкових автомобілів). Законом встановлюються мінімальні ставки для вантажних машин та трейлерів. Розрахунок податку на транспортні засоби займають місцеві органи влади.

Податок на нерухомість сплачується власниками приватних будинків, квартир, землі. Податок на нерухомість стягується з розрахунку 0,033 євро за 1 м². **Податок на землю** становить 0,25 євро за 1 м².

Існують також податки на користування громадськими місцями, на ренту, на в'їзд в історичні частини міст і зупинку в них, на переробку відходів.

Контрольні запитання.

1. Які основні доходи і видатки державного бюджету Чехії?
2. Які основні доходи і видатки місцевих бюджетів у Чехії ?
3. Назвіть ставки основних прямих та непрямих податків у Чехії?
4. Які основні доходи і видатки державного бюджету Словаччини ?
5. Які основні доходи і видатки місцевих бюджетів у Словаччині ?
6. Як вплинуло членство в ЄС на фінансово-економічний розвиток Словаччини?

Тема 13. Фінанси Румунії та Болгарії

1. Фінанси Румунії
 2. Податкова система Румунії
 3. Фінанси Болгарії
 4. Податкова система Болгарії
- Контрольні запитання

1. Фінанси Румунії

1.1. Публічні фінанси країни.

Фінансова система Румунії включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств і підприємств, фінансовий ринок. Публічні фінанси включають

державний бюджет, бюджет державного соціального страхування, близько 2050 місцевих бюджетів, фінанси державних підприємств та організацій. Основні доходу бюджету дають податкові надходження, а основними витратами є витрати на соціальну сферу, соціальне забезпечення, на дотації місцевим бюджетам, на фінансову підтримку підприємств державного сектору, на утримання апарату управління, поліції та збройних сил, так як Румунія є членом НАТО.

Як і інші постсоціалістичні країни, Румунія у 90-ті роки ХХ ст. провела приватизацію, розпаювання в сільському господарстві, лібералізувала зовнішню торгівлю. Але ці заходи зразу не призвели до покращення фінансового стану країни та домогосподарств, тому значна частина населення виїхала на роботу за кордон. У подальшому ринкові реформи, в цілому, проходили досить успішно. Вже до 2002 р. приватний сектор забезпечував приблизно 69% ВВП, а 55% усієї робочої сили працювало на приватних підприємствах. До 2004 р. у приватному секторі Румунії працювало вже 72% усіх зайнятих країни.

Іноземні інвестори можуть брати участь у діловій активності в Румунії одним із наступних **способів**: шляхом створення нової комерційної компанії, підрозділу або відділення, будь або повністю в іноземному володінні або на партнерських засадах із румунською фізичною або юридичною особою; шляхом участі в збільшенні капіталу існуючої компанії або в придбанні акцій та інших цінних паперів такої компанії; шляхом придбання концесії або укладення угоди на здійснення тієї або іншої діяльності або управління тими або іншими процесами; шляхом придбання прав власності на нерухомість, включаючи землю, за допомогою створення румунської компанії; шляхом придбання промислових або інтелектуальних прав власності; шляхом укладення угоди про розробку або про розподіл продукції в справі використання природних ресурсів.

На початку 2005 року Міжнародний валютний фонд висунув до Румунії кілька вимог, з-поміж яких підвищення тарифів на енергоносії й теплову енергію. Водночас ним вимагалось утримання темпів інфляції у межах 7%. Як рецепт МВФ висунув **вимогу скорочення бюджетного дефіциту до 0,4-0,5% від ВВП**. Владі Румунії вдалося вирішити вказану проблему, що забезпечило

економічний ріст у наступні роки. **Інфляція** за підсумками 2008 р. склала 7,9%, за цим показником у країні спостерігається серйозний прогрес (у 1999 р. інфляція становила 44%). Не в останню чергу цьому допомогла проведена грошова реформа, що виразилася у введенні нової валюти – так званого, **нового лея**, які обмінювалися на старі в співвідношенні 1:10000.

Завдяки розвиткові малого бізнесу і створенню високих технологій Румунія вийшла із кризи 2008 – 2009 рр. з невеликими втратами. Незважаючи на падіння темпів приросту ВВП у 2009 – 2010 рр., в 2011 р. почалося зростання ВВП Румунії. Світова економічна криза 2020 р, викликана пандемією коронавірусу, призвела до падіння обсягів ВВП та зниження рівня життя. Фінансова допомога з фондів ЄС дозволила країні частково призупинити цю кризу.

Після кризи 2008-2009 рр. Румунія отримала 26 мільярдів доларів фінансування від МВФ та ЄС. У 2011 долучився ще й Світовий банк, разом з МВФ та ЄС надавши країні 6,6 мільярда доларів. Це дозволило країні стрімко розвиватися. Так, у 2015 країна посіла перше місце в Європі за темпами росту. А у 2017 ріст ВВП сягнув 7,1%, що є високим показником для країн ЄС. Але цього недостатньо, в країні і досі є низка проблем, які тримають її на останніх місцях у рейтингах країн ЄС. Це зокрема: старіння населення; еміграція кваліфікованої робочої сили; значне ухилення від сплати податків; слабка медична система; агресивне послаблення фіскального пакету; неефективні політичні та економічні інститути.

Перед кризою 2020 р. у 2019 р. номінальний ВВП Румунії становив 243,7 мільярда доларів. Водночас, пандемія коронавірусу та економічний спад в країні загострив не тільки економічну, але й політичну ситуацію в країні, що може ускладнити вихід Румунії з фінансової кризи в 2021 р. На початку осені 2021 р. розпалася правляча коаліція, яка у свій час сформувала центристський уряд. Однією з головних причин цього стала неефективна боротьба уряду з наслідками пандемії коронавірусу в 2020-2021 рр.

1.2. Місцеві фінанси

Конституцією Румунії встановлено, що в адміністративному відношенні територія поділена на **комуни, міста та округи**. В Румунії половина населення проживає в адміністративних одиницях з кількістю населення до 3000 осіб, що ускладнює механізм їх фінансування. У країні нараховується близько 2950 органів влади базового рівня, а середня кількість населення на один муніципалітет складає 7735 осіб. За умов, встановлених законом, деякі міста оголошують муніципалітетами. Діяльність публічної адміністрації в адміністративно-територіальних одиницях ґрунтується на принципах місцевої автономії. На початку XXI ст. структура **доходів** бюджетів місцевого самоврядування в Румунії мала наступні особливості: частка капітальних доходів (без урахування грантів) складала 0,7%, частка неподаткових надходжень у загальному обсязі поточних надходжень становила 15,3% (у тому числі частка доходів від підприємницької діяльності та власності – 15,3%), частка податків на майно в структурі податкових надходжень – 18,5%. Якщо в 2000 р. частка власних доходів у загальному обсязі доходів місцевих урядів

складала 89%, то в 2003 р. вона сягнула 100%. Основні **видатки** місцевих урядів спрямовуються на соціальну сферу, на підтримання у належному стані інфраструктури, на утримання апарату управління, на виплату кредитів тощо. У Румунії обмеження розміру коштів на обслуговування боргу органів місцевого самоврядування становить 20 % поточних доходів. Утворений борг має бути занесений до реєстру публічних боргів та реєструватися щорічно. Короткострокові позики для підтримки касового балансу не повинні перевищувати 5 % загальних доходів. Зовнішні позики мають бути схвалені **Комісією із санкціонування позик**. Позитивом вступу Румунії до ЄС в 2007 р. стала масова реконструкція закладів та установ соціальної сфери на місцевому рівні, а також будівництво нових та реконструкція існуючих доріг за кошти фондів Європейського Союзу. Все це посилює туристичну привабливість багатьох регіонів Румунії та збільшило фінансові ресурси місцевих органів влади. Крім того, муніципалітети деяких міст Румунії вже багато років активно підключають громадськість до формування міського бюджету.

1.3. Фінанси домогосподарств

Основними доходами домогосподарств у Румунії є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а також перекази заробітчанин, а основними витратами – сплата податків та соціальних внесків, витрати на комунальні послуги та утримання житла, витрати на транспорті харчування тощо. В 2008 р. заробітна плата складала 39,3 % від ВВП Румунії. Витрати домогосподарств у ВВП країни в 2008 р. склали 64,8%. ВВП на одну особу населення склав в 2008 р. 7930 дол. США. Офіційний мінімум заробітної плати в 2012 р. не перевищував 160 євро, і такий бюджет був у 25 % населення. На 2017 р. середня зарплата в країні складала тільки 520 євро, що було одним із найнижчих показників в ЄС. За даними Євростату в 2017 р. майже 39 % населення країни перебувало за межею бідності, що викликає масову еміграцію з країни. Пенсійний вік у Румунії як для жінок, так і для чоловіків встановлюється залежно від дати народження, а саме 60 років для жінок, та 65 років для чоловіків. З травня 2007 року у Румунії розпочався збір внесків на приватні добровільні пенсії. Допомога по безробіттю виплачується протягом 270 днів усім безробітним, окрім членів сільськогосподарських кооперативів, у такому розмірі.

У 2007 р. за рейтингом купівельної спроможності Румунія займала 32 місце в Європі (3036 євро на душу населення), що було трохи гірше, ніж в 2006 р. У 2008-2009 роках, у зв'язку з світовою фінансовою кризою, ситуація в країні погіршилася, знизилися доходи домогосподарств. Для виходу з кризи уряд країни попросив допомогу від МВФ на суму 20 млрд. дол. МВФ цю допомогу надав, але при умови значного скорочення бюджетних витрат, щоб оптимізувати бюджетний дефіцит і державний борг. Відповідні заходи уряд почав здійснювати в 2010-2011 рр., що викликало велике обурення населення, хоча в наступні роки владі вдалося подолати кризу в країні.

Під час світової економічної кризи 2020 р., викликаній пандемією коронавірусу, рівень доходів більшості румунських домогосподарств знову знизився. Тому Румунії була надана фінансова допомога з боку ЄС, що

дозволило в 2021 р. майже вийти на рівень доходів 2019 р. У 2020 р. мінімальна зарплата в Румунії складала 2 230 румунських лей (543 дол США). Середня зарплата румунів у червні 2020 р. становила майже 5 400 румунських лей (або понад 1 300 дол США). Мінімальна пенсія в Румунії за віком становить 704 лей (172 долари).

Дуже суперечливим було питання повернення житла колишнім власникам (**реституція**). У Румунії закон про реституцію набрав чинності в червні 2006 року. Під повернення колишнім власникам підпали будівлі посольств, шкіл, лікарень, штаб-квартир політичних партій та інші громадські споруди. Діти колишніх власників легко відсудили свої акції у колишніх готелях, на заводах і фабриках, які збереглися дотепер. Інші претензії – це вимога повернути землю. Було також подано понад 450 тисяч заяв про повернення земельних сільськогосподарських ділянок загальною площею 900 тисяч га, а також 1,9 млн. га лісу.

1.4. Фінанси підприємств в Румунії

Основними доходами підприємств в країні є прибуток, а основними витратами – сплата податків та внесків у соціальні фонди. Для державних підприємств надаються певні дотації. Для зменшення дотаційності багатьох державних підприємств в Румунії була проведена їх масова приватизація та корпоратизація. Підготовка до проведення приватизації почалась у 1992 р., тоді приблизно 6 тис. державних підприємств, були перетворені в акціонерні товариства. Вони були передані у власність 6 фондів – 30% акцій усіх підприємств потрапили у розпорядження п'яти приватних фондів (ці акції були розподілені між усім дорослим населенням країни), і 70% - у розпорядження державного фонду за управління власністю, який пізніше був перетворений в агентство з управління держвласністю AVAS. Загалом, корпоратизація та комерціалізація державних підприємств забезпечили формування в Румунії ринкового середовища.

Після падіння режиму Чаушеску підприємствами приватного бізнесу в Румунії стали визнаватись такі форми підприємницької діяльності: **дрібні підприємства** до 20 працюючих; об'єднання «прибуткового характеру» (які об'єднували до десяти партнерів у товариство для ведення спільної діяльності заради прибутку); **сімейні підприємства** (які могли утворюватись лише членами однієї сім'ї); підприємницька діяльність окремих фізичних осіб. Лише громадянам, які постійно проживали у Румунії, дозволялось утворювати згадані підприємства. Отож тепер діяльність приватних підприємницьких організацій у Румунії могли існувати в одній із п'яти дозволених форм: 1) товариства з необмеженою відповідальністю; 2) товариства з обмеженою відповідальністю; 3) акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю; 4) компанії з обмеженою відповідальністю; 5) акціонерної компанії.

Важливу роль у фінансуванні бюджету Румунії відіграють доходи від підприємств **нафтового сектору**, оскільки країна є найбільшим виробником нафти і газу в Східній Європі. Ця країна має в своєму розпорядженні підтвержені запаси нафти в об'ємі 1 млрд. барелів (у чотири рази більше, ніж усі східноєвропейські країни разом узяті). У Румунії функціонує 10

нафтопереробних заводів, загальна потужність яких складає приблизно 600 тис барелів у день.

В результаті реформ галузева структура економіки Румунії в XXI ст. стала наступною – в структурі ВВП став переважати **сектор послуг**, який забезпечує 53,2% ВВП, ще 33,7% дає промисловість, і 13,1% – сільськогосподарський сектор. Загалом, можна констатувати, що Румунія достатньо успішно просувається дорогою реформ, направлених на будівництво економіки західноєвропейського типу і відповідно до норм ЄС, коли в структурі економіки повинен переважати сектор послуг, що й відбулося в країні.

1.5. Фінансовий ринок Румунії

Фінансовий ринок країни включає всі його складові, але найбільшу роль у його функціонуванні відіграє банківська система. Наприкінці 1990 р. внаслідок реорганізації банків було створено **дворівневу** банківську систему. Функції центрального банку взяв на себе новоутворений незалежний Національний банк Румунії, що став відповідати за регулювання грошової маси, кредитів та за валютну політику. Комерційні операції, якими раніше займався Національний банк, доручили новоутвореному Комерційному банку Румунії. Окрім Румунського комерційного банку, в країні діє 39 банків, зокрема, що представляють міжнародні бренди.

На завершальній стадії підготовки до вступу в Європейський Союз, здійсненому в 2007 р., в економіці Румунії виникла низка істотних проблем, зумовлених **ревальвацією** національної валюти – лея. Тривалий час в економічній політиці як пріоритет виділялися заходи зі створення умов для залучення закордонного капіталу. На початку XXI ст. він почав надходити у великих обсягах, але керівництво Національного банку було занепокоєне тим, що в країну спрямовувався **спекулятивний капітал**, який прагнув скористатися різницею у відсотках. Тільки в 2005 р. до країни було завезено спекулятивних капіталів обсягом близько 5 млрд. євро.

До фінансово – економічної кризи 2008 – 2009 рр. Румунія була однією з країн у Євросоюзі, яка розвивалася найбільш швидко. Однак із поглибленням кризи румунська економіка почала скорочуватися, оскільки іноземні інвестори почали виводити капітал з країни. Румунія була змушена просити у МВФ **антикризовий кредит**. МВФ, Євросоюз, Світовий банк виділили такий кредит в розмірі 20 млрд. євро на два роки. Згідно з домовленістю, кредит надавався за умови, що уряд скоротить видатки та підвищить податки. В 2012 р. вже МВФ рекомендував владі Румунії підвищити зарплати та пенсії в бюджетному секторі. Ця пропозиція містилася у звіті МВФ про негативний вплив на економіку країни рішення уряду про замороження в 2012 р. заробітних плат та пенсій. У наступні роки владі вдалося стабілізувати ситуацію на фінансовому ринку країни, але світова економічна криза 2020 року знову негативно позначилася на фінансовій системі країни та її фінансовому ринку. Завдячуючи фінансовій допомозі ЄС Румунії в 2021 р. вдалося в основному подолати фінансові наслідки цієї кризи.

2. Податкова система Румунії.

У січні 2004 р. уряд вніс зміни в **Фінансовий кодекс країни**. Були прибрані податкові градації і встановлена з 1 січня 2005 р. єдина ставка податку на доходи для громадян у розмірі 16%. **Податок на прибуток** компаній був зменшений з 25% до 16%. При цьому був збільшений **податок з обороту** невеликих компаній з 1,5% до 3%, а також був збільшений **податок на дивіденди** та інші відсоткові доходи для приватних осіб з 5% до 10%. В наступні роки були проведено ще ряд змін в оподаткуванні.

Корпоративний податок на прибуток зараз складає 16%. Невеликі компанії, з річним доходом, що не перевищує 100 тисяч євро, і кількістю працівників до 9 чоловік, користуються пільгами. Також є можливість вибрати спеціальний режим, де ставка корпоративного податку всього 3%.

У Румунії діє **пільговий режим оподаткування мікробізнесу**. Йдеться про підприємства, річний дохід яких не перевищує 1 мільйона євро. На такі компанії поширюється знижена ставка податку з обороту, що дорівнює 1-3%. Який відсоток від валового доходу доведеться заплатити підприємцю у вигляді податку, залежить від числа співробітників, що працюють на нього.

Прибутковий податок з доходів громадян з 1 січня 2018 року складає 10% (колишня ставка - 16%). Особа вважається резидентом Румунії при виконанні як мінімум однієї з наступних умов: постійне місце проживання в країні; постійна ділова активність біля Румунії; перебування на території країни безперервно не менше 183 днів протягом 12 місяців; румунський громадянин, який працює за кордоном. У випадку, якщо одержувач доходу є резидентом країни, з якою Румунія уклала Договір про уникнення подвійного оподаткування, застосовується пільгова ставка податку.

Законодавство Румунії передбачає здійснення **внесків на соціальне забезпечення**. Відповідно до договору найму на індивідуальному рівні, працівник зобов'язаний здійснювати такі внески на соціальне забезпечення: внески на соціальне забезпечення – 9,5% місячного окладу до вирахування податків; внески до фонду охорони здоров'я – 6,5% місячного окладу до вирахування податків; внески до фонду безробіття – 1% місячного окладу до вирахування податків. Роботодавець здійснює такі соціальні внески: внески на соціальне забезпечення: від 31,5% до 41,5% (залежно від умов праці) місячного доходу до вирахування податків; внески до фонду охорони здоров'я: 7% від загального фонду оплати праці; національний фонд страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань: 0,5% -4% загального фонду оплати праці.

Дивіденди, роялі, відсотки оподатковується за ставкою 16%. Для нерезидентів з 2017 року податок на дивіденди був знижений до 5%.

В системі **непрямих податків** основними є **ПДВ**, який стягується на основі шостої директиви ЄС, однак є менш складним, ніж у багатьох країнах Європейського Союзу. У 2016 році основна ставка ПДВ була знижена з 24 до 20%, а в 2017 році до 19%. Пільгові ставки становлять 9% (продукти, ліки, обладнання для інвалідів, періодичні видання) і 5% (соціальне житло). Традиційно звільняються від сплати ПДВ послуги в сфері медицини, освіти,

банківські і фінансові послуги, і, з деякими виключеннями, послуги з оренди нерухомості.

Акцизні збори сплачуються до державного бюджету на такі товари, вироблені в країні чи за кордоном: пиво; вино; інші алкогольні напої; проміжні продукти; етиловий спирт; тютюнові вироби; мінеральне паливо. Вище названі товари підлягають акцизному збору при імпорті в Румунію. Акциз сплачується на момент реалізації товару.

Стягуються також ряд **місцевих податків та зборів**: податок на будівлі (зазвичай за ставкою від 0,1% до 0,4% від вартості об'єкта нерухомості); земельний податок; податок на транспортні засоби; податок за видачу сертифікатів, дозволів; податок на рекламу; податок на виставки-ярмарки; спеціальні податки та збори; інші місцеві податки та збори. Для забезпечення функціонування місцевого побутового обслуговування на благо фізичним та юридичним особам, місцеві ради управління, окружні ради та Муніципальна рада Бухаресту можуть запроваджувати додаткові податки та збори.

3. ФІНАНСИ БОЛГАРІЇ

3.1. Публічні фінанси країни

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси домогосподарств і підприємств, фінансовий ринок. Публічні фінанси Болгарії в свою чергу включають державний бюджет, бюджети 28 областей, бюджети 255 громад. Основні доходи бюджету – це податкові надходження, а основними видатками є видатки на соціальне сферу, на соціальний захист населення, на апарат управління тощо.

Перші, дійсно ринкові реформи, розпочалися в Болгарії з 2001 року. В країну прийшов іноземний капітал, запрацювала банківська система. Разом з тим, близько 80% її активів стало належати іноземним банкам. Внаслідок запроваджених заходів було подолано наслідки валютної кризи, приборкано гіперінфляцію, досягнуто відносної фінансової стабілізації. Валютні запаси збільшилися вдвічі. Разом з тим, лібералізація цін призвела до значного подорожчання вартості життя.

Членство Болгарії в НАТО швидше можна визначити як один із чинників, що сприяв подоланню важких часів, які переживала країна в перехідний період. В останні роки, перед кризою 2008-2009 рр., в оборонній галузі спостерігався підйом. На сьогодні оборонна промисловість майже повністю приватизована. Загалом, членство країни в НАТО безумовно дало імпульс для розвитку оборонної індустрії взагалі.

Вступ Болгарії до Євросоюзу в 2007 р. також позитивно позначився на фінансовій системі країни, оскільки в Болгарію пішли значні інвестиції, в тому числі з фондів ЄС. За показниками інвестиційної привабливості Болгарія в 2004-2009 рр. перебувала на 1 місці серед країн Центрально-Східної Європи. У місця традиційного відпочинку надходить іноземний капітал, саме готельно-туристична індустрія Болгарії стала сьогодні тією сферою економіки, яка поряд з переробною промисловістю і банківською системою демонструють

відродження країни. За паритетом купівельної спроможності (ПКС) обсяг ВВП на душу населення в Болгарії склав в 2008 р. 12 372 дол. США.

До 2013 р. Болгарія отримала з фондів ЄС 11 мільярдів доларів допомоги, передусім на розвиток сільського господарства. Водночас, Європейський Союз поки критично оцінює зусилля Болгарії в боротьбі з корупцією. Тому в 2008 р. країна позбавилася більше 500 млн. євро з фондів ЄС через нездатність влади впоратися з корупцією, хабарництвом і організованою злочинністю. Для подолання корупції на митниці уряд країни найняв іноземне агентство. Відповідно, весь топ-менеджмент на болгарській митниці став іноземним. Результат перевершив всі очікування, оскільки надходження від митниці до бюджету Болгарії зросли в рази.

Світова фінансова криза 2008-2009 років негативним чином вплинула на фінансову систему країни, на фінанси домогосподарств, на зростання тіньової економіки, яка сягнула 30% від ВВП. Експерти вважають бум кредитування й надмірний розвиток сектору нерухомості основними чинниками посилення негативного впливу глобальної (2008-2009 рр.) фінансової кризи на Болгарію, але своєчасні заходи уряду дозволили подолати цю кризу. В результаті в 2009 р. Болгарія отримала профіцит бюджету в розмірі 1%. Для зменшення корупції та тіньової економіки парламент Болгарії з початку 2011 р. заборонив проводити платежі на суму понад 7650 євро готівкою. На 2012 р. рівень тіньової економіки в країні становив 32 %, тоді як середній по країнам ЄС знаходився на рівні нижче 20 %. Болгарія лише у 2014 р. повернулася до стабільного економічного зростання. Його темпи в 2015 р. склали 3,6 в 2015 р. та 3 % в 2016 р. Але проблемою залишалось значне безробіття, яке в 2015 р. дорівнювало 9,2 %, тоді як в 2008 р. воно складало 5,6 %.

Для подолання світової економічної кризи 2020 р., викликаною спадом виробництва внаслідок пандемії коронавірусу, ЄС надав Болгарії значну фінансову допомогу, яка дозволила в 2021 р. частково подолати наслідки цієї кризи. Але поки не відомо, як вплинуть вибори президента Болгарії в середині листопада 2021 р. на стан фінансової системи країни на майбутнє, оскільки населення дуже незадоволене боротьбою попереднього уряду з наслідками пандемії коронавірусу. 21.11.2021 р. діючий президент Болгарії Румен Радев переміг у другому турі цих виборів, оскільки в центр своєї політики він поставив боротьбу з корупцією в цій найбільшій країні Європейського Союзу.

3.2. Місцеві фінанси

Конституція Болгарії містить спеціальну главу «Місцеве самоврядування та місцева адміністрація», в якій визначено, що територія Республіки поділяється на громади та області. Громада є основною адміністративно-територіальною одиницею, в якій здійснюється місцеве самоврядування. Самоврядні територіальні громади можуть об'єднуватися для вирішення загальних питань. Закон надає можливості для об'єднання громадян. Органом місцевого самоврядування в громаді є **громадська рада**, яка обирається населенням відповідної громади терміном на чотири роки у порядку, визначеному законом. Органом виконавчої влади у громаді є кмет. Він обирається населенням чи громадською радою терміном на чотири роки в

порядку, визначеному законом. У своїй діяльності кмет керується актами громадської ради та рішеннями населення.

Громада має самостійний бюджет. Постійні фінансові джерела громади визначаються законом. Держава через бюджетне фінансування та іншими способами сприяє нормальній діяльності громад. Управління областю здійснюється за сприяння обласної адміністрації обласним управляючим, який призначається Радою міністрів. Центральні державні органи та їхні представники на місцях здійснюють контроль за відповідністю актів місцевого самоврядування закону тільки у випадках, передбачених законом. Організація та порядок діяльності органів місцевого самоврядування та місцевої адміністрації також закріплюються законом.

У Болгарії процедуру, яка надає право муніципалітетам здійснювати **позики**, регулює закон «Про місцеві бюджети» та закон «Про місцеве самоврядування та місцеве управління». Однак, болгарське законодавство містить два доволі специфічні обмеження. Закон «Про місцеві бюджети» дає змогу мати **дефіцит** місцевого бюджету в розмірі до 10 % планованих доходів. Цей дефіцит може фінансуватися випуском муніципальних облігацій або іншими позабюджетними ресурсами.

На початку ХХІ ст. структура доходів бюджетів місцевого самоврядування в Болгарії мала наступні особливості: частка капітальних доходів (без урахування грантів) складала 2,1%, частка неподаткових доходів – 21,3% (у тому числі частка доходів від підприємницької діяльності та власності – 8,7%), частка податків на майно в структурі податкових надходжень складала 10,3%. Якщо в 2000 р. частка власних доходів складала 60% усіх доходів місцевих бюджетів, то в 2004 р. вона знизилася до 31%. Софія є головним фінансовим та індустріальним центром країни, в якому сконцентровано до 1/6 промислового виробництва. Розвинуті різноманітне машинобудування (електротехнічне, радіоелектронне, верстато- і приладобудування тощо), металургія, хімічна, гумова, целюлозно-паперова, харчова, легка промисловість. Столиця – великий транспортний вузол, у ній діє міжнародний аеропорт. Найбільшими міськими агломераціями є Софійсько-Пернікська, Пловдивська та Варно-Девнянська.

3.3. Фінанси домогосподарств у Болгарії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а основними видатками є сплата податків, соціальних внесків, оплата комунальних платежів, витрати на продукти харчування та транспорт, на медичні послуги. Так, витрати на продукти харчування в Болгарії становлять 38-40% доходів населення, тоді як у Європі – 8%, також спостерігається зростання цін на електроенергію, транспорт, воду тощо. У Болгарії початкова і середня освіта (для дітей віком від 6 до 18 років) безкоштовна й обов'язкова. У 38 ВНЗ навчаються понад 235 тис. студентів. Водночас, охорона здоров'я, на думку фахівців, організовується без належних розрахунків фінансових потреб галузі і надходжень у відповідні фонди

Проблемним для Болгарії є співвідношення між працюючими громадянами і пенсіонерами – воно становить 1:1. Тому в країні почалось

поступове збільшення віку виходу на пенсію жінок – з 55 до 58 років і чоловіків – з 60 до 63 років. Однак, підвищення віку виходу на пенсію закладає конфлікт між поколіннями – цей захід блокує 50-60 тис. робочих місць, на які могли б претендувати молоді люди, що отримали освіту, чи безробітні.

Водночас, реформи з часом дали певні результати. На 1.01.2007 р. середня зарплата складала 180 євро. За 2007 р. у Болгарії середня заробітна плата для всіх категорій працівників зросла до 220 євро. У 2007 р. Болгарія за рейтингом купівельної спроможності займала 33 місце в Європі (2453 євро на душу населення). Разом з тим, низькі доходи характерні насамперед для пенсіонерів, що змушує уряд реформувати пенсійну систему. На початку 2010 року в Болгарії середня пенсія за стажем і віком у країні становила 281 лев (близько 140 євро), а мінімальна – 136 левів (близько 68 євро). Нині на виплату пенсій іде майже 43% від загальних витрат державного бюджету. З них тільки 40% виплачується з фонду соціального страхування, решта 60% – людям похилого віку людям доплачує держава. Єдиною альтернативою запровадження додаткових стимулів для того, щоб пенсіонери якнайдовше залишалися на ринку праці. Це один з основних принципів другого етапу пенсійної реформи, що почав проводитися 2010 року в країні.

Суттєвою проблемою для Болгарії є зростання нерівності в доходах громадян. Так, на початку XXI ст. 20% сімей і громадян, які мали найвищий доход, володіли 25% національного багатства. Майнове і прибуткове розшарування стало наслідком викривлень під час приватизації держвласності, наслідком розорення банків, тіньового бізнесу, контрабанди, злочинності.

Під час економічної кризи 2020 р., викликаній пандемією коронавірусу, багато домогосподарств в Болгарії понесли значні фінансові втрати, але завдячуючи допомозі з фондів ЄС в 2021 р. ситуація покращилася. Крім того, в кінці грудня 2021 р. уряд країни прийняв рішення про виплату певних коштів для пенсіонерів, які зроблять щеплення проти коронавірусу в найближчі місяці 2022 р. Кожному пенсіонеру, хто пройде щеплення в цей період трьома дозами, уряд Болгарії додасть до пенсії 75 левів (близько 38 євро).

3.4. Фінанси підприємств

Болгарія – індустріально-аграрна країна, яка впроваджувала програму МВФ зі стабілізації економіки. З кінця 1989 р. у Болгарії було взято курс на перехід до ринку, інтеграцію країни до європейських структур. Економічна реформа здійснювалася за рекомендаціями МВФ та охоплювала приватизацію, зокрема ліквідацію державних підприємств; лібералізацію у сільському господарстві, створення ринку землі; реформування програми соціального страхування; посилення боротьби з корупцією в країні.

Основою доходів підприємств у Болгарії є прибуток, внутрішні та зовнішні інвестиції, а основними витратами – сплата податків, соціальних внесків, виплати за кредитами. Зокрема, в 2010 р. міжфірмова заборгованість призвела до посилення проблем з ліквідністю у багатьох компаній, частина з яких перестала обслуговувати позики і цим викликала подібні проблеми у своїх кредиторів.

Машинобудування є найважливішим сектором господарства Болгарії, яка дає значні надходження до бюджету. У країні створено велико серійне виробництво техніки зв'язку, радіоелектроніки, сучасних верстатів та приладів. Болгарія спеціалізується на випуску сільськогосподарських машин, суднобудуванні, виробництві обладнання для харчової та легкої промисловості. Підприємства галузі побудовані в багатьох містах країни, найбільші – у Софії, Варні, Русе, Бургасі, Пловдиві.

Згідно із законом «Про власність і використання сільськогосподарських земель» було припинено діяльність колгоспів і створених раніше всіх видів кооперативів та агрофірм. Майно цих організацій було розподілено між їх членами. За законом власниками сільськогосподарських земель можуть бути держава, громади, юридичні особи та окремі громадяни. Право власності на землю не поширюється на іноземців та юридичних осіб з іноземною участю понад 50 %. У рамках земельної реформи були відновлені права насамперед колишніх власників та їх спадкоємців на землю, передану трудовим кооперативам і державним господарствам, а також на землю, незаконно вилучену після прийняття закону «Про трудову земельну власність» (1946 р.). Відновлено також право власності сільських громад на землю, що була вилучена у них безплатно та передана державі, агропромисловим комплексам та агрофірмам або передана до Державного лісового фонду.

Значні доходи країні приносить туристична сфера. Болгарія – одна із найрозвинутіших стосовно туристичного бізнесу країн Європи, що зумовлено мальовничою природою та пам'ятками культури різних століть. Чорноморський район Болгарії («Золоті піски», «Албена», «Сонячний берег») містить велику кількість всесвітньо відомих морських курортів. Країну щороку відвідують понад 10 млн. туристів. В 2007 р. прямі іноземні інвестиції в економіку Болгарії склали майже 2 млрд. євро. Туризм і готельний бізнес стали одними з пріоритетних напрямів інвестування, хоча криза 2008-2009 років негативно позначилась на них.

Поширеними формами компаній є різного виду товариства, акціонерні компанії, холдингові компанії тощо. Зокрема, **акціонерна компанія** – це організація, яка має свою торгову назву і заздалегідь встановлений розмір капіталу, який представлений акціями. Відповідальність акціонерів компанії обмежена об'ємом внесеного ними внеску. Мінімальна сума акціонерного капіталу повинна становити 50 000 болгарських левів, мінімальна сума вкладу кожного акціонера (мінімальна номінальна вартість однієї акції) становить 1 болгарський лев. Капітал акціонерної компанії поділений на акції, що мають однакову вартість і вважаються комерційними цінними паперами, що вільно обертаються. Акції можуть бути випущені у вигляді іменних або акцій на пред'явника.

3.5. Фінансовий ринок Болгарії

В країні функціонують всі складові фінансового ринку, зокрема фондова біржа, але домінуючим його сегментом є банківський сектор. Загалом, фінансовий ринок включає широкий спектр установ, таких як компанії, що управляють активами, інвестиційні посередники, пенсійні фонди, комерційні

банки, а також 3 млн. болгарських та іноземних учасників. В кінці 2006 – на початку 2007 рр. оборот Софійської фондової біржі складав 1 млрд. левів за квартал. У наступні роки ситуація погіршилася у зв'язку з світовою кризою 2008 - 2009 рр. У першому кварталі 2010 р. індекси Софійської біржі майже не змінювалися в результаті слабкої активності покупців та продавців. Для покращення ситуації уряд розробив стратегію розвитку Болгарської фондової біржі (БФБ) до кінця 2012 р., яка в основному була виконана.

У 1991 р. у Болгарії було 60 державних банків, а до 1996 р. їх кількість скоротилася до 11. Натомість кількість приватних банків зросла до 35. Згідно із законом «Про банки і кредитну справу» 1992 р. (з доповненнями) перелік операцій з цінними паперами Болгарського національного банку (БНБ) та комерційних банків було розширено і були зміцнені позиції філій іноземних банків. БНБ є головною банківською установою та емісійним центром країни. Він також володіє більшістю акцій Зовнішньоторговельного банку Болгарії. Болгарська банківська система зберегла свою стабільність і під час світової кризи 2008 – 2009 рр. На початок 2010 року загальна сума активів банківської системи досягла 70 млрд. левів. В певній мірі це було пов'язано із заходами БНБ по зменшенню обов'язкових резервів комерційних банків.

Загалом, владі Болгарії ще треба зробити багато, щоб фінансовий ринок країни був сприятливим до залучення іноземних інвестицій. Експертні розрахунки показують: щоб досягти рівноправного членства в ЄС, інвестиції в болгарську економіку повинні досягти 25% ВВП, однак фонди ЄС, які сприяють цьому процесу, передбачають тільки 4-5% цих потреб. Але у Болгарії є всі умови для залучення іноземних інвестицій, зокрема сприятливе географічне становище для залучення інвестицій. Вона розташована на перехресті традиційних сухопутних шляхів між Європою і Азією, має вихід до моря.

Особливості отримання посвідки на проживання в Болгарії за інвестиції

Посвідка на проживання іноземним інвесторам у Болгарії надається при придбанні будинку або квартири на суму 300 тис. євро. Отримавши можливість перебування в країні від року до двох, можна претендувати на більш тривалий термін перебування в Болгарії, сплачуючи при цьому відповідні податки. Водночас, іноземні резиденти, котрі працюють у Болгарії, сплачують податок на доходи, отримані лише в цій країні.

4. Податкова система Болгарії

Податки на доходи фізичних осіб. Усі громадяни Болгарії сплачують податки на доходи, як службовці і як особи вільних професій. У випадку, коли фізичні особи є постійними резидентами Болгарії, податок стягується як з доходів, отриманих у Болгарії, так і за її межами. Іноземні резиденти, що працюють у Болгарії, сплачують податок на доходи, отримані тільки в даній країні. В Болгарії лінійний податок на доходи фізичних осіб з 2007 р. дорівнює 10%.

Особливості оподаткування доходів громадян після кризи 2008-2009 рр.

Для подолання негативних фінансових наслідків кризи 2008-2009 рр. у Болгарії в 2010 р. було введено **податок на розкіш** і верхню межу на зарплати. Це – основні заходи антикризового плану уряду. Податок на розкіш платитимуть власники особистих яхт, літаків, автомобілів, потужність яких понад 150 кінських сил і об'єм двигуна вище 3000 куб. см. Цей податок також платитимуть власники квартир і будинків, площа яких перевищує 250 кв. м. Крім того, уряд має намір стягувати податок з відсотків, що виплачуються банками за депозитами, які перевищують 100 тис. левів (50 тис. євро).

Податок з корпорацій. У 2005 році ставка цього податку становила 15%, а пізніше була знижена до 10 %. Спеціальні податкові ставки застосовуються для компаній, що здійснюють страхову діяльність, а також для компаній, що займаються ігровим бізнесом.

В Болгарії єдиним **річним (патентним) податком** обкладаються фірми, які мають обіг за останні 12 місяців менш 75000 левів, та які займаються видами діяльності, визначеними законом (близько 50 видів): готелі; ресторани; магазини; оптові склади; виробництво продуктів харчування; будівництво; комп'ютерні ігри; інтернет послуги; транспортні послуги. Фірми, що обкладаються патентним податком, додатково сплачують податок на нерухоме майно, таксу на побутові відходи, податок на транспортні засоби, прибутковий податок з зарплатні персоналу, соціальні та пенсійні відрахування. ПДВ на дані фірми не розповсюджується. До місцевого бюджету ставка податку становить 10% незалежно від розміру річного прибутку. База для нарахування податку до республіканського бюджету створюється шляхом зменшення оподаткованого прибутку на суму податку до місцевого бюджету.

Податок на приріст капіталу. В Болгарії податок на приріст капіталу сплачується фізичною особою при продажі нерухомого майна, літаків чи автомобілів за рахунок різниці між ціною продажу і найбільшим значенням із двох наступних – ринкової вартості активу, що продається, або вартістю покупки, прив'язаної до індексу. Фізична особа, що продає один рухомий актив, сплачує податок на різницю між ціною продажу і вартістю активу, що підлягає продажу, коректуючи вартість по відношенню до рівня інфляції. Сума податку на приріст капіталу, що стягується з болгарських компаній, додається до їх регулярного доходу. Податковий рік у Болгарії закінчується 31 грудня.

Податок на додану вартість. Ставка ПДВ у Болгарії становить 20 %. ПДВ стягується з активів і послуг, наданих в цій країні, а також із товарів, що імпортуються. Знижена ставка ПДВ складає 9%. Вона застосовується при наданні наступних послуг або доставки товарів: доставка книг, газет та журналів, шкільних підручників, за винятком призначених лише для реклами; доставка всіх видів протезів, крім зубних; доставка ортопедичних товарів; медичні препарати, включаючи препарати, які застосовуються у ветеринарії; готельний сектор, а також оренда землі для кемпінгів. Експорт товарів і послуг не обкладається податком на додану вартість. Прибуток від фінансових послуг, таких як страхування і банківські послуги, також звільняється від сплати ПДВ.

Податок на майно. Ставка податку на нерухоме майно, яке не використовується для проживання, становить 0,15%. Ставка податку на житлові

приміщення визначається у відповідності з умовами, вказаними в місцевих податкових законодавствах.

Податок на нерухомість у цій країні надходить зазвичай як до державного бюджету, так і до місцевого. Хоча у більшості країн цей податок є місцевим і справляється у місцевий бюджет. Він виступає одним із основних джерел доходів бюджетів органів місцевого самоврядування. За 2009 рік муніципалітет міста Варна визначив податок на придбання нерухомості у розмірі 2,5%. Для муніципалітетів інших міст він коливався від 2 до 2,6%.

Особливістю оподаткування майна в Болгарії є **податок на побутове сміття**. Ставка встановлюється на житлові приміщення (пропорційно балансовій вартості або залежно від кількості сміття), на не житлові будинки (залежно від виду та кількості контейнерів для збору відходів). У середньому плата цього податку встановлюється у розмірі 0,3 – 0,5 % від балансової вартості приміщень. Він сплачується разом з податком на нерухоме майно.

Дорожній податок. Автомобілі, автобуси, причепа, спеціалізовані будівельні машини, колісні трактори та інші самохідні машини обкладаються дорожнім податком, який оплачують власники транспортних засобів. Розмір податку становить 10 левів за кожну тонну повної маси транспортного засобу (відповідно до його потужності) і вноситься у строки та на умовах, визначених для податку на транспортні засоби за встановленою шкалою рівними частинами до 31 березня та 30 вересня. Ті платники, які заплатили податок один раз на рік, отримують знижку 5%.

Екологічне оподаткування. Ставка вуглецевого податку в Болгарії зараз складає 27 євро за одну тонну і є однією з найнижчих в ЄС. Тому в наступні роки планується поступово підвищувати ставку цього податку, а також ставки на різні види моторних палив, що покращити екологічну ситуацію в країні.

Вирахування податку із загальної суми прибутку (соціальні внески). Працедавець зобов'язується вираховувати певну суму податку із прибутку службовців і робити внески у фонд соціального страхування.

Контрольні запитання.

1. Які основні доходи і видатки державного бюджету Румунії?
2. Які основні доходи і видатки місцевих бюджетів в Румунії?
3. Які ви знаєте види податків в Румунії?
4. Які основні податки та збори в Болгарії ви можете назвати?
5. Які основні доходи і видатки фінансів домогосподарств у Болгарії?
6. Які заходи здійснюються в Болгарії для залучення іноземних інвестицій?

Тема 14. Фінанси Словенії та Хорватії

1. Фінанси Словенії.
 2. Податкова система Словенії
 3. Фінанси Хорватії
 4. Податкова система Хорватії
- Контрольні запитання.

1. Фінанси Словенії.

1.1. Публічні фінанси Словенії

Фінансова система країни включає публічні фінанси, фінанси недержавних підприємств, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок. В свою чергу, публічні фінанси Словенії включають державні фінанси, фінанси 192 муніципалітетів, фінанси домогосподарств і публічних підприємств і організацій. Десятиденна війна (26 червня – 5 липня 1991 р.) проти комуністичного режиму СФРЮ дозволила отримати країні незалежність. Новий уряд став на шлях ринкових реформ. Це дало результати: 01.04.2004 р. країна вступила до НАТО, 01.05.2004 р. вона стала членом ЄС, а 01.01.2007 р. єдиною офіційною валютою в країні стало євро.

12-річні реформи (1992-2004 рр.) забезпечили зростання економічних показників. Основою доходів бюджету є податкові надходження. Значні витрати держава виділяє на соціальних захист населення, на освіту і культуру, на туризм, на управління та оборону. Уряд Словенії щороку спрямовує на науково-дослідні роботи 1% ВВП і має намір збільшити цей показник до 2%. У країні функціонують 3 університети (Люблянський, 1595 р., Маріборський, 1975 р. та університет у Копері), в яких навчаються понад 100 тис. студентів. Рівень освіти і кваліфікації працівників Словенії – найвищий з усіх країн Центральної Європи й один з найвищих у світі. Уряд на чолі з Я. Янсою в 2020 р. виступив за відновлення **обов'язкової військової служби** (з 18 років, або після закінчення університету), якщо не буде вистачати контрактників.

Словенія – країна міжнародного туризму. Щороку країну відвідують до 3,5 млн. туристів, переважно з Німеччини, Австрії, Швейцарії та Великої Британії. Прибутки від цієї галузі (понад 1 млрд. дол.) є одним із головних джерел валютних надходжень. Уряд заохочує розвиток приватного підприємництва у туристичній сфері. Нині в країні існує понад 100 тис. місць для відпочиваючих – від сільських будинків у мальовничій місцевості до сучасних готелів. В 2020 р. країну відвідало близько 113 тис туристів.

У 2006-2009 рр. була отримана економія бюджетних витрат на соціальну допомогу і пенсійне забезпечення відповідно на 0,2% і 0,3% ВВП. Знизилася частка пенсійних виплат у ВВП з 11,3% в 2003 р. до 10,7% ВВП в 2006 р. в результаті проведеної в 1999 р. пенсійної реформи, відповідно до якої підвищення середніх розмірів пенсій відставало від зростання середньої заробітної плати приблизно на 0,5%. Темпи економічного зростання Словенії до кризи 2008-2009 рр. становили майже 6 % на рік, а рівень безробіття був одним з найнижчих у ЄС. Вона першою серед 10 нових членів ЄС приєдналася до зони євро в 2007 р.

Словенія є однією з найрозвинутіших країн серед країн – нових членів Європейського Союзу, хоча криза 2008-2009 років негативно позначилася і на її фінансах, оскільки країна є експортоорієнтованою. Криза змусила уряд Словенії наприкінці червня 2009 р. внести чергові зміни до державного бюджету. Його витрати були зменшені на 147 млн. євро, а доходи – на 803 млн. євро. Дефіцит бюджету в 2009 р. склав біля 1,8 млрд. євро (4,9 % від ВВП). Частка бюджетних видатків у ВВП була зменшена з 46,6 % до 42,6 % в 2009 р.

З 2013 р. державний борг Словенії став перевищувати 60 % від ВВП (маастрихтський критерій). Так, в 2013 р. він склав 70 % від ВВП, 2014 р. – 80 %, в 2015 р. – 83 %, в 2016 р. – 78 %, в 2017 р. – 74 %, в 2018 р. – 70 %, а в 2020 р. зріс до 80,1 % від ВВП країни.

Економічна криза 2020 р., пов'язана з пандемією коронавірусу, негативно вплинула на стан фінансової системи Словенії. Державні витрати в країні в 2020 р. підвищилися до рівня 52 % від ВВП, а військові витрати склали 562 млн дол США. Дефіцит бюджету Словенії склав 141 млн дол США. Завдячуючи фінансовій допомозі ЄС країна в 2021 р. поступово стала виходити з кризи. Державний борг країни на квітень 2021 р. склав 43, 883 млрд дол США. Прогноз росту ВВП в 2021 р. склав 5,2%. ВВП на душу населення у 2021 становив 19 400 доларів США.

1.2. Місцеві фінанси в Словенії

Конституційні засади фінансового забезпечення місцевого самоврядування Республіки Словенія базуються на положенні про те, що її населення здійснює місцеве самоврядування у громадах та інших місцевих спільнотах. Громади самостійно ухвалюють рішення про об'єднання в більш крупні самоврядні місцеві співтовариства, а також у краї з метою регулювання та вирішення місцевих питань, які мають ширше значення. Держава за узгодженням з вказаними співтовариствами передає певні повноваження до їх виключної компетенції та визначає ступінь участі цих співтовариств у висуненні пропозицій та здійсненні деяких функцій, які належать до компетенції держави. Громадам, які у зв'язку з недостатнім економічним розвитком не в змозі забезпечити належне фінансування своїх потреб, держава у відповідності з принципами та критеріями, встановленим законом, надає додаткові кошти.

У Словенії досить цікаво підійшли до реформування органів самоврядування і визначення розмірів спільнот громадян, щоб оптимізувати місцеві фінанси. Передумовою створення цілковито нової спільноти є її **життєздатність**, що визначається наявністю на території спільноти комплексу установ з надання основних, комунальних (заклади початкової освіти, водопостачання, перша медична допомога тощо) чи приватних послуг (ощадний банк чи каса, підприємства, що забезпечують постачання основної сировини тощо). У 1994 р. було створено 147 спільнот замість 62, що існували раніше, до яких у 1998 р. додано ще 45 спільнот. Із 192 спільнот, 11 мають статус міських спільнот. Статус міської спільноти надається Парламентом на основі критеріїв демографічного та соціально-економічного устрою: наявність принаймні 20000 жителів (хоча чисельність населення одного з цих міст не досягає 17000 жителів) і 15000 працівників, а також функції центру, що

характеризується наявністю сектора послуг вищого рівня: зокрема, заклади середньої та вищої освіти, спеціалізовані бібліотеки, лікарня, мережа підприємств з надання комунальних послуг, культурні (театри, музеї тощо), спортивні заклади і заклади відпочинку.

На початку XXI ст. структура доходів бюджетів місцевого самоврядування в Словенії мала наступні особливості: частка капітальних доходів (без урахування грантів) складала 5,4%, частка неподаткових надходжень у загальному обсязі поточних надходжень складала 18,8% (у тому числі частка доходів від підприємницької діяльності та власності – 40,4%), частка податків на майно в структурі податкових надходжень – 20,2%.

1.3. Фінанси домогосподарств в Словенії

Основними доходами домогосподарств є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а основними видатками – сплата податків, соціальних внесків, оплата комунальних послуг, житла, транспорту, боргів. Борг домогосподарств по відношенню до доходів в 2019 р. склав 44,43 %. Багатими в Словенії донедавна вважалися ті, хто заробляє більше 15 тисяч євро на місяць. Донедавна вони мали платити 41 % податку на доход, а зараз ця ставка піднята до 50 %.

Зазвичай заробітна плата складається з базового окладу, частини виплати за ефективність і надбавок. Мінімальна зарплата до вирахування податків (зарплата брутто) в Словенії складала в січні 2012 р. 763,06 євро. У більшості компаній оклад визначається колективними договорами і виплачується щомісячно за попередній місяць не пізніше 18-го числа місяця, що слідує за минулим.

На початку XXI ст. фінанси домогосподарств в Словенії характеризувалися широко розповсюдженою індексацією заробітних плат і пенсій, які підвищувалися швидше за рівень інфляції, що сприяло зростанню цін. Водночас, разом із низкою інших чинників, таких, як високі ціни на нафту і підвищення вартості комунальних послуг, зростання заробітних плат сприяли підтриманню інфляції, яка була на початку XXI ст. на відносно високому рівні – 9,7%.

Під впливом світової кризи 2008-2009 рр. ВВП на душу населення в Словенії знизився на 7,9 %. В 2011 р. середня зарплата в Словенії склала близько 900 євро. Разом з тим, у вересні 2011 р. парламент країни висловив вотум недовіри правоцентристському уряду Словенії у зв'язку з невдалою економічною політикою та крахом пенсійної реформи, яку він хотів провести. Новому уряду прийшлося долати кількарічний економічний спад та зниження рівня життя населення, а також гальмувати зростання державного боргу. У наступні роки ситуація поступово покращилася, а рівень ВВП на душу населення склав у 2020 р. 25784 дол США (88 % від середнього рівня по ЄС).

Негативно позначилася на доходах домогосподарств пандемія коронавірусу в 2020 р, оскільки в економіці наступив спад та різко скоротилася кількість іноземних туристів. ВВП Словенії у 2020 р. склав 52,88 млрд дол США, а рівень безробіття – 8,2 %. Держава виділила допомогу із бюджету насамперед малозабезпеченим верствам населення. Мінімальна зарплата в

першому кварталі 2021 р. дорівнювала 1024 євро, а середня зарплата на квітень 2021 р. склала 1995 євро. Рівень безробіття поки залишається високим – 8,2 %, хоча одночасно є певні вакансії для безробітних. У 2010 р. ВВП на душу населення склав 23,7 тис. дол. (30 місце в світі), а у 2020 р. він досяг рівня 25784 дол США. За паритетом купівельної спроможності ВВП на душу населення склав в 2020 р. 35548 дол США.

1.4. Особливості пенсійної реформи в Словенії

Оскільки демографічна ситуація в країні складна (один пенсіонер умовно припадає на 1,65 працездатної особи), Словенія провела **пенсійну реформу**, яка передбачила підвищення пенсійного віку. 1 січня 2000 року вихід на пенсію у Словенії був підвищений з 56,5 років до 63 років для чоловіків та 61 року для жінок. Рівень навантаження, що показує співвідношення між чисельністю непрацюючого і працюючого літнього населення, підвищиться з 21,1% в 2005 р. до 55,6% в 2050 р. Прогнозується, що за цей час витрати на пенсійне забезпечення підвищиться на 6,3% ВВП, на охорону здоров'я – на 2,6%, на вміст безпорадних людей похилого віку - на 1% ВВП. По цьому сценарію до 2030 р. підвищення трудової активності літніх людей забезпечить необхідний приплив коштів до пенсійного фонду, тоді як в подальший період до 2050 р. по демографічних причинах потрібно буде збільшити відповідні вступи на 3,5% ВВП. Проведення пенсійної реформи, закінчення якої намічене на 2025 р., вважається важливим чинником забезпечення довгострокової стабільності фінансової системи. Завдяки цьому не підвищуватиметься рівень державного боргу по відношенню до ВВП.

1.5. Фінанси підприємств в Словенії

У 2001 р. у Словенії було розроблено план масштабної приватизації, розрахований на 12-18 місяців. Він містив у собі приватизацію двох найбільших банків і найбільшої страхової компанії, телекомунікаційної компанії і ряду великих промислових підприємств, включаючи сталеливарну компанію й алюмінієвий завод, а також порт на Адріатиці, який є основним для країни виходом до моря. У країні приватизація відбувалася за такою схемою: 20% власності отримують працівники підприємств, 20% – інвестиційні фонди, 10% – пенсійні фонди, 40% – продається на комерційній основі. У 2002 р. питома вага приватного сектора у ВВП досягла 60% (у 1996 р. – 45%, 1998 р. – 50%, 2000 р. – 55%). У приватній власності знаходяться майже 80% лісів та 80% сільськогосподарських угідь.

Сьогодні важка промисловість в країні представлена досить скромно, хоча й ефективно: 66 % експорту країни припадає на країни ЄС, причому експортуються автомобілі Renault, комплектуючі для BMW, фармацевтичні препарати, меблі, одяг і шини. Фермерські господарства виробляють лише 4 % всієї словенської економіки, і багато з них мають додаткове джерело доходів (полювання чи інші промисли). У Словенії також успішно працюють дві великі компанії з виробництва програмного забезпечення. Їхній оборот обчислюється мільйонами доларів і збільшується неймовірно швидкими темпами. Крім підприємств важкої промисловості і фермерських господарств у країні високими темпами розвивається туристичний бізнес, який приносить значні

доходи державі, місцевим органам самоврядування та багатьом домогосподарствам. Тому у Словенії велику увагу приділяють охороні навколишнього середовища, що забезпечує туристичну привабливість країни і, відповідно, значні доходи бюджету. Туристичний сектор Словенії має значний фінансовий потенціал, на який припадає 9% її ВВП. В 2011 р. за індексом туристичної конкурентоспроможності світового економічного форуму Словенія зайняла 33 місце. Позитивом розвитку туристичного бізнесу в країні є те, що влада Словенії пішла на приватизацію багатьох державних замків та інших історичних пам'яток, але з умовою, що зовнішній їх вигляд не буде змінено. У них дозволено відкривати готелі, ресторани, бари тощо. Загалом, Словенія взяла курс на розвиток елітного туризму, доступного насамперед для заможних туристів із розвинутих країн.

Словенія виділяє значні кошти на захист довкілля та переробку відходів. Зокрема, Любляна вважається циркулярною столицею ЄС, де завод з переробки відходів, що працює за технологією ПВЕ (переробки відходів на енергію) фінансується та керується державою.

1.6. Фінансовий ринок Словенії

Фінансовий ринок країни є достатньо розвинутим і включає всі його структурні елементи, але домінуючим його елементом є банківський сектор. У Словенії більшість іноземних банків з'явилася одразу після отримання нею незалежності, коли будь-хто міг купити маленький банк. Регулятором діяльності фінансового сектора виступає Центральний банк Словенії. В 2020 р. його облікова ставка складала 0 %, а середня ставка банківського кредитування становила 2,2 %.

Протягом 90 – х років ХХ ст.. словенський толар плавно девальгував. З початком підготовки до вступу в ЄС темпи його знецінення відносно євро мало не слідували геометричній прогресії. Після набуття членства в Євросоюзі (2004 р.) толар був жорстко прив'язаний до євро. З цим фіксованим курсом Словенія і ввійшла в зону євро, ввівши його в обіг 01.01. 2007 р.

Реформи, економічна стабільність і фінансова платоспроможність зробили Словенію привабливою для іноземного капіталу. Найбільшими інвесторами країни є Австрія, Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія, США та Нідерланди. Найперспективнішими є фінансування фармацевтичної і целюлозно-паперової промисловості, машинобудування, торгівлі, продажу та обслуговування легкових автомобілів, фінансових посередницьких послуг, хімічної промисловості, транспорту.

2. Податкова система Словенії

Податкова реформа, проведена в Словенії в 2005-2006 рр., була покликана забезпечити реалізацію нової стратегії в області суспільних фінансів. В 2005 р. були внесені дві суттєві зміни в порядок стягнення податків: 1) прогресивні ставки тепер застосовуються тільки при стягненні податку з доходів фізичних осіб, а ставка податку на прибуток підприємств встановлена на рівні 20 % і є єдиною для всіх підприємств і організацій. 2) поступово відміняється податок на фонд заробітної плати, що стягується зараз з роботодавців по регресивній шкалі.

При стягненні **податку з доходів фізичних осіб** зменшена кількість розрядів шкали оподаткування з п'яти до трьох. Особисті доходи громадян донедавна оподатковувалися по ставках 16 %, 27 % і 41% в залежності від розміру доходів. В результат змін сукупні надходження від податку з доходів фізичних осіб знизились в 2007 р. на 0,5 % від ВВП. У 2021 р. максимальна ставка цього податку складала 50 %. Платником податків є кожна окрема особа. Мінімальна ставка 16% застосовується якщо річний дохід не перевищує 8000 євро. Дохід від 8000 до 18960 євро вимагає сплати 27%. При заробітку від 18960 до 70907 євро податкова ставка зростає до 41%. Сплата в скарбницю податку на рівні 50% передбачена для тих, чий річний дохід перевищує 70 907 євро.

Закон про податок на доходи фізичних осіб розрізняє шість категорій **доходів**: дохід від трудової діяльності, дохід від підприємницької діяльності, дохід від діяльності основного сільського та лісового господарства, дохід з оренди нерухомості та роялті, доходи з капіталу, а також інші доходи фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню в Республіці Словенія. Резиденти оподатковуються податком на загальносвітові доходи (тобто доходи, отримані в Словенії та за її межами).

Податок з капіталу становить в країні 20 %. За такою ж ставкою береться **податок з доходів від орендної плати**.

Податок на прибуток юридичних осіб знижувався поступово – з 23 % в 2007 р. до 22 % – в 2008 р., 21 % – в 2009 р., 20 % – в 2010 р. 16 % - в 2014 р. В 2021 р. ставка податку на прибуток складала 19 %. Податковою базою для нарахування податку на прибуток юридичних осіб є прибуток, тобто отримані доходи, зменшені на величину витрат, визнаних і зареєстрованих в звіті про результати господарської діяльності згідно зі стандартами бухгалтерського обліку, за винятком випадків, передбачених Законом про податок на прибуток. При цьому законодавство передбачає **податкові пільги**. Найбільша — 100% — відноситься до інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Друга пільга – до 40% – діє для інвестицій в обладнання та довгострокові нематеріальні активи. Також законодавством передбачено оподаткування доходів іноземних підприємств, отриманих у Словенії — 15%. Однак це поширюється не на всі компанії. Якщо між Республікою Словенія та іншою державою укладено договір, що визначає інші умови економічного співробітництва, ставка може змінюватись.

Внески на соціальне страхування (податок на заробітну плату).

Існує чотири категорії відрахувань, що застосовуються до працедавців і працівників відповідно до чотирьох видів соціального страхування. На пенсійне страхування працівник відраховує 15,5 % від зарплати, а роботодавець – 8,85 %; на медичне страхування працівник віддає 6,35 % від зарплати, а роботодавець – 7,09; на страхування на випадок безробіття працівник сплачує 0,14 % від зарплати, а роботодавець – 0,06 %; на допомогу по вагітності та пологах з працівника стягується 0,1 % від зарплати, а з роботодавця – також 0,1 %. Визначаючи розмір окладу, працедавець зобов'язаний враховувати величину встановленої мінімальної заробітної плати і умови колективного договору, що

зобов'язують працедавця виплачувати як мінімум оклад у розмірі мінімальної заробітної плати. В 2021 р. ставка соціального страхування складала 38,2 %, компанії сплачували 16,1 % від фонду зарплати, а працівники - 22,1 % від їх зарплати.

Були внесені зміни в закон про **податок на додану вартість**. В інтересах малих платників податків підвищився поріг обов'язкового стягнення ПДВ, вводиться система податкового складування, що дозволяє відкласти сплату ПДВ на більш пізній час, відмінюється обов'язок платників податку вести особливі облікові книги по сплаті ПДВ, значно підвищується верхній ліміт для тримісячних платників, відмінюється шестимісячна періодичність оподаткування. В 2021 р. базова ставка ПДВ складала 21 %. Щоб повернути ПДВ на придбані товари та послуги, потрібно показати оборот не менше 50 000 євро за попередні 12 місяців або подати заявку до податкового органу Словенії, подавши докази майбутніх угод із партнерами.

В Словенії активно застосовуються різні **акцизні податки**. Так, в 2007 р. був введений акциз на електроенергію і підвищений акциз на сигарети, на спирт і алкогольну продукцію. Нові акцизні ставки підвищили доходи по цій статті з 3,3 % в 2006 р. до 3,4 % ВВП в 2009 р. В наступні роки ставки ПДВ і акцизи змінювалися в порядку пристосування до стандартів ЄС.

Словенська система передбачає два типи **податку на володіння нерухомим майном**. Одним типом є податок за використання ділянки землі, призначеної під забудову, інший є податком на об'єкт нерухомості. Податок стягується як з незабудованих, так і з забудованих ділянок землі, що належать юридичним або фізичним особам. Розмір податку за використання земельної ділянки встановлюється муніципалітетом. Стосовно незабудованих ділянок сума податку визначається виходячи з частини ділянки, призначеної під забудову, тоді як на забудованих ділянках враховується корисна площа житлових або офісних приміщень.

Податок на нерухомість є податком на будівлі, що належать фізичним особам. Існують різні ставки податку, залежно від типу і вартості об'єкту нерухомості. Податок на нерухомість стягується залежно від її типу і вартості. Його ставка становить від 0,1 % до 1 % для житлових приміщень, та від 0,2 % до 1,5 % від вартості місць відпочинку.

Новий закон про **податок на продаж нерухомості** більш повно регулює стягнення цього податку з нерухомості, яка не оподатковується ПДВ, дещо розширює оподатковувану базу, а також уточнює умови звільнення від цього податку. Його ставка дорівнює 2 % від вартості об'єкта, що купується.

Прийнятий також новий закон **про успадкування і дарування**, який поширив їх дію на юридичні особи (товариства, фонди, агентства), чії спадкоємці і дароотримувачі першої черги також звільняються від сплати відповідних податків. Ставка податку на спадок тут складає від 0% до 39%. Податок не стягується, якщо оцінна вартість спадщини не перевищує 5000 євро. Різні подарунки оподатковуються за ставкою від 0% до 3%.

Словенія уклала **угоди з уникнення подвійного оподаткування** з такими країнами, як: Австрія, Бельгія, Велика Британія, Угорщина, Німеччина, Данія,

Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Кіпр, Китай, Латвія, Литва, Люксембург, Північна Македонія, Нідерланди, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, США, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція.

3. Фінанси Хорватії

3.1. Публічні фінанси країни

В середині 90-х років ХХ ст. Хорватія виборола свою незалежність під час війни з Сербією, але це нанесло значні **втрати** фінансовій системі країни (близько 50 млрд дол США). Фінансова система Хорватії включає публічні фінанси, фінанси підприємств та домогосподарств, фінансовий ринок. Останній почав розвиватися в кінці 90-х років ХХ ст. Публічні фінанси включають державний бюджет, місцеві бюджети, фінанси публічних підприємств та організацій. Хорватія складається з 21 **жупанії** (округу). У свою чергу жупанії поділяються на громади та міста (у Хорватії існує 6695 населених пунктів, 204 з яких є містами). Крім того, існує два спеціальних округи (**котори**), які перебувають під контролем сербської меншини (Глина та Книн).

Основні доходи державного бюджету Хорватії формуються за рахунок прямих і непрямих податків. З початку ХХІ ст. країна почала отримувати значні надходження від туризму, а також від іноземних інвесторів. Основні видатки Хорватія направляє на фінансування соціальної сфери, соціального забезпечення, універсальної системи охорони здоров'я, початкової та середньої освіти, на підтримку культури, інвестуючи у ЗМІ і літературу. Певні видатки країна виділяє на фінансування збройних сил та поліції. Доходи державного бюджету в 2015 р. склали 2,5 млрд дол США, а видатки – 22,9 млрд дол США. Система охорони здоров'я Хорватії фінансується за рахунок податків та соціальних внесків. Загалом, соціальне страхування включає пенсійне і медичне страхування. На пенсійне страхування припадає 50 % соціальних видатків, на медичне страхування – 30 %, а 20 % цих видатків спрямовується на виплату допомог на дітей, у випадку безробіття та на інші соціальні виплати. Перевищення видатків над доходами держави призвело до існування значного **державного боргу**, хоча поступово він зменшується. Так, у 2015 р. державний борг 89,5 % від ВВП, в 2018 р. він зменшився до 78 % від ВВП, а на 2020 р. було заплановано його зменшення до 65 % від ВВП, але економічна криза, породжена пандемією коронавірусу, не дала цього зробити. Хорватія є 81-ю економікою світу і 21-ю в ЄС за номінальним ВВП (56 млрд дол. США у 2020 р.).

Хорватія виконала всі завдання ЄС, щоб вступити в цю організацію: прискорила економічну реформу та реформувала системи судочинства й публічної адміністрації, підвищила ефективність боротьби проти корупції, збільшила адміністративну спроможність тощо. Головною і дуже чутливою для Хорватії умовою початку переговорного процесу з ЄС була повна і безумовна співпраця з Гаазьким трибуналом, тобто видача міжнародному суду генералів хорватської армії, які обвинувачуються у скоєнні воєнних злочинів під час війни з Сербією в середині 90-их років ХХ ст. Тому у 2010 р. було видано Гаазькому трибуналу генерала Готовину, що позитивно позначилося на вступі Хорватії в ЄС.

Другим пріоритетом для Хорватії було членство в НАТО. Для забезпечення інтеграції країни у Північноатлантичний альянс хорватська сторона докорінно реформувала свої збройні сили в рамках програми НАТО, в тому числі і ПРМ, привела свої воєнні стандарти до стандартів НАТО. Дуже важливо, що Республіка Хорватія активно співпрацює з країнами регіону в рамках Адриатичної хартії, яка покликана сприяти зміцненню безпеки і стабільності у Південно-Східній Європі. У відповідності з заявами, які прозвучали під час самміту НАТО в Ризі, на наступному самміті Альянсу в 2008 році Хорватія стала повноправним членом НАТО, що позитивно вплинуло і на фінансову систему країни.

Світова фінансова криза 2008-2009 рр. негативно позначилась на фінансовій системі країни, але в 2010-2011 рр. Хорватія поступово вийшла з неї. Це дозволило країні стати членом ЄС 1 липня 2013 р., хоча переговори про вступ Хорватії до ЄС тривали шість років. Вступ Хорватії до ЄС насамперед ускладнювався територіальною суперечкою із сусідньою Словенією. Вона стала причиною вето, що Словенія як член ЄС наклала на прийняття Хорватії в 2008 р. Однак у 2009 р. Словенія погодилася скасувати заборону, а врегулювання конфлікту було доручено міжнародному арбітражу.

В кінці 2011 р. до влади в Хорватії прийшла лівоцентристська коаліція. Праві перебували при владі загалом 16 років. За час їхнього правління безробіття в Хорватії збільшилося до 17 %, а на екс – прем'єра І. Санадера було заведено справу за обвинуваченням у корупції і він був ув'язнений на кілька років. У наступні роки фінансова ситуація в країні поступово покращилася завдяки допомозі ЄС. Так, ВВП країни у 2015 р. склав 91,1 млрд дол США, а в 2018 р. (за паритетом купівельної спроможності – 106 млрд дол США).

Негативно позначилася на фінансовій системі Хорватії й світова економічна криза 2020 р., викликана пандемією коронавірусу. Фінансова допомога, надана ЄС, частково зменшила негативні наслідки цієї кризи, але поки країна має проблеми із значним дефіцитом бюджету і державним боргом.

3.2. Фінанси домогосподарств в Хорватії.

Основними доходами домогосподарств в країні є заробітна плата, пенсії, інші соціальні виплати, а основними видатками є сплата податків, соціальних внесків, оплата комунальних платежів, витрати на продукти харчування та транспорт, на медичні послуги. Базова освіта гарантується державою, а вищу освіту в Хорватії можна отримати у державних чи приватних вищих навчальних закладах.

Згідно із законом про пенсійне страхування, який вступив у дію в липні 1998 р., пенсійна система країни включає 3-и рівні: солідарну систему; обов'язкова накопичувальна система; добровільна накопичувальна система. Було заплановано поступове підвищення віку виходу на пенсію: для чоловіків – з 60 до 65 років, для жінок – з 55 до 60 років.

Негативно позначилася на доходах громадян Хорватії війна із Сербією за вихід із Югославії в середині 90-х років ХХ ст., але за певний час цю проблему вдалося частково зняти. Так, у 2005 р. ВВП на душу населення країни (за

паритетом купівельної спроможності) склав 12400 дол. США. Мінімальна зарплата в 2006 р. склала 282 євро, а середня зарплата – 644 євро. Середній заробіток за день дорівнював в грудні 2006 р. 31 євро. За рейтингом купівельної спроможності на душу населення Хорватія у 2007 р. займала 29 місце в Європі (4565 євро).

В 2008-2009 рр. доходи знизилися із-за фінансової кризи в світі. У наступні роки ситуація покращилася. Так, у 2015 р. ВВП на душу населення склав 21600 дол США, а в 2018 р. ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) досягло рівня 25 807 дол США. Кількість населення за межею бідності в Хорватії складає близько 20 %. Загалом, Хорватія займає 46 місце в **індексі людського розвитку** Світового банку.

3.3. Фінанси підприємств в Хорватії.

Основою доходів підприємств в країні є прибуток, внутрішні та зовнішні інвестиції, а основними витратами – сплата податків, соціальних внесків, виплати за кредитами. Переважна частина ВВП країни – 62,2% – створюється в сфері послуг, 30,8% – в промисловості; 7% – в агропромисловому комплексі (АПК). Розподіл зайнятого населення наступний: АПК – 2,7%; промисловість – 32,8%, послуги – 64,5%. Хорватія, зокрема, дуже зацікавлена у постачанні продукції української металургії, а саме сталевого листа для суднобудівельних підприємств і сфери будівництва, труб для будівництва газу - і нафтопроводів, комунальної сфери тощо. Водночас, хорватські підприємства хотіли б отримувати згадану продукцію безпосередньо від українських виробників, а не через ряд посередників. З іншого боку, в Україні зацікавлені у хорватській продукції, зокрема, в якісних винах.

В Хорватії в останнє десятиріччя стрімко прогресує туристичний бізнес, який перетворився в основний сектор економіки. Так, для прикладу, в 2013 р. країну відвідало 13 млн туристів. В Хорватії існує три основних курортних зони: 1) Пула – півострів Істрія; 2) Спліт – Середня Далмація; 3) Дубровнік – Південна Далмація. До основних туристичних центрів країни відносяться міста Спліт, Дубровнік та о. Брач. Острів Брач має довжину 40 км та ширину 12 км. В 2007 р. в Хорватії поряд з термальним джерелом Терме – Тухель відкрився найбільший водно - лікувальний центр країни. Його площа складає 1 тисяча кв. м. Тут величезний вибір SPA – процедур на основі місцевої лікувальної води та грязей. Відпочиваючим на вибір також пропонують сім видів саун. Всі пляжі в Хорватії є у муніципальній власності, а вхід на них – вільний. Однак, треба враховувати той факт, що Хорватія в останні роки стала робити ставку на розвиток не масового, а **елітного** туризму. В 2020 р. планувалося, що кількість туристів сягне 17,5 млн осіб і це принесе країні 17 млрд дол доходу, але пандемія коронавірусу не дала реалізувати ці плани.

Інвестиційна привабливість Хорватії для іноземних інвесторів пояснюється наступними причинами: країна є членом ЄС, тому понад 15 тис іноземних компаній обрали Хорватію для розширення свого бізнесу; привабливі податкові пільги, угоди про уникнення подвійного оподаткування з багатьма країнами ЄС та відсутність митних зборів в середині ЄС; стратегічне

розташування Хорватії; висококваліфікована робоча сила; існування 11 вільних економічних зон в країні.

3.4. Фінансовий ринок Хорватії.

В країні функціонують всі складові фінансового ринку, зокрема фондова біржа, але домінуючим його сегментом є банківський сектор. Він включає близько 30 комерційних банків (зокрема, й кілька іноземних) та 5 ощадних банків, які мають більше 1000 відділень по всій країні. Небанківський сектор представлений фінансовими посередниками, страховими і лізинговими компаніями, компаніями з управління активами, компаніями з управління пенсійними фондами. Зокрема, ринок страхування до світової кризи 2008-2009 рр. був представлений 25 страховими компаніями, більшість із яких було хорватськими. До кризи 2008-2009 рр. існувало близько 30 компаній з управління активами, які управляли 100 відкритими і 9 закрити інвестиційними фондами. Після кризи 2008-2009 рр. частина страхових компаній та компаній з управління активами збанкрутувала. Загребська банківська фондова біржа торгує акціями хорватських компаній, а також облігаціями та комерційними векселями.

Центральний банк Хорватії було створено в кінці грудня 1990 р., а в 1997 р. його перейменовано в Хорватський народний банк. Центральний банк регулює обіг грошової одиниці Хорватії – куни, а також діяльність комерційних банків та інших фінансових установ країни. Куна перебуває в обігу з 1999 р., яка була запроваджена на заміну хорватського динара. Станом на 09.11.2021 р. валютний курс хорватської куни становив 6,494 кун за один долар США та 7,518 євро за одне євро. Вступ до зони євро гальмується значним державним боргом країни, який перевищує норматив ЄС (60 % від ВВП). Крім того, ряд політичних партій не підтримує перехід Хорватії до євро. Водночас, уряд Хорватії стверджує, що введення євро дозволить зняти валютний ризик, знизити процентні ставки, покращить кредитний рейтинг країни та відкриє шлях до збільшення інвестицій в економіку країни, де панує туризм.

Небанківський сектор регулює **Хорватське агентство нагляду за фінансовими послугами (HANFA)**, яке почало діяти з 2005 р. Воно відповідає за регулювання та нагляд за діяльністю таких структур: брокерських компаній, інвестиційних компаній, консалтингових компаній страхових компаній тощо. Державне агентство зі страхування депозитів та санації банків відповідає за нагляд за схемами гарантування депозитів. Органами регулювання фінансового ринку в країні також виступають: Хорватський реєстр кредитних зобов'язань; Центральний реєстр застрахованих осіб та Фінансове агентство, які надають специфічні допоміжні послуги іншим учасникам фінансового ринку країни.

Перед вступом до ЄС та після вступу в цю організацію Хорватія стала отримувати значні інвестиції з ЄС, а також з провідних країн Європейського Союзу і світу та міжнародних фінансових організацій. В свою чергу, хорватський бізнес почав інвестувати свої кошти в сусідні країни, а також в Україну.

Для залучення іноземних інвестицій в країні створені 11 вільних економічних зон (ВЕЗ). Товари можуть поставлятися у ВЕЗ і

використовуватися для виробництва, переробки, зберігання товарів, для оптової торгівлі, для стратегічної підтримки бізнесу, для створення центрів технологічного розвитку та інновацій, а також для небанківських послуг. Водночас, ведення діяльності з роздрібною діяльністю в межах ВЕЗ не дозволяється.

Хорватія, незважаючи на високий рівень державного боргу (82,7% ВВП у 2020 р.) та падіння економіки на 8,4% у 2020 р. у зв'язку з наслідками COVID-19, зберігає стабільний рівень міжнародних кредитних рейтингів: Standard & Poor's (03.2021) – ВВВ- (стабільний), Fitch Ratings (12.2020) – ВВВ- (стабільний), Moody's (11.2020) – Вa1 (стабільний). У рейтингу Світового банку щодо задовільності умов для ведення бізнесу «Doing business 2020» Хорватія займає 51-ше місце. РХ належить до групи країн із дуже високим рівнем індексу людського розвитку (43-тє місце) згідно зі Звітом про розвиток людства Програми розвитку ООН за 2020 р.

4. Податкова система Хорватії.

Податок на доходи фізичних осіб сплачується за прогресивною шкалою і його ставки становлять 15 %; 25 %; 35 %; 45 % (залежно від доходів).

Ставка податку на прибуток підприємств складає 18 % (раніше вона дорівнювала 20 %). При цьому компанії, річний прибуток яких не перевищує 3 млн кун (близько 402 тис євро), оподатковуються за ставкою 12 %. Податок на прибуток підприємств сплачується 12-ма рівними щомісячними платежами. У разі несвоєчасної сплати податку нараховується **штраф** в розмірі 6,54 %.

Дивіденди не обкладаються податком на прибуток підприємств, однак з них утримується **податок біля джерела** (окрім дивідендів, які виплачуються іншій компанії – резиденту Хорватії). Дивіденди, які виплачуються нерезиденту, оподатковуються за ставкою 12 %. Податком біля джерела в розмірі 15 % обкладаються **відсотки та роялті**, які виплачуються нерезиденту (не фізичній особі). Відсотки і роялті, які виплачуються компаніям, які зареєстровані в офшорах, обкладаються за ставкою 20 %.

Стандартна ставка податку на додану вартість зараз складає 25 % (раніше вона дорівнювала 22 %), знижені ставки дорівнюють 13 % або 5 % (раніше була ставка 0 % - з продажу молока, ліки, наукові журнали тощо). У вільних економічних зонах ПДВ сплачується тільки тоді, коли товари залишають ВЕЗ, і коли їх кінцевим пунктом є ринок ЄС, в тому числі й внутрішній ринок Хорватії. Якщо предметом поставки товарів із ВЕЗ є треті країни, такі товари звільняються від сплати ПДВ.

Середня ставка **мита** для промислових товарів становить 3 %, для сільськогосподарських товарів – 22-24 %.

Податок з продажу нерухомості сплачує покупець за ставкою 5 % від вартості продажу.

Соціальні виплати на пенсійне страхування утримуються з доходів працівників роботодавцем за ставкою 20 % від окладу до утримання податків. Відрахування на медичне страхування стягуються за ставкою 17,2 % до окладу працівника до утримання з нього податків. Внески на соціальне страхування з

інших доходів сплачуються за зниженими ставками: в розмірі 10 % в пенсійний фонд, за ставкою 7,5 % - на медичне страхування.

У податковій системі Хорватії передбачені наступні **податкові пільги** для інвесторів: для мікробізнесу при внесенні інвестицій від 50 тис євро і створенні мінімум 3-х робочих місць; для малого, середнього і великого бізнесу при внесенні інвестицій від 150 тис євро і створенні мінімум 5-ти робочих місць.

Контрольні запитання.

1. Які доходи і видатки державного бюджету Словенії ви можете назвати?
2. У чому полягають особливості реформування пенсійної системи в Словенії ?
3. Які особливості фінансів домогосподарств в Словенії ви можете назвати ?
4. Які основні доходи і витрати державного бюджету Хорватії?
5. Які основні доходи і витрати місцевих бюджетів у Хорватії?
6. Які основні податки існують у Хорватії?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності. Пер. з англійської О. Дем'янчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с.
2. Андрусевич Н. Зелений курс для України: як виграти від співпраці за новою європейською політикою. URL: <https://www.eurointegrations.com.ua/experts/2021/04/7122740/>
3. Андрущенко В.Л., Варналій З.С., Прокопенко І.А., Тучак Т.В. Податкові системи зарубіжних держав: Навчальний посібник. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. 222 с.
4. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії. Пер. з німецької С. І. Терещенко, О. О. Терещенка. Київ: Либідь, 2000. 654 с.
5. Бойко О. Велика промислова екологізація або як здійснюють екомодернізацію підприємства у ЄС? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/9/668987/>
6. Бояр А. О. Трансформація бюджетної моделі ЄС в умовах глобальної фінансової турбулентності: монографія. Луцьк. Вежа-Друк, 2014. 256 с.
7. Бюджет Латвии - 2020: главные статьи расходов: веб-сайт. URL: <https://lv.sputniknews.ru/20200123/Byudzhets-2020-glavnye-statii-raskhodov--13104470.html>
8. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС: Збірник директив ЄС з питань державних закупівель (зі вступним словом Стіна Бруун-Нільсена та доктора Юджина Стюарта. 2015. 637 с. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvy-yes-po-zakupivlyah-1.pdf>
9. Дімітрова Т. Тіньова економіка Болгарії – виклик для фінансової політики країни. Журнал європейської економіки. Том 11 (грудень): ТНЕУ, 2012. С. 468-489.
10. Дьяконова І. І., Макаренко М. І., Журавка Ф. О. та ін. Міжнародні фінанси: навчальний посібник; за ред. М. І. Макаренка, І. І. Дьяконової. К. ЦУЛ, 2013. 548 с.
11. Зарплата в Португалії. *Порадник*: веб-сайт. URL: <https://poradnuk.com.ua/kraini-svitu/europe/portugal/zarplata-v-portuhaliyi.htm>
12. Зарплата в Португалії. *Порадник*: веб-сайт. URL: <https://poradnuk.com.ua/kraini-svitu/europe/portugal/zarplata-v-portuhaliyi.htm>
13. «Зелені» перегони. Як Україні не втратити доступ до ринку ЄС. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/ekopromyslovist/2021/02/26/671344/>
14. Івашко О. А. Теорія фінансів : навч. посіб. вид. 2-ге; допов. і переробл. Харків : ФОП Панов А.М. , 2020. 408 с.
15. Єврокомісія представила план боротьби з кліматичними змінами. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1936472-yevrokomisiya-predstavila-plan-borotbi-zi-zminoyu-klimatu-do-2050-roku>
16. Карлін М. І. Фінанси країн Європейського Союзу : навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 639 с.

17. Карлін М. І. Податкові системи зарубіжних країн. Київ: Кондор, 2018. 368 с.
18. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн. Київ: Кондор, 2021. 368 с.
19. Карлін М. І. Досвід функціонування спеціальних економічних зон у постсоціалістичних країнах та можливості його застосування в Україні. *Наукові записки. НУ «Острозька Академія». Серія «Економіка»*. Острог: Вид-во НУ«ОА», 2016. № 3(31). С. 126-132.
20. Карлін М. Зростання ролі фінансово-екологічних інструментів у світовій та національних економіках: проблема вибору для України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. № 2(14). 166 с. С. 117–124.
21. Карлін М. Проблеми і перспективи фіскальної децентралізації в Україні в контексті світового досвіду. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 3 (19). 152 с. С. 121-127.
22. Карлін М. І. Особливості здійснення та фінансування публічних закупівель у країнах Вишеградської групи в сучасних умовах. *Економічний форум ЛНТУ*. Луцьк: Луцький національний технічний університет. 2021. № 3. С. 116–124.
23. Карлін М. І., Балак І. О. Фінансові системи країн Центрально-Східної Європи: навч. посіб. Луцьк: Надстир'я, 2012. 500 с.
24. Карлін М. І. Борисюк О.А., Стащук О.В. Роль структурних елементів «зелених» фінансів в фінансових системах зарубіжних країн: досвід для України. *Економіка і фінанси*. Дніпропетровськ, 2017. № 8. С. 41–53.
25. Карлін М. І., Кошкіна К. С. Здійснення публічних закупівель в Польщі: досвід для України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал / уклад. Любов Григорівна Ліпич, Мирослава Богданівна Кулинич*. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 4 (20). С. 121-127.
26. Карлін М. І. Кошкіна К. О. Особливості розвитку публічних закупівель в Україні в контексті євроінтеграції. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал / уклад. Любов Григорівна Ліпич, Мирослава Богданівна Кулинич*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 4 (20). С. 120-126.
27. Кізіма Т. О., Кравчук Н. Я., Горин В. П. та ін. Фінанси зарубіжних країн: навчальний посібник; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 287 с.
28. Кліматичні фінанси: кол. моногр.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Карліна. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 184 с.
29. Крисоватий А. І., Мельник В. М., Кощук Т. В. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції : моногр.; за ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 236 с.

30. Малолітнева В. Інноваційне партнерство як спеціальна процедура публічних закупівель у Європейському Союзі та засіб розвитку інновацій. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 90–97.
31. Малолітнева В. Екологічність як перевага: як Києву запровадити досвід ЄС у зелених закупівлях. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/07/2/7125025/>
32. Налоги в мире. *Налоговая система Греции*: веб-сайт. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-gretsii/>
33. Налоги в мире. *Налоговая система Дании*: веб-сайт. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-danii/>
34. Налоги в мире. *Налоговая система Испании*: веб-сайт. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-ispanii/>
35. Налоги в мире. *Налоговая система Финляндии*: веб-сайт. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-finlyandii/>
36. Оподаткування Греції. *Gregodom*: веб-сайт. URL: <https://www.grekodom.ua/article/taxation>
37. Оподаткування Ірландії. *SigTax*: веб-сайт. URL: <https://sigtax.com.ua/nalogovaya-systema-yrlandyy>
38. Оподаткування в Литві: веб-сайт. URL: <https://fbs-tax.com/uk/tax-planning/lithuania/taxation-in-lithuania/>
39. Налоги на Мальте. *Immigrantinvest*: веб-сайт. URL: <https://immigrantinvest.com/blog/taxes-in-malta/>
40. Особливості податкової системи Португалії. *Порадник*: веб-сайт. URL: <https://poradnik.com.ua/kraini-svitu/europe/portugal/podatkova-systema-portuhaliyi.htm>
41. Офіційний сайт Міністерства фінансів Польщі. URL: <https://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/finanse-publiczne>
42. Пікетті Т. Капітал в ХХІ столітті. Пер. з англійської Н. Полонської. Київ: Наш Формат, 2016. 696 с.
43. Податки та система оподаткування у Фінляндії. *MIGRANT.BIZ.UA*: веб-сайт. URL: <https://migrant.biz.ua/finliandiia/biznes-fi/podatky-u-finliandii.html>
44. Податкова система Польщі. URL: <http://www.migrant.info.pl/podatkova-sistema-polschi.html>
45. Податкова система Словенії. *Sibiz*: веб-сайт. URL: <http://user.spletnik.si/P004190314/taxes.html>
46. Податкова система Хорватії. *Adrionika*: веб-сайт. URL: <https://www.adrionika.com/ru/nalogi-i-rashody-v-horvatii>
47. Порфирьев Б. Н. «Зеленые» тенденции в мировой финансовой системе. *Мировая экономика и международные отношения*. 2016. № 9. С. 5-16.
48. Приятельчук О.А. Сучасні тенденції економічного зростання країн скандинавського регіону як результат реалізації регіональної моделі соціальної економіки. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2018. Випуск 25. С. 619 — 624.

49. Публічні закупівлі Польщі, Угорщини, Чехії та України. URL: <https://ti-ukraine.org/news/publiczni-zakupivli-Polshchi-Ugorshchyny-Cehiji-ta-Ukrainy>.
50. Рабінович М. Зелені публічні закупівлі: сходи́нка до Європейського Зеленого курсу. URL: <https://delo.ua/opinions/zeleni-publichni-zakupivli-chodinka-do-jevropejs-378340/>
51. Резнікова Н., Панченко В. «Зелений» аудит. Український тиждень. 2021. № 47. С. 22-25.
52. Руденко Ю. М., Токар В. В. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.
53. Сайт Центрального банку Німеччини. URL: <http://www.bundesbank.de/>
54. Система місцевих платежів в Україні: теорія, історія, перспективи: колективна моногр. За заг. ред. М.І. Карліна, І.О. Цимбалюк. Луцьк. Вежа-Друк, 2017. 188 с.
55. 2021 Таблица налогов — Эстония, Латвия, Литва : веб-сайт. URL: <https://www.roedl.com/en-gb/de/about-us/locations/latvia/documents/roedl-partner-steuertabelle-est-lva-ltu-2021-ru.pdf>
56. Фінансова система Австрії. *Підручники для студентів онлайн*: веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/13331222/finansii/finansii_avstriyi
57. Фінансова система Італії: веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/33356/finansii/finansova_sistema_italiyi
58. Фінансова система Іспанії. *Підручники для студентів онлайн*: веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/33357/finansii/finansova_sistema_isspaniyi
59. Фінанси Мальти. *Навчальні матеріали онлайн*: веб-сайт https://pidru4niki.com/12331119/finansii/finansii_malti
60. Финансовая система Дании: веб-сайт. URL: <https://prezi.com/sewbyvtggab/presentation/>
61. Фінансова система Словенії. *Підручники для студентів онлайн*: веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/10751107/finansii/finansii_sloveniyyi#78
62. Финансовая система Финляндии. *Структура финансовой системы Финляндии*: веб-сайт. URL: https://spravochnick.ru/finansy/finansovaya_sistema_finlyandi
63. Шатковський О. Централізація закупівель: приклади країн ЄС. *Держзакупівлі*. 2016. № 9. С. 10-19.
64. Чернищук Я. 5 рецептів самоврядування: що зробило успішною місцеву владу в Польщі. <https://www.eurointegrations.com.ua/eperts/2020/10/15/7115065/>
65. Цибульник Н. Ю. Досвід країн ЄС щодо здійснення публічних закупівель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Одеса: МГУ. 2017. № 28. С. 94–99.
66. Яременко С. Контроль публічних закупівель в Польщі. Досвід для України. URL: <https://dozorro.org/blog/kontrol-publichni-zakupivel-dosvid-polshi-dlya-ukrayini>
67. Які податки платять в Італії. *Єуработа*: веб-сайт. URL: <https://news.eurabota.ua/uk/italy/economy/jaki-podatki-platjat-v-italii>

68. Bień W. Rynek papierów wartościowych. Warszawa. Difin, 2001. 374 s.
69. Karlin M., Batiuk O. Fiscal decentralization in the countries of the Visegrad group and Ukraine: a comparative analysis. *Visegrad journal on human rights*. № 1. 2021. S. 155-162.
70. Karlin M., Ivashko O. Reforma decentralizacji na Ukrainie: obecny stan, wyniki, perspektywy. *Studia dualne szansą na wdrażanie innowacji i rozwój gospodarki*; red. naukowa S. Skrzypek-Ahmed. (монографія). Lublin: WSEiI w Lublinie, 2019. S. 153–160.
71. Karlin M., Suchek S. Problems and prospects of using ecological financial and credit instruments in the countries of the world and in Ukraine. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 2 (22). С. 177-185.
72. Malinowska-Misiang E., Misiang W. *Finanse publiczne w Polsce*. WPLN, 2007. 732 s.
73. Owsiak S. *Finanse publiczne. Ekonomia i polityka*. Warszawa. WN PWN, 2006. 310 s.
74. Osiatynski J. *Finanse publiczne. Ekonomia I polityka*. Warszawa. WNPWN, 2006. 310 S.
75. Pekova Jitka. *Hospodareni a finance uzemni samospravy*. Management press, Praha. 2004. 375 s.
76. Public Procurement Law. Poland. URL: <https://www.fnp.org.pl/assets/Polish-Procurement-Law-2017-consolidated.pdf>

Навчальне видання

Карлін Микола Іванович

Конспект лекцій

Видання друкується в авторській редакції